

Saša Blagus
GRAĐANIN BLAGUS

Izdavač:

Srpsko narodno vijeće, Zagreb, Gajeva 7

Za izdavača:

Milorad Pupovac

Urednik:

Milan Šarac

Grafička oprema:

Benussi and the Fish

Tisak:

Ispis, Čakovečka 5

CIP zapis je dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod
brojem 000907339

ISBN 978-953-7442-14-9

Saša Blagus

GRAĐANIN BLAGUS

SNV srpsko narodno vijeće | српско народно вијеће | serb national council
CHB

Zagreb, 2015.

Knjigu posvećujem svojoj supruzi i
drugarici po ideji Mladenki Pinčić zbog
podrške, ohrabivanja i inspirativnih
kritičkih diskusija.

Posthumno zahvaljujem Milanu Kangrgi i
Stipi Šuvaru koji su me inspirirali svojim
osobnim primjerom.

Gospodari postoje zato što ima robova

Johann Gotlieb Fichte

PREDGOVOR

Kontrarevolucionarni građanski rat iz devedesetih u Hrvatskoj još uvijek traje. Istina, vodi se drugim sredstvima, ali još uvijek traje. Znakova izlaska iz »olovnih vremena« ne da nema, nego je na djelu intenziviranje izuzetno regresivnih društvenih kretanja. Prije 14 godina sam počeo iskazivati neslaganje s rušenjem svih temelja društvenih odnosa i države koji su u sebi nosili klicu mogućnosti ozbiljavanja istinske ljudske zajednice, premda sami to još nisu bili. U njima je ipak bilo, kako je govorio Milan Kangrga, »nekaj ljudskog«. Svrha rata koji je Tuđman nazvao domovinskim bila je gušenje baš te mogućnosti. Imao sam potrebu protestirati ne samo protiv brutalne restauracije kapitalizma koja je eufemistički nazvana tranzicijom, nego i protiv naleta historijskog revizionizma kojemu je cilj rehabilitiranje i eventualno oživljavanje-zločinačke NDH. I zaista, rat je imao sva obilježja nastavka »velikog čišćenja« koje u Drugom svjetskom ratu nije uspjelo. Radikalno zlo je ponovno eksplodiralo; ono prirodno, divlje, nagonско, sirovo, surovo, još-ne ljudsko nadvladalo je slobodu, duh i um. Suočili smo se s materijaliziranim fantomom – ovdašnji, samonikli oblici nacizma i fašizma, ustaštvo i četništvo, ponovno su oživjeli kako bi zgazili duh evropskog moderniteta na ovim prostorima.

Mada je već krajem osamdesetih bilo jasno da je u SFRJ nastupilo doba kontrarevolucije, ipak me je iznenadila silina destruktivnog i autodestruktivnog djelovanja još-ne-građana (u smislu *citoyena*) koji još nisu ni dospjeli shvatiti smisao autonomne moralno-etičke pozicije, u smislu etike savjesti, ali su zato objeručke prihvatili heteronomno moralno beščašće mantijaša svih konfesija. Na djelu je bio sunovrat u bezdan plemensko-rodovskog, još-ne-građanskog načina života koji, da parafraziram Kangrgu, ne možemo smatrati ni historijskim, a kamoli povijesnim.

Kontrarevolucija 90-tih polučila je državu baziranu na zločinu, besprizornoj pljački i *par excellence* izdaji interesa čovjeka kao čovjeka, građanina, pa i nacije u koju se hrvatski vlastodršci (tkz. vlasnička i politička elita) i dan-danas kunu. Čovjek je sveden na robu. Postao je »tegleća marva« na tkz. »tržištu rada«. Tragično je što se taj čovjek, premda nezadovoljan, ipak u ime pukog preživljenja zadovoljava životarenjem u sasvim neljudskim uvjetima, jer, navodno, ima »svoju« državu i slobodu. Nastala država je, međutim bolesna od kronične insuficijencije: i politička, i socijalna, i ekonomska demokracija su prazno slovo na papiru. Posebno je vladavina prava pervertirala do karikature. Nije tu riječ samo o pravu bez legitimiteta u pravdi, nego je na djelu princip da se ne treba držati zakona kao pijan plota.

U tekstovima ja zagovaram zauzimanje radikalno kritičke pozicije naspram svega što u ovoj državi danas imamo ili, još bolje, što nemamo. Od kritike, dakako, nisu izuzeti ni ti tekstovi jer svako propitivanje iznesenih stavova je dobrodošlo, ali ono također mora biti zasnovano na radikalno kritičkom pristupu prošlosti, sadašnjosti i mogućoj budućnosti.

U svom aktivističkom djelovanju sreo sam popriličan broj ljudi koji su bez sumnje pripadali ljevici, ali su ili patili od sindroma »primitivnog komunizma«, kako ga je Marx nazvao, ili su se pak odricali radikalne kritike. Naprimjer, neugodno me je iznenadilo kad je jedan moj znanac, inače iskreni ljevičar, izjavio: »Ja nisam radikal – ja sam humanist«. Osuđeno me što čovjek nije shvatio da su radikalna kritika svega postojećeg i humanizam jedno te isto. Zbog toga sam u svojim tekstovima često naglašavao tu istost. Imao sam izuzetnu sreću što sam osobno poznao Milana Kangrgu i imao priliku s njim često razgovarati. On mi je sve do svoje smrti, pružao bezrezervnu podršku da pišem. Čak je jedan od tekstova u ovoj knjizi nastao i u koautorstvu s njim. Podršku i poticaj dali su mi i Stipe Šušvar i Veselin Golubović.

Premda sam po zanimanju fizičar, upustio sam se u »avanturu« razumijevanja društveno-političkih problema zato što današnja posvemašnja razglobljenost čovjeka i svijeta traži djelatnu suradnju stvaraoca iz svih područja ljudske aktivnosti i »...nitko nema monopol

ni izuzetno pravo na bilo koju vrstu ili područje kritike. Nema nijednog općeg ni specijalnog pitanja koje bi bilo samo unutrašnje pitanje ove ili one zemlje ili privatno pitanje ove ili one društvene grupe, organizacije ili pojedinca«.¹

Fichte je rekao da svatko odabire onakvu filozofiju kakav je čovjek. To, dakako, obvezuje da se filozofija koju odaberemo i živi, a za to je potrebno i podosta ljudske i građanske hrabrosti. Bez lažne skromnosti usuđujem se reći da osobno takvu hrabrost imam. Želim živjeti u istini i slobodi i zato sam po svjetonazoru ljevičar, dakle, sljedbenik Marxove filozofske misli, jer ta misao svojim spekulativnim uvidom u naličje postojećeg predstavlja istinsku samosvijest epohe. Odagnavanjem Marxa budućnost bi postala ne samo nemoguća, nego i nemisliva, a čovjeka bi zadesila sudbina »promašenog bića«. Francuski dekonstruktivist Jacques Derrida (koji, usput rečeno, sebe nije smatrao marksistom, barem ne u onom obliku u kojem ni sam Marx sebe nije smatrao marksistom) u marksizmu vidi »nasljednika prosvjetiteljskog duha od kojeg ne treba odustati«, zatim radikalnu kritiku i samokritiku »koje žele u principu i eksplicitno biti otvorene prema vlastitoj transformaciji, reevaluaciji i auto-reinterpretaciji« te »određenu emancipatorsku i mesijansku afirmaciju«.²

Danas često poricanje relevantnosti svjetonazorskog opredjeljenja lijevo–desno svjedoči o pozamašnoj ideološko-političkoj regresiji. Premda u širem smislu jesu na ljevici, mnogi se ne žele odrediti kao ljevičari, jer to danas nije »kurentno«, jer im je utuvljeno da su ti pojmovi danas *passé* ili pak svjetonazorno određenje poimaju kao ideološko u pejorativnom smislu. Dakako, tu je i stalno prisutan strah od etikete nepoćudnosti koja je rezervirana za ljevičare, a posebno za sljedbenike Marxove filozofske misli, za komuniste. Marxova se filozofska misao, odnosno komunizam već godinama zlonamjerno, bez ikakvog uporišta u

1 Gajo Petrović, »Čemu Praxis«, u: *Praxis*, Džepno izdanje 10 – 11 (1971) str. 16., Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1971.

2 Jacques Derrida, *Sablasi Marxa*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2002., str. 114.

filozofiji i znanosti, izjednačuje sa staljinizmom ili čak i s fašizmom, a čak im i sam Hegel postaje – staljinist. Uostalom, ništa čudno jer je istinska ljevica uvijek bila u manjini. Uopće, ako se osvrnemo na ljudsku prošlost, vidimo u njoj malo svijetlih trenutaka. A ti svjetli trenutci nikada ni nisu potrajali jer bi ih uvijek potrla neka *sveta alijansa*. Zato danas prevladava desnilo, a sve lijevo je pometeno. XX. stoljeće je stoljeće poraza ljevice. Nadajmo se privremeno.

Položaj intelektualca u današnjem svijetu, posebno onog u današnjem hrvatskom društvu, plastično je opisan riječima Th. W. Adorna iz knjige *Negativna dijalektika* kojima Milan Kangrga završava svoju knjigu *Spekulacija i filozofija od Fichtea do Marxa*:³ »Oni koji su imali tu nezasluženu sreću da u svojoj duhovnoj sazdanosti po svemu ne odgovaraju važećim normama (...) a to je sreća koju u odnosima s okolinom moraju i prečesto ispaštati (...) moraju moralnim naporom i takoreći umjesto drugih izgovoriti ono što većina onih za koje govore ne mogu vidjeti, ili sami sebi (...) zbog prilagođenosti zbilji (...) zabranjuju da tako nešto vide!«.

Hrvatski građanin, a pretpostavljam da je slično i drugdje, makar bio i natprosječan po svom stupnju obrazovanja, smatra svojom svetom hrvatskom dužnošću »zatući« svakog tko se koristiti umom. Zasad je to još uvijek u navodnicima, premda ovdašnji desničarski inkvizitori sve eksplicitnije prijete represalijama kako bi onemogućili slobodno izražavanje misli.

Nakraju, recimo još i to da, premda je um taj koji nas ima upućivati na ovakvo ili pak onakvo djelovanje (ili nedjelovanje), nema ozbiljenja uma, dakle samosvjesnog, odnosno slobodnog čovjeka, ukoliko tu nije prisutan i pozitivan element emocije. A taj pozitivan element je također jedan od temelja moralnog djelovanja, jer čovjek bez emocije, bez empatije, nije čovjek. Današnji trenutak ove zemlje je, nažalost, još uvijek obilježen zlopotrebom nacionalnog etosa, pak se u tu svrhu zlorabe i emocije ne bi li se za sva vremena, iz najnižih pobuda, onemogućio suživot ljudi hrvatske

3 Milan Kangrga, *Spekulacija i filozofija od Fichtea do Marxa*, JP Službeni glasnik, Beograd 2010., str. 402.

i srpske narodnosti. Nadam se da će ova moja knjiga pridonijeti da se i ljudskom emocijom i empatijom uopće transcendiraju to, u ljudskom smislu nemoguće stanje.

Saša Blagus
GRADANIN BLAGUS

S.B.

ZATIRANJE SJEĆANJA

Na samom početku zagrebačke Dubrave, neposredno iza tramvajskog okretišta, ustaše su noću s 19. na 20. prosinca 1943. godine, svirepo o mearske kuke zabijene u bandere objesili šesnaesticu talaca, ilegalaca i partizana.⁴

Prema ustaljenom običaju, ustaško glasilo *Hrvatski narod* uredno je 20. prosinca 1943., na prvoj stranici, objavilo opširan izvještaj o vješanju, pravdajući taj zločin odmazdom za partizanski napad na vojno skladište u Sopnici kraj Sesveta. Povijesni kontekst te partizanske akcije bio je početak velike sovjetske ofenzive na Istoku i njemačko povlačenje kao nago-vještaj konačnog sloma njemačke soldateske.⁵

U spomen na prosinačke žrtve ustaškog terora, najdulja ulica u Dubravi nazvana je nakon oslobođenja »Ulicom prosinačkih žrtava«, a u njihovu

- 4 Prof. Bogdan Ogrizović, prof. Radovan Reicherzer, novinari Petar Mihočić i dr. Branko Ivakić, fizičar dr. Aleksandar Florić, ing. Stjepan Tomaš, pravnik Ljubomir Sokolović, zatim Josip Solaja, Pavao Budisavljević, Alojz Kocmur, Ivan Šimecki, Antun Puklavac, Stjepan Kozjak-Grandža, Nikola Truta, Ivan Lepušić i Ljubo Stanković. Arhitekt, ing. Milovan Kovačević i Istranin Pio Jurčić uspjeli su, igrom slučaja i krajnjom voljom, kišne večeri 19. prosinca 1943. u nastaloj gužvi pobjeći ispod samih vješala. Od tih 18 ljudi čak svi i nisu bili komunisti.
- 5 Zločin u Dubravi snažno je odjeknuo u Zagrebu, o čemu se može čitati u vrlo upečatljivom dnevniku povjesničara Josipa Horvata (Josip Horvat, *Preživjeti u Zagrebu. Dnevnik 1943–1945*, Sveučilišna naklada Liber, JAZU, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1989). O zločinu govori i knjiga književnika Andrije Kovačevića (1879–1946.) *Bijeg s vješala*, Disput, Zagreb 2002, nastala na temelju iskaza njegovog sina Milovana. O tom događaju svjedoči i Slava Ogrizović, supruga Bogdana Ogrizovića (Slava Ogrizović, »Prvo javno vješanje u gradu«, u: Lutvo Ahmetović i drugi (ur.), *Zbornik sjećanja: Zagreb 1941–1945. (4)*, Gradska konferencija SSRNH, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Školska knjiga, Zagreb 1982–1984, str. 171).

je čast u malom parku pored tramvajskog okretišta (Park prosinačkih žrtava) 1961. podignut spomenik, skulptura Dušana Džamonje, prvi apstraktni spomenik u Europi, sa statusom zaštićenog kulturnog blaga. Isprva se nalazio nešto bliže prometnim tokovima na okretištu u Dubravi pa je onda nakon 1990. preseljena na sadašnju, skriveniju lokaciju. Malo dalje, uz križanje Ulice prosinačkih žrtava s Konjščinskom, svojevremeno je podignut i omanji obelisk sa spomen-pločom na kojoj su bila urezana imena mučki ubijenih građana Zagreba. Naziv ulice je 1990. promijenjen u Avenija Dubrava (uzgred, nedaleka Avenija izviđača postala je Avenija Gojka Šuška, ministra obrane RH iz Tuđmanovih vremena), a spomenik i obelisk su vandalski devastirani. Pisao sam o tome i 2008. godine povodom 65. godišnjice zločina. Nedavno sam prošao Dubravom i pogledao Džamonjin spomenik u parku i obelisk u Aveniji Dubrava. Sve je još uvijek u očajnom stanju. Vidi se da je Džamonjina skulptura čišćena, ali već ima novih grafita. Nije ona očišćena odlukom Gradskog poglavarstva, Gradske skupštine ili neke druge institucije, nego su to učinili (koliko su mogli) mladi zagrebački antifašisti u jednoj svojoj akciji. Međutim, nužna je stručna obnova. Okoliš skulpture je neuređen, blatnjav i prljav, a uz sam prilaz spomen-parku provokativno se koči nekoliko prepunih kontejnera za smeće. Očito je da su tamo namjerno postavljeni. I obelisk u Aveniji Dubrava, blizu križanja s Konjščinskom ulicom još je uvijek u devastiranom stanju s jasno vidljivim oštećenjem nastalim vandalskim razbijanjem petokrake zvijezde. Desetak kvadrata oko obeliska je prljavo, puno blata i otpadaka, a na zidiću oko obeliska koči se veliki reklamni pano za nekakav obližnji *beauty* centar. Očito je namjerno postavljen baš na tom mjestu. Sve u svemu, prava slika i prilika hrvatskog antifašizma u Ustav zapisanog.

Zločin u Dubravi je samo jedan u nizu zločina što ih je ustaška NDH izvršila nad građanima Zagreba. Ubijeno je na tisuće Zagrepčana u ćelijama za mučenje, na stratištima u okolici Zagreba (maksimirska šuma, Dotršćina, šuma Stupnički lug kod Rakovog potoka) ili u sabirnim logorima i logorima za likvidacije. Kao odmazdu, ustaše su strijeljali i vješali taoce i na javnim mjestima: U Dubravi, Vrapču, Jankomiru, Remetincu i Svetoj Nedjelji.

Ulice, trgovi, radne brigade, tvornice, ustanove, škole, domovi kulture, društva i organizacije nosile su od oslobođenja do 1990. imena naji-

staknutijih poginulih boraca NOB-a i žrtava ustaškog terora, Rade Končara, Jože Vlahovića, Božidara Adžije, Ognjena Price, Otokara Keršovanija, Nade Dimić, sestara Baković, Bogdana Ogrizovića, braće Špalj i mnogih drugih, a na području Zagreba postojalo je do 1990. više od 150 spomenika i spomen-ploča. Ti su spomenici nakon 1990. sistematski devastirani i uništavani, a rijetka su od tih imena zadržana i danas u nazivima objekata i ulica. Ono što još nije srušeno, ostavljeno je da onako oskrnavljeno upozorava antifašiste, komuniste i pripadnike nepoćudnih naroda i vjera na mjesto koje im pripada. To je danak Tuđmanovoj ideji o NDH kao ostvarenju vjekovne težnje hrvatskog naroda za vlastitom državom, kao i perverznoj ideji pomirbe patizana i ustaša, žrtava i krvnika te miješanja kostiju žrtava i krvnika.

Sociolog Bojan Marjanović o promjenama naziva ulica u Zagrebu kaže: »U Zagrebu je period od 1945. do 1990. prema uličnim nazivima praktički nepostojeći, a kompletno nasljedstvo socijalizma i Jugoslavije odbačeno je i zaboravljeno. Mogli bismo zaključiti da se ulicama možda može osporiti važnost u formiranju kolektivnog sjećanja, no njihova uloga u poticanju kolektivnog zaborava neprocjenjiva je. Ulice su se na primjeru grada Zagreba pokazale kao jedno od glavnih sredstava promoviranja kolektivnog zaborava pedeset godina zajedničke povijesti.«⁶

Tako od 1990. nema ulice 8. maja 1945. koja je podijeljena na četiri druge, jer da je na taj dan Zagreb pao, a ne bio oslobođen (valjda je prije tog dana bio slobodan). Taj je dan zbog toga i ukinut kao dan oslobođenja Zagreba i ukinuta tradicionalna manifestacija Trnjanski kresovi, koja se godinama održavala na obali Save, kraj Mosta slobode, na mjestu gdje su partizani prilikom oslobađanja grada skelom prešli rijeku i ušli u grad. U kontekstu povratka datuma oslobođenja Zagreba u njegovu uličnu sliku, zanimljivo je prošlogodišnje (2011.) imenovanje Obale 8. svibnja koja je, umjesto na sjevernoj obali Save, imenovana na pogrešnoj, južnoj obali (od Mosta mladosti do Mosta slobode). I to unatoč činjenici da je niz stručnjaka pravodobno upozorio nadležni Odbor na pogrešku. Nemojmo se zavaravati da se tu radi

6 Bojan Marjanović, »Promjena vlasti, promjena ulica«, 12 (8/2007), str. 125.

o pukoj nestručnosti. Taj oportunistički prijedlog je neprihvatljiv, sramotan, a prije svega uvredljiv, jer je na djelu prevara tipa vuk sit, a koza cijela.

Primjer spomenika Prosinačkim žrtvama iz 1943, o kojem ovdje detaljnije govorim, ima paradigmatšku ulogu. Problem nije samo u Zagrebu, jer je i cijela Hrvatska tokom rata koji je Tuđman nazvao Domovinskim, bila poprište organiziranog rušenja i devastiranja spomenika žrtvama ustaškog terora i NOB-u te uništavanja pisanih dokumenata i knjiga.⁷

Bilo je protesta intelektualaca, a neki su zbog toga povlačeni po sudovima, čak i osuđivani. I sve to u državi koja antifašizam ima zapisan u Ustavu.

Primjer odnosa prema prosinačkim žrtvama iz 1943. je posebno šokantan i mučan zbog još jedne okolnosti. Postoje, naime, prosinačke žrtve koje su danas podobne, za razliku od prosinačkih žrtava iz 1943. koje to nisu. Na internetskoj tražilici pod pojmom «prosinačke žrtve» najveći broj podataka se odnosi na događaj od 5. prosinca 1918. kad je poginulo nekoliko osoba za vrijeme prosvjeda protiv udruživanja Hrvatske u Kraljevinu SHS. Ovaj je događaj ostao zabilježen kao prvi javni protest osnivanju jugoslavenske države. Desnica svojata i zlorabi žrtve iz 1918. godine i uz veliku pompu im 2003. godine na Trgu bana Jelačića 11, u organizaciji društva »Hrvatski domobran – udruga ratnih veterana«, postavlja spomen-ploču. Taj se događaj uredno obilježava svakog 5. prosinca. Podataka o prosinačkim žrtvama iz 1943. pak jedva da ima. O tom se događaju na mnogobrojnim opskurnim ustaškim i ustašoidnim internetskim forumima, blogovima i web stranicama mogu pronaći tek zlurade primjedbe.

Još jedan moment potencira strahotu ignoriranja vješanja u Dubravi 1943. Radi se o tome da je zločin počinjen prilično blizu centra Zagreba i da je riječ o prvog, gotovo javnoj egzekuciji taoca u Zagrebu, a ipak se taj zločin, bez obzira tko od 1990. bio na vlasti desnica ili lažna ljevica – besprizorno prešućuje. Motivi, dakako, nisu identični kod ustaške desnice i kod lažne ljevice. Razumljivo je kad ustaška desnica šalje poruku poruge

7 O tome opširno piše Ante Lešaja u knjizi *Knjigocid – uništavanje knjiga u Hrvatskoj 1990-ih*, Profil knjiga d.o.o., Srpsko narodno vijeće, Zagreb, 2012.

i prijetnje »crvenoj bandi« i »komunističkim zločincima« s ciljem poniženja žrtve, a i da bi se *urbi et orbi* pokazalo kako završavaju »komunjare – izdajice roda i doma svoga«. Vojno poraženi 1945., oni su 1990. Tuđmanovim »inženjeringom« ponovno došli na svoje smatrajući da je došao trenutak da poraz u Drugom svjetskom ratu preokrenu u pobjedu.

Drugačije je s lažnom ljevicom koja svjesnim ignoriranjem, svake godine, kao da sudjeluje u ritualnom ponavljanju vješanja šesnaestorice taoca. S obzirom na status antifašizma u Hrvatskoj taj će se makabrični ples i nadalje ponavljati bez kraja i konca. I ove je godine prošao 20. prosinca, a da se nitko, baš nitko nije sjetio žrtava koje su na taj dan 1943. jedan po jedan izvođeni iz prostorija tadašnje mitnice i brutalno vješani o žicu. Nisu ih se sjetili ni cinični glavonje, »tenkoljupci« i ini satrapi iz gradskog poglavarstva, premda će s 300 skulptura koje Džamonja daruje Zagrebu, preuzeti i taj spomenik podignut radi sjećanja na prosinačke žrtve 1943. Znaju dobro »šareni« gosponi iz vladajućih struktura u kakvom su stanju spomenik i obelisk u Dubravi, ali ga ne žele obnoviti, baš zato što je podignut žrtvama ustaškog terora. Jer nije se s time šaliti. Pa, za boga miloga, treba biti pragmatičan i respektirati »mišljenje« pozamašnog dijela biračkog tijela! A taj dio biračkog tijela izdresiran je da misli da su te žrtve obješene jer su se pobunile protiv NDH i svrstale među neprijatelje Hrvatske, među komunjare, srbo-četnike i izdajice roda i doma svog, pak su to vješanje i zaslužili (kaj ne?).

I opet, nije takav stav lažne ljevice problem samo u Zagrebu, nego se radi o smišljenoj filistarskoj politici »ljevičarskih« struktura pod vodstvom SDP-a na nivou cijele Hrvatske. Nije da ta lažna ljevica baš simpatizira ustaše, ali pragmatički računa da im se zbog par glasova više, koje bi eventualno na izborima dobili od desnice, isplati »začepiti nos« i provoditi politiku zatiranja sjećanja na NOB i žrtve ustaškog terora.

U zatiranju sjećanja najgore prolaze žrtve koje su to postale zbog aktivnog sudjelovanja u oružanoj borbi protiv njemačkih nacista, talijanskih fašista i ustaštva kao domaće inačice. Te se žrtve nastoji difamirati »križnim putevima« koji da su najveća tragedija hrvatskog naroda svih vremena, inicirana paklenim, genocidnim planom komunista i nenarodne »ju-go-komunističke« vlasti. Dovoljno je pogledati igre oko Bleiburga. Tuđman,

koji je od trenutka osvajanja vlasti podržavao ustaški mit o Bleiburgu (gdje su navodno Titovi partizani pobili na tisuće nevinih civila) i činio ustupke ustaškoj emigraciji, na Bleiburg šalje izaslanike Sabora, ali nikad tamo osobno nije otišao. Račan, međutim, odlazi tamo kao premijer i kleknuvši pred tamošnjim spomenikom (u prisustvu tipova urešenih fašističkim znakovljem) neukusno imitira Brandtovu gestu u Varšavskom getu u namjeri da blajburški mit čak preuzme od filoustaške desnice. Simptomatično je što je taj mit, njegovan mahom u svrhu političke manipulacije, prigrlio upravo prvi socijaldemokratski premijer i što je upravo za vrijeme njegove vlade otkupljeno zemljište i podignut spomenik na Bleiburgu, a hrvatski Sabor postao pokrovitelj ustaškog derneka koji se tamo održava svakog svibnja.

Hodočastio je tamo i premijer Milanović u rujnu 2008. godine na čelu službenog izaslanstva SDP-a i tamo izjavio kako motiv njegova odlaska »nije bio trgovačke ni političke prirode, već ljudski«. Rekao je to iako je znao što se na Bleiburgu stvarno dešava.

Učinio je to 20. lipnja 2012. godine i predsjednik Ivo Josipović u sklopu, da bude još ciničnije, obilježavanja Dana antifašističke borbe u Hrvatskoj i rukovao se s predsjednikom počasnog bleiburškog voda. Taj isti Josipović se kao saborski zastupnik godinama protivio pokroviteljstvu hrvatskog Sabora nad tom komemoracijom, a onda je, kao friško izabrani predsjednik države, posjetio taj isti Bleiburg.

Ove su pak godine (2012.) najviši hrvatski politički dužnosnici – predsjednik Republike Ivo Josipović, predsjednik vlade Zoran Milanović i predsjednik Sabora Boris Šprem, na čelu izaslanstva od 20-ak ljudi, položili vijenac i poklonili se pred spomenikom streljanim pripadnicima kvislinških vojski u Teznom. Besprizorno je da su tome prisustvovali i predstavnici Saveza antifašističkih boraca Hrvatske.

Vlada je ove (2012.) godine konačno odlučila kako više neće financirati skup u Bleiburgu, niti će Sabor biti, kao do sada, pokrovitelj toga ustaškog derneka. Premijer Milanović je povodom toga izjavio kako je ta komemoracija neprihvatljiva jer odaje pijetet ustaškoj vojsci, a ne počast žrtvama jer njih tamo nije bilo. Pa zašto su onda uopće išli tamo ako misle da im smeta što se na tom mjestu odaje počast ustaškoj vojsci i ideologiji, a ne žrtvama?

Dakle, pokroviteljstvo hrvatskog Sabora nad Bleiburškim okupljanjima je doduše ukinuto, ali državno pokroviteljstvo je prebačeno na Tezno. Koja je uopće razlika? Izgleda da za vladajuće razlika postoji. Poklonili su se oni u Teznom svima koji su tamo strijeljani bez obzira jesu li bili krivi ili ne. Pa dok je izjava predsjednika Josipovića ipak donekle opreznija: »Došli smo se ovamo pokloniti žrtvama križnog puta, osobito svima onima koji su bez krivnje i bez suda izgubili živote«, premijer Milanović je nadmašio samog sebe: »To je ratni zločin jer su likvidirani bez suđenja, a sve da je suđenja i bilo riječ je u velikoj većini o nedužnim mladim ljudima koji su bili pripadnici druge vojske i zato je ovo mjesto na koje, po nama, treba dolaziti«. A kako on zna da se radilo o nedužnim ljudima? Bit će da čita revizionističke povjesničare.

Namjerno se i zjurado »zaboravlja« da su se Bleiburg i »križni putevi« dogodili nakon četiri godine ustaških, četničkih i belogardejskih klanja (i tko zna čijih još). Čim su ustaške horde 1941. na naci-fašističkim tenkovima stigle u Hrvatsku, smjesta je započeo pokolj širokih razmjera. Ničim izazvani, klali su nevine ljude (dakako bez suđenja) samo zato što su bili Srbi, Židovi, Romi, komunisti ili se naprosto nisu slagali s ustaškim metodama. I to su zdušno radili duge četiri godine. Jasenovac, Stara Gradiška, Jadovno, Glina, Pag nazivi su samo nekih ljudskih klaonica. U Jasenovcu i ostalim logorima stradavali su nevini ljudi i njihova djeca. Na »križnim putevima« su ipak većinom stradali oni koji su bili odgovorni ili pak direktni izvršitelji zločina nad nevinim žrtvama. Ženevskih konvencija se nisu držali pa se na njih nisu mogli ni pozivati. Zato je svatko tko ustaške pokolje pokušava staviti u nekakvu ravnotežu prema događanjima na »križnim putevima« na putu radikalnog zla. Pa kojom se to logikom mogu opravdati ustaški pokolji? Pa što su očekivali nakon četiri godine klanja? Njihove žrtve nisu dobile milost. Zaista je čudna logika kojom sada navodno lijeva vlast preko premijera Milanovića lamentira da se tu radilo »u velikoj većini o nedužnim mladim ljudima koji su bili pripadnici druge vojske«. Bivši predjednik Mesić je po tom pitanju vrlo direktan i iskren: »Postali su žrtve osвете, no osвета je bila neminovna jer su zločini koje su počinili bili toliko strašni da ju je bilo nemoguće izbjeći«. I to je to – bez ostatka.

U Teznom su se predsjednik Republike i premijer poklonili, a nije im palo na pamet, niti će im pasti na pamet, pokloniti se na Žitniku i Lipovoj glavici. Na tim su mjestima strijeljani potpuno nevini ljudi. To je čak i sudski utvrđeno. Heroj-a-ne-zločinac je tamo izgovorio one »antologijske« strahote: »Što se čeka? Zašto se ne puca?« Nevine žrtve pokosili su, bez suda, rafalima, krvnici u odorama s oznakama Hrvatske vojske. A Heroj-a-ne-zločinac upamćen je i po izjavi: »J... ja sve hrvatske generale na čelu s Franjom Tuđmanom, za mene je jedini general Maks Luburić«. Gesta poklona žrtvama na Žitniku i Lipovoj Glavici, osim što bi jasno dala na znanje da iza zločina država ne može i neće stajati, bila bi snažan znak ozdravljenja društva i predstavljala određenu katarzu. Nema ni spomenika žrtvama, niti će ga ova država postaviti, barem ne u bliskoj budućnosti, jer će se još dugo skandirati: »Svi smo mi Mirko Norac«. Nema spomenika ni u Varivodama, Gruborima, Gospiću, Osijeku, Lori, Pakračkoj poljani, a ni na zagrebačkom Sljmenu, kao uostalom ni na ostalim mjestima gdje su ljude ubijale legalne postrojbe hrvatske države ili polulegalni eskadroni smrti.

Zatiranje istine zatiranjem sjećanja postalo je standardna praksa vlastodržaca, kako po pitanju tzv. Domovinskog rata (tu su unisoni i desnica i lažna ljevica: počinjeno se negira, ignorira i zataškava u ime nekakvih i/ili nečijih »viših« interesa), tako i po pitanju NOB-a, žrtava ustaškog terora i socijalističke revolucije. To zatiranje sjećanja, odnosno negiranje istine o zločinu je, međutim, još veći krimen od zločina samog.⁸

8 Na ovom mjestu je prikladno spomenuti riječi iz jednog intervjua Salamona Jazbeca, autora grandiozne knjige *Magnissimum crimen*, Margelov institut, Zagreb 2008.: »Genocid jest najveći zločin *per se*, no negiranje genocida je efektivno najveći zločin. Ponajveći zločin tako postaje negiranje velikog zločina. Temeljna negacija genocida (u pravilu Holokausta, ali i drugih genocida, pa tako i endehazijskog genocida nad srpskim narodom) osovljuje se kao stožerna ideja povijesnog revizionizma, te stoga taj fenomen predstavlja najveći zamislivi krimen, jer se radi o repetaciji genocida drugim sredstvima, rječju umjesto kamom, patvorenom znanošću mjesto stvarnog logora. Pod oblandom povijesti dešava se svakodnevno ubijanje istine o jednom prevelikom zločinu. Revizionizam Hrvatskom hara. On je u nekih specifičnih socijalnih grupa postao modus Vivendi.«

Dok su motivi tih zatiranja kod hrvatske desnice jasni, motive lažne ljevice ipak treba detaljnije problematizirati. Pogotovo u svjetlu dojma da lažna ljevica (a u tome prednjači SDP) već godinama ne samo da tolerira ustašku desnicu, nego joj određenim potezima čak daje legitimitet. Jedan od razloga takvoj politici je, dakako, jadan: ostati u »sedlu«. Pravi su razlozi, međutim, puno dublji. Na njihove korijene ukazuje knjiga Naomi Klein »Doktrina šoka« (*The Shock Doctrine*) prema kojoj je snimljen izvrstan istoimni dokumentarni film svojevremeno prikazan (začudo) na HTV2.

Naomi Klein razotkriva svu bijedu današnjeg kapitalizma i pokazuje kako su se saznanja iz eksperimenata (iz 50-ih godina) s ponašanjem ljudi podvrgnutih psihičkoj i fizičkoj torturi brutalno prenosila na cijele nacije. Takvi eksperimenti su pokazali da se šokovima torture može slomiti otpor tretiranih ljudi i potčiniti ih tuđoj volji. Kao što je poslije torture pojedinac »spreman« na suradnju, tako je i društvo nakon planski induciranih ratova, terorističkih prijetnji i prirodnih katastrofa podložno manipulaciji. Postoji korespondencija između taktike šoka pri torturi i taktike šoka u ekonomskoj prisili.

Analiza povijesnih događanja, od južnoameričkih vojnih hunti (Pinochetov Čile, Videlina Argentina), preko gušenja radničkog bunta (M. Thatcher) i Jeljcinove Rusije, sve do Bushova i Bremerova⁹ Iraka, raskrinkava pozadinu tih događanja: stvaranje novog svjetskog poretka nametanjem neoliberalne ideologije slobodnog tržišta i privatizacije, primjenom koncepta »šok-terapije« Milтона Friedmana i čikaške škole. Rezultat je uvijek bio propast ekonomije i javnog vlasništva, osiromašenje većine građana te sramotno bogaćenje pojedinaca uz nestanak socijalne svijesti.

Bit Friedmanove ideje je odbacivanje države kao glavnog organizatora privredne aktivnosti i prepuštanje te uloge privatnom poduzetništvu koje posluje na »slobodnom« tržištu. Zalaže se za ukidanje mini-

9 Paul Bremer, američki diplomat; nakon agresije na Irak i svrgavanja predsjednika Saddama Husseina glavni civilni administrator Privremene koalicijske uprave Iraka s pravom vladanja putem dekreta.

malnog dohotka, privatizaciju zdravstva, pošte, obrazovanja, mirovinskih fondova pa čak i nacionalnih parkova.

Recept je dan već u knjizi »Kapitalizam i sloboda«¹⁰. Na tom je mjestu Friedman prvi puta u glavnim crtama prezentirao mjere koje vlade moraju poduzeti u svrhu sustavne ekonomske promjene: 1) ukloniti propise koji ometaju akumulaciju kapitala, 2) prodati vlasničke udjele u državnim tvrtkama kako bi korporacije neometano mogle ostvarivati profit 3) radikalno reducirati javnu potrošnju. Premda se, na prvi pogled čini da deregulacija ograničava moć države u korist »slobodnog tržišta«, zapravo se ne gubi moć države, nego solidarnost i mehanizmi »socijalne države«. Država sve više jača, ali ne u korist građana, kroz besplatno obrazovanje, zdravstvo, mirovine itd., nego u korist korporacija. Zapravo ništa novog pod suncem, samo se Lassie vraća kući. Država je, naime, uvijek i bila represivni organ i reprezentant vladajuće, dakle, vlasničke klase. Takozvana socijalna država je – anomalija.

Možda je najbolju sliku Friedmanove doktrine dala Margaret Thatcher, kada je za časopis *Woman's Own* 1987. između ostalog izjavila: »Mislim da smo prošli kroz period u kojem je previše djece i ljudi smatralo da je samorazumljivo: 'Ja imam problem, vladin je posao da ga riješi!' ili: 'Imam problem, uzet ću subvenciju i tako ga riješiti', 'Ja sam bez kuće, vlada mi mora osigurati dom', te su svoje probleme prebacivali na društvo, a tko je društvo? Nema takve stvari! Postoje pojedinačni muškarci i žene i postoje obitelji, a vlada ne može činiti ništa doli kroz ljude, a ljudi gledaju najprije na sebe. Naša je dužnost da se brinemo svaki za sebe, a zatim i da pomognemo našem bližnjem, jer život je recipročan posao, a ljudi previše misle na svoja prava, umjesto na obaveze.« To zapravo znači da na prvom mjestu više nisu »prava«, nego »obaveze« – kako je to lijepo objasnila Thatcher.

Pinochet i savjetnici čikaške škole su u Čileu nakon vojnog udara, jer šok-terapija je prva i nužna mjera, demontirali javni sektor rasprodajom državnih poduzeća i drastičnim reduciranjem financijske i trgovinske regu-

10 Milton Friedman, *Capitalism and Freedom*, University of Chicago Press, Chicago 1962.

lative. U tom je razdoblju stvoreno enormno bogatstvo, ali uz strašnu cijenu. Do početka osamdesetih, Pinochetove političke mjere po Friedmanovim receptima prouzročile su rapidnu deindustrijalizaciju, deseterostruki porast nezaposlenosti i eksploziju rasta izrazito nestabilnih gradova od daščara. Friedmanove mjere su također dovele do korupcije i ekstremne zaduženosti.

Nije se potrebno posebno udubiti da bi se prepoznao sličan scenarij za rušenje SFRJ kao države i vladajućeg socijalističkog samoupravnog sistema. To je bio preduvjet za otvoreni iskorak na polje neoliberalnih reformi po receptu čikaške škole. Krizu je trebalo proizvesti, jer »samo kriza – stvarna ili prividna – za ishod ima istinsku promjenu«. Prva i nužna mjera je bila iznuđivanje krvavog građanskog rata i kontrarevolucije (isto kao što je u Čileu prvi korak bio vojni puč i ubistvo predsjednika Allendea). U već spomenutoj knjizi Ante Lešaja detaljno pokazuje »da je fundamentalni razlog (uzrok) raspada Jugoslavije socijalni konflikt vezan uz ekonomsku strukturu društva. A iz toga nužno proizlazi zaključak da je ovaj socijalni konflikt svojim sadržajem bio građanski rat, da mu je bitno obilježje ili oblik bila kontrarevolucija (spram revolucije pokrenute NOB-om), a svrha i cilj restauracija kapitalističke ekonomske strukture. Sve ostalo (frazе o demokraciji, nacionalnom oslobođenju, ostvarivanju vjekovnog sna itd.) bilo je u funkciji realizacije tog osnovnog cilja. S prevratom 1990/1991. godine započinje, dakle, ostvarivanje glavnog cilja – dokidanje društvenog vlasništva najprije podržavljenjem, a zatim preko institucije H(rvatskog) F(onda) za P(riyatizaciju) redistribucijom podržavljenog društvenog vlasništva privatnicima.«¹¹

Cilj nacionalne homogenizacije Hrvata bio je, dakle, ponešto prizemniji nego da se raskine s Jugoslavijom: izvesti u povijesti nezapamćenu pljačku narodne imovine (na razini veleizdaje) i pretočiti je u džepove »hrvatina-domoljuba«, predodređenih da postanu oligarsi, ali tako da to narod ne primijeti. Da bi se stvorili domaći kapitalisti trebalo je političkom voljom i prisilom državnih, paradržavnih i razbojničkih struktura ekspropriirati, opljačkati, orobiti, pokrasti radničku klasu i inteligenciju. Korištene su me-

11 A. Lešaja, *Knjigocid – uništavanje knjiga u Hrvatskoj 1990-ih*, str. 460–461.

tode bazirane na još uvijek nenadmašenim oblicima samootuđivanja ljudske svijesti: sitnoposjedničko-malograđansko ozračje, religiozna isključivost, nacionalizam i patrijalna zatucanost. Čak ni 45 godina izgradnje samoupravnog socijalizma tu nije ništa bitno uspjelo promijeniti.

To je onda nazvano tranzicijom, pretvorbom, restrukturiranjem pri-vrede, modernizacijom, prijelazom u demokraciju, ulaskom u Evropu i tko zna kako sve ne, kako bi se barem malo prikrio smrad prljavih, sasvim egoističnih ciljeva – grabež društvene imovine. Pod krinkom takozvane »pravne države« i uz korištenje njenih instrumenata prisile izvršena je najklasičnija operacija prvobitne akumulacije kapitala. Pljačkom društvenog vlasništva je stvorena »elitna« skupina bogatog ološa – takozvanih gospodarstvenika. Država je *de facto* postala država bahatih, objiesnih i nadasve opasnih ratnih dobitnika. Tome je pridonio i sam narod, bezobzirno izmanipuliran kako zgrtačkim porivima »elite« tako i vlastitim porivima istog predznaka. Nažalost to je uspjelo pa narod i dan-danas misli da je u takozvanom Domovinskom ratu spašavao Domovinu i borio se za slobodu.

Nacionalna homogenozacija je bila operativno sredstvo u osiguranju masovne podrške politici prevrata pa je opća destrukcija ugrađena u samu bit društvenog prevrata u Hrvatskoj 1990-ih i dobila status središnjega »stvaralačkog čina«: takozvane *duhovne obnove*. Pri tome je »fraziranje o moralnoj i duhovnoj obnovi puka ideološka konstrukcija kojom se prikivaju prizemni, materijalni, parcijalni interesi dominantnih političkih snaga. Praktički smisao mu je isključivost prema svakom i svemu drugačijem. (...) Kontekstom *duhovne obnove* uvijek dominiraju: prvo, unisono negativan stav prema obliku i sadržaju društva »što smo ga rušili« (SFR Jugoslavija i socijalizam), drugo, »kršćanske i tradicionalne vrednote« i treće, kategorije privatnog vlasništva, stranog kapitala, poduzetničkih elita i tržišne razmjene kao osnove slobodnog društva.¹² (...) Program *duhovne obnove* je brutalno i sistematski provođen, da bi kulminirao akcijama *Bljesak* i *Oluja*, nakon kojih se »konačno rješenje srpskog pitanja« zaokružuje pljačkom i uzurpacijom imovine protjeranih Srba, a zatim i planskim

¹² Ibid., str. 507.

naseljavanjem opustošenih krajeva »hrvatskim pučanstvom« s Kosova i iz BiH, u izvedbi ministra Jure Radića koji je u kritičkom dijelu medija nazivan *ministrom etničkog čišćenja*«.13

Razlozi zbog kojih je u Hrvatskoj svih ovih dvadesetak godina uglavnom sve isto, bez obzira tko bio na vlasti, su plauzibilni: Friedmanova doktrina i vazalski položaj Hrvatske u odnosu na svjetsku financijsku, političku i vojnu oligarhiju.

Bilo koja opcija na vlasti, od HDZ-a do raznih koalicija lijevog centra (s konzervativnim programima), imala je i imat će bitno iste ciljeve: cementiranje kapitalizma uz sve »blagodati« koje uz to idu. Maske su zbačene.

Zato i jesu zamrle priče o poništenju ili reviziji takozvane pretvorbe. Zašto bi se lažna ljevica oko toga nepotrebno mučila pa onda privatizaciju morala ponovo provoditi? Cilj bilo koje inaugurirane političke opcije u Hrvatskoj je ionako kapitalizam (u tome se, pored ponovo eskalirajućeg nacionalizma, valjda jedino i slažu). Zašto ponovno raditi ono što je već napravljeno? Pa, ruku na srce, na djelu bi ponovno morala biti – prvobitna akumulacija kapitala, a ponovljeni postupak »pretvorbe« ne bi bio ništa pošteniji. Nema poštene »eksproprijacije« društvene imovine u korist pojedinca.

Sve to ima i te kakve veze sa devastiranjem spomenika NOB-u, socijalističkoj revoluciji i žrtvama fašizma te s toleriranjem oživljavanja ustaške ideologije. Mlake ili nikakve reakcije države na sve hrabrije revizionističke nasrtaje u funkciji su brisanja memorije, odnosno zatiranja sjećanja na sve ono što je postojalo prije kontrarevolucionarne restauracije 1990. Na ta vremena ne smije ostati nikakvo pozitivno sjećanje. Zato se provodi totalna dresura mišljenja. Ne smije ostati čak ni nostalgija za vremenima kad je bilo bolje, jer bi ona mogla postati pokretački moment opasan po režim.

Svaka nostalgija je sjećanje na nešto što je bilo ugodno, a prošlo je i više ga nepovratno nema. Nema nostalgije za nečim neugodnim. To nekako svatko zna i iz vlastitog iskustva. Takozvani *optimizam pamćenja* svakako ima utjecaja na formiranje osjećaja nostalgije, posebno ako je sadašnjost brutalna, a ova naša je svakako takva. Ipak, bilo bi prilično trivijalno nostal-

13 Ibid., str. 508.

giju o kojoj govorimo svesti samo na taj samozavaravajući sindrom optimizma memorije, odnosno gledanja na prošlost kroz ružičaste naočale. Što je dakle uzrok nostalgije usprkos silno razmahanoj antisocijalističkoj histeriji?

Kritičari nostalgije namjerno zaboravljaju da je njen uzrok u dva-desetak godina dugom i za većinu po egzistenciju opasnom i besperspektivnom životarenju u uvjetima vladavine ološa. Zato je sasvim legitimno misliti drugačije od doktrinarnosti nametnute sredstvima moći ili naprosto osjećati drugačije. Ljudi koji pokušavaju nekako preživjeti u uvjetima krajnje pauperizacije i gušenja elementarnih ljudskih prava i sloboda ipak najbolje znaju kada im je bilo bolje i zašto im je bilo bolje. Nije uopće bitno što većina nije u mogućnosti jasno artikulirati tu nostalgiju. Bitan je taj duboko usađen osjećaj, to sjećanje i budno sanjanje o nečem što je poželjno da bude – to sjećanje na utopiju kao svojevrsno sjećanje na budućnost, na mogućnost budućnosti u kojoj ne bi bilo gospodara i sluga i perspektivu da se bude gospodar vlastitog života, dakle slobodan čovjek. Čovjek jest nesavršeno biće, ali je biće mogućnosti, re-evolutivno, dakle revolucionarno, odnosno slobodno biće prakse. Da nije tako danas bismo svi bili još u pećini. Zato to sjećanje treba zatrti.

Antifašizam je u ovome trenutku samo jedna među idejnim pozicijama i nikako nije dominantan. Država se *de facto* odrekla antifašizma, iako je on zapisan u temelje Ustava. Zato danas imamo formalno-prigodničarski antifašizam koji je u smislu antifašističke ideje lažan upravo onoliko, koliko je lažna takozvana ljevica na vlasti. Slovenski sociolog Rastko Močnik u knjizi »Koliko fašizma?«¹⁴ pokazuje da se fašizam može obnavljati i u formalno antifašističkom okruženju pa kaže: »Kraj Drugog svjetskog rata bio je samo vojna pobjeda. Pobjeđene su bile fašističke države i njihove vojske. Ali nije bio pobjeđen fašizam kao povijesna praksa, politička metoda, ideološka mreža i misaoni obrazac. Fašizam je preživio i sada se vraća, pa i tamo gdje je bio pobjeđen.« To se naočigled nas svijuu dešava u Hrvatskoj od 1990. godine. Antifašizam se, naime, sve manje »nosi«, a simptomatično društveno-političke scene ukazuje na vrlo opasne tendencije. Premda

su one prisutne već od devedesetih, zadnjih je godina evidentna njihova eskalacija, a njihovi nosioci postaju sve agresivniji. U tom je smislu danas ne samo aktualno, nego i ultimativno pitanje: Kamo ide Hrvatska? Isto je tako aktualan i svojedoban uzvik bivšeg predsjednika Mesića: »Čuvajmo antifašističku Hrvatsku«. Država zbog filistarских interesa pragmatično tolerira širenje fašističkih ideja. Premda se formalno ograđuje od širenja ustaške ideologije, ona istovremeno igra na kartu održavanja tobožnje ravnoteže između prave ljevice i ekstremne desnice floskulom o štetnosti svih radikalizama, odnosno totalitarnih ideologija. To je u praksi dovelo do naoko apsurdne situacije u kojoj se u javnosti na ustaštvo sve više gleda s malo većom blagonaklonošću nego na partizane, s kojima se krajnje simplificirano povezuju, Bleiburg i »križni putevi«, komunizam/socijalizam, antihrvatstvo i jugoslavenstvo. U danoj konstelaciji snaga je, dakako, sasvim normalno (u skladu s takozvanom »političkom korektnošću«) da ustaštvo u društveno-političkom smislu postaje *de facto* jedna od legitimnih političkih opcija. Proces internalizacije gotovo da je dovršen, što je i te kako vidljivo u danima kad i država hodočasti – u Bleiburg ili Tezno svejedno.

Opredjeljenje između fašizma i antifašizma je uvijek bilo pitanje opredjeljenja između civilizacije i barbarstva, odnosno između dobra i zla. U našim je uvjetima u Drugom svjetskom ratu to opredjeljivanje, iz dobro znanih razloga, nužno bilo konkretizirano opredjeljivanjem između partizanskog i ustaškog pokreta. Po tom se pitanju i danas svatko mora izjasniti po savjesti, jer čovjek je dobar ili zao po svojoj slobodnoj volji. Pri tome je zao i onaj tko ne čini ništa kako bi svojim djelom odnosno činjenjem pridonio ukidanju postojećeg zla. Ne čineći ništa on snosi krivnju jer nije još, ili neće da bude na nivou ljudskosti kao svoje prave biti, to jest samosvijesti, odnosno samodjelatnosti kao slobode. A što se tiče obnove spomenika NOB-u i žrtvama fašističkog terora te socijalističkoj revoluciji, možemo konstatirati samo to da je njihova obnova usko vezana uz ponovno unošenje emancipatorsko-revolucionarnog momenta i to ne samo u pojam antifašizma, nego i u životnu filozofiju uopće. Tu nikakvo moraliziranje ne pomaže.

ANTIFAŠIZAM U HRVATSKOJ KAO OPĆE SMETALO

Uzroke slabljenja pa čak i nestajanja istinske ljevice s političke scene u razvijenim državama Europe treba prije svega tražiti u odricanju od najjačeg oruđa koje ljevica ima – radikalne i bespoštedne kritike svega postojećeg. Preuzimanjem ideologije *trećeg puta*, takozvana nova ljevica nije više imala uvjerljive odgovore na izazove novog poretka zasnovanog na globalizaciji kapitala i hegemoniji neoliberalne doktrine. Prevladavajuća »kultura cinizma neoliberalizma kao socijaldarvinizma«, dakle ideologija moći kao nadmoći, mogla je kao rezultat imati jedino jačanje ekstremne populističko-nacionalističko-fašistoidne desnice i njenim sve većim učestvom u vlasti.

S Hrvatskom je situacija bitno drugačija jer »...Hrvatska je jedina zemlja u Evropskoj uniji, ne računajući možda samo dio baltičkih zemalja i Mađarsku, u kojoj se fašizam ne napaja iz te nove podloge, iako i to dolazi na red, nego iz još živih bunara Drugog svjetskog rata. Štoviše, isti su i akteri njegovog novog bujanja. To su Katolička Crkva, koja nikako da nadrašte Stepinca, a zapravo je i gora od njega, te HDZ s desnim saveznicima, koji koketiraju s ustaštvom, iako iz straha od evropskih stranačkih partnera ne baš onoliko otvoreno koliko bi htjeli.«¹⁵

Revizionizam u pogledu povijesne istine o Drugom svjetskom ratu i naci-fašizmu dobro je poznata pojava u djelovanju ekstremno desne europske inteligencije pa revizionizam Franje Tuđmana u vezi s Drugim svjetskim ratom na tlu Jugoslavije, a posebno Hrvatske, nije bio ništa originalno. Razlika je u tome što je on s pozicija diktatorske moći vođe

15 Marinko Čulić, »Duh partizanstva«, *Novosti* 748 (20. travnja 2014.)

taj revizionizam uspio utkati u društveno tkivo Hrvatske i započeti *dugo putovanje u noć*. U praksi se radilo o ohrabrivanju i ubrzanom oživljavanju ustaštva i endehazijske nostalgije, stimuliranjem povratka ustaške emigracije, buđenjem kriptoustaša, mitom o komunističkim zločinima nad Hrvatima uz relativiziranje ustaških zločina, uništavanjem spomenika NOB-u i žrtvama fašističkog terora, preimenovanjem ulica i uništavanjem nepodobnih knjiga. Tuđman je takav razvoj događaja inicirao jer je te snage trebao kao udarnu pesnicu za provođenje kontrarevolucije u krvavom građanskom ratu, koji je nazvao Domovinskim. Istu je svrhu imala i posvećena klerikalizacija društva, inducirana antikomunistička histerija kao i projekt »miješanja kostiju«, takozvana pomirba, kojoj su podlegli i neki hrvatski antifašisti.

To je vrijeme kad je Hrvatska skrenula s puta općeljudske emancipacije i zalutala na put izvanpovijesnog događanja.

Započela je operacija »velikog čišćenja«, operacija sveobuhvatne destrukcije kojom su obilježene 90-te: ubijanja, mučenja i likvidacije u režiji eskadrona smrti, etničko čišćenje, uništene ljudske sudbine i egzistencije, uništavanje i pljačka imovine nepoćudnih, uništavanje knjiga, rušenje antifašističkih spomenika i uopće anatemiziranje svega što je bila SRH i SFRJ.¹⁶

U Hrvatskoj je ponovno, kako bi to rekao Hegel, »humanitet gažen nogama«, a Hrvati su, nasuprot onom što su nacional-šovinisti uporno balježgali, 90-ih izgubili svoj identitet jer su »nogama zgazili« sve ono što su od 1945. do 1990. bili. Odrekli su se jedinog svijetlog perioda tokom kojeg je Hrvatska bila u centru povijesnog događanja. Izvršen je kulturno-povijesni suicid hrvatskog naroda (to, dakako, vrijedi i za sve ostale narode s teritorija bivše SFRJ). Netko je jednom rekao da je pojava nacističkog zla značila konačnu smrt Hegela, jer je novonastalo zlo značilo negaciju eu-

16 O tom detaljno u: Svetozar Livada, *Etničko čišćenje – zločin stoljeća*, SKD »Prosvjeta«, Zagreb 1997. i u: Ante Lešaja, *Knjigocid – uništavanje knjiga u Hrvatskoj 1990-ih*, Profil knjiga d.o.o., Srpsko narodno vijeće, Zagreb, 2012. Svetozar Livada, *Stradanja i nadanja*, Garden print, Sombor 2013.

ropskog moderniteta i rušenje čovjeka s pijedestala najveće vrijednosti, a epohalno geslo Velike francuske revolucije, *sloboda, jednakost, bratstvo*, bačeno je u blato. Nakon svega što se 90-ih događalo u Hrvatskoj možemo reći da se Hegelova smrt ponovila.

IMA LI FAŠIZMA U HRVATSKOJ?

Danas, dvadesetak i više godina nakon kontrarevolucionarnog prevrata i građanskog rata u Hrvatskoj, ništa novog pod suncem. Nisu se ispunila predviđanja da će uslijed socijalnih gibanja izazvanih pauperizacijom radničke klase doći do postepenog gašenja regresivnih i koljačkih ideologija. Naprotiv, anti-duh fašizacije eskalira, a manifestacije klerofašizma, nacional-šovinizma, ustaštva i ekstremnog antikomunizma bivaju sve agresivnije. Hrvatska je i nadalje osuđena na lutanje unutar horizonta izvanpovijesnog događanja i pitanje je kad će, kako će i da li će uopće iz toga izaći – prolazimo kroz tunel, a svjetlost na izlaznoj strani se ne vidi. Ne znamo ni postoji li uopće taj izlaz. Zato danas pred nama stoji ultimativno pitanje kamo ide Hrvatska, a traženje odgovora je dobilo smisao kategoričkog imperativa.

Problem je što, unatoč formalnim uvjerenjima, iz tog horizonta zla ne želi iskoračiti (i to iz vrlo prizemnih pobuda) ni takozvana ljevica ni liberalni demokrati (osim časnih iznimaka). Upravo je to najveći problem. Među intelektualcima i dalje prevladava stanje duha (ili još bolje anti-duha) koje od intelektualaca stvara inteligente s ulogom servisera novog poretka ili su pak odabrali gromoglasnu šutnju (jer da intelektualac ima pravo šutjeti).

Desnica je, kao i uvijek, i te kako aktivna. S jedne strane ekstremno desni tzv. povjesničari uz podršku Katoličke Crkve revidiraju historiju i pod znanstvenu istinu podmeću ustašku ideologiju umotanu u »znanstveni«
celofan, a s druge strane, inteligenti koji misle da su intelektualci iz liberalno-demokratskog ideološkog kruga vode makartijevski »križarski rat«
protiv marksovske ljevice. Relativiziraju pa čak i negiraju ulogu komunističkih pokreta u obrani antifašističkih vrijednosti, čak i ulogu u

samoj borbi protiv fašizma, iako su komunistički pokreti imali važnu ulogu u pokretanju antifašističke borbe u Drugom svjetskom ratu. Ignorira se da je antifašizam komunističkom svjetonazoru upravo inherentan, a uloga mu se danas nastoji umanjivati navodno zbog Staljinov »lik i djelo« liberalnim demokratima zapravo uopće nisu važni, nego se njima služe kao oruđem u križarskom pohodu na Marxovu filozofijsku misao i njene sljedbenike. Premda Staljin i staljinizam već odavno nikom nisu opasni, korisni su kao sredstvo gušenja otpora sve brutalnijem kapitalizmu. Na djelu je, u znanstvenom smislu, nedopustiva redukcija antifašizma na nekomunističke pokrete otpora naci-fašizmu, jer da je pravi antifašizam, kako tvrdi dr. Ivo Banac, samo onaj koji je ujedno i antikomunizam. Posebno je u Hrvatskoj na djelu bezobrazno izjednačavanje fašizma i komunizma (jer da se radi o dva najveća zla čovječanstva) uz nipodaštavanje NOB, jer je tu borbu organizirala i vodila Komunistička partija Hrvatske odnosno Jugoslavije. Liberali smatraju neoprostivom činjenicu da je antifašistička borba na ovim prostorima imala emancipacijski karakter pa je kao nusprodukt provedena i socijalistička revolucija. Antifašistička borba u Drugom svjetskom ratu je, međutim, imala emancipacijsku dimenziju čak i u državama u kojima socijalna revolucija nije bila na djelu i koje su i nakon rata zadržale kapitalističke društveno-ekonomske odnose.

Liberalni demokrati ne vide da zadrtime negiranjem istine o komunizmu, kako ga je mislio Marx, ubijaju u ljudima nadu u bolji svijet, koji bi mogao biti radikalno drugačiji od onog koji jest. Time ne samo da potkopavaju, nego i onemogućuju jednu od elementarnih ljudskih emancipacija – političku demokraciju. Jer političke demokracije ne može ni biti ako se perpetuiranom manipulacijom masama inducira dobrovoljni pristanak na neslobodu, odnosno (što je isto) bijeg od slobode. Liberalno-demokratska hegemonija osnažuje se putem nepisane zabrane mišljenja, a »povratak etici u današnjoj političkoj filozofiji besramno iskorištava užase gulaga ili holokausta kao krajnju strahotu, ne bi li nas prisilio da se odrekemo svakog ozbiljnog radikalnog angažmana. Tako konformističke, liberalne ništarije pronalaze licemjerno zadovoljenje u svojoj obrani postojećeg

poretka: oni znaju da postoji korupcija, iskorištavanje itd., pa ipak će svaki pokušaj da se stvari promijene biti denunciran zazivanjem utvara 'totalitarizma', kao etički opasan i neprihvatljiv«.17

Dosta je raširen stav kako su pitanja fašizma i antifašizma stvar danas već prevladanih ideoloških raspri i svađa između ustaša i partizana. Taj je stav ciničan jer opredjeljenje između fašizma i antifašizma nije svjetonazorsko i/ili ideološko pitanje, nego pitanje opredjeljenja između čovječnosti i nečovječnosti, civilizacije i barbarstva, dobra i zla.

U našim je uvjetima u Drugom svjetskom ratu to opredjeljivanje, iz dobro znanih razloga, bilo konkretizirano opredjeljivanjem između partizanskog i ustaškog pokreta. Premda preambula Ustava Republike Hrvatske nedvosmisleno ukazuje da joj je antifašizam jedno od temeljnih načela, Hrvatska je valjda jedina država u Europi i svijetu u kojoj se ne samo toleriraju, nego dapače i tetoše sve agresivniji revanšistički napadi, kako na antifašističku Narodno-oslobodilačku borbu tako i na pokrete i ljude koji su tu borbu vodili i pobijedili radikalno zlo materijalizirano u nacifašizmu ustaške NDH. Inženjeri povijesti, razni kriptoustaše, filoustaše i antikomunistički kvaziliberali izlaze sa svojim konstrukcijama »istine« o Jasenovcu, Bleiburgu i tobožnjim genocidom komunista nad »Domo-vinskom vojskom« i cjelokupnim »hrvatskim korpusom«. Pobjednike nad nacifašizmom optužuje se za zločine jer su s naci-fašističko-ustaškim zločincima postupili prema »receptu« generala De Gaullea: Kakav opus, takva kazna.18

17 Slavoj Žižek, Izlaganje na okruglom stolu Kulturno-znanstvenom institutu u Essenu, 2–4. veljače 2001.

18 Kada je istaknuti francuski pisac Robert Brasillach (1909–1945) bio kao kolaboracionist osuđen na smrt, 25 najuglednijih književnika potpisalo je peticiju kojom je predsjednika Charlesa de Gaullea molilo da Brasillachu poštedi život. Čak je jedna grupa na čelu s Albertom Camusom otišla de Gaulleu s molbom da poštedi život istaknutom piscu, ali je general ostao neumoljiv. Camus je čak iskoristio posljednji argument koji je imao u glavi: istaknuo je kako Brasillach ima značajan opus. Na to je de Gaulle odgovorio: »Kakav opus, takva kazna« Nenad Jovanović, u: Ivo Goldstein, Jasenovac nije ni Jad Vašem ni washingtonski muzej holokausta (intervju) <http://www.sk-d-prosvjeta.com/news.php?id=465>.

Tobožnja »brana« sve agresivnijoj ultraškoj desnici u hrvatskoj stvarnosti je zakonodavstvo koje kao da je, a zapravo i je smišljeno, dizajnirano da pogoduje ultraško-desnom bjesnilu. Preko demagogije zvane politička korektnost te pravosuđa i policije ideologiziranih još u Tuđmanovo doba, meta su često, uz blagoslov države, baš antifašisti. Međutim, dok je to razumljivo kad je na vlasti rigidna desnica, perverzno je kad istu situaciju, dolaskom na vlast, održava i stranka koja sebe naziva socijal-demokratskom i koja pretendira na ekskluzivno mjesto na ljevici. SDP u pogledu antifašizma drži *figu* u džepu i filistarski, iz najnižih pobuda, zbog par glasova više na izborima, a koje ipak neće dobiti, zlorabi instituciju trodiobe vlasti pa se pokriva ušima uz frazu »neka pravne institucije rade svoje« (jer da su oni legalisti). Njima je antifašizam »opće smetalo« jer im kvari poslove na pridobivanju desnih birača. Tolerancija i sloboda govora pervertiraju, »prodaje se magla« o navodno provedenoj deideologizaciji/depolitizaciji pravosuđa i policije. Svakodnevna praksa gledanja kroz prste fašističkim bukačima i marginaliziranje antifašista (a da oni to ni ne primijete) poprilično im je inventivna. Premda se formalno ograđuje od širenja ustaške ideologije, država floskulom o štetnosti svih »radikalizama« istovremeno igra na kartu održavanja tobožnje ravnoteže između istinske ljevice (koje u organizacijskom smislu nema) i organizirane ekstremne desnice. U danoj konstelaciji snaga je onda normalno (u skladu s takozvanom »političkom korektnošću«) da ustaštvo u društveno-političkom smislu postaje *de facto* jedna od legitimnih političkih opcija. I internalizacija tog procesa gotovo da je dovršena hodočašima u Bleiburg ili Tezno (svejedno). Zbog toga, još uvijek moramo trpiti kunu kao naziv hrvatske valute, premda je taj naziv korišten samo i jedino za vrijeme zločinačke Paveličeve NDH. Indikativno je i zabrinjavajuće da to danas već malo kome smeta.

Usprkos evidentnim pojavama otvorenog pa čak i organiziranog fašističkog djelovanja, neprestano se javljaju tvrdnje da u Hrvatskoj opasnosti od fašizacije društva nema. Psiholog Ivan Rimac tako sasvim ozbiljno tvrdi: »Ne. Mi smo prošli kritične elemente na kojima smo se mogli zarobiti u totalitarni sustav. Bilo je to tijekom devedesetih godina, i to ne

zbog političara koji su tada djelovali, nego ratnih uvjeta u kojima je živjela Hrvatska. Ugrožena egzistencijalna sigurnost u prošlosti je dovela fašizam na vlast kao jedan oblik potrebe za uvođenje reda u društvu. Danas kad imamo ipak stabilnu političku situaciju, ni bolju ni lošiju od one u drugim europskim zemljama, mislim da nema prevelikih šansi za rast političke opcije koja bi bila vezana uz neku fašističku ideologiju«. Također, on smatra da »imamo pojedinačne ekscese relativno mladih ljudi koji se igraju sa zabranjenim simbolima«, jer da su »...u prvom redu nedovoljno informirani o tome što oni predstavljaju i kakve političke opcije nude. Osim toga, na djelu je konstantno vraćanje političkog diskursa na odnose i sukobe koji su vladali u Drugom svjetskom ratu, ali mislim da se on već odavno istrošio i vjerujem da taj govor nešto predstavlja za minimalan broj hrvatskih građana.«¹⁹

Simptomatičan je stav da bi danas antifašistima trebalo smatrati samo posebnu skupinu ljudi koja se u Drugom svjetskom ratu borila na strani saveznika. Taj stav odmah povlači i retoričko pitanje: zašto bi se netko danas uopće deklarirao antifašistom, budući da je »manje od 15 posto populacije Hrvatske proživjelo Drugi svjetski rat i bilo suočeno sa svim što su nosili fašizam i nacizam. Danas pristajati uz tu priču o antifašizmu znači živjeti u prošlosti. Naravno nismo pritom oslobođeni obveze da znamo što se događalo u povijesti kako bismo reagirali na takve pojave u našem okruženju«. Dakle, opasnost od fašizma prijeti jedino iz okruženja.

Dr. Rimac također ne vjeruje da Thompson nekome može poslužiti kao inspirator za veličanje ustaša i fašizma (?), jer da »...Thompsonova ikonografija, istina, pomalo koketira s nekim simbolima, ali on nije dovoljno atraktivan i ne može biti inspirator. A to njegovo koketiranje koje je u medijima ipak prenapuhano služi u prvom redu Thompsonu za stvaranje publiciteta, što javnoj osobi nikad nije na odmet.« Takav stav nije uopće rijedak, mada je, kako ćemo vidjeti, izuzetno opasan.

19 Dražen Ciglenečki, »Nema opasnosti od fašizacije hrvatskog društva«, *Novi list* (30. lipnja 2008.)

Kad god se u Hrvatskoj događa kakvo skaredno ustaško sijelo uz masovno učešće mladih, onda se u medijima javljaju »prodavači magle« sa zadaćom da »svokolikom puku« objasne da se tu radi tek o izljevnu mladenačkog bunta zbog nezadovoljstva realnom hrvatskom situacijom. Ktome se obično još dodaju nepromišljene i opasne teze o tome da se tu radi o mladenačkim subkulturama i prolaznoj fazi u izgradnji mlade ličnosti (?). Ovako ili onako, sve se svodi na tvrdnju da je riječ o neopasnoj pojavi jer ti mladi ljudi što dižu ruke na fašistički pozdrav i nose ustaške insignije zapravo ništa ne znaju (jer da je zatajilo obrazovanje) o tome tko su ustaše bili i što su radili. Činjenica je, međutim, da mnogi od tih mladih »nevinašaca« otvoreno izjavljuju da činjenice o ustašama i NDH itekako dobro znaju i da upravo zato što znaju, te insignije i nose.

Nakon »koncerta« (Stadion Dinama u Zagrebu, lipanj 2007.), Marika Perkovića zvanog Thompson, slične teze promoviraju istaknuti zagrebački povjesničar i istaknuta zagrebačka psihologinja.²⁰ Dakako, sasvim je jasno da oni nemaju zle namjere, međutim, tvrdnje da mladi Thompsonovi »fanovi« ne znaju o čemu se tu radi naprosto ne odgovaraju istini. Može se, doduše misliti kako mladi »to nisu pokupili u školi«, kako to tvrdi poznata psihologinja, ali uzevši u obzir stanje u obrazovnom sistemu i kakvoću udžbenika povijesti (i dakako njihovih autora) koji se koriste ili su se koristili u našim školama, ta njezina tvrdnja baš i ne stoji na čvrstim nogama. Bit će da je istini bliža tvrdnja da mladi to nisu pokupili isključivo u školama. Doduše, psihologinja kaže da je to djelo njihovih roditelja, jer da se u kući potiče ustaštvo, a njega da potiču i neki proustaški mediji. To pak znači da mladi zapravo ipak vrlo dobro znaju što je to ustaštvo, jer im je to ipak netko objasnio, pa zato svim svojim mladenačkim žarom i entuzijazmom i pristaju uz ustašku ideologiju. »Kvaka« je sad u tome što je tim mladim ljudima servirana ustaška istina (a ne možda neka druga), a oni su je prihvatili jer drugačiju verziju nisu ni mogli prihvatiti. I to ne zato jer drugačija verzija do njih nije ni došla, nego zato što su odgajani i obrazovani

20 Tihomir Ponoš, »Thompson profiter vlastite kontroverze«, *Novi list* (23. lipnja 2007.)

unutar društvenog horizonta koji je mogao od njih stvoriti samo i jedino ustaše. Jer kako drugačije objasniti da je na jednom od prijašnjih koncerata dotični Thompson pjevao (da se sve prašilo) odu Maksovim mesarima, Jasenovcu i Gradiški Staroj, a da se ni tada prisutna mladež nije baš ništa zapitala? Pa ne može se nekakvim neznanjem opravdati ekstaza izazvana pjesmom o klanjima? Ti mladi ljudi na Thompsonovim »koncertima« ipak nisu maloumnici.

Međutim, ono što radi književnica Vedrana Rudan²¹ tipičan je primjer djelovanja takozvane podle svijesti, kad se iz najnižih pobuda, zbog neimanja vlastitih argumenata, lažnim objedama dezavuiru nečiji ispravan stav. Dotična gospođa skaredno napada gospodina Zuroffa, voditelja Instituta Simon Wiesenthal zbog pisma predsjedniku Mesiću, koje da je prostačko i zlobno, jer da »samo zlobnik može Thompsonov koncert proglasiti masovnom fašističkom demonstracijom«. Prostačko i zlobno nije Zuroffovo pismo, nego je to upravo tekst Vedrane Rudan. On je dapače primitivan i sramotan. U Thompsonovom »spektaklu« gospođa očito nije vidjela ono što joj se nije htjelo vidjeti: proljev brutalnog koljačkog patrijarhata. A također je namjerno zaboravila uočiti i cijeli kontekst »fenomena« Thompson u svijetlu događanja od 1941–1945. i od 1990. do danas, fikciju ustaša i ustašoida da se napokon pobijedi u Drugom svjetskom ratu (pa makar i nakon 60 i nešto godina). Tekst Vedrane Rudan zapravo odiše čak i izvjesnom dozom antisemitizma jer optužuje Židove zbog navodnog zanemarivanja nežidovskih žrtava naci-fašističkog terora, što naprosto nije točno. Gospodin Zuroff je pak svojim pismom zapravo učinio ono što su trebali, a nisu učinili svi ti ovdašnji tzv. intelektualci. Vlada je reagirala nevoljko, s »figom u džepu«, a i kako bi drugačije kad je već takva kakva je, a predsjednik Republike mlako. Stranke nisu ništa primijetile, a udruge civilnog društva su po običaju odšutile. Zuroff ima pravo: Hrvatskom se zaista valja »ružan val obnovljenog fašizma koji se mora spriječiti da taj izvanredno opasni novi trend ne zahvati cijelu Hrvatsku«. I sad se našla

21 Vedrana Rudan, »Veliki brat Zuroff«, *Nacional* 606 (25. lipnja 2007.).

baš Vedrana Rudan da iz samo njoj znanih iracionalnih pobuda brani Hrvatsku od istine koju se Zuroff usudio izreći. Klinci, kako ih naziva Vedrana Rudan, izvikkivicali su »za dom spremni« znajući vrlo dobro što rade, jer su ih naučili da je ustaštvo nešto dobro i časno. A to i je ono što je gospodin Zuroff ispravno zamijetio. Je li to što se na Dinamovom stadionu događalo uvertira u nove pogrome svega što nije »za dom spremno«, gospođa Rudan sigurno ne bi željela iskusiti na svojoj koži.

Već spomenuti povjesničar iznosi tvrdnju da je danas »ustaštva manje nego prije nekoliko godina, a s njim da se žešće obračunava nego prije nekoliko godina«. Također tvrdi da je politička nezrelost danas manje prisutna u Saboru nego prije, da se iz Sabora preselila na margine društva, u pojedine časopise, a svoj izraz našla među dijelom mladih.

Već iz tih nekoliko redaka možemo iščitati bijeg od radikalnog zahvata u problem. Taj bijeg je posljedica određenih političkih obzira i neke vrste samocenzure. A možda se radi o samoobmani. To, dakako, ne vodi ničemu. Zaista ostaje nejasno kako povjesničar ne vidi da se s ustaškom ideologijom ne samo nitko ne obračunava, nego da ona sve više buja. Ona ne samo da nije potisnuta u ove ili one časopise marginalnog značaja, nego sve više dobiva pravo građanstva u javnim medijima kakvi su, naprimjer, Hrvatska televizija ili pak Radio 101. Štoviše, ustaška ideologija sve više dobiva status legitimne političke opcije. Ukoliko se tako nastavi možemo očekivati ubrzani proces internalizacije, što bi moglo imati nesagledivih posljedica. I nacisti su u Njemačkoj osvojili vlast jer je bio podcijenjen njihov destruktivan utjecaj na njemačko društvo.

Danas već možemo tvrditi da je cilj ustaških ideologa postignut: stvorena je dovoljno velika masa mladih ustaša kao solidna baza, kako za daljnje širenje ustaške ideologije, tako i za pokušaje »djelovanja u praksi«. To bi ipak trebalo biti očito. Pa 45– 60 tisuća mladih osoba koje je Thompson uspio privući (a to, istaknimo, nisu svi koji su htjeli prisustvovati) ipak nije sitnica.

Da Thompsonov koncert zapravo i nije bio koncert, mogao se uvjeriti svatko tko je iole pratio cijeli taj niz događaja počevši od svakodnevne agresivne najave »koncerta« preko medijske propagande, sve do egzalti-

ranog izvještavanja uz obilje fotografija. Bio je to najobičniji i najtipičniji politički skup organiziran u svrhu manifestiranja i promoviranja ustaškog svjetonazora. Fotografije koje su mediji obilno plasirali u javnost to očito pokazuju – mnoštvo mladih »fanova« nakićenih ustaškim insignijama i s ispruženom desnicom. Dakako, neizbježno se klicalo: Za dom – spremni! Vidjeli smo i niz osoba iz javnog, kulturnog i političkog života (dakle, vladajuću oligarhiju), a predstavljena je bila i Crkva, s dobro nam znanim fra Vjekoslavom Lasićem. Viđeni su i sveučilišni profesori, Slaven Letica i neizbježni Josip Jurčević. Svi su oni prisustvovali i fotografirali se bez ikakvog krznanja. Zapravo, svatko tko je od »poznatijih« ličnosti tamo bio, upravo se trudio da se to u javnosti i sazna. Ne govori li to sasvim jasno o dosegucijelog zbivanja na Dinamovom stadionu? U tom kontekstu uopće nije ni čudno ni iznenađujuće, a još manje šokantno što je ustaškoj »crnoj misi« imao prisustvovati i sam ministar znanosti i obrazovanja Dragan Primorac. Nije, dakako, začuđujuć ni cinični ministrov demanti prisustvovanja koncertu. Da, ministar Primorac zaista nije fizički (što se tiče duha, to je već druga stvar) prisustvovao nedjeljnom koncertu, jer je bio spriječen, ali je zato fotografija zabilježila njegovo razdragano prisustvo dan prije, kad je samo nevrijeme spriječilo održavanje »koncerta«.

Međutim, ono što je slijedilo nadilazi i najgora očekivanja. Dakle, nakon skarednog ustaškog sijela na Dinamovom stadionu i negodovanja časnih pojedinaca, Drugi program hrvatske televizije (dakle, jedna javna ustanova) svakodnevno agresivno najavljuje: »1. srpnja u 20.05 pratit ćemo snimku koncerta *Bilo jednom u Hrvatskoj*, koji Marko Perković Thompson smatra krunom svoje karijere. Koncert je održan 17. lipnja na stadionu u Maksimiru, a bila je to prigoda da se čuju sve pjesme s njegovog novog albuma i izbor njegovih ranijih hitova« (urednik Zvonimir Varošaneć, redatelj Ivan Miladinov)«.

I tko sad može reći da se sve to dešava slučajno i da je riječ o sporadičnim pojavama među nestašnom mladeži? Tko može poreći da nije riječ o dobro organiziranoj subverziji desničarskih ultraša? Ipak, te se kvalifikacije uporno guraju u stranu. Zašto je stalno prisutan taj nojevski sindrom koji zatire svaku mogućnost neutralizacije moguće eksplozije ra-

dikalnog zla? Da li je ta mladež tek žrtva obrazovnog sustava koji nije posvetio dovoljno pažnje objašnjavanju nekih notornih činjenica iz hrvatske historije? Jesu li njihovi roditelji jedini krivci? Da li u svemu tome pored roditelja i obrazovanja imaju svoje prste i neki drugi faktori ili se pak radi o nečem mnogo dubljem i opakijem? Napokon, tko i s kojom svrhom stvara taj horizont zla, mržnje i nekrofilije?

To su pitanja na koja bi trebalo odgovoriti ukoliko se zaista želi spriječiti već viđeno. Odgovori, dakako postoje i samo ih treba izreći. Rijetki su intelektualci na to spremni jer je većina zaboravila da su na početku svojih karijera prisegli djelovati za dobrobit čovjeka. Većina je to zaboravila i odlučila šutjeti. Kažu da je to njihovo pravo. Možda, ali time su prestali biti intelektualci. No iza toga se zapravo krije koristoljuble, slavoljublje, vlastohleplje i sramotni kukavičluk sitnih, malograđanskih, komformističkih duša koje su se odrekle mišljenja samog.

Dr. Žarko Puhovski je uvjeren²² »da ništa slično fašizmu kao sustavu nije moguće u demokratskim zajednicama, ali su moguće fašističke ideologije koje zastupaju, srećom, manjinske skupine. Treba, pojašnjava, razlikovati pokret, ideologiju i sustav. Pa tako u razvijenim zemljama europskog zapada postoje elementi fašističkog, nacističkog ideološkog interpretiranja svjetonazora, pokreta osim manjih skupina nema, a ni približno nema sustava.« Dr. Puhovski apelira »da se ne devalvira pojam fašizma tako da ga se kao etiketu lijepi na sve što nam se ne sviđa, jer se time relativizira zbiljski zločinski karakter tog sustava«. Nadalje, smatra da »prenaglašavanjem neofašizma, neonacizma, i neokomunizma u onom starom obliku, odvlači se pozornost od drugih totalitarnih opasnosti koje se pojavljuju u globalnom svijetu«. Nije baš jasno na koje to totalitarne opasnosti u globalnom svijetu Puhovski misli, a da to ne bi bilo ožvljavanje fašizma? Uostalom, fašizam u praksi, kad još nije prevladavajuća ideologija, uvijek i kreće od pojedinačnih napada na nepoćudne ljude na ulici (a kako bi drugačije?).

22 Siniša Pavić, »Dan antifašističke borbe: Moramo li u modernim demokracijama strahovati od neofašizma?«, *Novi list* (22. lipnja 2011.).

Iako uočava da je u nas »situacija flekava« jer da »imamo crne mrlje«, Puhovski puno veći problem vidi u »ogromnim sivim površinama« jer »hrvatski problem su uvijek bili domobrani, a ne ustaše. Ustaše nikada nisu bili većina. I oni su preživljavali, osim silom naravno, prešutnom podrškom domobrana. Ta siva zona to su ti pristojni građani koji se gnušaju nad fašistima i ustašama, ali ipak imaju do neke mjere razumijevanje za njih.« U tim još-ne-fašistima Puhovski vidi veliki politički problem (i time sam sebi skače u usta, jer je malo prije tvrdio da opasnosti od fašizma nema), jer u njima zapravo leži prava moć fašističkih režima. U nastavku kaže: »...strašno je važno nešto što se zove suočavanje s prošlošću. Da se inzistira na jednostavnoj formuli zločin je zločin, ma u čije ime, ma s kojim obrazloženjem bio počinjen. Čim se uvodi koncept popusta za »naše zločine« onda smo već u ovoj sivoj domobranskoj zoni«. »Kvaka« je, međutim, u tome što to njegovo *suočavanje s prošlošću* u vidu formule *zločin je zločin* u hrvatskoj praksi odsklizava u anatemiziranje antifašističke borbe i ekstremni antikomunizam.

U jednom drugom tekstu pod naslovom »U obranu fašizma (kao pojma, dakako)«,²³ Žarko Puhovski pokušava akademsko-teorijski, sitničavo formalizirati razliku između fašizma, nacional-socijalizma i totalitarnih sistema hineći da ne shvaća da se pojam fašizma danas koristi kao generički pojam. Time se on dovodi u poziciju faktičkog podržavanja teza hrvatskih povijesnih revizionista. Nakon nepotrebnog mudrovanja da Hitler i Mussolini nisu bili diktatori nego totalitarni vođe izvodi da »...ustaška NDH nije bila fašistička tvorevina... NDH je bila tiranija, diktatura, ili teroristička tvorba, ali ne fašistički režim, jer u njoj nije bilo omasovljenja«. Na kraju zaključuje da fašizam »više nije moguć – na djelu su, dakako, razne postfašističke, kriptofašističke, neofašističke, ili fašistofilne skupine ili ideologemi – primjeni li se na njih pojam fašizma ne samo da će se devalvirati njegov sadržaj, nego, što je bitno, i milijuni njegovih žrtava. No, jedinstvo ideologije, pokreta i poretka na ovakvim osnovama u suvreme-

²³ Žarko Puhovski, »U obranu fašizma (kao pojma, dakako)«, *Za-MirZine*. Pristup: 5. 2. 2013.

nome svijetu nije izvodivo (stoga je upitan i sam smisao današnjega anti-fašizma).« Sva ta eskapada tipa *okruglo pa na čoš*e bila je potrebna samo zato da bi se kvaziargumentima »izvelo« da je danas antifašizam nepotreban, jer fašizma ionako – nema. Da čovjek ne povjeruje!

U svemu tome ima još i jedna perverzija. U istom članku u kojem o fašizmu, neofašizmu i nacizmu razgovara s dr. Puhovskim, novinar *Novog lista*, Siniša Pavić razgovara i s baš pravim »ekspertom«, osvjedochenim i izuzetno agresivnim povijesnim revizionistom dr. Josipom Jurčevićem. Još je perverznije što Puhovski svojim stavovima amnestira omiljene stavove tog istog Jurčevića i daje mu vjetar u leđa. Jurčević ponavlja svoju omiljenu tezu da je »...izmišljanje neofašizma i uopće svrstavanje svega što ne valja pod neofašizam zastarjelo za današnju Europu, naravno uključujući Hrvatsku i druge zemlje koje su izašle iz tranzicije«. A to što se, kako kaže, pojavljuje fragmentarno, to možemo nazvati u određenoj mjeri *subkulturom* koja se nalazi na margini društva. U Europi, tvrdi on, »...postoji nešto drugo, a to su razne vrste totalitarizma. Tako da se nekakve obnove, ideološke ili bilo kakve drugačije, nečega što je fašizam ili nacizam ne treba bojati« (ali se, dodao bih, treba, dakako, bojati komunizma). Njemu je i kukasti križ na Poljudu posljedica marginalne subkulture i globalizma: »To su posljedice globalizma; gubitak bilo kakvog identiteta, golemo neznanje u školskom sustavu, padanje kriterija od fakulteta do vrtića gdje se ne traži nitko tko samostalno misli, nego se sve unificira. I onda se u nekakvoj projektiranoj, manipuliranoj ugroženosti od bilo koga, ljudi spontano počinju braniti izvlačeći neke simbole o kojima pojma nemaju«. Jurčević glumata nevinašce, kao da sa svim tim nema veze, a upravo je on jedan od tih koji manipuliraju mladim ljudima servirajući im primitivni antikomunizam, neistinu i neznanje o ustaštvu, jednom od najkrvoločnijih naci-fašizama u Drugom svjetskom ratu.

A dr. Puhovski ne posustaje. U autorskom članku »Antifašizam, bez fašizma?«²⁴ je još smjeliji pa tvrdi da je antifašistička koalicija u Dru-

24 Žarko Puhovski, »Antifašizam, bez fašizma?«, <http://www.bank.hr/komentari-i-analize/antifasizam-bez-fasizma>. Pristup: 15. svibnja 2014.

gom svjetskom ratu pobijedila ne zato što je bila u pravu nego zato što su Saveznici »...uspješnije uništavali protivnike no ovi njih« i time negira sve ono što je taj rat značio u moralno-etičkom smislu. Ponovno razvija tezu o ispraznosti pojma antifašizma, jer da fašizma »naprosto u zbilji nema«. To ga dovodi do »genijalnog« zaključka da tvrdokorno insistiranje na nepotrebnom antifašizmu dovodi do »kontroverznih, pa i neistinitih slogana«, pa navodi: »U nedavno objavljenoj Povelji antifašističke lige Hrvatske posve se ozbiljno tvrdi: 'Antifašizam se zasniva na toleranciji i otvorenosti prema drugima i drugačijima te je kao takav opreka nacifašizmu'. Čini se to odista zdravom osnovom jednoga suvremenog pokreta, ali ovdje je riječ o dokumentu koji se poziva na slavnu prošlost ratnoga obračuna sa Silama osovine. A u toj konflagraciji, tolerancija i otvorenost' doista nisu bile utemeljujuće vrijednosti – najveći antifašist svih vremena Josif Visarionovič Staljin, bez koga ratna pobjeda naprosto nije bila moguća, bio je i jedan od najvećih zločinaca u povijesti.«

Puhovski doduše odaje priznanje partizanima, no kao i uvijek, mora ih, onako »liberalno-objektivno« i nepovijesno »opatrnuti«: »Jedini zbiljski antifašistički pokret u lokalnim okvirima bio je onaj koji su predstavljali Titovi partizani... ali s tolerancijom doista nisu pretjerivali... Začuđujuće je stoga što rečena Povelja hladnokrvno tvrdi: 'Nema dvojbe da su i danas mnogi građani i građanke Hrvatske opredijeljeni humanistički i demokratski, dakle antifašistički'. Jedini realni antifašisti u vrijeme 'kada je grmjelo' zasigurno nisu smatrali demokraciju ...svojom mišlju vodiljom, iako su ju često – posve frazealno – spominjali (pa, zbog neukosti i/ili ideologije gdje gdje smiješno pretjerivali, nazivajući, primjerice, novu državu 'narodnom republikom')«.

Riječ je, tvrdi Puhovski, »...o uljepšavanju prošlosti – današnje se široko prihvaćene (liberalne) vrijednosti upisuju kao oznake pokreta kojemu one nisu bile bitne, pa ni važne (a možda im, u mnogome, i nisu mogle biti bitne). I dalje se raspravlja o tomu jesu li Titovi partizani bili osloboditelji ili počinitelji brojnih zločina, a nikako da se vidi kako su bili i jedno i drugo. Baš je stoga (ponajprije moralno, ali i politički) teško razumljiva odluka da se objavi antifašistička povelja a da se ne formulira ni riječ

osude (a kamoli žaljenja) zbog brojnih žrtava koje je antifašizam izazvao (relativiranje ovih zločina sa onima koje je – svakako u većem broju – izazvala protivna strana svodi antifašizam na puku opoziciju nacifašističkim zločinima, a baš to bi današnji antifašisti željeli izbjeći)«.

Puhovski promašeno tvrdi da je »boljševički antifašizam bio jedini koji je postojao u Hrvatskoj – zbog toga što je bio takav filofašisti mu nije pravo na antifašistički naziv, dok se antifašisti ne uspijevaju (čak: ne usuđuju) konfrontirati s mračnom stranom prošlosti svojega pokreta (ili se, barem, emancipirati od nje)«. Ta tvrdnja nije istinita jer takvih pokušaja ima, no često su nekritični zbog puke namjere da se antifašizam »opere« od komunizma i tako učini prihvatljivijim građanima indoktriniranim desnilom. A i što je to uopće boljševički antifašizam? To naprosto ne postoji. Boljševizam je, naime, »umro« s Lenjinom, a ako je mislio na komuniste i tada je promašio jer su članovi Komunističke partije u partizanskim jedinicama bili manjina.

Puhovski navodi primjer skupine mladih ljudi, koji su 2013. godine povodom 8. svibnja, Dana oslobođenja Zagreba, na Jelačićevu trgu istaknuli transparent s parolom: »Partizani, hvala Vam! Dođite nam opet!«. Za Puhovskog je to »nekritično idealiziranje prošlosti« koje »dovodi do niza tragikomičnih nesporazuma«. Jer da zazivati partizane »znači zazivati ponovni rat... i pozivati opet njemačke i talijanske okupatore, ustaše i četnike... jer bez svih njih – partizana nema, nemaju, naime, smisla.«

Taj način razmišljanja odaje totalno neshvaćanje trenutka i opasnosti koja prijete od galopirajuće fašizacije društva ili pak ukazuje na smišljeno opasno mućenje vode u sasvim nerazumljive svrhe.

Postoje, međutim, i drugačija razmišljanja. Zastrašujuće je istinita konstatacija književnice Daše Drndić u intervjuu *Novostima* : »Ne bih rekla da su fašizmi devedesetih danas oživljeni, oni nisu ni umrli.«²⁵ Nije, međutim, umro ni onaj povijesni fašizam iz Drugog svjetskog rata. Probuđene sablasti povijesnog naci-fašizma, odnosno ustaštva kao ovdašnje

²⁵ Saša Šimpraga, »Trebamo mijenjati temelje ovoga što živimo«, *Novosti* 698 (6. svibnja 2013.).

inačice istog, uzrokovala su bujanje nekih elemenata retrogradne svijesti za koje se mislilo da su gotovo nestali. Ponovno se generira autoritarnost i predrasuda, plemensko-patrijarhalna svijest (krv, tlo, vjera), seksizam i homofobija, a također i etničko čišćenje, nacional-šovinizam, klerikalizam, ksenofobija i rasizam. Fašizam je i u nezajažljivosti prebogatih satrapa, a spava i u sirotinji bez nade. Taj novovjeki fašizam nazivaju neofašizmom, ali kad bolje pogledamo, onda razlike između povijesnog fašizma i neofašizma jedva da ima. Bit je ista. Zato je potrebno stalno se referirati i na taj povijesni fašizam.

U nadahnutom govoru kod spomenika ubijenim slovenskim anti-fašistima u Basovizzi, Furio Honsell, gradonačelnik Udina je 7. rujna 2014. ukazao na faktičnu istovjetnost povijesnog fašizma i neofašizma i izbio adute iz ruku onih koji misle da se taj povijesni fašizam ne može vratiti te ukazuje na važnost prisjećanja na taj fašizam i ljude koji su u borbi protiv tog fašizma položili živote.

U eseju »Vječni fašizam« Umberto Eco ukazuje da i uz nepostojanje jednog ili čak i više elemenata koji karakteriziraju fašističko ozračje, ono može i dalje ostati prepoznatljivo kao fašističko. To znači da i država čiji je Ustav baziran na antifašizmu ne mora biti imuna od manifestnog prakticiranja fašističkih sklonosti. Eco skicira niz tipičnih elemenata za ono što naziva *ur-fašizmom* ili *vječnim fašizmom*. Mnogi od tih elemenata se mogu uočiti u Hrvatskoj.

Jedan od elemenata *ur-fašizma* je *kult tradicije*. Nema hrvatskog političara koji se na ovaj ili onaj način ne poziva na takozvane tradicijske vrijednosti uz posvemašnje zazivanje retrogradne svijesti, posebno u međuljudskim odnosima. Čak se i folklor zlorabi u ideološko-političke svrhe. Kult tradicije podrazumijeva odbacivanje modernizma, nepovjerenje prema intelektualcima i prezire kritičko mišljenje. Kritički duh je *par excellence* znak modernizma, a neslaganje, kritičnost i samokritičnost intelektualna zajednica smatra sredstvom spoznaje. Za *ur-fašizam* neslaganje je izdaja, jer je generator raznolikosti. Kultura, naprimjer, postaje sumnjiva čim ima kritičke stavove (slučaj Olivera Frljića, naprimjer). Zato *ur-fašizam* raspiruje strah od razlike. On je rasistički. Generira se strah

od pripadnika drugih naroda, čak i onda kada su pripadnici tog naroda i povijesno nedjeljiv dio stanovništva. Vode se kvazilingvističke, a zapravo političke polemike oko jezika, pisma (ćirilica) i pravopisa. Eklatantan je primjer zahtjev takozvanog »Stožera za obranu hrvatskog Vukovara« da se zabrani ćirilica u Vukovaru (svakako se ne bi zaustavilo na tome nego bi išli tragom Ante Pavelića koji je 1941. zabranio upotrebu ćirilice u Hrvatskoj). Već se mjesecima razbijaju dvojezične ploče na javnim ustanovama, a Vlada svojom neodlučnošću da se to sredstvima države onemogući još je pogoršala situaciju. Ustavni sud RH je pak »mudrom« odlukom kojom je ignorirao Ustav dolio ulje na vatru.

Pojavljuje se i nakaradna praksa hrvatskog prevođenja i titlovanja teksta izgovorenog na srpskom, mada svaki građanin Hrvatske savršeno razumije taj tekst u kojem je riječ ni manje ni više nego o kuhanju (naprimjer tv emisija 24Kitchen).

Prisutna je i netrpeljivost prema Romima. Česta je uvreda da se nekom priljepi etiketa da je Ciganin, a uz tekstove o Romima uvijek idu i komentari s najgorim uvredama i predrasudama. U nekim dijelovima Hrvatske Romi su kao smetnja lokalnom stanovništvu izloženi čak i prijetnjama istjerivanjem i fizičkim nasiljem.

Više oko 750 tisuća građana je potpisalo zahtjev za provođenje referenduma o ustavnoj definiciji braka kako bi se pripadnicima LGBT zajednice oduzelo pravo da stupe u brak. Potpisnici su itekako bili svjesni činjenice da traže uskraćivanje nečijih prava. Iznuđeni referendum nije bio referendum za definiciju braka nego referendum protiv »pedera« i »lezbi« (da se poslužimo riječnikom desničara). Premda je većina hrvatskih intelektualaca i medija ustala protiv uskraćivanja prava LGBT zajednici, na rezultate referenduma to nije imalo nikakvog utjecaja, što jasno ukazuje na rasprostranjenost antiintelektualnog duha i iracionalnosti.

Obilježje ur-fašizma je i kult akcije zbog akcije. Akcija se smatra poželjnom sama po sebi i ona mora biti poduzeta bez razmišljanja (*iracionalnost*). Dodali bismo i kult efikasnosti (cilj opravdava sredstva) koji krši sve zakonske i moralno-etičke norme u ostvarivanju cilja. Govori se o radu, redu i disciplini pa zagrebački gradonačelnik Milan Bandić olako izjavljuje:

»Rad oslobađa! Pa ne mislite valjda da su nacisti bili skroz blesavi?«, s čim se slaže i bivši gradonačelnik Splita Željko Kerum.

Fašizam ima svoje ishodište i u individualnoj ili socijalnoj frustraciji. U povijesnom fašizmu nosilac fašizma je bila frustrirana srednja klasa pogođena ekonomskom krizom, osjećajem političkog poniženja i strahom zbog pritiska nižih društvenih klasa. Danas se sljedbenici fašizma regrutiraju među pomalograđančnim proleterima²⁶ lišenim klasne svijesti primjerene njihovom stvarnom položaju u krajnje stratificiranom društvenom poretku.

Prosječni hrvatski proleter-malograđanin je u »šizofrenom ras-cjepu«: usprkos očiglednosti kapitalističke laži, on je i nadalje zaljubljen u »svoju« državu (koja, dakako, baš i nije njegova). Hrvatska je osuđena na jednoumlje. Na djelu je cenzurirano i samocenzurirano stanje duha. Otuda ta masovna zaludenost pripadnošću Crkvi (dakako formalnom i većinom potpuno površnom), a također otuda i zdušno i kolektivno iskazivanje lojalnosti kapitalu, makar i protiv vlastitih interesa. Čak i Kangrgina grlica²⁷ zna gdje je njen vlastiti interes, a građanin Republike Hrvatske to još nije dokučio pa ga onda, sasvim prirodno, svatko može »vozati«. On je prije svega pripadnik svog nacionalnog korpusa dok mu je osjećaj solidarnosti i pripadnosti klasi izrabljivanih stran ili jako zamagljen. Nema tu ni traga klasne svijesti ni u onom neposrednom interesu, a kamoli u povijesnom. Radnici mole za koru kruha, čude se bezdušnosti države i

26 Ovdje koristimo pojam proletarijata operativno: u proletarijat spadaju *radnička klasa i inteligencija*, dakle, svi oni koji nisu vlasnici kapitala i kao takvi se nalaze u najamnom odnosu prema vlasnicima kapitala, kojima prodaju svoju radnu snagu kao robu na tržištu. U filozofskom smislu za Marxa proleter predstavlja *posljednji historijski korak do njegova pretvaranja u čovjeka*. Povijesno to znači da sve ovisi o njegovom umu i rukama, ali i o hrabrosti i ljudskoj odluci o životu dostojnom čovjeka. Proleter i pritom, kako kaže Marx, nemaju što izgubiti osim svojih okova. Proletarijat je klasa koje ne traži nikakvo posebno pravo, jer joj nije učinjena nikakva posebna nepravda, nego nepravda uopće, koja se više ne može pozivati na historijsko, nego samo na čovječansko pravo.

27 Milan Kangrga, *Etika*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb, 2004, str. 494–496.

pravdajući se izražavaju lojalnost: »Mi samo tražimo naš novac, a za drugo nas nije briga. Mi nismo političari«. Odlaze na zajedničke molitve, kao da je Crkvu uopće briga za njih. Nije slučajno što svi dosadašnji radnički štrajkovi i protestni skupovi odišu odbojnošću prema svemu što ima lijevi prizvuk (o socijalizmu i komunizmu da se i ne govori), a vrlo se često na radničkim prosvjedima čuje skandiranje »bando crvena« i pjeva »Oj hrvatska mati nemoj tugovati« itd. Nema tu ni traga klasnoj borbi. Barem ne o osvještenoj klasnoj borbi. Riječ je o tinjajućem spontanom, neartikuliranom revoltu izazvanom svakidašnjom borbom neosviještenog proletarijata za goli opstanak. To je revolt očajnih, revolt proletarijata koji još nije dokučio pravu suštinu restauracije kapitalizma (od koje još uvijek mnogo očekuje), a pogotovu nije dokučio mjesto koje je u svemu tome njemu namijenjeno. Zato i jesu postali »prezreni na svijetu«, ali sad ne u marksovskom smislu, nego zbog evidentne krivnje za samodestrukciju uzrokovanu zabludom o kapitalističkom raju i nametnutom patološkom mržnjom prema svemu što počinje slovom »s«, bez obzira bili to Srbi, samoupravljanje, socijalizam, socijalna pravda, socijalna zaštita ili pak nešto slično. Postoji tu, s jedne strane, velika doza psihopatologije, potiskivanja vlastite krivnje i, s druge strane, idolopoklonstva prema »svojoj« državi koju da treba štiti i tetošiti ma kakva bila. Ovakvo stanje bi moglo još neko vrijeme potrajati ukoliko socijalni konflikt (koji bez sumnje tinja) ne izazove rušilački »cunami«. Dođe li do eksplozije tog tinjajućeg revolta, koji bi mogao biti izazvan neispunjenim obećanjima, imat ćemo eruptivno, katarzično oslobađanje najmračnijih poriva patrijahalno-totalitarne svijesti u vidu ekstremno desne, klero-fašističko-ustaške opcije. Taj rušilački val neće biti usmjeren prema pravim krivcima za tisuće uništenih egzistencija, nego će se poput malja obrušiti na lijevicu (kako onu pravu, koja je tek u povojima, tako i na onu lažnu), na preostale Srbe i na sve kojekako drugačije.

Ljudima koji osjećaju da im je oduzet njihov društveni identitet, ur-fašizam kao jedinu slamku spasa nudi činjenicu da su rođeni u istoj zemlji, a nacional-šovinizam traži jasno identificiranje neprijatelja. Uz to je uvijek vezana opsesija zavjerom, međunarodnom, i unutrašnjom. Tako

se generiraju ksenofobija, šovinizam, i rasizam te ostvaruje isključivi nacionalni identitet. Nekad su ulogu univerzalnog neprijatelja i zavjerenika imali Židovi (iako su to pomalo i danas), a u Hrvatskoj su to danas Srbi, Romi, eventualno Muslimani. Od 1990. do danas hrvatski desni ekstremizam se manifestira kroz apsolutiziranje samostalne hrvatske države, kroz teritorijalni ekspanzionizam, kroz šovinističke i ksenofobične ideologije o prirodnim neprijateljima Hrvata. Tu su, dakako i ljevičari (posebno komunisti), jugoslaveni, internacionalisti, pripadnici manjinskih religija, sljedbenici sekularizma (posebno ateisti) i pripadnici LGBT skupine.

Djelovanjem dijela branitelja, Karamarkovog HDZ-a, ali i klera Katoličke Crkve, u Hrvatskoj sve više eskalira govor mržnje. Radi se o standardnim, odnosno »vječnim« tezama nacional-šovinista i klerikalaca svih zemalja. U tom smislu hrvatska ultraška desnica nije nimalo originalna osim što je evidentno inspirirana ustaškim uzorima. Svašta se može čuti. Tako na primjer »hrvatska Ruža« s HDZ-ove liste za europske izbore bez imalo krzmanja izgovara: »Ovo je Hrvatska, a svi drugi su gosti u ovoj državi« i još: »Ako je ne vole (Hrvatsku), neka je napuste«. Slično misli i bivši splitski gradonačelnik: »Srbi moraju znati gdje im je mjesto«. Nadalje se obrazlaže da pripadnici manjina i ako smiju ovdje živjeti ne bi smjeli obavljati bitne funkcije u Hrvatskoj. A u »Glasu Koncila«, u komentaru »Što sve skriva etiketiranje?«, glavni urednik Ivan Miklenić piše da je etiketa ratnog zločinca, koja se »prišiva« Dariju Kordiću »...zapravo izraz mržnje prema hrvatskom narodu i prema samostalnoj državi Hrvatskoj«.

Spomenimo i zastrašujući vukovarski »incident« – pokušaj iniciranja nacističke Kristallnacht objavom (na inicijativu anonimnih bandita na Facebooku), na portalu Dnevno.hr, popisa nazvanog »Srpske trgovine u Vukovaru«, a koje bi tamošnji Hrvati trebali ubuduće bojkotirati. Ohrabren pasivnošću državnih organa portal je nastavio s provokacijama i izašao s čestitkom: »Deseti je travnja, čestitamo rođendan svima onima koji ga danas slave!« Dakako, bez posljedica. Isti portal širi antisemitizam pa svojedobno objavljuje tekst koji bi bio sasvim prikladan za nacističku Njemačku: »Židovi upravljaju ovim svijetom, sad znamo i

zašto! Najuzasnije, demonske provale skrivaju se u njihovoj svetoj knjizi Talmud!«

Osjećaj poniženja zbog moći neprijatelja proizlazi iz dvaju izvora frustracija desnog ekstremizma u Hrvatskoj. Prvi je povijesni sukob sa nacionalizmima susjednih naroda, prije svega mađarskim i talijanskim, a u 20. stoljeću i sa srpskim (svoj, dakako ne vide). Međutim, najveća frustracija proizlazi iz sučeljavanja sa snažnim antifašističkim pokretom iz prošlosti koji je u Hrvatskoj bio pokret Hrvata i Srba i koji je stvorio političke pretpostavke za zajedništvo na principima bratstva i jedinstva.

Elitizam je tipičan aspekt reakcionarnih ideologija, a aristokratski i militaristički elitizmi podrazumijevaju prezir prema slabijem. Budući da patriciji ne mogu postojati bez plebejaca, ur-fašizam može zagovarati samo pučki elitizam koji se reducira na pripadnost svakog građanina najboljem (i najpametnijem) narodu na svijetu. Tako se već godinama u hrvatskog čovjeka uspješno usađuje teza kako su Hrvati zaslužni za sve civilizacijske tekovine na ovom prostoru (a valjda i za prirodne ljepote), premda su se Hrvati na ovim prostorima našli tek u »stoljeću sedmom«, a i kasnije nisu ovdje obitavali baš sami i izolirani. Uobičajeno je, na primjer, i sasvim nebitnim »zaslugama« nekog Hrvata pripisivati bijelosvjetsko značenje, a i najmanji uspjeh u znanosti ili u nekom drugom području proglasiti epohalnim. Paradigmatski je primjer smiješno napuhavanje »civilizacijskog« značenja, ni više ni manje nego jedne – kravate ili pak penkale.

Ur-fašizam njeguje *kult rata i heroizma*, a onda, dakako, i kult herojske smrti. Pacifizam se tretira kao kolaboracija s neprijateljem, njeguje se militarizam, a na život se gleda kao na permanentno ratovanje. To je itekako vidljivo kako u reifikaciji Domovinskog rata i branitelja, tako i u histeriji oko presude Međunarodnog suda pravde o uzajamnim tužbama Hrvatske i Srbije za *genocid* u ratu devedesetih. No, kako su i permanentni rat i heroizam teške igre, ur-fašist svoju volju za moć kao nadmoć prenosi i na intimno područje, iz čega proistječe mačizma, koji pak podrazumijeva i mizoginiju i netoleranciju prema, manjinskim seksualnim orijentacijama.

Element ur-fašizma je i *selektivno/kvalitativni populizam*. Negira se pravo subjektiviteta, a Narod se poima kao kvalitet – monolitni entitet koji izražava zajedničku volju. Kako masa ne može artikulirati zajedničku volju, nameće se Vođa kao njen tumač (*kult vođe*). Vođa zna da mu nadmoć nije demokratski dana i da je njegova nadmoć bazirana na nemoći mase, koja kao takva treba gospodara. Masa, odnosno grupa je organizirana na principu hijerarhijske moći kao nadmoći što jača svijest o masovnom elitizmu. Građani ne djeluju nego se od njih traži da igraju ulogu Naroda.

Kao dobar primjer kvalitativnog populizma ne moramo više uzimati Piazzu Veneziju u Rimu ili Nurnberški stadion jer već postoji svojevrstan medijski populizam u kojem se emocionalna reakcija određene odabrane grupe predstavlja i prihvaća kao glas Naroda. U Hrvatskoj imamo Tomphsonove koncerte i ustaševanje u Čavoglavima, ustašovanje na nogometnim stadionima, skupine BBB, Torcide, Armade i slično. Tisuće na nogometnom stadionu kliču »Za dom spremni!«, a popularno je i »Ajmo, ajmo ustaše!«

Zbog kvalitativnog populizma javlja se i protivljenje »trulim« parlamentarnim vlastima. Naši mediji i društvo su već dugo zapljusnuti tezama iz vrha Katoličke Crkve da je aktualna, legalno izabrana vlast »nendarodna«, »prožeta zločinačkom ideologijom«, da je »ateistička i izdajnička«. Fašistoidnost manipulacije leži u formuli: ako parlament i Vlada ne reflektiraju volju naroda, vođa iz sjene (pojedinaac ili organizacija) se nudi kao njezin tumač. Tako je, naprimjer, desno-ultraška grupa umirovljenih generala povezana s braniteljskim udrugama svojevremeno željela prisvojiti pravo političkog veta tezom: »Mi smo stvorili Hrvatsku, mi ćemo o njoj i odlučivati«.

Tu se, dakako, uklapa i prosvjed (kojem se ne nazire kraj) ispred Ministarstva branitelja u Savskoj cesti 66, u Zagrebu, u kojem pučistički nastrojen ekstremno desni dio branitelja ponovno aktualizira spomenutu tezu uz ucjenjivačke ultimatumе, posvemašnje difamiranje legaliteta aktualne vlasti i prozivanje sviju i svakog izvan njihovog interesnog kruga. Oni se ne libe ni isticati protuustavne grbove i zastave, kojima se zaziva-

juju zločinačke ideologije poražene u Drugom svjetskom ratu, niti se libe najavljujati hajke na njima nepočudne ljude, ideje i pokrete. Pa ipak su oni za Predsjednika Republike – »naš ponos«, a za Predsjednika Vlade RH – »hrvatska svetinja«. Predsjednik Sabora pak misli da Branitelji zaslužuju suptilan odnos institucija države te društvenih institucija, jer da su dali »nemjerljiv doprinos u stvaranju države i demokratskog razvoja«.

Spomenemo li tu još i Građansku inicijativu »U ime obitelji«, vezanu uz Katoličku Crkvu te napade na sam Ustav, slika je kompletna. Kako se 86 posto građana izjašnjava katolicima, Katolička Crkva ima ambiciju postati glavni arbitar i supervizor svake ljudske aktivnosti (kao u srednjem vijeku) i svim pripadnicima društva diktirati način života i ponašanja na temelju kršćanskog nauka i heteronomne etike (katolički fundamentalizam). »Malleus maleficarum« još ipak nije na dnevnom redu, ali Inkvizicija u ideološkom smislu jest. Spomenimo ovdje kampanju protiv zdravstvenog i građanskog odgoja, naprimjer. Katolička Crkva i krugovi vezani uz nju, šire i lažnu tezu o tome kako zapravo manjina u Hrvatskoj upravlja većinom pa samozvano želi uzeti pravo veta u političkim pitanjima. S obzirom na to, u Hrvatskoj možemo govoriti i o prisutnosti kleo-fašizma.

Slična teza o manjini koja upravlja većinom svojedobno je i na zagrebačkom mitingu »posvećenom« ćirilici, bila pod egidom: »Za hrvatski Vukovar – ne ćirilici«. Organizator mitinga, famozni Stožer za obranu hrvatskog Vukovara, argumentira motivaciju onih Vukovaraca »koji se nika-ko ne mire s ćirilicom u svom gradu« teзом da »jedna nacionalna manjina diktira politiku Vlade«. Stjepan Mesić je vrlo jasan u slučaju ćirilice kad kaže da »...odgovor nije i ne može biti upozoravanje na činjenicu da je ćirilica (bosančica) bila u neko doba i hrvatsko pismo, ma koliko da je to točno i nepobitno. Odgovor može biti samo i jedino jasno kvalificiranje »rata protiv ćirilice« kao anticivilizacijskog i antidemokratskog poteza u službi politike i dosljedno provođenje Ustava i zakona Republike Hrvatske...«

Ur-fašizam uvodi novogovor, čime se osiromašuje vokabular i otežava izražavanje kompleksnog i kritičkog razmišljanja. I tome smo svjedoci u Hrvatskoj.

Pouzdan znak fašizacije je i historijski revizionizam koji u Hrvatskoj cvjeta.²⁸

HISTORIJSKI REVIZIONIZAM NA DJELU

Nije tu, sam po sebi, važan ovaj ili onaj beznačajni i opskurni »ugledni publicist«, političar, ili pak nekakav, ustašofilni sveučilišni profesorčić kvazipovjesničar, nego je opasno što država tolerira da takvi smišljeno truju lažima učenike, studente i javnost uopće i otvoreno traže rušenje na antifašizmu utemeljenog Ustava. Akademska zajednica tu nije uvijek na visini, jer takvima nekritički omogućava napredovanje po ljestvici znanstveno-nastavnih zvanja i time pomaže širenje laži, koja stvara mržnju i poziva na još jednu »sveudiljnu genocidnu činidbu«. Tako se otvara mogućnost aktiviranja potencijalnih fanatika s patološkim sklonostima. Tvrdnja nije pretjerana jer ne tako davna prošlost pokazuje da su upravo takvi, u ljudskom smislu posve beznačajni i banalni tipovi, u danim okolnostima, itekako realizirali onaj radikalno zao dio svojih ličnosti. Bivši predsjednik RH Stjepan Mesić je na jednoj komemoraciji u Jasenovcu pogodio meritum stvari rekavši da se danas »...sve više laž etablira kao istina, da se pobjednici u Drugome svjetskom ratu stigmatiziraju kao zločinci i pretvaraju u gubitnike, a da se zločinci koji su izgubili rat predstave kao domoljubi i (zakašnjeli) pobjednici.« I još: »I danas se nađe dosta gadova koji nas žele uvjeriti da logor i nije bio tako strašan, kako se strahote izmišljaju«.

Zabrinjavajuće je što u društveno-političkoj javnosti (država, političari, pravosuđe, mediji, raznorazni analitičari...) prevladava diskurs kojim se cijelom tom problemu nastoji dati demokratski »štih«. Hoće se, naime, reći da su pojave o kojima je riječ marginalne i da se imaju smatrati i tretirati kao legitimno građansko pravo na izražavanje misli, odnosno kao

28 Ivo Goldstein, Goran Hutinec, »Neki aspekti revizionizma u Hrvatskoj historiografiji devedesetih godina XX stoljeća – motivi, metode, i odjeci«, u: Husnija Kamberović (ur.), *Revizija prošlosti na prostorima bivše Jugoslavije. Zbornik radova*. Institut za istoriju, Sarajevo 2007.

sloboda govora. Čak se i civilizacijski potpuno neprihvatljive inicijative, skupove i piskaranja u kontradikciji sa Ustavom i zakonima tretiraju kao demokratsko pravo. Glumata se »širina«, lažna objektivnost, lažna demokracičnost, lažna nepristranost i otvorenost.

Međutim, protestirate li i ukažete javno na konkretnog ideologa zla, taj će protiv vas podignuti privatnu tužbu zbog klevete i narušavanja ugleda, a država će vas uredno godinama vući po sudovima pa možda i sankcionirati bez obzira što je očito da dotični ideolog zla laže i vrijeđa i vas i žrtve zla, a konačno i državu samu čiji Ustav kaže da je zasnovana na antifašizmu. Država, dakle maltretira i kažnjava vas koji ste se usudili ustati protiv zla, a ne onoga koji to zlo promovira. Mnogi istaknuti intelektualci završavali su na sudovima gdje im je sudbina ovisila o savjesti ili nesavjesti sudaca.

Toleriranje takvih ispada okreće se protiv demokracije i pervertira u netoleranciju. Smijemo li, naime, biti tolerantni prema postupcima i mišljenjima koji se kose s elementarnom humanošću, koji su zločinački jer drugom ljudskom biću oduzimaju pravo na život ili mu pak negiraju slobodu? Takva ponašanja mogu i moraju biti samo predmet naše praktične borbe jer njihovo toleriranje bi bilo saučesništvo. Kad nema adekvatnog odgovora na civilizacijski neprihvatljive zahtjeve i teze onda takvo arogantno »mitingašenje« ugrožava demokraciju samu.

I autor ove knjige ima neugodno iskustvo. Zbog jednog članka objavljenog u Novom listu, dr. Josip Jurčević je 2007. godine tužio autora ove knjige zbog klevete. Nakon neugodnog suđenja autor je, kao prvooptuženi ipak nepravomočno oslobođen optužbe 25. rujna 2012. dok je drugooptuženi *Novi list* dužan tužitelju isplatiti na ime neimovinske štete iznos od 20 000 kuna uz zateznu kamatu i troškove parničnog postupka. Dr. Josip Jurčević se žalio na presudu Županijskom sudu i još se dan-danas (2014.) čeka odluka. Ovdje dajem kraći prikaz slučaja.

U televizijskoj emisiji »Piramida«, dr. Josip Jurčević je (potkraj veljače 2007.) komentirao slučaj gospičkog kafića, gdje se šećer za kavu posluživao u vrećicama s otisnutim likom Adolfa Hitlera i antisemitskim vicom (»Hitler reče Židovima: Pustit ću vam ploču! Židovi: Koju? Hitler: Be-

tonsku!«). Tom prilikom povjesničar koji je među istomišljenicima izgradio imidž desničarske ikone dao je zaista stravičnu i sramotnu izjavu kako se u slučaju gospičkog šećera ne radi ni o kakvo oživljavanju nacizma, nego o »mladenačkim neslanim šalama«, a potom i Hitlera usporedio s Josipom Brozom Titom. Ovaj bi nastup ostao nezamijećen u hrvatskim medijima da na njega nije reagirao tadašnji suradnik *Novog lista*, a današnji predsjednik Hrvatskog društva pisaca, dr. Nikola Petković u komentaru pod naslovom »Šećerko Hitler i zločinac Tito«. ²⁹ Petković je između ostalog rekao:

»U toj, dakle, *Piramidi*, iz usta jednog, kažu doktora znanosti, izlazile su takve strahote da ni dan danas ne vjerujem da na njih nitko nije reagirao. Prvo, upoznat s vrećicom šećera iz jednog gospičkog kafea na čijem se omotu nalazi crtež Adolfa Hitlera, koji u odvratnome tekstu nacističke mržnje obećava Židovima da će na njih pustiti betonsku ploču, jedan je 'pedagog' rekao kako se ne radi ni o kakvome oživljavanju nacizma, nego o mladalačkim neslanim šalama«. (...) »Taj nekakav profesor, u istoj emisiji tvrdi kako je Tito zločinac baš kao i Hitler«. (...) »Kako je taj (Tito, *op. S. B.*), prema Jurčeviću, Hitleru jednak netko, istovjetan nekome čija je nakana bila istrijebiti cijele kulture, etnicitete, religije... Poistovijetiti Tita s najopakijim monstrumom dvadesetoga stoljeća, s Adolfom Hitlerom koji je ubijao ljude 'samo' zato jer su bili ti koji su bili, može samo netko čiji je um ili mračan, ili nepovratno pomračen. A nama to, nažalost, zajapuren u okviru dalekovidnice govori nekakav povjesničar, netko tko je doduše doktorirao u biološkoj dobi vremesna emeritusa, ali ipak netko tko se svakodnevno obraća studentima, netko tko bi nekoga nečemu trebao naučiti... I nitko, nitko na to ne reagira. I ne samo to. Taj anonimus pobjeđuje u toj *Piramidi* i time još jednom dokazuje da su ultraši u ovoj zemlji itekako solidarni i dobro organizirani, a da većina građana Hrvatske koji ne misle tako, predugo vjeruju da se radi o šačici ekstremista na koju ne treba trošiti vrijeme. E, a povjesničar zna kako su na vlast došli i Benito, i Sloba, i njemu tako beza-zleni šećerko, Hitler.«

29 Nikola Petković, »Šećerko Hitler i zločinac Tito«, *Novi list* (31. ožujka 2007.).

Zaista, kako u svom članku kaže i Nikola Petković: »Mislim da je krajnje vrijeme, bez obzira na ležernost emisija, da se govor mržnje počne razlikovati od leksika demokracije«.

Nakon puna dva mjeseca Jurčević je vehemento reagirao u *Novom listu*³⁰. Tekst je pun objeda na račun Nikole Petkovića koji je digao svoj glas protiv izrečene sramote. No taj tekst je i notorni povijesno-revizionistički pamflet. Odgovora na bit članka Nikole Petkovića u vezi sa sramotnom tužiteljevom izjavom o vrećici šećera iz jednog gospičkog kafića, dakako, nema.

Jurčević optužuje Petkovića za javni govor mržnje, huškanje i uvrede: »...govor mržnje g. Petkovića i njegov zov drugovima na obračun, jer se prema njemu ne radi samo o meni i samo 'šašici ekstremista', je tipično za model kojeg su, skrbeći za apsolutnu čistoću jednogumnog javnog života u komunističkim režimima, primjenjivali agitpropovci i njihov represivni sustav u obračunu s 'kontrarevolucionarima', 'neprijateljima naroda', 'trulim kapitalizmom' itd. Stoga, stanje g. Petkovića najvjerojatnije traje od njegovog mladog, formativnog razdoblja kad je postigao visok stupanj identifikacije s jugoslavenskim komunističkim 'Zlatnim teletom' i nedjelima njegova zločinačkog režima«. Pozvao se on i na Rezoluciju 1.481 koju je 2006. godine usvojila parlamentarna skupština Vijeća Europe i kojom su, »totalitarni komunistički režimi nedvosmisleno 'bez izuzetka' označeni zločinačkima«. Tita je opisao kao »čelnu osobu zločinačkog jugoslavenskog komunističkog režima, zbog čega je i najodgovorniji za zločine koje je počinio njegov režim. (...) Prema tome, zbog velike brojnosti, raznovrsnosti i intenzitetu počinjenih zločina te dugog ostanka Tita na vlasti, opravdano je Tita svrstati među desetak najvećih svjetskih zločinaca iz 20. stoljeća«. U ostatku reagiranja predikuje o svojoj viziji povijesti, odnosno o tome kakav je bio Tito, poentirajući da su upravo Titovi oficiri (tu vjerojatno ne ubraja i prvog hrvatskog predsjednika Franju Tuđmana), kao i Titova JNA

30 Josip Jurčević, »Tekst Nikice Petkovića zasićen je govorom mržnje i uvredama na mene kao osobu i znanstvenika«, *Novi list* (26. svibnja 2007.).

»glavni operativni nositelj srbijanske oružane agresija na RH, Sloveniju, BiH i Kosovo«.

Nakon krika indignacije Nikole Petkovića (»I nitko, nitko na to ne reagira«) smatrao sam (da parafraziram Karela Kosika)³¹ činom elemetarne pristojnosti javno podržati Nikolu Petkovića. Na to sam, kao samosvjestan građanin (a time i moralno biće) i pripadnik akademske zajednice, bio primoran moralnim imperativom (Karl Jaspers: Ako ne učinim sve što je u mojoj moći da ih spriječim sam sam dijelom kriv). Josipu Jurčeviću sam odgovorio tekstom »Jurčević nije znanstvenik, već notorni manipulator i ideolog hrvatske inačice fašizma«:³²

Dakle, dotični Jurčević u rubrici Reagiranja, *Novi list* od 26. svibnja 2007.³³ tvrdi kako je tekst prof. Nikole Petkovića Šećerko Hitler i zločinac Tito »...zasićen govorom mržnje i uvredama na mene (to jest na Jurčevića, op. a) kao osobu i znanstvenika«. Pa da vidimo u čemu je ta mržnja i u čemu su te uvrede. Prof. Petković se u svom napisu usudio suprotstaviti Jurčevićevoj tvrdnji da je Josip Broz Tito zločinac baš kao i Hitler, što je Jurčeviću bilo dovoljno da se na njega okomi na cijeloj polovici stranice *Novog lista*. Mi se sad ovdje nećemo baviti obranom Tita od Jurčevićevih izmišljotina. To je već u svom napisu učinio Petković sam i, dakako, povijesna znanost. Ovdje ćemo se prije svega potruditi raskrinkati navodnog znanstvenika-povjesničara i »predsjednika Počasnog bleiburškog voda« Josipa Jurčevića.

Premda se na prvi pogled tako čini, Josip Jurčević nije od onih »rikulika« na koje imamo pravo odmahnuti rukom. On, također, nikako nije jedinstvena pojava u ovoj zemlji. Prije će biti da je njegov značaj paradi-

31 Da li je nužno podsjećati što je pristojnost, AIDOS, značila u antičkoj Grčkoj? Pristojnost je temeljni princip demokracije (Karel Kosik, *O dilemama suvremene povijesti*, Razlog d.o.o., Zagreb, 2008.

32 Saša Blagus, »Jurčević nije znanstvenik, već notorni manipulator i ideolog hrvatske inačice fašizma«, *Novi list* (5. svibnja 2007.).

33 Josip Jurčević: »Tekst Nikice Petkovića zasićen je govorom mržnje i uvredama na mene kao osobu i znanstvenika«, *Novi list* (26. svibnja 2007.).

gmatski, budući da reprezentira dio mašinerije jedne dobro organizirane desničarske ultraške mreže koja računa na antikomunizam liberalnih demokrata, kunktatorstvo konformističke većine i nedostatak građanskog duha uopće. Na meti ultra desničara je prije svega komunizam, a s njime se, između ostalog, obračunavaju neznanstvenim, dapače lažnim interpretacijama događaja u Drugom svjetskom ratu na području Hrvatske. Taj rat za njih još nije završen. Mada su se nadali da će ga u nedavnom građanskom ratu u Hrvatskoj završiti (dakako na svoj način), to im je ipak uspjelo samo donekle. Zato rat nastavljaju.

Pokušajmo sad odgovoriti na pitanje: da li su stavovi prof. Petkovića odraz mržnje prema Jurčeviću i da li je s tim stavovima Josip Jurčević uvrijeđen kao osoba i kao znanstvenik? Odgovor je dakako niječan, ali ipak ga moramo obrazložiti. Josipa Jurčevića ne možemo smatrati znanstvenikom, premda se on takvim predstavlja. To što je 2001. (ne znam kako) »dogurao« do zvanja znanstvenog suradnika (nakon što je 2000. doktorirao) na Institutu Ivo Pilar (u kojem zvanju je i dan danas) i profesora na Hrvatskim studijima – ne znači baš ništa. Ono u zagradi: »ne znam kako« odnosi se na jednu nevjerojatnu činjenicu. Naime: kako je uopće moguće pod znanstvenu istinu podmetati nepatvoreno friziranje i falsificiranje činjenica iz Drugog svjetskog rata i poraća te ih interpretirati na način kojim bi se ponosio i sam Goebels, a da se ipak bude izabran u znanstvenog suradnika? Ipak, to mu nije uspjelo u izborima u zvanje višeg znanstvenog suradnika 2007. godine pa je i nadalje ostao u zvanju znanstvenog suradnika. Gospodinu je, naime, u intervalu od 2001. do 2006. ponestalo »inspiracije«. Dovoljno je pogledati Jurčevićev popis radova u Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji (CROSBİ), bib.irb.hr, koja obuhvaća radove svih registriranih znanstvenika od 1996. godine naovamo pa je sasvim jasno o čemu se tu radi. Riječ je o »štancanju« radova u »patchwork« tehnicima s potpuno istom tematikom, troduplim brojenjem radova (na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku), ponavljanjima i prepisivanjima vlastitih tekstova. Riječ je dakle o notornom odstupanju od dobrih običaja otvorenosti i poštivanja istine koji bi trebali krasiti akademsku zajednicu.

Iz analize Jurčevićevih radova više je nego očito, da on spada u onu vrstu takozvanih povjesničara koji su se »dragovoljno« upregli u kola povijesnog revizionizma. Tu sad znanstveni kriteriji ne igraju nikakvu ulogu, jer cilj i nije znanstvena istina, nego promocija zločinačkih ideja. Nije to tako rijetko u današnjoj Europi. Prije bi se reklo, da su takvi trendovi sve očitiji i intenzivniji. U tom svijetlu treba promatrati i rezoluciju br. 1.481, Parlamentarne skupštine Vijeća Europe. Istaknimo da se ne radi ni o kakvoj rezoluciji Europskog parlamenta (kako neki pogrešno ili namjerno tvrde), nego je riječ o rezoluciji parlamentarne skupštine Vijeća Europe. Spomenimo usput da je ta rezolucija izglasana uz vrlo bijedan kvorum. Naime od 623 zastupnika skupštine glasovalo je samo 153 (24,6%) zastupnika, od čega je 99 bilo za, 42 protiv, a 12 suzdržanih. Jurčević nije znanstvenik, nego notorni manipulator i ideolog hrvatske inačice fašizma – ustaštva. U dobro oprobanoj maniri on podmeće da ustaše nisu bili fašisti, već borci za Hrvatsku, zločine da su radili partizani (što je njemu pak sinonim za komuniste), a Jasenovac da je bio tek radni logor. Tu sad Jurčević prodaje maglu gurajući pod tepih činjenicu (dakle ne hipotezu), da su ustaške horde u Hrvatsku došle 1941. zajedno s nacistima i da je smjesta započeo pokolj širokih razmjera. Ničim izazvani klali su nevine ljude (dakako bez suđenja) samo zato što su bili Srbi, Židovi, Romi, komunisti ili se naprosto nisu slagali s ustaškim metodama. I to su zdušno radili duge četiri godine. Jasenovac, Stara Gradiška, Jadovno, Glina, Pag nazivi su samo nekih ljudskih klaonica. O karaktetu ustaškog režima možda najrječitije govori povjesničar i novinar Josip Horvat (za kojeg se ne može reći da je ikad bio komunist) u knjizi *Preživjeti u Zagrebu: dnevnik 1943-1945*.³⁴

Pa što su nakon te četiri godine klanja očekivali? Možda milost? Njihove žrtve nisu dobile milost. Zaista je čudna ta logika kojom se služe tipovi poput Jurčevića. Kad se radi o ustaškim zločinima, onda se obično kaže: pa bio je rat. Ali ta logika nikad ne vrijedi za antifašističku borbu i partizane: čak se i obične ratne operacije protiv »domovinske vojske«

34 Josip Horvat, *Preživjeti u Zagrebu: dnevnik 1943-1945*, SNL-JAZU-Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1989.

smatraju zločinom, a o kažnjavanju koljača da se i ne govori. Cijeli Jurčevićev »opus« ima jednu i samo jednu svrhu: širenje mržnje prema borbi široke fronte jugoslavenskih antifašista, koju je organizirala Komunistička partija Jugoslavije i Josip Broz Tito (dok su ostale političke opcije duboko spavale pod perinama ili pak kolaborirale). Najveći je pak krimen biti komunist, odnosno marksist. Zato Jurčević zaziva lustraciju koja bi sankcionirala i mišljenje samo. Pod nju bi, naime, potpadao svatko tko bi se usudio čak i pomisliti na Marxovu misao (jer da je ishodište zločina). I tko sad tu širi mržnju i vrijeđa?

Josip Jurčević se već dovoljno deklarirao i svojim djelom i svojim istupima u medijima, koji su mu širom otvoreni, kao širitelj mržnje i zazivač novih pogroma. Sjetimo se da je dotični od 1994. do 1997. bio samostalni savjetnik u Saboru RH pri Komisiji za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava (takozvana Vukojevićeva komisija). A ta je komisija broj jasenovačkih žrtava svela na brojku od 220. Na skupu o Jasenovcu u Banjoj Luci 2000. godine je pak izjavio kako je prema nekim podacima u tom logoru likvidirano samo 55 logoraša, nakon čega je, prema pisanju medija, bio istjeran s govornice.

Ono što zapanjuje jest toleriranje laži od strane povjesničara i ostalih intelektualaca. No, najviše zapanjuje mirenje akademske zajednice sa situacijom u kojoj je tom opskurnom tipu omogućeno da iz godine u godinu neometano neistinama truje studente na Hrvatskim studijima. U skladu s tim, pun je pogodak kad Nikola Petković konstatira: »...da su ultraši u ovoj zemlji itekako solidarni i dobro organizirani, a da većina građana Hrvatske koji ne misle tako, predugo vjeruju da se radi o šačici ekstremista na koju ne treba trošiti vrijeme«. Naime taj stav većine po kojem »nitko, baš nitko ne reagira« trenutno je možda udoban, ali na kraju to može prestati biti. Dakle, za sve one »koji se ne bi rad mešali« spomenimo, kao memento, riječi njemačkog pastora Martina Niemollera: »Prvo su došli po Židove, i ja se nisam pobunio jer nisam Židov; potom su došli po komuniste, i ja se nisam pobunio jer nisam komunist; potom su došli po sindikaliste, a ja se nisam pobunio jer nisam sindikalist. Na kraju su došli po mene – a nije ostao nitko da se buni zbog mene.«

Odmah uz taj tekst objavljen je i odgovor Nikole Petkovića, Josipu Jurčeviću pod naslovom »Ne kanim polemizirati sa stanovitim povjesničarom« u kojem između ostalog kaže:

»Želim naglasiti sljedeće: javno upozoriti na njegove riječi prema kojima je ona nesretna gospićka vrećica sa šećerom s likom i djelom Adolfa Hitlera koji Židovima obećava pustiti betonsku ploču, tek neslana šala, nije nikakva denuncijacija. Reći javnosti da nekakav povjesničar umanjuje i ponižava žrtvu, a sve u cilju relativiziranja zla i promoviranja ekstremno desne ideologije, na osobnoj je razini stvar savjesti, a u sferi javnoga djelovanja ni manje ni više nego demokratska građanska dužnost.«³⁵

A primjera ničim ometanog historijskog revizionizma ima napretek.

Slavi se notorni Vinko Nikolić kojemu se u čast, a povodom sto godina od njegova rođenja u Zagrebu od 13–15. prosinca 2012, održava književno-znanstveni skup o *Hrvatskoj reviji* kao najznačajnijoj emigrantskoj serijskoj publikaciji 20. st. Organizator skupa je bilo Društvo hrvatskih književnika, a suorganizatori su bili Nacionalna i sveučilišna knjižnica te Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, kao i Matica hrvatska, Hrvatski institut za povijest, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar te Hrvatska matrica iseljenika. Pa si sad vi mislite.

Na Trgu bana Josipa Jelačića, nekadašnjem Trg Republike, perpetuirala se jednom ili dva puta godišnje jedna nepristojna, neukusna, skaredna manifestacija radikalnog zla. Izvjesne spodobne tamo postavne štand (očito s dozvolom onih koji takve dozvole izdaju) s natpisom *Trg Maršala Tita – civilizacijska sramota* i s Titovim likom izrezanim iz kartona i okićenim »odlikovanjima« navodnih zločina. I pljuju oni tako, sasvim nesmetano, naočigled odgovornih organa i javnosti, naše i strane, po svjetski priznatom i poznatom čovjeku i državniku, istaknutom vođi antifašističke borbe svih jugoslavenskih naroda. Sve u ime pervertiranog pojma tolerancije i sramotne kalkulacije SDP-ovske vlasti.

35 Nikola Petković, »Ne kanim polemizirati sa stanovitim povjesničarom«, *Novi list* (5. svibnja 2007.).

Na Trgu Maršala Tita pak svake se godine održava još jedna skaredna priredba u organizaciji takozvane građanske inicijative »Krug za trg«, koja se godinama zalaže za preimenovanje Trga maršala Tita. Nedavno je otkriveno da je u listopadu 2011. peticiju te udruge potpisao i sadašnji ministar zdravlja Siniša Varga smatrajući eto da je Josip Broz Tito bio komunistički diktator pa nije zaslužio da jedan od središnjih zagrebačkih trgova nosi njegovo ime. Na internetu još uvijek postoji proglas te inicijative od prije tri godine s listom potpisnika, a među njima je i – prim. Siniša Varga, dr. stom., spec. stomatološke protetike. Povodom toga Varga je izjavio: »Ja sam socijaldemokrat i ne smatram da imam dug prema ostavštini SKH, kojeg nikad nisam bio član«. Varga je peticiju potpisao godinu dana nakon što je postao član SDP-a, i nikom ništa. Milanović, Vlada i SDP su to odšutjeli.

Osuđenom ratnom zločincu Dariu Kordiću su istomišljenici neometani od policije organizirali u lipnju 2014. doček na zagrebačkom aerodromu uz skandiranje »Za dom spremni!« Prisutan je bio i sisački biskup Košić, predsjednik Komisije *Iustitia et pax* Hrvatske biskupske konferencije, koji javno tvrdi da je Kordić nepravedno osuđen. Aktivist Zoran Ivančić je na dočeku u zagrebačkoj zračnoj luci osuđenom ratnom zločincu Dariju Kordiću uputio povik: »Sotono, ubojico!« i jedva izbjegao linč. Dio medija je slučaj okarakterizirao kao incident! Političke stranke na vlasti, Vlada i Sabor su i to odšutjeli. Sličnoj situaciji svjedočimo i ovih dana (veljača 2015.) kad pučisti iz Savske 66. odlaze u Osijek kako bi dali podršku notornom Branimiru Glavašu. Svi su to opet odšutjeli, iako su itekako graktali zbog Šešeljevih eskapada u Beogradu.

U širenju desnog ekstremizma je zastrašujuća uloga dobrog dijela medija. Jedna su priča brojni mediji koji slobodno i bez ikakvih sankcija šire nacističku/ustašku propagandu kršeći Ustav RH i Krivični zakon, a druga je priča nesankcioniranje ustaško-nacističkih komentara čitaoca na web portalima. Dobro je zamijetio Slobodan Šnajder da »čudno i neiskreno zvuče isprike mlake vlasti...da je portale nemoguće spriječiti budući da su serveri preko Atlantika. Kad hakeri upadnu na stranice banke, to je gore od pljačke, pa se riješi brzopotezno. Ali portali na kojima cvatu svastike i ustaške laži o holokaustu u ustaškim logorima smrti (kojih da nije bilo) ne-

smetano šire svoj otrov virtualnim prostorom; već sutra, nada je mnogih, i prostor stvarni.«³⁶

Posebno treba spomenuti HRT koja, mada u statusu javne ustanove, uporno i bezobrazno i pored protesta dijela javnosti nastavlja sa zloupotrebom dokumentarne emisije »TV kalendar« u širenju povijesnog revizionizma propagandom zločinačkih ličnosti iz NDH kao i lažnim prikazom događaja u Drugom svjetskom ratu i poraću. Posebno je iritantno uporno odbijanje rukovodstva HRT-a da sankcionira i spriječi takvo djelovanje autora emisije. Insistiranje Građanske akcije na sankcioniranju odgovornih, HRT je okarakterizirala kao kazneno djelo prijetnje! Za to je, dakako kriva država koja status javne televizije zlorabi kao krinku za popuštanje kleo-nacističkim i ustaškim pritiscima.

Kako se svekolika javnost, ovostrana i inostrana, ne bi zamarala ili nedajbože zgražala, gotovo svi faktori od medija pa do državnih organa i »dužnosnika« zaklinju se da je na koncertima, sportskim terenima i raznim skupovima baš sve fino, krasno i dostojanstveno, jer da izgreda nema. A u izgrede, dakako, već dugo ne spada arlaukanje: »Za dom spremni!«, »Ubij Srbina!« i slično.

Od toga nije imuna ni lažna ljevica na vlasti i tu se zapravo krije najveća opasnost.

Aktualni premijer Milanović, naprimjer, u intervjuu za BBC iz svibnja 2013, na primjedbe da u Hrvatskoj postoji snažan utjecaj ekstremne desnice uzvraća obranom ekstremne desnice: »Ne, oni nisu ekstremni. Ne pozivaju izravno na mržnju. Vidimo u našem okruženju puno gore od toga«. I još: »...to u Hrvatskoj nije naročiti problem. Oni puno toga ne rade dobro i imam primjedbe na neke njihove postupke, ali oni nikako nisu ekstremni nacionalisti. Što se pak tiče tih povika na stadionu da sam ja bio tamo, odmah bih napustio utakmicu. Zato ne idem na utakmice...«

Premijer misli da se problem rješava tako što će on napustiti utakmicu i da je *crno* ustvari *bijelo* jer to on kaže! Da čovjek ne povjeruje! A evo kako pere ruke po pitanju povratka Srba koji su prisilno izbjegli nakon *Olu-*

³⁶ Slobodan Šnajder, *Novi list*, Mediteran (28. travnja 2013.).

je. Po Milanoviću, mnogi Srbi koji su otišli nakon *Oluje*, ne žele se vratiti. »Mi ih zovemo natrag, ali ne možete ih natjerati, mnogi su odabrali Srbiju, nažalost«, Naglasio je da su u vrijeme operacije *Oluja* »svi odande otišli prije dolaska hrvatske vojske. Knin je bio prazan grad, grad duhova« te da je to neosporno dokazano na sudu.

Svoj obol dao je i predsjednik Republike Ivo Josipović nevjerojatnim svođenjem misa za Antu Pavelića na »privatni čin vjerske prirode« kakvima »ne treba davati veliki značaj«. To je pak u savršenom skladu s jednako štetočinskom i ciničnom presudom izvjesne kninske sutkinje prema kojoj »nije poznato da bi natpis 'Za dom spremni' i predmeti crne boje imali karakter poticanja na nacionalnu, vjersku ili bilo kakav drugi oblik mržnje«.

Primjera ima na pretek. Spomenimo još samo jedan od najmučnijih: već treće uništenje spomen-ploče žrtvama ustaškog logora smrti Slana i Metajna (dijelovi kompleksa ustaškog koncentracijskog logora Jadovno) na otoku Pagu. Kompleks logora smrti Gospić–Jadovno–Pag osnovan je sredinom travnja 1941, a funkcionirao je do reokupacije ovog područja od strane talijanskih fašista sredinom kolovoza. Prvi put je spomen-ploča postavljena 1975, a uništena 1991. Koordinacija židovskih općina, Udruženje »Jadovno 1941.«, Savez antifašističkih boraca i Srpsko narodno vijeće, obnovili su spomen-ploču 2010. godine, ali je potrajala tek dva dana. Spomen-ploča je ponovno postavljena 29. lipnja 2013. godine da bi ubrzo bila uništena u noći sa 18. na 19. srpnja iste godine. Primjer smatram jednim od najmučnijih zbog posvemašnje šutnje države u kojoj je glavni nosilac vlasti Socijaldemokratska partija Hrvatske.

HISTORIJSKI REVIZIONIZAM LAŽNE LJEVICE

Zašto je sve to danas u Hrvatskoj moguće i to još pod okriljem stranke i Vlade koje sebe smatraju lijevima? Zato, što je riječ o kontinuitetu jalove politike jedne kvazi-lijeve stranke koja se naslanja na renegatsku ostavštinu Ivica Račanana i njegovog SDP-a. Račanova je uloga bila »grandiozna« jer je uspio probio led i izvršiti svjetonazorsku samotranziciju. Ali po-

stigao je samo to da »njegova groteskna predstava održava slijepu ulicu u kojoj se nalazi – slijepa ulica nije samo njegova, ona je slijepi dio hodnika u kojem jedna cijela generacija vodi nepotpun i bezuman život«³⁷. Dugo putovanje u noć se nastavlja.

Davne 2002. godine napisao sam tekst o transformaciji tadašnjeg premijera Račana u *političara novog kova*. Aludirao sam na poznatu britansku TV komediju »Državnik novog kova« (New statesman), remek-djelo političke satire, sa izvrsnim Rikom Mayallom u glavnoj ulozi.

U tom sam tekstu ustvrdio da je gospodin Račan igrač »...čija se samopretvorba iscrpljuje u zatvaranju vrata koja vode u budućnost... Postao je politikant čija se djelatnost iscrpljuje u horizontu svijeta kakav već jest. No, tada nikavog iskoraka u smislu očovječenja čovjeka ne može biti. Time je postao i renegat, jer je izdao čovjeka kao čovjeka. Filozofijskim rječnikom on je prestao biti (ukoliko je ikada uopće bio). Budući da cilja više nema, Račan više i nema kamo stići, pa mu je jedina opsesija održati se na vlasti.... Cijena kojom se to plaća... sastoji se u tome što se ovaj narod osuđuje na lutanja domenama vanpovijesnog događanja« Još sam ustvrdio da je Račan »...trulim kompromisima stvorio *Himeru* koja je tokom vremena prerasla u još jednu stranku opasnih namjera (ona prva je HDZ)... A ta opasna namjera je »u tome što se za ljubav vlasti i tome pripadajuće slasti ova zemlja i njeni građani guraju sve dublje u »ralje« novonastale lopovske kaste beskrupuloznih i beskorisnih »gazda«, što radno ovisnom stanovništvu bezočno piju krv. To je bile cijena ulaska u Imperij velikog brata današnjice.«

Ta opasna namjera se nije odražavala samo u promjeni ideološkog predložka u smislu sve dubljeg srljanja u kapitalistički »raj«. Gospodin Račan je načinio i daleko teži i opasniji iskorak jer je pukim nečinjenjem, trulim kompromisima i pervertiranim tumačenjem pojma tolerancije otvorio put daljnje makartizacije i ustašizacije Hrvatske koju je Tuđman započeo.

37 Isaac Deutscher, »Savjest bivših komunista«, u: Isaac Deutscher, *Heretici i renegati i drugi eseji*, August Cesarec, Zagreb, 1990, str. 22.

S postračanovskim užim i širim vodstvom SDP-a situacija je pomalo drugačija. Sadašnji »šef« SDP-a, Zoran Milanović (a to vrijedi i za dobar dio njegovog sadašnjeg tima) nema problem prvog predsjednika SDP-a, koji je u filozofskom smislu prestao biti i to iz jednostavnog razloga što Milanović nikada nije ni bio pa onda i ne može biti renegat (u smislu knjige »*Heretici i renegati – i drugi eseji*« Isacca Deutschera), jer da bi prestao *biti*, najprije moraš biti. Milanović je, naime, oduvijek u samoj svojoj političkoj *biti* bio neoliberal sa svime što taj pojam sadrži (dakako, on je tu samo paradigma SDP-ovske ideologije).

Dok je pod vodstvom Ivice Račana Socijaldemokratska partija Hrvatske započela »historijski« odmak od lijeve ideje, pod vodstvom Zorana Milanovića je doživjela totalnu samotransformaciju u stranku koja više nije lijeva i koja je u još većoj mjeri evoluirala u stranku opasnih namjera. Možda čak i opasniju od HDZ-a. S HDZ-om, naime, oduvijek znamo na čemu smo dok za SDP nismo sigurni dokle je spreman ići. Čini se da dugom putovanju u noć nema kraja. Preuzimanjem ekstremne neoliberalne ideologije, svjetonazorski se SDP pozicionirao tek nešto ljevičnije od desnog centra. Zato SDP i Vlada nemaju problema s narušavanjem digniteta čovjeka kao osobe i s kršenjem njegove slobode – socijalne, ekonomske i političke. *Bourgeois* je istisnuo *citoyena*. Otuda u politici SDP-a i Vlade toliko ekstremnih stavova, kontradikcija i elementarnog nepoštenja. Zato i je moguće da SDP »migolji« u pogledu antifašizma, obilno podupire klerikalizaciju društva i u svojim redovima »uzgaja« likove poput notornog gradonačelnika Splita Ive Baldasara, ministra zdravlja Siniše Varge i koga još sve ne. Nije slučajno da SDP i Milanović ne reagiraju u slučajevima u kojima bi trebali jer se i ne radi o ispadima, nego o izvršenju lukavo osmišljenih planova. Na djelu je izigravanje Ustava RH kojem je antifašizam jedan od temeljnih principa, a sekularnost države zagarantirana. Proces je osobito vidljiv tokom nekoliko zadnjih godina sa stvaranjem društvene klime u kojoj je ustaški naci-fašizam dobio status praktički dozvoljene i prihvatljive društveno-političke opcije, a Katolička Crkva potporom države postaje sve snažniji politički, moralni pa i financijski faktor koji nastoji osvojiti poziciju s koje bi pomoću moći kao nadmoći diktirao cjelokupni društveni

i privatni život građana RH. Hrvatsko društvo je već impregnirano klerikalizmom koji se ubrzano transformira u klerofašizam. Zbog toga je imenovanje Vedrana Mornara, konzervativca klerikalnog duha (što je očito iz njegovih poteza u vezi sa zdravstvenim odgojem, građanskim odgojem i napose u vezi s blagonaklošnošću prema infiltraciji klerikalizma u škole) na mjesto ministra znanosti, visokog obrazovanja i sporta nipošto nije iracionalno nego se radi o dobro smišljenom potezu.

Više nije riječ o kompromisima i pervertiranim tumačenjima pojma tolerancije, nego se država *de facto* odrekla antifašizma, iako je on zapisan u temelje Ustava. Antifašizam je postao tek stvar političke korektnosti, krinka za vanjskopolitičku upotrebu. Formalno-prigodničarski, kakav jest, ritualni antifašizam je u smislu antifašističke ideje lažan upravo onoliko koliko je lažna i takozvana ljevica na vlasti. Na djelu je i prešućivanje onog, upravo povijesnog, emancipatorskog momenta antifašističke borbe. A kako to zapravo stoji s hrvatskim antifašizmom govore činjenice.

Tuđmanov plan »pomirbe«, koji je uz ideološko sadržavao i fizičko miješanje kostiju ustaša i njihovih žrtava (posebno u Jasenovcu), zbog vanjskih zgražanja nije uspio, barem što se tiče fizičkog miješanja mrtvih. SDP to pokušava dovršiti drugim sredstvima, simbolički, bez fizičkog premještanja kostiju (jer je to ipak malo nepraktično i, dakako, košta). Traže se i unificiranim natpisima koji ništa ne govore obilježavaju masovne grobnice, s demagoškom tezom da žrtva je žrtva. Ne vodi se računa o razlici između žrtava i stradalnika.³⁸ Nije više važno tko je i zašto pokopan u tim grobnicama a nisu važne ni okolnosti ni kontekst, a teza *zločin je zločin* usađuje u podsvijest građana subliminalno da se radi o žrtvama zločina iste težine, s tim da su zločini komunista veći. Opasnom tezom da su »zločin nad Hrvatima počinili komunisti a ne antifašisti«, antifašizam se namjerava očisti od komunizma. Stvara se slika o prihvatljivom antifa-

³⁸ Suвременa viktimologija samo nevine ljude smatra žrtvama, a ostali su stradalnici. Stradalnik može biti počinitelj zločina i onda on ne smije nositi epitet žrtve. Stradalnik je izgubio život boreći se za neku svoju političku opciju ili ideju, a žrtva je uvijek nevina.

šizmu bez komunista i zločinačkom komunizmu. Sustavni ustaški zločini se pak izjednačuju s ekscencom i posve razumljivom odmazdom NOV-a nad neprijateljem u završnim operacijama.

Nameće se »pomirenje« antifašizma od kojeg je amputiran komunizam i fašizma, NOB-a i takozvanog Domovinskog rata, partizana i ustaša a sve s ciljem realiziranja opsežne operacije Tuđmanove »pomirbe«. SDP-ovi ideolozi se silno trude prikazati komunizam i ustaštvo kao dva lica istog totalitarnog zla i tako eventualno »spasiti« antifašizam čišćenjem od komunizma. Na djelu je »lijevi« revizionizam u režiji Socijaldemokratske partije Hrvatske.

Dodvoravanje ustaškoj desnici započelo je već za vrijeme vlade Ivice Račana kad je Sabor uveo pokroviteljstvo nad blajburškom komemoracijom, a sam Račan 2002. godine sramotno kleknuo u Bleiburgu. Proces se intenzivira 2012. odlaskom lažne ljevice u Bleiburg i Tezno uz distanciranje od Bleiburga. Tada su se konačno opredijelili, ali dubioznost nije dokinuta. Najviši »dužnosnici« RH iz lažne ljevice su se opredijelili i onda kad su »pobjedničkim« događajima poput *Bljeska* i *Oluje* dali primat u odnosu na oslobodilačke događaje iz NOB-a. Kad se govori o kontrarevolucionarnom građanskom ratu, koji je Tuđman nazvao Domovinskim, ne spominju se zločini hrvatske strane, ne samo u *Bljesku* i *Oluji* nego ni na područjima gdje ratnih operacija nije bilo (Zagreb – slučaj obitelji Zec, na primjer) ili rat još nije ni započeo (Osijek, Vukovar).

Na središnjoj proslavi vojno-redarstvene akcije *Bljesak*, 1. svibnja 2013. godine u Okučanima predsjednik RH Ivo Josipović izjavljuje da su se branitelji okupili kako bi poslali poruku ljubavi i prijateljstva i pritom još ističe: »Bez akcija kakva je bila *Bljesak*, kakva je bila *Oluja* ne bi bilo slobodne Hrvatske, pa ni ove Hrvatske koja zagovara i promiče sva ljudska i nacionalna prava«.

Ako se zna što se događalo tokom spomenutih akcija, a što se već godinama trpa pod tepih, predsjednikove riječi nas moraju zgroziti. Skarednost te izjave neistinom udara poput malja slobodu svakog ljudskog bića. U napisu »Bljesak u Medarima« Boris Pavelić ulazi u meritum stvari kad pita:

»O kojoj to Hrvatskoj govori Josipović? Je li to zemlja u kojoj je ubojstvo 22 mještanina sela Medari 1. svibnja 1995. i danas, osamnaest godina poslije zločina, još uvijek u »predistražnoj fazi«? Je li to Hrvatska u kojoj nijedna institucija nije učinila ništa da utvrdi tko je toga dana, umjesto da časno oslobađa svoju zemlju, likvidirao jedanaest žena i troje djece: osmogodišnju Gordanu Vuković, jedanaestogodišnjeg Gorana Vukovića, i sedmogodišnju Draganu Vuković? Takav se zločin, naprosto, nije smio dogoditi. Ali dogodio se – a slijedili su i novi, administrativni, još zloćudniji od onoga prvog – i traju do dana današnjega...«³⁹

A slijedilo je i cinično kažnjavanje rodbine žrtava jer su se drznuli tužiti državu zbog zločina učinjenog u ime države. Takvi sudski procesi se redovno gube, a tužitelji države moraju platiti troškove postupka pa država pokreće ovrhe nad imovinom tužitelja. Umjesto da više od stotinu hrvatskih državljana dobije zadovoljštinu, a društvo pravdu, žrtve gube i sud i imovinu.

Vlada je u svibnju 2013. odlučila da, počevši sa školskom godinom u rujnu 2014, svi učenici osmih razreda obavezno moraju dva dana proboraviti u Memorijalnom centru Domovinskog rata u Vukovaru da bi bili upoznati s vrijednostima Domovinskog rata. A to je, dakako, ono što piše u kanonskoj tvorevini koja se zove Deklaracija o Domovinskom ratu – *par excellence* primjeru državnog redukcionizma »istine«, koja onda postaje sveobuhvatno obaveznom.

Viktor Ivančić će reći:

»Budući da nije upotrebljiv u svoj činjeničnosti i punom realitetu, nego tek kao državno ovjerena laž – kao središnji narativ vladajuće konfesije sročena u ritmu deseterca – o »Domovinskom ratu« se ne uči; sve što tu treba naučiti je kako pred njegovim mitovima kvalitetno klečati. »Stjecanje znanja« svodi se na usvajanje sekularnih molitvi, štovanje zadanih kultova i sistemsko uklanjanje kritičke distance uz pomoć (»modernih«, »terenskih«) parapovijesnih seansi.«⁴⁰

39 Boris Pavelić, »Bljesak u Medarima«, *Novi list* (2. svibnja 2013.).

40 Viktor Ivančić, »Škola bola«, *Novosti*. 688 (25. travnja.2013.).

Tamara Opačić s pravom dijagnosticira da se »bojazan da će školarci na terenskoj nastavi dobiti poprilično militantnu i uvelike domoljubnu sliku o najtragičnijoj pojavi koja može zadesiti čovječanstvo, nažalost pokazala opravdanom«.41

Nema ni mjesta, a ni sredstava (jer da smo u krizi) za upoznavanje učenika s antifašističkom borbom u NOB-u i s njenom emancipatorskom dimenzijom. Mjesta za velike povijesne bitke u NOB-u i mjesta za spomen masovnih zločina ustaškog režima, u školskim programima, dakako, neće biti. To je prosječnom hrvatskom »domoljubu« samorazumljivo. Već je notorno da se o Bleiburgu govori kao o najtragičnijem događaju u hrvatskoj povijesti, a Jasenovac to, dakako, više nije. Nataša Mataušić je u jednom intervjuu iz 2013. izjavila:

»Prema izvještaju o radu za prošlu, 2012. godinu, Javnu ustanovu spomen-područje Jasenovac je posjetilo preko 30 organiziranih školskih grupa različitih uzrasta, što je svakako u odnosu na broj škola i đaka u Hrvatskoj izuzetno malo. Školski programi ne predviđaju obavezan, već samo fakultativni posjet Jasenovcu, dakle, prema izboru nastavnika povijesti i sličnih predmeta.«

Predsjednik Sabora Josip Leko i ministar branitelja Predrag Matić, u društvu izaslanika predsjednika Republike Ive Josipovića i brojne svite, prvi put su 23. kolovoza 2013. obilježili novoproglašeni Evropski dan sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima. Istog dana su najprije odali poštu kod Jazovke, jame na Žumberku u koju su partizani nakon bitke za Krašić 1943. bacili oko 250 ustaša, te još toliko zarobljenika u svibnju i lipnju 1945, a zatim su svratili do Jadovnog, podvelebitskog logorskog sustava otvorenog 1941. odmah po proglašenju NDH, u kojem je u samo 132 dana, dok ga nisu zatvorili Talijani, ubijeno između 20 tisuća i 40 tisuća srpskih, romskih i židovskih civila. Tom prilikom je ministar Matić, glavni činovnik jednadžbenog projekta (kako netko reče), povjerenog mu od vlade Zorana Milanovića izjavio: »Jazovka i Jadovno su simbolička

41 Tamara Opačić, »Sat istine«, <http://www.h-alter.org/>. Pristup: 15. 05. 2013.

mjesta koja su Hrvatsku dijelila posljednjih sedamdesetak godina. Danas, prvi put od samostalnosti, okupili smo se ovdje kako bismo se poklonili svim žrtvama, jer su za nas sve žrtve jednake«. ⁴² Komentar je, dakako, ne-potreban.

Drastičan primjer odmaka od autentičnog antifašizma, koji bi i dalje trebao živjeti na tradiciji NOB-a, je i uporno ignoriranje i minoriziranje značajnih datuma i događaja iz antifašističke borbe i NOB-a. Minorizira se i slobodno anatemizira Dan ustanka naroda Hrvatske, koji se u SR Hrvatskoj obilježava na dan početka masovnog oružanog ustanka u Srbu 27. srpnja 1941.

Tipično je guranje na marginu i neadekvatno obilježavanje 8. maja, Dana oslobođenja Zagreba, koji se je do 1990. slavio kao Dan grada Zagreba, a Dan pobjede nad fašizmom, 9. maj, se u Hrvatskoj godinama maskira Danom Europe, jer ta dva praznika slučajno padaju na isti datum.

Ne obnavljaju se razrušeni ili devastirani antifašistički spomenici pa ne odgovara istini tvrdnja predsjednika Sabora Josipa Leke na kome-moraciji u Jasenovcu 2014. da »...obnavljamo spomenike na njih i čuvamo vlastitu antifašističku povijest...« Usprkos zahtjevima antifašista, ne vraćaju se neopravdano izmijenjeni nazivi ulica i trgova, ali se istovremeno »demokratski « toleriraju uvredljivi zahtjevi i akcije za izmjenom naziva Trga Maršala Tita.

Umjesto da su ulice koje nose ime Mile Budaka ili 10. travnja 1941, po kratkom postupku preimenovane, išlo se u finese pa je o eventualnom preimenovanju ministarstvo uprave tražilo mišljenje Ustavnog suda, mada je sasvim jasno da ti nazivi uveliko krše antifašističku preambulu Ustava, a i Kazneni zakon.

Čak se i proboj iz Jasenovca obilježava krajnje formalno. Neukusna su obavezna ređanja ritualnih razmjena pozdrava između državnih funkcionera s govornice ispod jasenovačkog spomenika (kao da nisu čas prije sjedili jedan do drugog). Posebno je 2013. bilo neugodno u sjeni Bogdanovićeve Cvijeta slušati bezvoljne i ispod svake razine formalne i

beskrvne nastupe državnog vodstva (ali bez premijera Milanovića), »laprdanja« o demokratskim standardima i o tome kako je antifašizam temelj moderne Europe, a antifašizam i pobjeda u Domovinskom ratu da su temelji moderne Hrvatske.

Neugodno je gledati kako je kompleks jasenovačkih logora zbog neprimjerene intervencije konačno dobio izgled nekakvog šetališta ili izletišta i time izgubio autentičnost. Dobro je to primijetio Ilija Ivanović, jedan od preživjelih logoraša: »Da je ostalo ono što bi me podsetilo, to bi mi izazvalo jezu, ali ovde više nema ničega. Sve je uništeno posle Drugog svetskog rata i nema nikakvih znakova o logoru koji je postojao. To je strašna greška, znam da je ono bilo teško održavati, ali ovo je izletište. Nema ni fotografija logoraša s lancima na nogama, a kamoli šta više«.

2014. komemoracija je bila jednako formalna i beskrvna. Tvrdnjom da je Hrvatska »...imala snage i odlučnosti preispitati vlastite političke korijene i učinili smo to demokratski, s nacionalnom svijesću i ponosom, ali i kritički i zbog toga se i možemo pokloniti i poklanjamo se žrtvama fašizma...« predsjednik Sabora Josip Leko kao da ignorira činjenicu da je hrvatski narod još 1941. rekao što misli o zločinima NDH. Kaže da »...obnavljamo spomenike na njih i čuvamo vlastitu antifašističku povijest...«, a da ništa ne kaže zašto se spomenici uopće moraju obnavljati, odnosno tko ih je i zašto rušio? Ta izjava o obnavljanju antifašističkih spomenika je, dakako, neistina. Međutim, u najmanju ruku neukusnom izjavom (i to na mjestu kakvo je jasenovački logor): »...istodobno smo osudili komunističke zločine odmazde i represije i poklonili se žrtvama tih zločina« doveo je blasfemiju do kraja.

Premijer Milanović se 2014. godine ipak izvolio pojaviti u Jasenovcu, ali bolje bi bilo da nije jer je u osvrtu na one koji, kako je rekao, i danas šire simpatije prema zločinu i zločincima izjavio da »...rade lošu stvar i bude u čovjeku opet ono zlo – i za to nema opravdanja«. Ma nije moguće da se za njega tu radi samo o tome da »rade lošu stvar«? Još je istaknuo da je »...Hrvatska danas članica EU, moderna, tradicionalna ali i liberalna država koja potiče i razvija prava manjina, ta Hrvatska je jamac da se nikakvo zlo slično jasenovačkom više ne smije i ne može dogoditi...« A čime

to, za boga miloga, država Hrvatska garantira? Valjda tako da se odšuti kad državni službenik dr. Stjepan Razum, voditelja Odjela Nadbiskupskog arhiva pri Hrvatskom državnom arhivu na stranicama »Hrvatskog lista« negira ustaške zločine u Jasenovcu i poručije: »U Jasenovcu su partizani svoje zločine podmetnuli ustašama – to ćemo i dokazati«(! ?).

Istom je prilikom predsjednik Josipović rekao da »zločini počinjeni u Jasenovcu i drugim logorima u Europi podsjećaju na razorne potencijale totalitarizma koji i danas prepoznajemo u svijetu, u Europi, a i kod nas. I zato zlo treba i danas nazivati pravim imenom, valja mu se suprotstaviti i ponovno reći – nikad više!«. Još je uskliknuo: »Ne dajmo mu (to jest zlu, op. S. B.) priliku!« A, čime da zlu ne damo priliku? Valjda mlakim saopćenjima (poput onog iz 2012.) zbog izjava kojima dr. Stjepan Razum u intervjuu »Hrvatskom listu« negira masovne ustaške zločine u Jasenovcu, jer da Jasenovački logor »nije bio polje sustavnog uništenja, već radni i privremeni (tranzitni) logor« u kojemu »nije bilo masovnog broja žrtava«. Predsjednika RH »naročito zabrinjava to što takve tvrdnje iznosi osoba koja je voditelj Nadbiskupskog arhiva, sastavnog dijela Hrvatskog državnog arhiva«. Da, predsjednik je zabrinut, ali umjesto da zatraži djelovanje pravne države – nije poduzeo ništa. Naime, 2014. se Razum u »Hrvatskom tjedniku« ponovno javlja u svom »stilu«, ali gospodin Predsjednik Republike Hrvatske ovaj puta nije našao za shodno da se imalo inkomodira pa nije izrazio ni zabrinutost. U međuvremenu Razum okuplja revizionističke povjesničare, među kojima osim Razuma ima još katoličkih svećenika, s ciljem »istraživanja Jasenovca«.

Dan pobjede nad fašizmom, 9. svibnja 1945. ostati će u 2014. godini obilježen i kao dan sramote. U Splitu je otkriven spomenik poginulim pripadnicima 9. bojne HOS-a »Rafael vitez Boban« uz prisustvo splitskog gradonačelnika iz redova SDP-a Ive Baldasara.

Na tom opskurnom skupu na kojem se, između ostalog, dičilo »slavnom« NDH-azijskom prošlošću, gospodin gradonačelnik iz redova SDP-a sa smiješkom i s pljeskom je popratio pozdrav »Za dom spremni«, a u prigodnom je govoru izjednačio HOS-ovce s partizanima kao antifašiste. Na isti se dan polagalo i cvijeće za poginule partizane pred spomenko-

sturnicom sudionika NOR-a na Lovrincu, ali Baldasar tom skupu nije prisustvovao.

A evo kako je »antifašist« Baldasar objasnio svoje prisustvo na fašističkom skupu:

»Ovdje je, dakle, bitna samo jedna stvar. Svi koji su poginuli u HOS-u bili su regularni pripadnici Hrvatske vojske. Priznati sa svojim ratnim putem. Nemojte to zaboraviti jer to i jest suština. Imali su organizaciju koja je prethodila njihovom odlasku u regularne postrojbe, to je HOS. Smatrali smo da je plemenito što im njihovi suborci žele odati počast i da treba odati pijetet. Poginulo ih je 46. Oznake, grb i tekst su potpuno u skladu sa ustavom i zakonima RH. Meni bi bilo najkomotnije ne otići na to. Nije mi to palo na pamet. Vrijeme je da netko pokuša pomaknuti granice da više ne trebamo govoriti: 'Znate, ne valja razbijati židovsko groblje, ne valja crtati svastike, ne valja ovo, ne valja ono'. Tko to radi? Naravno da će po defaultu kritičari reći to su oni koji su tamo stajali u crnim košuljama. Odmah. Iz prve. Ne razmišljajući možda da među njima ima onih koji isto to osuđuju. Ne da ih možda imamo, nego imamo. Oni tamo stoje. Znate koji je bio najčešći odgovor? Zar mi nismo antifašisti. Oni sebe smatraju antifašistima. Zašto ih ostali ne smatraju antifašistima? Pa upravo zbog priča iz 41. i 45. Uz dužno poštovanje, imali smo mi još jedan rat poslije i čitav niz problema prije toga. Ne umanjujući žrtvu u 2. svjetskom ratu, ali dajte da se pokušamo malo približiti. Imamo Domovinski rat i budućnost. Stalno vraćanje u 45, ja ne kažem da nije potrebno, ali to bi trebali raditi povjesničari, a ne cijeli narodi i nacije, opterećivati se s tim. Ja sam pružio ruku, oni su je prihvatili. i zato sam otišao. i ponovno bih otišao jer smo odali počast mladima koji su poginuli u obrani Republike Hrvatske kao regularni vojnici HV-a. I sad mi recite tko je lud«. ⁴³ Tako je SDP-ovac Baldasar pojasnio svoje viđenje svehrvatske »pomirbe«.

43 D. M., »Teško pomračenje uma splitskog gradonačelnika: Vjeruje da su Pavelićevi sljedbenici - antifašisti«, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/totalno-pomracenje-uma-split-skog-gradonacelnika-vjeruje-da-su-pavelicevi-sljedbenici--antifasisti/746337.aspx>. Pristup: 14. svibnja. 2014.

Zastrašujuća je činjenica da SDP ni do danas nije reagirao na Baldasarov »ispad«, a gospon »ante-fašist« (kako netko reče) je i nadalje član SDP-a i, dakako, gradonačelnik Splita. Prema medijima Baldasarovi »kolege« nemaju pojma o njegovom »ispadu«. U tom je smislu karakteristična reakcija SDP-ovca Nenada Stazića: »Ja nisam bio u Splitu pa ne znam je li se veličala NDH ili nije. Da sam bio, mogao bih vam reći. Ja vjerujem kolegi Baldasaru« (Index, 15. 5. 2014). Da čovjek ne povjeruje!

Taj isti Baldasar, SDP-ovski gradonačelnik Splita je odustao i od zahtjeva za imenovanje ulice Prvog splitskog Partizanskog odreda, jer da nije red da se u 21. stoljeću u Splitu stvaraju ideološke podjele koje bi narušavale mir, »...trebamo pronaći kompromisno rješenje tako da Split bude primjer rješavanja ovakvih situacija bez podjela na 'lijeve' i 'desne'.«

Na Dan antifašističke borbe 2014, predsjednik Vlade će, govoreći u Brezovici, o Prvom splitskom partizanskom odredu reći da se radilo o jednom patriotskom pokretu koji nije bio komunistički, nije bio ideologiziran, nego naprosto ljudski, pokret svijesti, prkosa, otpora prodaji Dalmacije fašističkoj Italiji, a NDH da je bila – greška (?). Pazite, NDH je za Milanovića bila tek greška! Predsjednik Republike je pak naglasio da su u sklopu antifašističke borbe osim pobjede nad fašizmom postignuti i drugi važni ciljevi, da je uspostavljena republika umjesto monarhije te da je stvoreno federativno uređenje nekadašnje države što je omogućilo da Hrvatska pravno i faktično bude proglašena samostalnom i neovisnom državom. Ni spomena o socijalizmu, samoupravljanju i bratstvu i jedinstvu. Čisti revizionistički redukcionizam *par excellence*. Posebno je naglasio je da je na čelu antifašističkog pokreta bio Hrvat što da je najbolji odgovor onima koji iz različitih razloga izjednačavaju hrvatstvo s ustaštvom. Kao da činjenica što je Hrvat bio na čelu antifašističkog pokreta ima ikakvog značaja u smislu brane poistovjećivanju hrvatstva s ustaštvom. Totalna besmislica, ali smišljena. Autogol.

Ove, 2014. godine, svečanom akademijom u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog obilježen je Dan Europe, Dan pobjede nad fašizmom, 69. obljetnica oslobođenja Zagreba i 70. obljetnica Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a, ali najviših »dužnosnika« Republike Hrvatske, kako bi se

pristojilo, tamo nije bilo. Poslali su izaslanike. Osobito se tu »proslavila« vicepremierka Milanka Opačić koja je, doduše, ocijenila da u Hrvatskoj još uvijek »ima tendencija da se rehabilitira NDH i ustaški pokret iako su suprotni Ustavu«, ali je odmah nastavila u duhu famozne Deklaracije o Domovinskom ratu: »U Drugom svjetskom ratu gubile su se glave zbog vjere, nacije ili drugačijega političkog opredjeljenja. Jednako tako bilo je i 1991, kada smo se ponovno susreli s fašizmom, nešto drugačije vrste, koji je ubijao nedužne ljude samo zato što su branili svoju domovinu. Injima veliko hvala, jer bez njih ne bismo imali današnju Hrvatsku«. Zahvalila je ona i okupljenim antifašističkim borcima ali uz neizbježnu mantru »da bez njih ne bi bilo temelja za današnju Hrvatsku«. »Zaboravila« je, međutim, kakva je to Hrvatska i na kakvoj ideologiji stvorena i da to nikako nije ideja kojom su se u borbi za slobodu rukovodili okupljeni antifašistički borci. »Zaboravila« je također da su te 1991. (a i kasnije) i s hrvatske strane počinjeni brojni zločini i da je uništeno na tisuće spomenika antifašističkoj borbi, među kojima i oni u Topuskom.

Država se baš nije pretrgla u obilježavanju 70-godišnjice Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a, mada u Ustavu piše da je zasnovana na principima koji su razrađeni baš na tom povijesnom skupu (Topusko, noć između 8. i 9. svibnja 1944). U Zagrebu nije bilo nekog značajnijeg skupa osim te svečane akademije, a u Topuskom se nije dogodilo baš ništa. Još uvijek nije obnovljena zgrada u kojoj je održano zasjedanje premda je Odbor za izgradnju, odnosno obnovu Spomen doma ZAVNOH-a osnovan još 2009. Inače, originalnu zgradu su srušile jedinice hrvatske vojske 14. rujna 1991. prilikom napuštanja Topuskog⁴⁴. Ironija je u tome što je ova država dokumentima III zasjedanja ZAVNOH-a mahala kad se je radilo o biti ili ne biti priznavanju granica RH. Uopće, duh ZAVNOH-a se u Hrvatskoj baš i ne osjeća. I ne samo da se ne osjeća, nego se ide i mimo njega.

44 Prema riječima profesora Milana Abramovića, nekadašnjeg načelnik Općine Topusko, Spomen-dom ZAVNOH-a uništila je Hrvatska vojska 14. septembra 1991. godine, kada se povlačila iz Topuskog, a isto je učinila s još nekoliko zgrada (Mirna Jasić, »Zavnoh 70 godina«, *Novosti* 751, 12, svibnja 2014.).

Prešućuje se i jugoslavenska komponenta antifašizma kao motiv i realitet antifašističke borbe. Zato se nakon raspada Jugoslavije i pre-stao obilježavati 4. srpnja 1941. koji se u bivšoj državi, SFRJ, obilježavao kao Dan borca. Tog dana je KPJ pozvala na oružani otpor silama Osovine u kapitulantskoj kraljevini Jugoslaviji. Izravan povod je bio napad nacističke Njemačke na SSSR. Danas taj dan u Republici Hrvatskoj ne spominju ni mediji ni država iako su svima puna usta zaklinjanja u ideje antifašizma. S jedne strane, smeta im ta komunistička nit bez koje nikavog ustanka i borbe ne bi ni bilo, a s druge strane treba prešutjeti učešće drugih naroda iz bivše države. Ispada da su na ovim prostorima samo Hrvati bili antifašisti. U toj reviziji je očita podudarnost SDP-a i HDZ-a. Takav se revizionizam obavezno pojavljuje u govorima državnog vrha u Jasenovcu, ali redovno se pojavljuje i u govorima na Dan antifašističke borbe 22. lipnja u Brezovici, kada se državni vrh natječe u hvalospjevima borbi protiv nacifašizma, prešućujući da je tu borbu idejno i organizacijski vodila Komunistička partija Jugoslavije, koja je u toj istoj Brezovici i osnovala Prvi sisački partizanski odred.

Svojevremeno (2013. godine) mediji su (i to samo neki) sramežljivo objavili, da su 15. svibnja 2013. Predsjednici Republike, Hrvatskog sabora i Vlade odali na Mirogoju počast »nevinim žrtvama Drugoga svjetskog rata i poraća« položivši vijence i zapalivši svijeće kod Središnjeg križa na groblju Mirogoj. Visoka izaslanstva kratko su se zadržala i kod groba prvoga hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana. Slično saopćenje se može pročitati i na web stranicama Hrvatskog Sabora i Vlade. Posebno je zanimljiva vijest iz *Novog lista* u kojoj se precizira o kojim se to nevinim žrtvama radi: »Prije svega se tu misli na žrtve pokolja koje su neposredno po završetku Drugog svjetskog rata počinili komunistički pobjednici«⁴⁵. Tom istom »visokom izaslanstvu«, međutim, nije palo na pamet da, kad su već na Mirogoju, posjete masovnu grobnicu u kojoj je sahranjeno oko 400

45 Vijest potpisana s inicijalima D. C. je objavljena u rubrici: Kolumne; U fokusu Davora Kovačevića, *Novi list* (16. svibnja 2013.).

kozaračke djece umorene bolešću i glađu u ustaškim logorima smrti u Jasenovcu, Lepoglavi, Jastrebarskom i ostalim.

2014. godine je predsjednik Ivo Josipović, odajući počast žrtvama na zagrebačkom Mirogoju, poručio da su fašizam i nacizam najveće strahote s kojima se čovječanstvo suočilo, ali odmah se nadovezao uspoređivanjem dviju neusporedivih stvari Dana pobjede i Domovinskog rata: *»Mi smo se devedesetih isto suočili sa zlom i agresijom i upravo zato na Dan pobjede sjećamo se i žrtava Domovinskog rata. Dan Europe je velik dan za čovječanstvo, pobijeđeno je zlo i ja se nadam da će taj europski duh, duh pobjede biti i dalje živ među nama i da ćemo našu Europu i Hrvatsku graditi na slobodarskim idejama antifašizma«.*

Nakon ovoga se moramo prisjetiti Milanovićeve argumentacije odluke iz 2013. da više neće posjećivati mjesta vezana uz Drugi svjetski rat: *»Dosta je bilo... to samo političkoj konkurenciji služi da širi netoleranciju, da govori što već sve govori... Ja neću u tome sudjelovati... Rekao sam što sam imao u kampanji za europske izbore jer su očito svi drugi šutjeli ili se bojali reći. To ću ponoviti opet nekom prilikom, ali sad ne dam onima koji imaju mržnje i inata za još dva tri rata da na tome politički profitiraju«.*

To da ne ide na mjesta vezana uz Drugi svjetski rat (jer da mu je svega dosta) zapravo znači da nije želio otići na mjesta vezana uz ustaške zločine i NOB da ne bi neki *»...na tome politički profitirali«.* Time je, unatoč deklarativnom antifašističkom opredjeljenju, na neki način izjednačio antifašističku borbu u NOB i ustašku kvislinšku tvorevinu. Tu se sad nameću razmišljanja o premijerovom moralno-etičkom habitusu, jer je kalkuliranje sa žrtvama fašističkog terora u ime političkog prohibitka u najmanju ruku neukusno, pogotovo što se na Mirogoj išlo baš 15. svibnja, na dan kad su se 1945. kvislinške snage na Bleiburškom polju konačno predale. Ovakvim porukama, posebno neodlaskom na mjesto kakvo je Jasenovački logor, relativiziraju se događaji u Drugom svjetskom ratu i revidira povijest.

Bi li bi naivno tvrditi, da se tu radi samo o nekakvom taktiziranju prema ustašoidnoj desnici. Ne, ne radi se o tome. Pomirljivi tonovi su na dnevnom redu samo zbog potrebe da se *»ubije«* emancipacijski moment

antifašističke borbe jugoslavenskih naroda u Drugom svjetskom ratu (socijalistička revolucija), kako bi se dobilo prostora za daljne takozvane »reformске rezove«. Lažna socijaldemokratska vlast neoliberalnih načela pogodujući krupnom kapitalu producira ekonomski totalitarizam. Ubrzano pauperizira radnike, dokida radnička prava, minorizira i ucjenjuje sindikate i lakomisleno, mada svjesno, žmiri pred sve arogantnijim fašističkim i fašistoidnim pojavama, jer te pojave služe frustriranoj masi kao ispušni ventil.

Dakako, to je igranje vatrom jer zatomljeni bijes nemoćnih i beznađežnih, kojima je oduzeta svaka nada i koji traže krivca, može rezultirati vehementnim fašističkim prevratom. Ta masa očajnika bez nade, koja je već dvadesetak godina manipulirana od strane ustaške desnice, kvaziliberalnih filistara i lažne ljevice u svojem će bijesu u jednom trenutku krenuti ekstremno udesno, jer im je lažna ljevica ogadila sve lijevo, a već su ionako indoktrinirani desno-regresivnom ili klero-fašističko/nacističkom ideologijom.

Odnos državnih tijela i institucija (uključujući i aktualne) prema antifašizmu kao civilizacijskoj vrijednosti, zatim društveni status Saveza, zajednica i udruga antifašističkih boraca i antifašista u Republici Hrvatskoj te položaj i status sudionika NOB-a nisu u skladu s temeljnim načelima Ustava Republike Hrvatske, međunarodnim standardima i konvencijama, kao ni sa sadržajem Deklaracije Hrvatskoga sabora o antifašizmu. Posebno neprimjeren odnos prema antifašizmu pokazuju Zakon o udrugama koji je Hrvatski sabor donio 6. lipnja 2014 i Zakon o mirovinskom osiguranju, koji je stupio na snagu 1. siječnja 2014. Premda Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske već dva desetljeća moli (zašto ne zahtijeva?) i predlaže da se antifašističke vrijednosti i sadržaj rada Saveza i njegovih organizacija utvrdi kao dobro od općeg interesa, Zakonom o udrugama nisu ni na koji način obuhvaćene vrijednosti NOB-a i antifašizma. Zakonom o mirovinskom osiguranju, diskriminiraju se prvorborci NOB-a u odnosu na pripadnike nepostojeće, tzv. *Domovinske vojske*. Korištenjem naziva *Domovinska vojska* u zakonskoj regulativi veličaju se pripadnici kvistlinških postrojbi, što je svojevrсна blasfemija. Savez anti-

fašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske u vezi s tim je uputio (pazi sad!) otvoreno pismo – zapravo molbu (?) predsjedniku Republike Hrvatske Ivi Josipoviću, predsjedniku Hrvatskog sabora Josipu Leki, predsjedniku Vlade Zoranu Milanoviću, ministru Uprave Arsenu Bauku i ministru branitelja Predragu Matiću s primjedbama vezanim uz donošenje Zakona o udrugama i Zakona o mirovinskom osiguranju. Dakle obraćaju se onima koji uporno ignoriraju sve dosadašnje molbe!

Zadnja vijest o tome jest da je na traženje SABA RH, Predsjednik vlade RH, Zoran Milanović u rujnu 2014. primio predsjednika SABA RH Franju Habulina i člana predsjedništva Ivana Fumića. Kako stoji na web stranici SABA RH: »Zahtjevi SABA RH kod predsjednika Vlade g. Milanovića naišli su na puno razumijevanje i potporu, kako u pogledu provođenja Deklaracije, tako i u pogledu ostalih zahtjeva. Odmah je urgirao kod ministra Bauka, radi ispravka, ili bolje reći unošenja u Zakon o udrugama, među navedene ciljeve i 'Vrijednosti antifašističke borbe'. Vjerujemo da će naša intervencija uroditi plodom i uočeni propust promptno biti ispravljen. Predsjednik Vlade naglasio je da ova Vlada sustavno podržava antifašističke vrijednosti i to kako riječima, tako i djelom. Ocijenio je vrlo pozitivnim zalaganje SABA RH na planu širenja antifašističkih vrijednosti, kao i na planu širenja tolerancije među ljudima i borbi protiv svake isključivosti. U cijelosti je podržao i širenje istine o antifašizmu putem 'Škole mira'.« Da pukneš od smijeha.

NEGIRANJE EMANCIPACIJSKE KOMPONENTE NOB-A

Historijski revizionizam se ne svodi samo na desničarske pokušaje rehabilitacije NDH i umanjivanje ustaških zločina, nego se lijevo-liberalni dio političke scene hvata u isto kolo s desnicom i perfidno revidira povijest prešućujući nedjeljivost hrvatskog antifašizma i komunizma.

Iako je u Hrvatskoj (barem na papiru) prisutno opiranje revizionističkim pokušajima negiranja ili opravdanja domaćeg fašizma i kolaboracije, uporno se radi na »friziranju« povijesti: odvajanju antifašističke borbe od njene emancipacijske komponente – socijalističke revolucije.

Antifašističku borbu u Drugom svjetskom ratu je organizirala i vodila Komunistička partija Jugoslavije i Josip Broz Tito. Ni komunisti ni Tito nisu krivi što su se ostale političke opcije srozale ili na »spavače pod perinama« ili na više-manje otvorene kolaborante s okupatorom. Da se toj borbi nije priključila velika većina hrvatskog i ostalih naroda Jugoslavije (dakle ljudi svih svjetonazora, a ne samo komunisti) od te borbe ne bi bilo ništa. Bila je to borba za oslobođenje od njemačkog i talijanskog okupatora i domaćih fašista bez obzira kojem narodu pripadali. To što je tokom antifašističke borbe došlo i do socijalističke revolucije, odnosno do njene prve faze, preuzimanja političke vlasti od strane komunista, uzrokovano je činjenicom da naši ljudi nakon silnih patnji tokom antifašističke borbe više nisu ni mogli ni htjeli živjeti onako, kako su živjeli prije Drugog svjetskog rata. Druge političke opcije narodima Jugoslavije su nudile samo povratak na staro, a to staro je bilo za sve narode Jugoslavije neprihvatljivo. Titu i komunistima gospoda s desnice i »liberalni demokrati« (navodnici su ovdje namjerni) ne mogu oprostiti što su voljom naroda spriječili »spavače pod perinama«, da ponovno postanu »gazde«. I to je uglavnom razlog njihove mržnje. Zar su očekivali da će oni koji su izvojevali slobodu vlast prepustiti onima koji su im prije rata pili krv? Tu neraskidivu vezu antifašističke borbe i socijalističke revolucije pokušavaju zamagliti i poneki od nekadašnjih učesnika NOB-a. Teza je da je antifašistička borba, odnosno NOB isključivo bila borba za slobodu i istjerivanje okupatora. Hoće se reći da socijalistička revolucija nije bila jedan od pokretača te borbe, nego je od komunista nametnuta. To je, dakako, grubo redukcionizam jer svaka borba za slobodu nužno mora sadržavati emancipacijski moment, da bi uopće bila. Sloboda je, naime, emancipacijska ili nije sloboda. Antifašističku narodnooslobodilačku borbu stoga nije moguće odvojiti od socijalističke revolucije jer je samo politika koja je dovela u pitanje kapitalistički poredak mogla za vrijeme Drugog svjetskog rata pokrenuti i obraniti narode bivše Jugoslavije. Buržoaska politika to nije mogla jer je vodila u kolaboraciju.

Zatiranje sjećanja na revoluciju ne samo da onemogućuje otpor recidivima fašizma nego onemogućuje i obranu moderne socijalne, prav-

ne i demokratske države. Povijesno je moderna država i uspostavljena upravo emancipacijskom borbom revolucioniranog naroda, pomoću političke revolucije koja je povijesno afirmirala »suverenost naroda«.

»DOMOVINSKI RAT« I NEGACIJA ANTIFAŠIZMA

Česta floskula predstavnika hrvatskog političkog etablisma na svim nivoima i u svim prilikama kako je Domovinski rat nastavak borbe hrvatskih antifašista iz Drugog svjetskog rata je *par excellence* primjer historijskog revizionizma.

Navedimo ovdje skarednu izjavu Predsjednika Josipovića iz Brezovice 2012. godine: »Ono što su 1941. bili antifašisti, to su 1991. bili naši branitelji«. Slično je postupio i 2014. odajući počast žrtvama na Mirogoju: *»Mi smo se devedesetih isto suočili sa zlom i agresijom i upravo zato na Dan pobjede sjećamo se i žrtava Domovinskog rata. Dan Europe je velik dan za čovječanstvo, pobijeđeno je zlo i ja se nadam da će taj europski duh, duh pobjede biti i dalje živ među nama i da ćemo našu Europu i Hrvatsku graditi na slobodarskim idejama antifašizma.«*

Premda se radi o notornim krivotvorinama, simptomatično je da na njih »pada« i dobar dio SABA RH (a oni koji na to ne padaju nisu baš glasni) premda se radi o *par excellence* revizionističkim interpretacijama hrvatske povijesti. U istoj maniri je i dodvoravanje šovinističkim državo-tvorcima u stilu »da nije bilo one socijalističke Hrvatske, ne bi bilo ni ove današnje«, što je pak i notorna besmislica. Dobro je ovdje navesti i neke druge istupe koji svojom nepromišljenošću imaju itekako štetne posljedice.

Tako je povodom izjave braniteljskih udruga Splita iz svibnja 2014. godine, kojom su se izjasnili da su antifašisti, dr. sc. Josip Milat zamjenik predsjednika SABA RH, ne shvaćajući cinizam rekao: »Raduje me i kao predsjednika Udruge antifašista Splita i kao čovjeka koji je uvjeren u civilizacijsku vrijednost antifašizma, čuti da su predstavnici udruge nastalih iz Domovinskog rata spremni prihvatiti antifašizam kao civilizacijsku vrijednost. Posebno me raduje čuti, a vjerujem i sve humanistički opredi-

jeljene ljude, da su spremni pridružiti nam se na obilježavanju obljetnica antifašizma i odavanju pijeteta žrtvama fašizma. Mi antifašisti smo uvijek uz odavanje počasti antifašistima s jednakim pijetetom odavali i počast poginulim borcima Domovinskog rata – cvijeće smo polagali jednima i drugima. Mi uvijek i bez fige u džepu tvrdimo da je mladost koja je išla u NOR 1941. imala iste ideale – borbu za slobodu – kao i mladost koja je išla u Domovinski rat – oba su bila oslobodilačka.«

Ili, uzmimo sličnu izjavu Josipa Milata povodom obilježavanja Dana antifašističke borbe u Splitu u organizaciji Grada Splita i gradske Udruge antifašističkih boraca i antifašista, kojoj su prisustvovali i predstavnici braniteljskih udruga: »Ta mladost koja je odlazila u Domovinski rat bila je vođena istim idealima kao i ona mladost koja je išla 1941. godine u NOB. Smatramo kako je krajnje vrijeme da se prestanemo dijeliti. Naša budućnost se ne može graditi na povijesnim podjelama. Moramo prestati s tendencioznim prekopavanjima jama. Moramo prestati brojiti krvna zrnca i moramo prestati voditi računa o strankama i partijama kada je u pitanju sloboda«. I splitski gradonačelnik Ivo Baldasar je nastavio u sličnom tonu: »Za mene osobno je ovo veliki dan. Ne samo kao dan kojim obilježavamo antifašizam kao najveću tekovinu ljudske civilizacije, već kao jedan dan koji je, po meni, prekretnica i označava definitivno zbližavanje i zajedništvo nas svih građana Hrvatske. Tu smo bili svi zajedno, po dogovoru, položili vijence. Svi su nešto rekli. I branitelji i antifašisti. Svi dalje moramo zajedno gledati u budućnost i izgraditi naše društvo, te zaboraviti podjele, nesporazume, mržnje iz povijesti i prošlosti.«

U istoj je maniri i Milatovo saopćenje u povodu oštećenja već spomenutog spomenika IX. bojne HOS-a. Saopćenjem se osuđuje oštećenje spomenika crvenom bojom jer da je »...atak na bilo koji spomenik ili spomen-obilježje akt necivilizacijskog ponašanja i vandalski čin. Svaki je spomenik, ma tko što mislio, sjećanje na povijest i putokaz ili opomena generacijama koje dolaze. Zato posebno suosjećamo s obiteljima – majkama, očevima braćom i sestrama branitelja, poginulih za slobodu Hrvatske, koji ih oplakuju. Zato se pridružujemo i zahtjevu da se krivci pronađu i odgovarajuće sankcioniraju« te dodaje: »Krajnje je vrijeme da se uozbiljimo i da

postanemo humanisti i da shvatimo da je suza svake majke za poginule sinove i kćeri za slobodu Hrvatske nepresušni ocean tuge i boli. Dok to ne postignemo, narod Hrvatske bit će u sadašnjosti i budućnosti suočen s novim nesrećama.«

A jesu li se rušioци spomenika i spomen-obilježja, koji su podsjećali na poginule, strijeljane i umorene žrtve fašističkog terora u antifašističkoj borbi i NOB-u ikad pokajali? Nisu i neće. Apelirati na počinitelje rušenja antifašističkih spomenika u Domovinskom ratu i spominjati im suze obitelji potomaka poginulih boraca NOR-a i žrtava fašizma zbog tih strašnih vandalskih čina je u najmanju ruku naivno. Isto je tako kratkovidno okvalificirati nepromišljenom optužbu izvjesnog branitelja »...da su to učinila djeca onih koji su nedavno pjevali Oj Mosore, Mosore...« A takvima tumačiti »da je ta poznata rodoljubna pjesma Jure Kaštelana bila objava početka slavnog partizanskog otpora fašističkom okupatoru i poziv antifašistima da se uključe u borbu za slobodu svoga naroda« je naprosto smiješna. Ne, tu se ne radi o nepromišljenosti izvjesnog branitelja, nego o fašizmu.

Riječ je, naime, o sljedećem. Da bi se moglo davati kvalifikacije čina rušenja i devastiranja spomenika iz NOB-a u Domovinskom ratu, treba prije svega odgovoriti na pitanje zbog čega su rušeni baš ti spomenici (i to više od pedesetak godina nakon NOB-a), a nisu rušeni takozvani obični spomenici? Ne može se taj problem svesti na neznane, nepromišljenost i huliganstvo. Antifašizam i fašizam nije moguće pomiriti. Tu nikakvo moraliziranje ne pomaže. Zato nikakav znak jednakosti između NOB-a i Domovinskog rata nije moguć. Takvo jednačenje je blasfemija. Antifašistička borba iz Drugog svjetskog rata, odnosno NOB ujedno je bila i socijalistička revolucija, akt kreacije, dok je brutalni rat iz 90-ih bio akt destrukcije, negacija antifašističke borbe i konstitutivni element kontrarevolucije odnosno, restauracije kapitalizma. Njime su ukinuta sva dostignuća antifašističke borbe i poslijeratne izgradnje socijalističkog društva. U tom sukobu nije zapjevana niti jedna antifašistička pjesma, ali jesu ustaške, nije istaknut nijedan antifašistički simbol, ali jesu ustaški, a tokom i nakon nje uništeno je između 3.000 i 4.000 spomenika koji su podsjećali upravo na antifašističku borbu, žrtve fašističkog terora i poslijeratnu izgradnju.

Osim toga, NOB nije ni u tragovima sadržavala elemente etničkog čišćenja čega je u Domovinskom ratu itekako bilo. U tom je smislu »Deklaracija o Domovinskom ratu« i sama jedna velika podvala.

A sada »šlag« na tortu: zabrana komemoracije žrtvama pokolja u Glini na mjestu Srpske pravoslavne Crkve, na poprištu najvećeg ustaškog zločina počinjenog izvan sustava koncentracijskih logora. Odluku o zabrani je donijelo Gradsko vijeće grada Gline 21. oktobra 2014, na prijedlog kluba HDZ-a, HSP-a Ante Starčević i HSS-a. U toj su crkvi noću 29. na 30. jula 1941. godine ustaše zaklali 200 muškaraca nasilno dovedenih iz Topuskog, a u dvije noći, 3. i 4. augusta 1941. godine, još 800 ljudi s područja Kotara Vrginmost.

Nakon Drugog svjetskog rata, na mjestu crkve koju su ustaše nakon pokolja srušile, podignut je Spomen dom i postavljena spomen ploča s imenima ubijenih. Poslije *Oluje* Spomen dom je preimenovan u Hrvatski dom, uklonjena su sva ranija obilježja, uključujući ploču s popisom žrtava. Svih proteklih godina lokalne su vlasti odbijale molbe predstavnika srpske zajednice da objektu vrate naziv Spomen dom. Ipak, na tome je mjestu pred „Hrvatskim domom«, redovno 29. srpnja, u atmosferi ispunjenoj prijetnjama i strahom, uz bojkot mjesnih političkih struktura, održavan komemorativni skup.

Sada, ukazom Gradskog vijeća Gline, ta je manifestacija stavljena izvan zakona. Ovom je odlukom prekršen članak 325. Kaznenog zakona RH koji svako negiranje ili značajno umanjivanje žrtava genocida smatra kažnjivim djelom, s kaznom zatvora do tri godine. Posebno, uklanjanje spomen ploče sa imenima žrtava, što su učinile gradske vlasti 1995. godine, zasigurno potpada pod taj članak. Premijer Milanović je na tu kriminalnu i sramotnu odluku desnih stranaka reagirao još sramotnije:

»Pretpostavljam da se Vijeće srpske nacionalne manjine obratilo Ministarstvu uprave koje je dužno prema proceduri ocijeniti zakonitost i ustavnost takve odluke Gradskog vijeća i obratiti se Ustavnom sudu. Ovaj politički čin, slažem se, ružan je i tužan, jer to su stvari koje ne treba dovesti u vezu sa hrvatskim narodom nego sa zločincima koji su to radili u svoje ime. I za to neki su prošli kažnjeno, a neki nekažnjeno. Ne vidim zašto bi

se od toga bježalo. Mene kao Hrvata to ne opterećuje, treba opterećivati one koji su to počinili, koji su stajali iza toga, a ti s današnjom hrvatskom državom nemaju nikakve veze. I u Ustavu koji je donesen 1990. godine smo se vrlo mudro i pametno ogradili od tog razdoblja. Sve nakon toga je pitanje građanske kulture, pristojnosti, ljudske duše, a to je nešto što se ne može propisati. Ja ne mogu pozivati, kao premijer, na građanski neposluh, ali mi poštujemo pijetet svake žrtve, nedužne žrtve, pa ćemo to tako raditi i u ovom slučaju⁴⁶. Premijer je, dakle, slegnuo s ramenima, kao da sve to s njim nema nikakve veze, a na građanski neposluh (kao da bi protivljenje i ignoriranje fašistoidne odluke, koja bi imala biti na udaru Krivičnog zakona bio akt građanskog neposluha), kao premijer, ne bi pozivao. Misli da je dovoljno reći da »smo se u Ustavu koji je donesen 1990. godine vrlo mudro i pametno ogradili od tog razdoblja«. Kao da je antifašističko opredjeljenje stvar mudrosti (pa se onda može držati figa u džepu), a ne akt dubokog ljudskog opredjeljenja protiv radikalnog zla. Uostalom, ne radi se tu o pitanju građanske kulture, pristojnosti, ljudske duše (što se, dakako ne može propisati) nego o poštivanju Ustava i Kaznenog zakona. Premijera kao Hrvata Glini zločin ne opterećuje pa lakonski tvrdi da zločin u Glini »treba opterećivati one koji su to počinili, koji su stajali iza toga« jer da ti »s današnjom hrvatskom državom nemaju nikakve veze«. A ima li možda zabrana komemoracije (i ranije uklanjanje spomen ploče) i ne reagiranje države ipak veze s današnjom hrvatskom državom? Da li ga to opterećuje kao čovjeka na položaju Predsjednika Vlade RH i konačno kao ljudsko biće? Ne smatra li da bi kao Predsjednik Vlade RH trebao inicirati, pa čak i narediti da država kojom vlada, neke stvari ima pokrenuti po službenoj dužnosti? No, on to očito gleda kroz sasvim druge naočale. Pere ruke i de facto daje zeleno svjetlo nadležnim državnim organima da ne učine ništa. Zato oni ništa nisu ni učinili, a ni neće.

A da hrvatski vlastodršci mogu još dublje pasti govori najnoviji »ispad« hrvatske diplomacije. Republika Hrvatska je, naime, bila sramot-

46 Mirna Jasić, »Zabranu komemoracije u Glini je protutustavna«, <http://snv.hr/vijesti/zabrana-komemoracije-u-glini-je-protutustavna/>. Pristup: 20. studenog 2014.

no suzdržana u glasanju Trećeg odbora Generalne skupštine Ujedinjenih naroda za društvena, humanitarna i kulturna pitanja (New York, 21. studeni 2014.) o rezoluciji »Borba protiv glorifikacije nacizma, neonacizma i druge prakse koja doprinosi raspirivanju sadašnjih oblika rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i s tim povezane netolerantnosti«, koju je predložila Ruska federacija. Rezolucijom se pozivaju »članice UN-a da u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava usvoje učinkovitije mjere za suzbijanje ove pojave i širenje ekstremizma, koji predstavlja stvarnu prijetnju demokratskim vrijednostima« te podsjeća da poduzete mjere »moraju biti u skladu s međunarodnim standardima o ljudskim pravima«. Rezolucija je izglasana s 115 glasova za, 3 glasa protiv (SAD, Kanada i Ukrajina). i 55 suzdržanih. Na web stranicama Ministarstva vanjskih i europskih poslova RH piše da je Hrvatska pri glasanju bila suzdržana zajedno s partnerima iz EU i ostalih 27 država članica UN, jer da je rezolucija neujednačena u osudi totalitarnih ideologija, da nedovoljno govori o temeljnim pravima slobode govora i javnog okupljanja te da nema jednak odnos prema različitim oblicima diskriminacije, rasizma i ksenofobije to jest da je selektivna, a trebala bi biti sveobuhvatna. Dodatno, EU smatra da je Rusija (kao nositelj) u dijelu rezolucije »pokušala zloupotrijebiti borbu protiv neo-nacizma u kontekstu krize u Ukrajini«.

Problem je, očito bila činjenica što je rezoluciju predložila Ruska federacija. Hrvatska se našla u sramotnom položaju da politikanski sudjeluje u isto tako politikanskom nastupu EU (o USA, Kanadi i Ukrajini da se i negovori) u kojem se zbog konfrontacije s Rusijom žrtvuje i borba protiv oživljavanja i veličanja naci-fašističkih ideologija. Nije tu više riječ samo o neonacizmu i neofašizmu, nego i o oživljavanju takozvanog klasičnog naci-fašizma koji ima svoje korijene u prvoj polovici 20. stoljeća. S Hrvatskom je to definitivno slučaj, što je od 1990. i te kako vidljivo. Pa kako onda Republika Hrvatska smije biti suzdržana pri glasanju o takvim stvarima umjesto da je zajedno s Rusijom surađivala na toj rezoluciji? Nije li Hrvatska i cijela Jugoslavija poput SSSR-a najviše u Europi iskusila Njemačke naciste, talijanske fašiste i njihove sluge ustaše i četnike? Kako Hrvatska može biti suzdržana kad to znači odricanje od preambule Ustava RH?

Pitanje je, dakako, retoričko jer je posve jasno da je na državnom nivou u Hrvatskoj s antifašizmom gotovo i da nije nerealna mogućnost uklanjanja antifašizma iz preambule Ustava. Hrvatskim vlastodržcima pak je suzdržanost u glasanju dobro došla kako bi a) pokazali poslušnost i dodvorili se imperijalističkim težnjama USA i Europske unije i b) kako bi se dodvorili domaćoj, slobodno možemo reći, ustaškoj i proustaškoj desnici i/ili eventualno ušičarili par glasova više (malo morgen!) na budućim parlamentarnim i predsjedničkim izborima. Nije li, napokon, neobično da u hrvatskim medijima nije bilo ni traga bilo kakvom napisu o nečasnoj ulozi Hrvatske u glasanju protiv veličanja nacifašizma, a sve vrvi od ovakvih i onakvih napisa o nekakvom Šešelju? Pitanje je i ovaj puta – retoričko.

I zato je Marinko Čulić vraški u pravu kad u istom duhu misli da »...bojkot srpskih trgovina i proizvoda nikako ne može i ne smije biti shvaćen kao rubna epizoda kojoj ne treba pridavati važnost«, jer »...to se događa u zemlji revitalizacije jednog od najzloćudnijih naci-fašizama na tlu Evrope u prošlom stoljeću, pa ni isprike tipa da kod nas ne postoji nešto tako divlje i masovno kao mađarski Jobbik ili grčka Zlatna zora ne drže vodu. Naprosto, fašizam u Hrvatskoj bio je autohtoniji i opakiji nego u Mađarskoj i Grčkoj, i ne samo u Mađarskoj i Grčkoj, nego i u većini evropskih zemalja. (...) Zato i antifašizam u Hrvatskoj mora biti nešto drugo i nešto više nego u Evropi. Ondje se on uglavnom svodi na usputna i uvelike rutinska uvjerenja različitih stranaka i grupa koje svoje ideološko ishodište nalaze u drugim temama, a zbog priljeva zemalja iz nekadašnjeg sovjetskog lagersa tu je i sve više primjesa antikomunizma. Ovdje kod nas to jednostavno nije dovoljno. Hrvatski fašizam regenerira se, rekosmo, izravno na podlozi Drugeg svjetskog rata pa mu se jedino i može suprotstaviti angažiranjem snaga koje su ga tada porazile. A to znači, koliko god sada nerealno zvučalo, obnovom duha partizanstva, koji je jedini dokazao da se iskreno i efikasno može suprotstaviti nacionalističkim segregacijama i odstranjivanjima. Ostali, vidimo, na etničku toleranciju ispotiha reže ili je tretiraju kao muku koju treba, uz božju pomoć, nekako istrpjeti.«⁴⁷

U Hrvatskoj je na djelu notorno naturanje neistine i istrajanje na njoj, što pak nije ništa drugo nego *htijenje neslobode*. Fichte je bio vrlo strog prema takvim namjerama. Smatrao je da biti u zabludi nije samo pitanje spoznajne greške, nego da je tu riječ o egzistencijalno-moralnom habitusu prije svega: »Razlog te njihove nemoći ne leži u nekoj njihovoj posebnoj slabosti mišljenja, nego u nekoj slabosti njihova cijeloga karaktera.« Ili u još jačoj verziji: »Svatko odabire takvu filozofiju, kakav je on čovjek,«⁴⁸ odnosno, kako kaže M. Kangrga: »tko hoće neistinu i na njoj istraje, taj nije u zabludi, nego je nemoralan, tj. upravo – ‹lažac›. Jer, tu je onda na djelu htijenje neslobode.«⁴⁹

Rujan 2014.

48 Milan Kangrga, *Hegel–Marx*, Naprijed, Zagreb 1988. str. 193.

49 *Ibid.*, str. 197.

MORALNO BEŠČAŠĆE CRKVE U HRVATA: HULJENJE KRISTA

Katolička Crkva je oduvijek bila i ostala korijenski vezana uz konzervativne i reakcionarne snage svakog društva i poretka, kako u feudalizmu (kad je čak bila vrhovna vlast i najveći zemljoposjednik u Europi), tako i poslije. Tisućljetno je njeno iskustvo održavanja i podržavanja satrapskih vlastodržaca usađivanjem metafizičkog determinizma u duh vjernika-podanika. Stoga je po svojoj strukturi i pretenzijama Katolička Crkva (posvuda gdje ima veliki utjecaj) i danas antidemokratski usmjerena. Njoj, naime, nipošto ne odgovaraju demokratski principi kao što su odvojenost Crkve od države, sloboda vjeroispovijesti (što implicira i mogućnost drugačije vjere), odnosno sloboda savjesti, građanski brak, pa onda i sloboda žene da raspolaže vlastitim tijelom, a danas valja spomenuti i istospolne veze i brakove itd. Onda je sasvim prirodno da »crkveni menadžeri« i dan danas rogovore na razdoblje prosvjetiteljstva i francuske građanske revolucije, kad je Crkva skinuta s trona najvišeg moralnog autoriteta.

Danas Crkva ponovno sve više postaje paradržavnom organizacijom (osobito u nas), sredstvo manipuliranja vjernicima i sredstvo represije nad ljudima koji nisu vjernici ili pak pripadaju nekoj drugoj vjeroispovijesti. Kao što se država pojavljuje kao represivni aparat vladajuće klase, pa je samim tim iluzorna zajednica i posrednik između čovjeka i slobode, Crkva se na sličan način pojavljuje kao posrednik između čovjeka-vjernika i Boga, i postaje represivni aparat u ime Boga. Tu pak ulogu uspješno upražnjava kler i uzima si pravo neprikosnovenog tumača božje volje. Štoviše, Crkva sama sebe reificira. Organizirana je poput dobro organizirane države s hijerarhiziranom strukturom »dužnosnika« gdje visoki kler preuzima ulogu političara i ideologa, a tek sekundarno su sluge božje i to – loše. Većina političara se, nažalost, ne može pohvaliti uzvišenim moralnim ciljevima pa

se to, dakako, odnosi i na »duhovnike«. No ti isti neumorno lamentiraju o moralnom rasulu, raspadu obitelji i moralnoj nizbrdici koja da nas vodi u uništenje. Htjelo bi im se biti vrhovnim moralnim autoritetom za svakog čovjeka te inzistiraju na univerzalnom karakteru kršćanske (zapravo crkvene) etike.

To stanovište, međutim »ne drži vodu«, jer nakon Kanta (kojeg je Crkva, uzgred rečeno stavila na *Index librorum prohibitorum*) i njegove *autonomne etike*, koja je kao takva nužno univerzalna, a zasnovana je na principu čovječnosti čovjeka kao njegove biti, svaki drugi pristup etici doводи do *heteronomne etike*, dakle do još-ne-etike, pa se o univerzalnosti ne može ni govoriti. I sam pojam *kršćanska etika* ukazuje da nije riječ ni o kakvoj autonomnoj, dakle i univerzalnoj etici, nego da je riječ o jednoj mogućoj etici vrline (a dakako postoje i druge: islamska, budističke, šintoistička, a unutar kršćanstva – pravoslavna, grko-katolička, protestantska etika). Osim toga, slaba je korist od »morala«, koji je baziran na pokornosti i poniznosti, jer »...istinski moralno, a to onda mnogo i šire i mnogo dublje znači ljudski, može (se) odnositi tek samosvjesni individuum koji je u sebi odnjegovao općevaljanost ljudskoga kao takvog, tj. čovječnost kako u sebi, tako i u drugima. Tek samosvjesni pojedinac jeste i može biti savjesno biće, savjesno u tom smislu što zna što čini ili ne čini, i zašto to čini ili ne želi da čini, jer to smatra svojom ljudskom obvezom, iza koje stoji čitavim svojim bićem, svojim životom koji tu i na taj način sam po sebi postaje najveća vrijednost. Osnovna ili polazna, upravo nezaobilazna točka ovdje jest i ostaje nepomućeno priznanje sebe i drugoga kao čovjeka...«⁵⁰

A evo kakav je taj njihov »univerzalni« moral. Feral Tribune od 31. siječnja 2008. navodi u rubrici »Sheat of the Week« riječi don Pavla Primorca iz tjednika Fokus: »Zdravo Kristina, milosti puna, Gospodin s tobom! Na taj način bismo mogli pozdraviti tu mladu djevojku koja je umrla za svoje ideale, a oni su joj bili važniji nego njezin ovozemaljski život. Zapravo, slabodno bismo mogli reći da je ova tragedija koja se dogodila sasvim snažna

50 Milan Kangrga, *Izvan povijesnog događanja*, Feral Tribune, Split, 1997, str. 273.

Božja proslava u toj mladoj djevojci. Lijepo je imati ideal. Ali još je ljepše za taj ideal darovati svoj život. Mlada Kristina Šušnjara umrla je za ideale i krijeposti koji su joj bili važni, a to je kršćanska čistoća duše i tijela.« Riječ je tu, dakako, o monstroznoj i beskrupuloznoj manipulaciji bogobojaznom masom (da treba reći upravo tako: masom) pomoću stravične smrti Kristine Šušnjare, žrtve okrutnog ubojstva. Ta je monstruoza manipulacija započela još i prije riječju msgr. Ivana Ćubelića, generalnog vikara Splitsko-makarske nadbiskupije na svetoj misi u Trilju pred pokop Kristine Šušnjare i to u prisustvu dvadest i tri svećenika. Tu sramotu nastavlja dubrovački biskup Željko Puljić u uvodnom dijelu misnog slavlja na blagdan sv. Vlaha, nevjerojatno beščutnim veličanjem monstrozne ideje da je smrt jedini pravi i moralni »izbor« za svaku potencijalnu žrtvu silovanja. Jasno je dakako, da se tu ne radi ni o kakvoj slučajnosti, već o namjernoj i sustavnoj instrumentalizaciji jedne strahote, od strane Crkve, u čisto ideološke svrhe: nametanja ženskom ljudskom biću griješnosti, pokornosti i poniznosti. Radi se o moralnom beščaću *par excellence*.

Kad se stvar pogleda do zadnjih konzekvenci, onda prema crkvenom opredjeljenju ispada da je Kristinin silovatelj-ubojica zapravo počinio Bogu ugodno djelo (»Božja proslava«), jer je žrtvu spasio od sramote i poniženja omogućivši joj da za »ideale daruje svoj život«, odnosno, da umre za ideale »kršćanske čistoće duše i tijela«. Radi se zapravo o tipičnom talibanskom sindromu. Jedina je »razlika« u tome što islamski fundamentalisti žrtvu silovanja – kamenuju. Motivi i rezultati pak su sasvim isti.

No kad cijelu tu stvar pogledamo radikalno (to jest u samom korijenu) onda postaje jasno da baš Crkva snosi odgovornost za sve veće nasilje nad ženama (dakako i za silovanja), jer otvoreno podržava i propagira patrijarhalni sklop razmišljanja – sve do otvorene mizoginije.

U kolumni Jutarnja propovijed don Živka Kustića u *Jutarnjem listu*, pod naslovom »U ime Žene«⁵¹ izrečene su tvrdnje ispod svakog moralnog nivoa pa se moramo s užasom zapitati da li je ta individua u liku svećeni-

51 Živko Kustić, »U ime Žene«, Jutarnja propovijed, *Jutarnji list*, (12. rujna 2004.).

ka koji se deklarira sljedbenikom Kristovim, uopće evoluirala do stupnja na kojem može spoznati značenje moralnog. No, učinio je don Živko još i više. Govoreći neistinu zgriješio je i u odnosu na kršćanski moral općenito (znači da ni do njega još nije stigao) pa bi se u skladu s kršćanskom frazeologijom moglo reći da je zgriješio i u odnosu na boga samog. Što nam to Kustić hoće poručiti u već spomenutoj propovijedi »U ime Žene«? Kao prvo, on hoće uvjeriti čitatelje da su »u doba osmanlijskog prodiranja u Europu vjernici već smogli shvatiti da se bitka ne vodi samo oko vlasti, granica i posjeda, nego baš oko položaja žene u ljudskom društvu. Time se mjeri koliko je društvo čovječno.« Pa nastavlja: »U Europi, koliko god bila pokvarena, žena je značila nešto drugo nego u osmanlijskom Carstvu. U kršćanskome svijetu nije bilo harema, žene nisu robinje, ne kupuju se niti prodaju. Žena, majka Isusova, uzdignuta je iznad svih anđela i svetaca.« I sada, nakon ove tirade, ispada da su se tipični srednjovjekovni osvajački ratovi vodili sa svrhom da se »europska « žena spasi od ropskog položaja koji joj je namijenio islam te da i dalje ostane u društvenom položaju koji joj je namijenilo društvo a koje Kustić naziva čovječnim. No sav taj Kustićev »feminizam« je samo akrobacija jer on stremlji nekamo drugdje. Ne radi se tu ni o Osmanskom carstvu ni o islamu, a ni o ženskim ljudskim pravima. Svakako je od don Živka vrlo lukavo (barem on tako misli) u tu igru oko položaja žene uplesti islam, budući da se dobro zna kako položaj žene u društvima dominiranim islamom nije zavidan. Ali položaj žene u srednjem vijeku nije bio ništa bolji od položaja žene u Osmanskom carstvu, osim što se je taj loš položaj ponešto drugačije manifestirao.

O tome kakva je čovječnost srednjovjekovnog društva zaista bila, povjesničari su svoje rekli. A zna se i kakav je sjajan bio položaj žene, diktiran strahovladom Katoličke Crkve i začinjjen blagodatima mučilišta i lomadžama svete Inkvizicije. A tu je i plemićko pravo prve bračne noći, koje su »vrlj« plemići često silom prakticirali nad mladim kmeticama. Premda se sve to dobro zna, don Živko ipak s ushićenjem govori o srednjovjekovnoj ženi na pijedestalu.

To falsificiranje povijesne istine, dakako, ima svrhu. Don Kustiću, naime, sva ta »papazjanija« neistina i vjerske mržnje isključivo treba zbog

vrlo profanih dnevno-političko-politikantskih agitpropovskih razloga, koji se tiču kako stanja duha u Republici Hrvatskoj, tako i zbog naše bliske okoline u vidu Federacije Bosne i Hercegovine. Položaj žene kao čovjeka tu uopće nije bitan. Štoviše, don Kustić zlorabi islam kao paradigmu za »neprijatelje« odnosno »antikriste« zbog kojih je, prema riječima nadbiskupa zagrebačkog Josipa Bozanića u Mariji Bistrici, »vjera izložena napadima i nagrižena poznatim pojavama sekularizacije, vjerske ravnodušnosti i novog poganstva«. Još je trebao apostrofirati ateiste i komuniste pa da popis bude kompletan.

Nakon što je tako »lijepo« stavio ženu i islam tamo gdje spadaju, uhvatio se don Živko glavnog kamena spoticanja iz Sotoninog carstva – »nečovječnog komunizma«, pad kojeg da je obilježila pojava poljskog pape Ivana Pavla II., a sve »pod zaštitom uzvišene žene, Majke Marije«, pa je onda »moljenje Gospine krunice moćno oružje za obranu europskog humanizma«. Nada se don Živko da ta novovjeka opasnost neće trajati poput one koja je »trajala 500 godina«. Što je to drugo nego poziv na kršćanski fundamentalizam i prizivanje svete Inkvizicije?

Nije potreban veliki napor pronaći izvore ideologije grešnosti, pokornosti i poniznosti u koju se izvrsno uklapa pervertirana vizija rodnih odnosa i obitelji. Ta vizija dolazi iz prošlosti i na njoj se danas u uvjetima bolesnog, još-nikako-ljudskog društva pokušava perpetuirati ili pak ponovno uspostaviti jedno ne-ljudsko stanje zbog kojeg je u srednjem vijeku položaj žene bio mimo svih ljudskih mjerila. Zato uopće nije slučajno što je papa Innocent VIII., bulom *Summis desiderantes* od 5. prosinca 1484, *de facto* ozakonio *Malleus Maleficarum*. Premda je danas ipak nemoguć povratak u takva vremena, Katolička Crkva nastoji skupiti snage kako bi uzvratila udarac i ljudsko društvo još dublje zagnjurila u stanje nemogućnosti bilo kakvog iskoraka u svijet koji bi bio bitno drugačiji, bolji nego jest, a čovjek slobodniji nego jest. Takvo pak poslanje Crkve nikakve veze nema s učenjem Isusa Krista, ono je, dapače, bogohuljenje *par excellence*. Katolička Crkva zaista smješta ženu na pijedestal, ali radi se samo o jednoj ženi – djevici Mariji, Bogorodici koja je jedina od svih žena »bezgrešno začela«. I tu je ishodište trika. Budući da ni za jednu drugu ženu nema mjesta uz

Bogorodicu, sve su ostale žene u puljićevskim, kustićeuskim, bozanićevskim i tko zna kakvim sve ne umovima i dan danas tamo gdje su bile i prije i poslije Raspeća. Poželjnost da se takav položaj žene nastavi do vječnosti izrazio je i bivši papa Woytila (Ivan Pavao II.) za svog posjeta Hrvatskoj, pozivajući žene »da budu nezamjenjivom potporom postojanju svake osobe, posebno pak u krugu obitelji«, što pak ne znači ništa drugo nego da žene i nisu osobe, nego puka potpora onima koji to jesu, to jest muškarcima. Žene bi imale ograničavati realizaciju svoje ljudske biti samo na ono, što je vezano uz obitelj, brak, rađanje i brigu o djeci i nadasve uz služenje i podvrgavanje volji očeva obitelji. I još nešto: moralo bi im biti čast da ih netko siluje i (dakako) ubije te im tim činom pomogne da ostvare sveti »izbor« umiranja za »kršćansku čistoću duše i tijela«.

Uopće, kolumna *Jutarnjeg lista*, koju pod nazivom »Jutarnja propovijed«, već godinama zloupotrebljava svećenik i novinar Živko Kustić, eklatantan je primjer djelovanja jednog svećenika koje baš ne bi bilo na tragu učenja Isusa Krista. Ta bi kolumna trebala pred svakog čovjeka »dobre volje« postaviti pitanje ne samo o moralnom habitusu jednog njenog glasnogovornika, nego i Crkve same ili barem onog njenog dijela koji je odgovoran za djela (ili pak nedjela) svojih klerika u Hrvatskoj.

Radi se o tome da Katolička Crkva u Hrvatskoj ne samo da tolerira, nego je suglasna pa i podupire izražavanje i prakticiranje mržnje i prezira prema čovjeku kao čovjeku. Jer da nije tako, Živko Kustić već odavno ne bi imao priliku revnosno i svakodnevno kontaminirati medijski prostor svojom histeričnom mržnjom prema svemu što odudara od njegove do krajnjosti iskrivljene, uskogrudne i za čovjeka opasne totalitarne slike svijeta. Zašto totalitarne? Pa zato što je za don Kustića sve što je drugačije ili slobodnije, čemu se neće poniznost, jednostavno djelo Sotone, odnosno kako je jednom rekao svećenik Luka Vuco: »Da bi ljudi mogli doći do Boga moraju ući u sebe i svoju zemljanost (humus ili humilitas), i grešnost, a time i steći poniznost.«⁵² Poniznost pred kim? Pred Bogom? Možda, iako je Crkva uvijek uspijevala tu poniznost prema Bogu transformirati u poniznost

prema bogatima, vlastodršcima, generalima i ostalim satrapima svake vrste, kako bi se ono »bogu božje« transcendiralo u »nama vaše«. Zbog toga Crkva zahtijeva poslušnost. Zbog toga Matija Gubec nije svetac (i nikad neće biti), jer nije bio ponizan, nego je htio *nama vaše* promijeniti u *nama naše*, dakle bio je inkarnacija Sotone pa je onda i dobio što je tražio:

*Biškup je Gubca spekel kak goluba v rajngli,
A Biškupa su v nebo na vanjkušu nosili ajngli.
Zakaj ni bil krotek i priklonit kak se šika,
Kak puž nek bu muž, a ne kak rogi bika!*⁵³

Jedna od glavnih odrednica Crkve jest ekstremni antikomunizam. Komunizma se boje kao Sotone uz nadu da se ta novovjeka opasnost neće vratiti. Međutim »zaboravljaju« reći, premda to znaju, da bauk kojeg se Crkva boji nije onaj »komunizam« o kojem glasno lamentiraju (i njime plaše »puk«), nego onaj za koji tek slute da će doći. Izvorište straha je u istinskom komunizmu, humanizmu koji bi imao tek doći, a ne u tvorevinama što su se komunizmom nazivale, a stvarno su bile sama negacija istog. Zato se svjesno generira strah od komunizma i baca anatema, a don Kustić u jednoj od svojih Jutarnjih propovijedi poručuje: »Vjernici nigdje ne smiju doći u napast povjerovati da je s onima koji marksistički misle moguć dogovor o suživotu«.

Staljinisti su zaista radili zločine u ime Marxa, a bili su notorna *negacija* njegove filozofije. Marxova filozofija tome nije kriva. Zločini su se vršili i u ime Krista, no za to nije kriv Kristov nauk. Kad se u okviru marksističkog svjetonazora govori o kršćanstvu (tu je sad bitna razlika između sljedbenika marksističke filozofije kad govore o kršćanstvu i militantnih katoličkih antikomunista kad govore o komunizmu), onda se misli na nauk Isusa Krista koji je u izvjesnom aspektu sličan marksističkim stavovima, a nikako ne na križarske ratove, inkviziciju, lomače i slična »dobročin-

53 Miroslav Krleža: »Lamentacija o štibri«, u: *Balade Petrice Kerepuha*.

stva« koja je Crkva (ne kršćanstvo ili možda Isus Krist) prakticirala na »dobrobit« duša vjernika i nevjernika, a sve zbog vrlo konkretnih materijalnih interesa kako svojih, tako i interesa svjetovnih vladajućih struktura. Crkva nije kršćanstvo. Prije bi se moglo reći da je ona, takva kakva je, njegova sušta negacija. Crkva u odnosu na kršćanstvo i Isusa Krista ima istu izdajničko-negatorsku (ili ako hoćete termidorsku) ulogu, kakvu je imao staljinizam i Staljin u odnosu na Marxovu filozofiju i istinski komunizam kao humanizam u praksi. Budući da svaki čovjek »dobre volje« može uočiti tu finesu, onda je sasvim jasno da antikomunistički stav Crkve ima korijenje ne u nekakvoj zabludi, već u svjesnoj manipulaciji ljudima, kako se ne bi dosjetili o čemu se tu zapravo radi. Poradi očuvanja egoističnih interesa – unosnog i lagodnog života na tuđim grbačama, gospoda u mantijama svih boja lažu i anatemiziraju jednu humanu, emancipatorsku ideju (ne ideologiju), kako ne bi došlo ni do kakve radikalne promjene koja bi išla u smjeru povratka čovjeka svojoj ljudskoj biti – što je pak ultimativni zahtjev čovjekova opstanka. U toj emancipatorskoj ideji nema ideologije. Gospoda mantijaši, međutim, jesu ideolozi. Misle da im je sveta misija širiti do krajnosti iskrivljenu, uskogrudnu i za čovjeka opasnu totalitarnu, ne samo jednomnu nego i bezumnu sliku svijeta. Bitna je odrednica te vizije: od čovjeka zahtijevati poniznost i pokornost i samim tim negirati slobodu, onu bitnu odrednicu koja je u samim temeljima čovjeka i njegova svijeta. U tom kontekstu nije potrebno posebno naglašavati tisućugodišnju ulogu Crkve (i katoličke, i pravoslavne itd.) u zloupotrebi religije kao opijuma naroda. U našim, hrvatskim »postsocijalističkim« uvjetima to je evidentno.

Mnogi od crkvenih ideologa sebe smatraju intelektualcima, a taj pojam ni ne razumiju. Njihovi pokušaji mišljenja završavaju jednim rezultatom – osmišljavanjem zla. Intelektualce mora, prije svega, krasiti kritičko, odnosno samokritičko mišljenje i preispitivanje svega postojećeg i isto takvo djelovanje u javnosti u korist i dobrobit individua i društva. Gospoda duhovnici misle doktrinarno, u skladu s pretpotopnim kanonima pa zato i ne mogu biti kritični dakle ni samokritični, a o djelovanju u korist individua i društva tada se niti ne može govoriti. Drugim

riječima o njima kao intelektualcima ne može biti ni govora, premda bi im se to htjelo.

Nakon istupa kojima su pripadnici katoličkog klera (i ne samo klera) popratili akciju profesora i studenata fizike na rimskom sveučilištu La Sapienza, nameću se sama od sebe neka pitanja: kamo to ide Katolička Crkva? Da li se ona nekamo vraća ili se pak nikad nikamo i nije makla s mjesta na koje mislimo da se ponovno vraća? Dakako, riječ je o inkviziciji. Da li je Katolička Crkva tu opskurnu ustanovu ikad zbiljski odbacila u ropotarnicu prošlosti ili se pak radi tek o kozmetičkim prilagodbama? Je li inkvizicija moguća danas i da li ona u stvari i dalje postoji? Posljednji događaji pokazuju da nema razloga za zadovoljstvo i uljuljkavanje jer Katolička Crkva zapravo cijelo vrijeme svog postojanja uvijek i iznova čini isto. Ništa se i nikad stvarno nije promijenilo. Dapače, čini se da papa Ratzinger neke stvari čak i revitalizira. Upravo u tom svijetlu revitaliziranja crkvene represije treba gledati na akciju studenata i profesora kojom je Benedikt XVI. postao *persona non grata* na uglednom sveučilištu. Radi se o aktu otpora protiv crkvene represije. Izjava kardinala Josepha Ratzingera u Parizu od 15. travnja 1990., da je »proces Crkve protiv Galilea bio opravdan i pravedan« u tom je smislu samo jedan od elemenata. Dakle, ili je vrh Crkve stekao dojam da je nakon dugog perioda proces sekularizacije posustao ili pak imaju dojam da su došli u škripac pa sad treba spašavati što se spasiti da i to svim raspoloživim sredstvima. Ta konstatacija posebno vrijedi za ove naše prostore koji su zapravo postali crkvena uzdanica i »topovsko meso« *ecclesiae militans*.

Još nije pala u zaborav božićna propovijed kardinala Bozanića u kojoj je progovorio o ateizmu kao najvećem zlu među Hrvatima, a već je uslijedio novi »udar«: reakcija na La Sapienzu. Tako će don Kustić u svojoj maniri »okruglo pa na čoš« u Jutarnjoj propovijedi pod naslovom Tko je osudio Galilea, reći: »suvremeni kršćanin treba najiskrenije reći da velikoga Galileja nije osudila Crkva, nego neka sudišta u njezinoj tadašnjoj vlasti. Ti suci u rimskoj crkvenoj administraciji zlorabili su vlast i sudili o onome za što nisu bili mjerodavni. Ni prvi ni posljednji put! (...) U Rimu je s Galilejem bio osuđen i Isus Krist. Jer je nezakonito suđeno istini! I onda su

mnogi kršćani to znali«⁵⁴. Da čovjek ne povjeruje! Podsjetimo se na sasvim suprotnu logiku koju Kustić i većina klera koristi kad Marxa i komunizam poistovjećuju sa staljinizmom.

Kustić dalje nastavlja ovako: »O znanosti kao takvoj Crkva u Božje – što znači ni u svoje ime – ne raspravlja. Bog je potiče da unapređuje sve što je zaista ljudsko, dakle i znanost. I da ne strahuje od novih znanstvenih dostignuća, jer ona otkrivaju tajne prirode u kojima vjernik nazrijeva djelovanje Mudrosti i nadasve Ljubavi, koja je sam Bog«. Ali Kustić ne bi bio Kustić kad bi zaboravio »vječnu« temu: »Naravno da vršenje nemoralnih čina novim metodama – primjerice u ubijanju ljudskoga ploda – nije napredak, nego zloraba znanosti, o čemu Crkva mora govoriti!«

U sličnom duhu je don Kustić pisao i u Jutarnjoj propovijedi *Isus nije htio nasilja*: »Kao mladi vjernik u sporovima sa skojevcima i sličnima nisam priznavao da su crkvene vlasti u prošlosti silom priječile razvitak znanosti. Nastojao sam – ne bez razloga – upozoravati da je i ono inkvizicijsko nasilje bilo u prilog ljudskog dostojanstva. Jer čim bi neka teorija ugrozila važnost čovjeka kao vrhunskoga stvora u cijeloj stvarnosti, Crkva bi se osjetila izazvanom. Pa se uplašila Kopernika koji je čovjeka izmjestio iz središta svijeta i Darwina koji ga je izveo iz životinje. I danas mislim da je bilo i tako, ali ne mogu misliti da je to opravdavalo inkviziciju. Drugačije misliti i vjerovati ne znači paliti lomače«. Pa onda dodaje da je »...istodobno Crkva unapređivala znanost, školstvo, prosvjetu, umjetnost, zdravstvo... O tome nikad dosta.«⁵⁵

No već u »Dajmo znanosti vremena« Živko Kustić ponovno progovara u pravoj maniri inkvizitora. Dohvatio se genetičara Craiga Ventera. Usprkos gornjem citatu o navodnom crkvenom stavu o znanosti, sada don Živko ipak uzima paternalistički gard prema znanosti i znanstveniku pa će »onako odozgo«: »On (C. Venter, *op. S. B.*) se u svojim izjavama može i zaletjeti preko granice prirodoslovnih podataka do kojih je došao.

54 Živko Kustić, »Tko je osudio Galilea« – Jutarnja propovijed, *Jutarnji list* (28. siječnja 2008).

55 Živko Kustić, »Isus nije htio nasilja« – Jutarnja propovijed, *Jutarnji list* (25. siječnja 2008).

Može se otisnuti, a da toga i ne bude svjestan, na područja filozofskog ili čak teološkog promišljanja. Na to ga crkveni i drugi stručnjaci mogu upozoriti, s njim razgovarati. Možda, premda bez dovoljno argumenata, on i za kršćane pokreće važna pitanja o kojima vrijedi promišljati...« No, kako ne bi bilo zabune Kustić eksplicira: »Može ne biti ukusno što podsjećam – ali i Galileo Galilei je, kažu, u nekim spisima tvrdio više nego što je onda mogao dokazati.«⁵⁶ Dakako, izrečeno ne samo da nije ukusno, nego je i zastrašujuće, jer ukazuje da se Crkva zapravo nikad i nije odrekla zločinačke politike i njenog instrumenta – inkvizicije. Ona nikad nije, a niti joj se to hoće, stvarno prekinula s višestoljetnom represijom prema svakoj ideji i svakom subjektivitetu koji bi smjerao ka emancipaciji čovjeka. Lijepo je to formulirao don Živko, u dobro poznatom stilu: samo vi branite Galilea, ali on je svoje s pravom dobio jer je tvrdio ono što u ono doba nije smio. Eto, zbog toga ga je sankcionirala inkvizicija zaprijetivši mu torturom, a ne zbog nečeg što navodno nije mogao dokazati. Istovremeno don Živko poručuje da će Crkva tako postupati i danas, a dakako i sutra, sukladno njenoj stvarnoj moći (pritom se nada da je ta moć ponovno u uzletu). I sad bi mi svi trebali »popušiti« kako je »Crkva unapređivala znanost, školstvo, prosvjetu, umjetnost, zdravstvo...« (ma, ni moguće!), usprkos stotinama autora na *Index librorum prohibitorum*, tisućama javno spaljenih – što vještica, što heretika i nevjernika i dakako političkih oponenta bilo Crkve, bilo njihovih političkih miljenika.

Istini za volju ni Bozanić, a ni Kustić nisu nekakve teološke veličine pa njihovi istupi vjerojatno zadaju glavobolju onim pripadnicima klera koji se ipak u teologiju više razumiju. Tako je nakon nespretnih istupa Bozanića i Kustića morao stvar »popravlјati« dr. fra Emanuel Hoško, profesor teologije u Rijeci. Druga je stvar je li on u tome uspio. U biti, izrekao je iste stavove, ali ponešto učenijim i manje direktnim riječima. On, naime, tvrdi da su razlozi odbijanja Papina dolaska i njegove riječi na tom sveučilištu »ideološke, a ne znanstvene naravi«, jer da je postupak prema Galileiu

⁵⁶ Živko Kustić, »Dajmo znanosti vremena« – Jutarnja propovijed, *Jutarnji list* (30. siječnja 2008).

»bio nepravedan, ali (da) nije bio posljedica mržnje već nerazumijevanja njegovih znanstvenih otkrića i u Crkvi i u društvu, a napose sa strane on-dašnje znanosti«. I da je baš aktualni papa »kao predstojnik Kongregaci-je za nauk vjere (*Congregatio pro doctrina fidei*) pripremio, ako nije čak i napisao, papinsko pismo pokojnog pape Ivana Pavla II. »Vjera i razum« 1999. gdje stoji da je Galilei izričito izjavio da dvije istine, ona vjere i ona znanosti, ne mogu nikada proturječiti jer Sveto pismo i priroda jednako proizlaze iz Božje riječi, prvo onako kako ga je izrekao Duh Sveti, a priroda kao vjerni izvršitelj Božjih zapovijedi«.57 Pa naravno da je tako rekao kad su mu zaprijetili torturom i lomačom.

Dakle, tu smo. Opet se po tko zna koji puta ponavlja fraza o opo-mentima Crkvi (tko kaže da se radi o oponiranju nauku Isusa Krista?), koji da su izraz određene ideologije (a zna se i koja bi to bila), a Crkva da je (što se uvijek tvrdi) van svake ideologije, pak čak i da ne zna što je to lijevo, a što desno, kako to voli reći don Živko, a da mu pritom uopće ne smeta izustiti da oni ne prihvaćaju »lijevu opciju«. Nadalje, protura se jedan per-fidni »dokaz« o Božjoj egzistenciji i spoznavanju iste preko znanosti. To je sad vrlo moderno. Čudno je međutim da im odjednom za spoznaju Boga nije dostatna vjera, već zazivaju pomoć znanosti. Nekad se znanstvenicim bavila inkvizicija, a sad je znanost sredstvo spoznaje Boga.

Sve to dobiva perverzne oblike kad se u to uključuje i jedan akade-mik, pa još ktome i fizičar značajnog ranga, akademik Vladimir Paar: »Od rane skolastike preko Galileija do Einsteina prisutno je snažno uvjerenje da se Bog otkriva čovjeku preko Biblije, gdje mu govori jezikom Biblije i preko prirodnih zakona, gdje mu govori jezikom matematike. Jednako tako čovjek spoznaje Boga i preko Biblije i preko otkrivanja prirodnih zakona«.58

Tu sad uopće nije sporno to što se akademiku hoće biti vjernik (što je, dakako njegovo građansko pravo koje mu nitko nema pravo oduzeti),

57 Mirjana Grce, intervju: dr. fra Emanuel Hoško, »Papu nisu pri-mili na Sapienzu zbog ideologije, a ne znanosti«, *Novi list* (26. siječnja. 2008.).

58 Stipan Bunjevac, intervju: Vladimir Paar, »Kroz cijelu se znan-stvenu povijest provlači komplementarnost znanosti i vjere«, *Glas Koncila* 18 (1610) (2005.).

nego to što nastupa kao ideolog Crkve tvrdeći da je na djelu »ideološko falsificiranje povijesti i znanosti«, jer da se »falsificiranje znanstvene povijesti dogodilo u doba prosvjetiteljstva (ni manje ni više, *op. S. B.*), a ključnu ulogu u tome odigrali su francuski enciklopedisti, kad se javlja snažan protucrkvni pokret. Naravno da su oni brzo shvatili da moraju na znanstvenom području razračunati sa Crkvom, pa im je najlakše i najjednostavnije bilo reinterpretirati znanstvenu povijest.« I još: »U srednjemu vijeku sagrađeni su temelji moderne znanosti, tj. u razdoblju renesanse, kad su znanost i vjera bili usko povezani, što je, nažalost, danas mnogima nepoznato. Ključni doprinos znanosti dali su ljudi koji su bili pripadnici Crkve, i klerici i laici«.

Vrhunac svega je svođenje Galilejeve sudbine na sukob među tadašnjim znanstvenicima i na tadašnji rat između katolika i protestanata: »Protestanti su već prodrli u sjevernu Italiju, bilo je opasno ići u reviziju Biblije. On je zapravo tražio revidiranje tumačenja Biblije, a da nije pružio znanstveni dokaz«. I to je valjda dokaz ispravnosti postupka prema Galileju. No indikativno je još nešto (barem za naše prilike), naime akademik-fizičar u cijelom tom slučaju vidi prste talijanskih ljevičara. Time njegova pozicija postaje mnogo jasnija i nadasve – prizemnija.

Zanimljivo da taj isti akademik-fizičar spaljenog Giordana Bruna naziva »konfliktnim znanstvenikom«, koji da je stalno s nekim bio u sukobu, a da ga je Inkvizicija spalila zbog optužbi »teološkog, a ne astronomskog karaktera«⁵⁹ pa je time valjda sve na svom mjestu što se lomače tiče.

Akademik-fizičar nas pokušava impresionirati, jer da Papa zna kvantnu fiziku. Problem nije u tome što Papa zna ili ne zna, nego u činjenici da to što zna on falsificira i zloupotrebljava, kao uostalom i sam akademik. Ipak bi bilo pošteno da kad nešto kaže, to pokuša i izvesti. Jer se stvarno postavlja pitanje kakve veze ima kvantna fizika (nepostojanje putanje elektrona u atomu, naprimjer) s Bogom i teologijom. I još, po čemu je nepostojanje putanje elektrona u atomu ukazivanje Boga? Baš bih to volio

59 Vladimir Paar, »Konfliktni znanstvenik«, *Vjesnik*, rubrika Kultura (3. ožujka 2000.).

saznati kako ne bih i nadalje živio u zabludi. Toliko o akademiku-fizičaru i kvantnom Bogu.

I pored svega toga fra Emanuel Hoško će o slobodi govora i mišljenja u zapadnom demokratskom svijetu, uvažavanju drugoga, otvorenosti mogućnosti dijaloga i sučeljavanja raznih svjetonazora progovoriti ovako: »Sloboda mišljenja i govora su deklarirane vrijednosti i opredjeljenja zapadnog svijeta, ali njihovo konkretno ostvarivanje uvijek ovisi o ljudima i mjeri njihove demokratičnosti. Znanstvenici su prvi koji bi trebali poštovati te vrijednosti. Političari manje jer ih mehanizam demokratskih promjena može skinuti s prijestolja moći i utjecaja. No i znanstvenici i političari su prečesto prije svega sluge ideologija, barem zato što mogu podleći kušnji da svoje stavove uzdignu na razinu ideologije koja onda postaje jedina istina u čije ime se drugima nastoji sputati misao i zatvoriti usta. Bojim se da ćemo mi ljudi podlijegati toj opasnosti usprkos svih deklaracija. Na to nas jasno upozoravaju svi oblici fundamentalizma.«

Da ne povjeruješ vlastitim očima: fra Hoško posvuda vidi fundamentalistički totalitarizam i nepoštovanje slobode mišljenja (valjda misli slobodu izražavanja mišljenja, jer bi neslobodno mišljenje bilo *contradictio in adjecto*), osim u njegovoj Crkvi. I tko je sad tu ideološki zadojen? Naime, u daljnjem tekstu fra Emanuel Hoško nastupa sasvim suprotno od onog što je netom ustvrdio pa kaže: »Crkva smatra da u traženju tog odgovora na pitanje o ljudskoj egzistenciji ljudski razum dopire do svog vrhunca i otvara se prema religioznosti. U tom smislu religioznost predstavlja najviši izraz ljudske osobe jer je ona vrhunac njegove razumske naravi. Ona izvire iz čovjekove duboke težnje prema istini te stoji u temelju njegova slobodnog i osobnog traganja za onim božanskim. Crkva se, mislim da je to očito, istodobno zauzima za ljudsko dostojanstvo i za poruku evanđelja. Ona potiče ljude da razvijaju svoje sposobnosti za spoznavanje istine i vlastite težnje prema vrhovnom i savršenom smislu postojanja. K tome misli da je te zahtjeve Bog upisao u ljudsku narav i da ljudska mudrost postaje toliko čovječnija, koliko se više otvara Kristu oslanjajući se na evanđelje«.

Na stranu sad to što fra Emanuel Hoško ne razlikuje razum od uma (u razjašnjavanje čega se ovdje nećemo upuštati), međutim, tu je sad važ-

nije nešto drugo, a to je da on u maniri najžešćeg inkvizitorskog dogmatičara bezobrazno odriče areligioznim osobama, ateistima, agnosticima i pripadnicima drugih konfesija samu mogućnost postajanja čovjekom jer »...ljudska mudrost postaje toliko čovječnija, koliko se više otvara Kristu oslanjajući se na evanđelje«.

Sve ukazuje na to da Katolička Crkva u Hrvatskoj vidi svoju drugu šansu. Naime, imaju baš sve što im treba, »osviještenu« državu, koja je »pravno regulirala svoje odnose s Crkvom na tzv. konkordatski način, ali bez sklapanja konkordata sa Svetom Stolicom; potpisala je tzv. četiri vatikanska ugovora. Taj je čin s motrišta Crkve samo omogućio Crkvi da djeluje u skladu sa svojim općepriznatim poslanjem, a s motrišta države bio je taj čin djelo pravednosti i političke mudrosti«. No usprkos tome fra Emanuel Hoško priznaje da ima i nekih poteškoća »u programu evangelizacije hrvatskog društva« (dakle, tu smo: namjera je izrečena da jasnije ne može biti – svakom čovjeku nametnuti način života koji bi propisivala Crkva), jer »je jasno da duhovni život hrvatskog društva predstavlja mješavinu katoličke religiozne vjeroispovijesti, crkvenog kršćanstva, indiferentizma velikog broja katolika, sekularističkog humanizma, agnosticizma i neomarksizma koji se zapravo krije iza maske neobilateralizma (samo Bog zna otkuda mu ta veza neomarksizma i neoliberalizma, *op. S. B.*). U takvoj situaciji je teško doći do društvenog suglasja u traženju rješenja društvenih problema što je bitna pretpostavka izgradnje humanog društva u kojem su mogući trajni dijalog i uvažavanje«.

Pitanje je samo kakav dijalog, s kim i o čemu? Dijaloga, naime, ne može biti ako jedan od sudionika želi potčiniti drugog.

Siječanj 2004, veljača 2008.

NAMETANJE ANTIKOMUNISTIČKOG MENTALITETA

106

Katolička Crkva, a napose Crkva u Hrvata, ima velikih problema s Marxom i komunizmom. Premda se crkveni ideolozi trude zaniijekati činjenicu da se »Crkva još uvijek bori s komunizmom« (jer da je zauvijek nestao), ta se borba ipak ne može sakriti. Crkva se kroz cijelu historiju zapravo bori protiv svega što čovjek jest, a to onda implicira i »križarski rat« protiv Marxove filozofske misli i komunizma, kao čovjekovog putovanja prema mogućem izlasku iz pretpovijesti, to jest iz dihotomije egzistencije i esencije. Komunizam pak nije neko stanje koje treba kao ideal uspostaviti, nego je tek prvi korak u procesu općeljudske emancipacije, odnosno prvi iskorak iz postojećeg antihumanog svijeta kapitalizma kao sistema eksploatacije tuđeg rada. I upravo je zato, možda više nego ikad prije, Crkvi stalo da dezavuiraju samu ideju komunizma. Zato uvijek govore o padu komunizma, a nikad o padu staljinističkih režima, koji su pali ne zato što su se ljudi pobunili protiv komunizma, nego zato što su se razočarali u tvorevine koje su im podvaljene pod komunizam.

Takav uobičajen i nezaobilazan stav Katoličke Crkve često se očituje kroz službene i neslužbene izjave crkvenih velikodostojnika, a posebno kroz saopćenja komisije *Iustitia et pax* Hrvatske biskupske konferencije. Pa tako nalazimo na izjave da se radi o »tipičnom primjeru komunističkog ponašanja, kada se nešto tvrdi bez argumenata, a s nakanom da se umjetno stvore podjele u Crkvi i pripadnicima 'komunističkog mentalnog sklopa' koji da ne razumiju način kako djeluju crkvene institucije, koje nikad ne izlaze u javnost neodgovorno i neusklađeno...« Ipak, takva su podmetanja prava »sveta vodica« prema onome što radi *Glas Koncila* i njegov glavni urednik Ivan Miklenić.

Dakle, dotični se Miklenić, u komentaru pod naslovom »Nametanje kontinuiteta«,⁶⁰ obrušio na poprilično mlak »odnos hrvatskog društva, hrvatske javnosti i hrvatskih građana prema povijesnom događaju raskida svih pravnih veza s bivšom saveznom državom Jugoslavijom« (8. listopada, Dan neovisnosti Republike Hrvatske). Miklenić, međutim, ni ne pokušava stvarno analizirati »zašto je to tako, mora li i smije li tako biti i tko je odgovoran da je to tako« nego odmah »ispaljuje«: »Takav odnos prema Danu neovisnosti posljedica je zapravo vrlo snažnog i dubokog procesa zaustavljanja određenih ideološko-političkih aspekata tranzicije radi uspostavljanja ideološko-političkog kontinuiteta u Hrvatskoj, kao da nije ni bilo povijesnog silaska komunizma s vlasti«, te »da u tom procesu vrlo angažirano sudjeluju državne strukture«, što da je »ne samo anakrono nego i antidemokratsko, antihrvatsko i antieuropsko«. Pokazuje Miklenić pritom prstom na »svu bijedu tzv. političkih elita«, a ne vidi da i on, skupa s Crkvom, spada u isti koš jer itekako služi oživljavanju i nametanju jednog drugog, dijametralno suprotnog ideološko-političkog kontinuiteta, sasvim prepoznatljivog u svojoj skarednosti. Radi se o kontinuitetu koji Crkva njeguje već više od 64 godine, a posebno zadnjih dvadeset godina. Mikleniću zazivanje vampira nimalo ne smeta pa osobno angažiranje u tome ni na trenutak ne dovodi u pitanje ni u moralnom ni u pravnom smislu.

Miklenić ne razumije ili se, što je vjerojatnije, iz vrlo profanih razloga pretvara da ne razumije najosnovnije filozofske pojmove. Za crkvenog bi čovjeka to imalo biti veliki grijeh, ali Miklenić se toga ne boji. On posebno ima velik problem s pojmom slobode (ne zna, naime, što bi to imalo biti), jer da nema, onda bi shvatio da država može biti slobodna, a da se građanin pojedinac u njoj osjeća neslobodnim. Taj osjećaj neslobode je upravo u srži odnosa građanina i države Hrvatske, premda građani toga nisu uvijek i do kraja svjesni. Mikleniću je, dakako, bogohulna i sama pomisao da bi se Hrvat (za one druge nije ga ni briga) smio osjećati neslobodnim u državi Hrvata. Međutim, upravo je taj osjećaj neslobode pravi uzrok

60 Ivan Miklenić, »Nametanje kontinuiteta«, *Glas Koncila* 42 (18. listopada 2009.).

poprilične indiferentnosti građana prema ovakvoj državi kakva ona sad jest (makar bila i hrvatska). Stvar stoji ovako: građani, od kojih je većina prisiljena u bescjenje prodavati svoj rad bogatim grabežljivim bitangama, nemaju nikakvog razloga osjećati se slobodnim jer ih je vlasničko-vladajuća oligarhija, o čijoj milosti ili nemilosti ovisi njihova egzistencija, podvrgnula teškom izrabljivanju. Ta pak vlasničko-vladajuća klasa (ili još bolje kasta) nije pala s neba nego je nastala u procesu restauracije najgrubljeg oblika kapitalizma. U nelegitimnom procesu, država je građanima najprije podržavljenjem otela njihovo vlasništvo koje je bilo društveno i onda ga razdijelila pripadnicima unaprijed odabrane »elite«, koji sad uživaju u tuđem, to jest pokradenom vlasništvu. Država je, drugim riječima, građane s predumišljajem opljačkala i razvlastila. Premda se radi o notornoj pljački, »slavodobitnici« (kamo spada i Crkva) tom procesu tepaju kao povratku u demokraciju. To onda nazivaju tranzicijom, mada se radi o notornoj restauraciji kapitalizma. Tu je, dakako, i Crkva omastila brk jer je i njoj država iz zahvalnosti vratila sve ono što je kroz stoljeća strahovlade otela sirotinji, a što joj je nakon socijalističke revolucije logikom pravde konfiscirano. Zasljepljeni nacionalističkim porivima građani to isprva baš i nisu vidjeli, ali s vremenom su počeli shvaćati da im je prodan rog za svijeću. Tom sljepilu je pak itekako kumovala indoktrinacija koju je provodila i još uvijek provodi Katolička Crkva i to iz sasvim profanih ciljeva – zgrtanja materijalnih dobara na grbači proizvodne populacije. Radno ovisna klasa je do danas ipak donekle shvatila da ta država baš i nije njihova, nego tek instrument vlasničke kaste, kojim se efikasno izrabljuje radno ovisne, ne vlasničke slojeve. Izrabljivani počinju sumnjati iako im državotvorni ideolozi, među koje spada i Miklenić i njegova Crkva neprestano »trakturom« ulijevaju u glavu da eto konačno imaju svoju državu. Toj bi manipulaciji, ni krivi ni dužni, imali poslužiti čak i jedan Petar Zrinski i jedan Fran Krsto Frankopan kojima Miklenić »maše« u svom tekstu, a dakako i medvedgradski oltar, taj nijemi svjedok bolesne taštine i lažnog gospodstva. Naš »duhovnik« pritom nije niukakvoj zabludi, nego jako dobro zna što radi i zašto manipulira »pastvom«. Ipak, građani su do danas bar donekle postali svjesni da zastavom i grbom ipak nije moguće napuniti želuce.

Ni novonastala skorojevička vlasnička klasa, lumpenburžoazija, od kokošarske sitneži pa sve do »tajkuna«, svi više ili manje primitivni, također se baš ne trudi previše oko te države, premda je Hrvatska doslovce njihova država. Nije ona njihova zbog nekih njima svojstvenih visokouznosenih domoljubnih principa, nego što im je poklonila našu nekad zajedničku imovinu i što im pomaže u izrabljivanju. Profit i moć je njihovo jedino domoljublje i bogoštovlje, a do pojma moralno-etičkog habitusa nisu još stigli.

Još nam preostaje Crkva. Toj militantnoj organizaciji (*ecclesia militans*) danas bi se htjelo biti jedinim pravim i neprikosnovenim domoljubom i, dakako, vrhovnim moralno-etičkim autoritetom. Na stranu sad to što kršćanska etika (ili točnije rečeno crkvena etika) ne može pledirati na univerzalnost, jer se već samim atributom kršćanska ona iskazuje neautonomnom, a to znači neuniverzalnom etikom, nego se radi o jednoj od mogućih etika vrline, što je čini heteronomnom, odnosno, još-ne-etikom. Tvrditi danas da je kršćanska etika univerzalna, znači totalno zaobići Kanta, što dakako ni ne čudi s obzirom da je Kant i te kako bio upisan na famozni *Index librorum prohibitorum*.

Međutim, moralno-etički habitus Crkve u Hrvata je i neovisno od tog ograničenja jadan jer se i samo učenje Kristovo pojavljuje kao velika smetnja crkvenim stremljenjima. Upravo Mikleničevi komentari (no ne samo njegovi) o tome najrječitije svjedoče. Stvari, naime, stoje ovako. Već od samih početaka kršćanstva traje proces njegove transformacije iz vjere, odnosno religije, kao jednog od izrazitih elemenata sfere privatnosti čovjeka pojedinca, u posebnu instituciju – Crkvu, koja onda prisvaja pravo neprikosnovenog i jedinog tumača religijske doktrine (i božje volje), postajući s vremenom izrazito dogmatska i apodiktično »sveznajuća«. Kad je pak kršćanstvo zadobilo još i status službene državne religije rimske imperije, Crkva je postala i političkom (dakle i ekonomskom) organizacijom, a njeni se svećenici iz duhovnika preobrazili u – političare (često i politikante), ideologe i dakako biznismene. Samim tim geslo *Bogu božje, a caru carevo* postaje za Crkvu samorazumljiv *spiritus movens* koji jasno reflektira sasvim profane i ovozemaljske ciljeve. Katolička Crkva pak

pokazuje sve veće pretenzije: hoće joj se, naime, biti »bičem božjim« za svakog čovjeka, bio on vjernik ili ne, nastojeći se infiltrirati u svaku aktivnost kako čovjeka pojedinca (želio on to ili ne), tako i društva. Drugim riječima, Crkva je izvršila samoreifikaciju pa joj ni Krist ni njegovo učenje više nisu potrebni (dapače smetaju), a Kristova poruka o istini koja oslobađa postala je pukom frazom. Eshatologija tu služi samo i jedino tome da se lakše, bez vlastite muke, na tuđoj grbači zgrne (točnije rečeno otme) predovoljno ovozemaljskih blagodati. Eto, tako stoje stvari, a Miklenić je ustvari ideolog i političar, dapače politikant (što većina političara i jest), a njegov *Glas koncila* notorni ideopolitički glasnik. Duhovnik i sluga božji on dakako nije jer je to u suprotnosti s ovozemaljskim stremljenjima Crkve kao ljudske tvorevine. Spomenuti je gospodin *par excellence* primjer politikantskog duha Katoličke Crkve. Mjesta čuđenju zapravo nema jer on nastavlja upravo ono što Crkva i njeni službenici rade već stoljećima: poniznost prema Bogu transformiraju u poniznost prema grabežnicima, vlastodržcima, generalima, satrapima i nazadnjacima svake vrste, kako bi se ono *Bogu božje* prometnulo u *nama vaše*.

Miklenićevi komentari u *Glasi koncila*, kao i sadržaji ostalih rubrika (posebno rubrike *Feljttoni*) trebali bi pred svakog čovjeka »dobre volje« postaviti pitanje ne samo o moralnom habitusu jednog glasnogovornika Katoličke Crkve, nego i Crkve same, ili barem onog njenog dijela koji je odgovoran za djela (ili pak nedjela) svojih klerika. Svi ti napisu su na nivou politikantskih pamfleta ultraške desnice, služe širenju mržnje, a s vjerskim pitanjima nemaju nikakve veze. *Glas koncila* već odavno nije vjerski list, nego glasilo ultraške desnice, a to je problem Katoličke Crkve u Hrvatskoj kao zajednice vjernika. Ona naime, ne samo da tolerira, nego se i slaže pa čak i ohrabruje izražavanje i prakticiranje mržnje i prezira prema čovjeku kao čovjeku. Otvoreno se tolerira i podgrijava nostalgije prema ustaškoj NDH i eksplicitno se ili implicate ideologizira na tragu ustaškog fašizma. Zato *Glas Koncila* i može svakog tjedna revnosno kontaminirati medijski prostor histeričnom mržnjom prema svemu što odudara od jedne do krajnosti pervertirane, uskogrudne i za čovjeka opasne totalitarne slike svijeta. U skladu s tom totalitarnom ideologijom Miklenić bi vrlo rado za-

tro sve ono što je humanije, drugačije ili slobodoumnije, ono čemu se neće poniznost i što teži općeljudskoj emancipaciji. Dakako da je onda Marxova misao, odnosno komunizam – neprijatelj broj jedan.

Ali vratimo se napisu kojim Miklenić do kraja ogoljuje svoju i crkvenu ideološko-političku poziciju. Odakle vjetar puše jasno je iz konstatacije o »vrlo snažnom i dubokom procesu zaustavljanja određenih ideološko-političkih aspekata tranzicije radi uspostavljanja ideološko-političkog kontinuiteta u Hrvatskoj, kao da nije ni bilo povijesnog silaska komunizma s vlasti«.

Dakle tu smo. Tko o čemu, Miklenić o komunizmu (čiji duh prema crkvenom stavu još uvijek vlada Hrvatskom), ali i o »zaustavljanju određenih ideološko-političkih aspekata tranzicije«. Kako bi »potkrijepio« konstataciju o uspostavljanju ideološko-političkog kontinuiteta komunizma, Miklenić traži i »pronalazi« simptome pa kaže:

»Snažno sudjelovanje u tom procesu osobito je vidljivo npr.:

- po guranju Hrvatske u krug tzv. nesvrstanih zemalja, dok je Hrvatska punopravna članica NATO-saveza (?) i pred ulaskom u EU
- po iskazivanju počasti latinskoameričkom revolucionaru koji po suvremenim mjerilima može biti isključivo terorist i zločinac
- po dodjeli državnih odlikovanja onima po čijem političkom djelovanju samostalne Hrvatske nikada ne bi bilo...«

I dalje:

»Snaga toga procesa uspostavljanja ideološko-političkog kontinuiteta u Hrvatskoj također se vrlo očito vidi:

- po odnosu prema žrtvama komunizma, po nespremnosti da se istraže masovne grobnice u kojima su žrtve ideološko-političkog genocida
- po nespremnosti da se prizna zločin i odgovornost za nj određenih povijesnih osoba, pa se u Zagrebu npr. umjesto uklanja-

nja imena moćnika, najodgovornijeg za prolivanje nevine krvi, u javni prostor vraća i ime njegovih sljedbenica.

- Umjesto povijesne istine da je Partija vodila rat i revoluciju za Jugoslaviju, pokušava se nametnuti interpretacija da su se partizani borili za Hrvatsku, a istina je da su se tek neki među partizanima, osobito oni koji nisu bili članovi Partije, borili i za Hrvatsku«.

Nije tu uopće važno što Miklenić po tko zna koji put pokušava dezavuirati predsjednika Mesića (na čemu često pogrešno insistiraju i dobronamjerni). Mnogo je strašnije što se tu radi o ponovljenom »čišćenju« ljudi koji su se borili protiv ustaško-fašističkog zla i za društvene odnose u kojima bi svaki čovjek imao pravo na dostojanstven život, to jest na blagostanje i slobodu istovremeno. Na djelu je *Magnissimum crimen* u kontinuitetu, na djelu je križarski rat protiv antifašizma kojeg na ovim prostorima (to je historijska činjenica) ne bi bilo bez komunista. Ma što o tome mislio Miklenić i njemu slični, svijet je pobijedio fašizam i pod crvenom zvijezdom. To je, dakle, pobjednički znak, i nema nikakve veze s ovim ili onim stalinizmom. Tih nekoliko Miklenićevih rečenica vonja i na neokolonijalizam i na rasizam. On se, naime, obrušio na »guranje« Hrvatske među nesvrstane (»krivac« je i opet predsjednik Mesić), jer da se to kosi s članstvom Hrvatske u NATO savezu i budućim članstvom u EU. Za Crkvu u Hrvata je dakle prihvatljivije biti u članstvu jednog vojnog saveza, biti američki čankoliz, vazal, slugan ili kako se sve to može nazvati, nego biti nesvrstan i miroljubiv uz mogućnost postizanja samosvijesti i slobode (što bi kao bilo za komuniste i one zaostale i primitivne inovjerce, manje ili više obojene, a ne za jednu Hrvatsku koja da je tipična europska država). Kakve pak veze ima politika nesvrstaniosti s komunizmom to je valjda jasno samo Mikleniću (bilo bi dobro da to malo obrazloži, ako može), jer je činjenica da su u prošlosti pokretu nesvrstanih od takozvanih komunističkih država pripadale samo SFRJ i Kuba.

Dakako da u tom i takvom »svjetonazoru« koji nameće Crkva, a provode njene (ne božje) sluge miklenići, svatko tko se bori za slobodu,

ljudsko dostojanstvo i blagostanje, dakle istinski revolucionar, dobiva etiketu terorista i zločinca, a pritom im je sam Krist bio prvi revolucionar i ljevičar (»Pustite mrtve, neka pokapaju svoje mrtvace! Ostavite sve i pođite za mnom u život vječni«).

No, u onom što slijedi, na djelu je moralno beščašće *par excellence*, jer Miklenić krši sve etičke norme, uključujući čak i norme kršćanske etike. Riječ je o beskrupuloznoj manipulaciji sa svrhom dezavuiranja antifašističke borbe predvođene komunistima. Borci za slobodu, antifašisti iz Drugog svjetskog rata bacaju se u blato. Naziva ih se zločincima, čak i onda kad su morali spašavati ljudske živote od masovnih klanja koja su bez povoda (može li uopće biti povoda i razloga za klanje ljudi?) provodili ustaški zločinci ušuljavši se u Hrvatsku na nacističkim tenkovima. Ničim izazvani (iako ima, međutim, i takvih koji ipak »nalaze« opravdanja) klali su nevine ljude (dakako bez suđenja) zato što su bili Srbi, Romi, Židovi, komunisti ili se naprosto nisu slagali s ustaškim metodama. Ti koljači nevinih su još i danas u očima Katoličke Crkve nevine partizansko-komunističke žrtve, jer da su pobijeni samo zato što su bili Hrvati. A sad se još (o, Sodomo i Gomoro!) »...u Zagrebu npr. umjesto uklanjanja imena moćnika, najodgovornijeg za prolijevanje nevine krvi, u javni prostor vraća i ime njegovih sljedbenica«.

Isuviše je očito da se Miklenić besramno drznuo obrušiti na sestre Baković koje su ustaše naprosto zatukli brutalnim mučenjem jer su bile antifašistkinje i komunistkinje (pa su dobile što su zaslužile!). Početkom 90-tih ustaše po drugi put ubijaju sestre Baković sramnim uklanjanjem njihovih imena s naziva Prolaza sestara Baković. A imena su uklonjena zato jer su Rajka i Zdenka bile antifašistkinje, jer su bile komunistkinje po uvjerenju i sljedbenice Tita i NOB-a (dakle, same su si krive za sudbinu!). Iz istih razloga Miklenić sad negoduje zbog vraćanja njihovih imena u javni prostor i tako ih ubija po treći put.

Tragikomična je Miklenićeva interpretacija historije (on, dakako, ne razumije razliku između povijesti i historije): »Umjesto povijesne istine da je Partija vodila rat i revoluciju za Jugoslaviju, pokušava se nametnuti interpretacija da su se partizani borili za Hrvatsku, a istina je da su se

tek neki među partizanima, osobito oni koji nisu bili članovi Partije, borili i za Hrvatsku«. Otkud mu ta besmislena neistina? Istina je, naime, da su se partizani predvođeni komunistima borili za federativnu Jugoslaviju, u kojoj bi svi narodi, dakle i Hrvati, ravnopravno živjeli, i da je to bila istinska borba za slobodnu Hrvatsku, Sloveniju, Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Crnu goru, a i za takvu zajednicu ljudi u kojoj ne bi bilo potlačenih i tlačitelja, sluga i gospodara, kao što je to danas. To je, eto, historijska istina koju zabašuruju razni mikleniči i ini ideolozi Crkve u Hrvata inzistirajući na tobožnjem komunističkom zlu. Istinu o NOB-u i socijalističkoj revoluciji nitko pošten nema potrebe zabašurivati jer je cilj NOB-a bio obrana Jugoslavije (dakle i Hrvatske) od nacifašizma i revolucionarno stvaranje socijalističke samoupravne zajednice. Što je to loše u ideji svijeta bez gospodara i sluga? I što je to tako neprihvatljivo u životu u zajednici s drugim narodima? Recite, Mikleniču!

Oni pak koje *Glas koncila* smatra komunističkim žrtvama prošli su onako kako su već prošli, u skladu s logikom: kakav opus – takva im i kazna. Ratnog prava se nisu pridržavali pa su se time i sami od njega izuzeli. Snašla ih je neobuzdana osveta zbog četverogodišnje masovne klaonice (»...Jasenovac i Gradiška Stara, to je kuća Maksovih mesara. U Čapljini klaonica bila, puno Srba Neretva nosila. Sjajna zvijezdo iznad Metkovića, pozdravi nam Antu Pavelića...« itd.). Bleiburg i takozvani »križni putevi« su posljedica ljudskih klaonica koje su duge četiri godine prakticirale ustaške, četničke, belogardejske i ostale horde. A isti su »posao« sve do 1951. nastavili oni koji su izbjegli Bleiburg. Predsjednik Mesić je u jednom intervjuu s pravom primijetio da »kad se govori o žrtvama poslije Drugog svjetskog rata i o tome se mora voditi računa da se opet priznaju činjenice. Jer, uvijek se tvrdi među nekim NDH nostalgičarima kako su negdje ubijane žene, djeca itd., ali samo neka se pronađe gdje je to, jer nije dovoljno samo govoriti, da vidimo koji su dokazi. Istina je da su neki likvidirani, ali ti nostalgičari nikad vam neće reći da je Njemačka kapitulirala, da je kvislinška vojska još vodila deset dana bespoštedne borbe, da je u tim borbama poginuo i veliki broj tih kvislinških vojnika i da su oni negdje sahranjeni. Gdje? I to se treba utvrditi. Ali i da je bilo osvete poslije same predaje, dakle deset dana nakon

toga. Ali još se nikad ne kaže da je jedan dio otišao u odmetnike. Četnici su otišli u Srbiju, odmetnuli se, dio u Bosnu. U Hrvatskoj su ustaše pretvorene u tzv. križare ili škripare kako su ih negdje zvali i oni su do 1951. godine pružali otpor i to oružani otpor čekajući sukob Istoka i Zapada i da će Zapad onda htjeti njih za saveznike i da će se ratna sreća promijeniti i da će ponovno uskrsnuti NDH. Jasno da su to bile iluzije, da se to nije moglo dogoditi, kao što se nije ni dogodilo. Ali sada sve te koji su poginuli u borbama sa Odjelom za zaštitu naroda (OZNA), dakle sve njih proglasiti da su to bili mirni građani koji su šetali i evo tako šetajući naišla OZNA i onda ih ubila. Treba reći da su oni zaustavljali vlakove, da su oni palili općine, da su oni ubijali predstavnike vlasti i da su se oni s oružjem u ruci suprotstavljali novoformiranoj vlasti. Dakle, nisu to bili šetači niti planinari koji su se malo duže zadržali u planinama.« Međutim, u crkvenim krugovima mnogi to ne žele razumjeti, za njih su sve to nevine žrtve.

Crkva danas pokušava nastupati rafinirano pa je započela (premda nevoljko) osuđivati ustaške zločine, ali uvijek s »figom« u džepu. Jer kad osuđuju ustaške zločine istovremeno obavezno ne zaboravljaju spomenuti »komunističko zlo« i »komunističke zločine«. Nadbiskup Bozanić je sramotnim ponašanjem u Jasenovcu isuviše jasno pokazao šta zapravo misli Crkva u Hrvata i, dakako, on osobno.

Iz materijala kojima puni *Glas koncila* evidentno je koju i kakvu ideologiju prigrljuje glavni urednik. Trebalo bi dosta prostora i vremena da se analiziraju svi ti bjesomučni proljevi besprizornog povijesnog revizionizma i mržnje prema antifašizmu i komunizmu. Preporučam čitaocima da u *Glasi koncila* pogledaju te primitivne krivotvorine u rubrici »Feljtoni«, kako bi se osobno uvjerili u moralno-etičku poziciju autora tekstova, glavnog urednika Miklenića i njegovih crkvenih šefova.

Poučno je uočiti da se Crkva u svojoj historiji uvijek uspijevala svrstati na stranu bogatih tlačitelja i stranu notornog zla, a nikada na stranu sirotinje i slabih. Štoviše, i u svojim su se redovima brutalno obračunavali s onima koji su pokušali štititi sirotinju. Eklatantan su primjer Marxu skloni »crveni svećenici«, sljedbenici teologije oslobođenja u Latinskoj Americi (Gustavo Gutiérrez, Camillo Torres, Oscar Romero i drugi), koje

je Crkva proglasila otpadnicima. Bilo je to u vrijeme pontifikata pape Iva-
na Pavla II. i kardinala Josepha Ratzingera, potomjeg pape Benedikta XVI,
tada šefa Kongregacije za nauk vjere (*Congregatio pro doctrina fidei*),
sljednika Svete inkvizicije. Duga je tradicija takve crkvene politike pa nije
čudo da je Ivan Pavao II politički simpatizirao generala-krvnika Pinocheta,
bivšeg vođu čileanske vojne hunte, a ne recimo mučki ubijenog socijalista
Salvadora Allendea. Ni generalissimus Franco nije bio bez obilne podrške
Katoličke Crkve, a nije za čuditi se da se Hrvatskoj služe mise Paveliću i
njegovim koljačima dok Tita i partizane Crkva uporno inkriminira kao to-
božnje izvršioce »najvećeg zločina protiv Hrvata u cjelokupnoj povijesti«.
Svojedobno je komisija *Iustitia et pax* Hrvatske biskupske konferencije
izrazila svoju potporu inicijativi »Krug za trg«, kojom se traži da se najljep-
šem zagrebačkom trgu vrati ime Kazališni trg (koji se tako zvao samo to-
kom kratkog postojanja ustaške NDH 1941–1945.), i tako ukloni ime Josipa
Broza Tita koji da je odgovoran za smrt nevinih žrtava i uspostavu totali-
tarnog režima. Istovremeno se zgražaju »da vlasti ništa ne čine u odnosu
na komunističke zločine«. Međutim, ta se ista Crkva nikad nije založila za
dosljedan progon ustaških zločinaca od formata, koji su od 1990. slobod-
no »švrljali« Hrvatskom. A nije im sporno redovito održavanje misa Po-
glavniku, podizanje spomenika notornom ustaškom zločincu Mile Budaku
ili podrška ustašoidnom arlaukanju izvjesnog estradnog »umjetnika«. Uz
to Crkva prešućuje istinu o aktivnom sudjelovanju ukupno 118 katoličkih
svećenika i klerika u Narodnooslobodilačkom pokretu, od kojih su 43 ubi-
jena od okupatora i njihovih pomagača, a 75 ih dočekalo svršetak rata (52
Hrvata, 21 Slovenac i 2 Poljaka).

Miklenićev komentar u *Glasi koncila* pod naslovom »Komunizam
je mrtav, ali ne i posljedice«⁶¹ u tu se sliku savršeno uklapa. Antikomuni-
zam je Miklenićevo pogonsko gorivo, *modus vivendi*, smisao života, na-
čin egzistencije itd. On je toliko opsjednut komunizmom da bi mu dobro
došla pomoć egzorcista. Nije, dakako, jedini jer u spomenutom komentaru

61 Ivan Miklenić, »Komunizam je mrtav, ali ne i posljedice«, *Glas
Koncila* 43/1844 (25. listopada 2009.).

uglavnom varira riječi nadbiskupa Bozanića upućene »studentima i svima nazočnima u homiliji na misi sa zazivom Duha Svetoga na početku nove akademske godine«. A Bozanić je tom prilikom između ostalog rekao:

»Nemojte se iznenaditi ako vam budu govorili da se Crkva još uvijek bori s komunizmom, a da je ovo neko drugo vrijeme. Nije toliko važan komunizam kao takav, jer Crkva nema političkih težnja, nego kao laž iz koje niču otrovni plodovi odbacivanja istine. A da u pojedinim segmentima ne možemo čak ni govoriti o nekome drugom vremenu, vidi se po pokušajima oduzimanja spomena hrvatskim ljudima, stavljajući pred mlade kao primjer nekadašnje promicatelje nepravdnoga režima, koji duboko vrijeđa ljudsko dostojanstvo. Vi, mladi, imajte dovoljno hrabrosti iznijeti na vidjelo istinu koja još uvijek čami pod budnim okom onih koji ne žele da se istina o komunizmu prokaže kao dubok razlog mnoštva naših sadašnjih poteškoća u društvu, ne samo kao kriza društvenog i pravnog sustava, nego kao odnos prema vrijednostima: života, rada, povjerenja, sebedarja, žrtve, odgovornosti.«

Nameće se pitanje otkud toliki strah od komunističkog »bauka« kad je, kako kaže Miklenić, »...svakomu imalo dobronamjernome, pa valja onda i Crkvi, jasno da je komunizam i u Hrvatskoj na višestranačkim izborima 1990. godine doživio poraz, da je konstituiranjem prvoga višestranačkog sabora s hrvatske povijesne scene skinut komunistički režim, i da u suvremenome hrvatskom društvu više ne postoji relevantna politička snaga koja bi stvarno mogla oživjeti komunizam i ponovno u Hrvatskoj uspostaviti totalitaristički komunistički režim«.

Zbog ovozemaljskih materijalnih interesa svojih »menadžera«, Katolička Crkva je oduvijek bila i ostala korijenski vezana uz konzervativne i reakcionarne snage svih društvenih formacija i poredaka. Tisućljetno je njeno iskustvo održavanja i podržavanja satrapskih vlastodržaca usadivanjem metafizičkog mentaliteta u duh običnih vjernika-podanika. Stoga je po svojoj strukturi i pretenzijama ona i danas anti-demokratski usmjerena i kao takva želi svim sredstvima u korijenu zatrti i samu mogućnost oživljavanja istinskog socijalizma/komunizma. A kako vladajuća oligarhija svojim ponašanjem gotovo provocira samoosvješćivanje deprimirane kla-

se i revolucioniranje svih društvenih odnosa u korist Čovjeka, proglašavanje i same ideje socijalizma/komunizma ideologijom zla izraz je straha Crkve od mogućeg istinskog socijalizma/komunizma kao humanizma u praksi koji bi imao tek doći. Manipuliranje termidorskim povijesnim tvorvinama koje su se nazivale komunizmom, a stvarno bile puka negacija istog i već odavno ne postoje, konzervativnoj Crkvi služi za demagoško generiranje straha od istinskog komunizma.

Studenj 2009.

REAKCIONARNOST HRVATSKIH SINDIKATA

120

Globalizirani neoliberalni kapitalizam ne samo da razarajuće »rauba« kolonije »novog kova«, nego počinje destruktivno djelovati i u samim kolonizatorskim središtima: »imperija« se urušava iznutra. Ekonomski i društveni krah neoliberalnog kapitalizma je očit, a znači li to i krah kapitalizma općenito, to ćemo tek vidjeti – kapital, naime, još uvijek ima dovoljno resursa i prostora za samoobnavljanje. Premda štrajkovi i prosvjedi u Europi bude nadu da se »zemaljsko roblje« budi iz zimskog sna, treba biti oprezan jer su povodi za nezadovoljstva tek mjere kojima vlastodršci iskušavaju granice izdržljivosti ne vlasničke, radno ovisne klase. To još uvijek nisu gibanja s jasno artikuliranim zahtjevima u smjeru revolucionarnih promjena, mada su i radikalniji zahtjevi sve glasniji.

U Hrvatskoj je stvar ponešto drugačija. Tvrdnja agitpropa hrvatske plutokracije da je društveno-ekonomska kriza u kojoj se našla Hrvatska uzrokovana globalnom svjetskom krizom, najvećim je dijelom lažna jer je ta kriza uglavnom lokalnog, hrvatskog karaktera. Ona bi se prije ili kasnije pojavila bez obzira na globalnu krizu, a neposredan joj je uzrok katastrofalna zaduženost države na rubu dužničkog ropstva. Pravi su uzroci, međutim, u restauraciji kapitalizma provedenoj nasiljem. Tu komponentu ekonomske i društvene krize u Hrvatskoj sindikalno članstvo i njihova vodstva zbog ideološke zasljepljenosti državotvorstvom i antikomunizmom svjesno ignoriraju.

S obzirom da je situacija u Hrvatskoj daleko nepovoljnija nego u bogatijim zemljama Europske unije, bilo bi za očekivati i snažnija socijalna gibanja. Bilo bi normalno da sindikalna rukovodstva pokreću smislene sindikalne akcije kojima bi se učvršćivala samosvijest o zajedničkoj snazi. Ali ništa od toga. Tu i tamo se pojavi nekakav spontani štrajkić, koji više svjedoči o nemoći i očaju nego o organiziranom, odlučnom i svrhovitom radničkom otporu.

O klasnoj svijesti Gajo Petrović kaže: »Klasna je svijest nužan uvjet prave ljudske povijesti. No, klasna svijest proletarijata⁶² nije svijest proletera koji se bore za održanje svog položaja, to je svijest o nužnosti negacije proletarijata kao klase i ostvarenje besklasne zajednice slobodnih ličnosti. Klasna je svijest proletarijata svijest o mogućnosti i putevima općečovječanske emancipacije.«⁶³ No, takva klasna svijest nije klasna svijest proletera u njenoj pukoj danosti, u kojoj ona uspostavlja samo odnose neposrednih i trenutačnih interesa pojedinaca i grupa (pa i cijele klase), koji pripadaju klasi proletera, već je to osviještena klasna svijest o svjetsko-povijesnoj ulozi klasne borbe proletarijata. Radi se o klasnoj svijesti samoosviještenog proletarijata, dakle o osviještenoj klasnoj svijesti kao preduvjetu za emancipaciju cijelog društva.

U našim, hrvatskim uvjetima ne možemo govoriti o postojanju klasne svijesti radnika i inteligencije u tom smislu. Proletarijat ove zemlje još nije došao ni do one obične, svakodnevne klasne svijesti kojom bi mogao promišljati svoj neposredni klasni interes, odnosno položaj u načinu proizvodnje koji mu je nasilnim putem nametnut. Štoviše, zazire se (najblaže rečeno) kako od samog pojma proletarijata, tako i od pojma klasne svijesti, odnosno klasne borbe, smatrajući te termine, u najgorem smislu te riječi, "komunjarskim". To, naravno ne znači da pripadnici proleTERSKE klase (mada neosviješteni) ne osjećaju vrlo konkretne i opipljive »blagodati« nametnutog im brutalnog kapitalizma. Pauperizirani bivši samoupravljači

62 U filozofskom smislu, za Marxa proleter predstavlja posljednji historijski korak do njegova pretvaranja u čovjeka. Povijesno to znači da sve ovisi o njegovom umu i rukama, ali i o hrabrosti i ljudskoj odluci o životu dostojnom čovjeka. Proleter i pritom, kako kaže Marx, nemaju što izgubiti osim svojih okova. Proletarijat je klasa koje ne traži nikakvo posebno pravo, jer joj nije učinjena nikakva posebna nepravda, nego nepravda uopće, koja se više ne može pozivati na historijsko, nego samo na čovječansko pravo. U operativnom smislu: u proletarijat spadaju *radnička klasa i inteligencija*, dakle, svi oni koji nisu vlasnici kapitala i kao takvi se nalaze u najamnom odnosu prema vlasnicima kapitala, kojima prodaju svoju radnu snagu kao robu na tržištu.

63 Gajo Petrović, »Povijest i klasna svijest«, u: Gajo Petrović, *Mišljenje revolucije "Povijest i klasna svijest"*, Naprijed, Zagreb 1978, str. 162.

ipak ne mogu, a da ne opaze da danas žive daleko teže, nego prije »ulaska u demokraciju« (politička demokracija se ipak ne može jesti).

Duboki jaz između onog što proletarijat doista misli (budući da ne shvaća svoje prave interese) i onog što bi, u skladu sa svojim položajem i interesom, trebao misliti, uzrokovan je time što je vladajuća klasa uspjela ne samo prekinuti daljnji razvoj klasne svijesti nego ga i preusmjeriti u potpuno retrogradni proces. Stanje klasne svijesti ni u nekadašnjem »samoupravnom socijalističkom društvu« nije bilo na zavidnoj razini (jer u suptnom ne bi ni došlo do kontrarevolucionarnog prevrata).

O osviještenoj klasnoj borbi ovdje i sada uopće ne možemo govoriti. Postoji izvjesna doza napetosti između obespravljene mase radno ovisnog stanovništva i aktualnih vlada. I to bi uglavnom bilo sve, ako isključimo ono malo nemuštih štrajkova koji baš i nisu uspješni. U odnosu na novostvorene "gazde" napetost je još i manja, jer je radno ovisna populacija indoktrinirana dogmom da drugog puta osim kapitalizma (i to baš takvog kakav se ovdje instalira) ne može biti. Postoji samo tinjajući spontani revolt izazvan svakidašnjom strahom za goli opstanak.

Dezorijentiran, demoraliziran, onemoćao i depresivan proletarijat sve više gubi bitku. U očaju se pozivaju na one vrijednosti koje su socijalizmu inherentne, a kapitalizmu neprirodne, a istovremeno se ističu tragikomični zahtjevi, za što bržom privatizacijom i pronalaženjem takozvanih »dobrih« gazda, misleći da ih samo to može spasiti od totalne ekonomske propasti.

Od samog osnivanja u devedesetim godinama sindikati glume bezidejnost iza koje se skriva nimalo bezazleno desničarenje. Postali su oruđe neoliberalne ideologije i glavni factor pacificiranja potlačeni. Prihvatili su i neoliberalnu ideologiju i pripadajuću terminologiju. Kolaboriraju s nosiocima ekonomske i političke moći. To se više ni ne skriva. Manipulira se bombastičkim tvrdnjama o »neminovnosti« izgradnje »svijesti o promjenama u svijetu«, koje da su u »području rada dramatične«, jer to navodno zahtijevaju moderne tehnologije i razvoj znanosti. Dugogodišnjom manipulacijom o navodnom socijalnom partnerstvu poslodavaca, vlade i sindikata uspješno je u radnike i inteligenciju usađena fašistoidna laž o mogućnosti socijalne kohezije društva i takozvanom narodnom kapitalizmu.

Dok se kod većine sindikalnog članstva može govoriti o samoskrivljenom pristanku na takvo stanje stvari, bilo bi naivno amnestirati sindikalna rukovodstva. Dakako, ne možemo generalizirati, ali dio sindikalnih rukovodstva dobro zna što radi i zašto to radi.

Već i površni pogled na hrvatsku sindikalnu scenu otkriva katastrofičnu sliku birokratiziranih rukovodstava koja su dostatna sama sebi. Sindikalni »čelnici« su se sveli na političare (ili bolje rečeno politikante) a od politike, koja bi bila na putu oslobađanja, nastoje pobjeći kao vrag od tamjana. Sindikalna politika pak je svedena na reformističku maskeradu, uglavnom na ekonomizam što uglavnom znači: prodati se za par kuna više (obično nauštrb nekog drugog sindikata).

Kako bismo pokazali dokle seže politikanstvo sindikalnih rukovodstava poslužiti ćemo se primjerima iz prakse Nezavisnog sindikata znanosti i visokog obrazovanja (NSZVO), kojeg ponajbolje poznajem. NSZVO je tu samo paradigmatički primjer, budući da većina ostalih aktera sindikalne scene misli slično, a uglavnom šute.

Veoma su poučne poruke kojim se NSZVO obratio svom članstvu povodom svjetskog prosvjeda protiv neoliberalnog kapitalizma (15. listopada 2011.) u pozivu pod naslovom: »Zašto naš sindikat sudjeluje u prosvjedu 15. listopada?«⁶⁴ Premda je spomenuti pamfletić izašao iz agitpropovske radionice NSZVO-a, on odražava sav jad, bijedu i beznadežnu ideološku reakcionarnost sindikalnih rukovodstava u Hrvatskoj. Uopće nije čudno kad unisono »prisežu«: mi nismo protiv kapitalizma.

Bit tog pamfletića je u lukavoj obrani kapitalizma napadom na »slabosti i nehumanosti postojećeg modela kapitalizma« pa kažu: »U tom nakaradnom modelu pohlepa je dominantna i poželjna vrijednost, u njemu su nepravde i ekonomske krize posljedice takvih »vrijednosti«. U njemu je načelo »profiti privatni, a gubici socijalni« slika i prilika takvog sustava čije posljedice trpe radnici gubitkom posla, smanjenjem plaća, nedostu-

64 NSZVO, »Zašto naš sindikat sudjeluje u prosvjedu?«, <http://www.nsz.hr/novosti-i-obavijesti/sindikalne-vijesti-i-socijalno-partnerstvo/zasto-sudjelujemo-u-prosvjedima-15listopada/>
Pristup: 12. 10. 2011.

pnošću javnih usluga i neizvjesnošću svojih sudbina.« I još: »Financijski kapital ne stvara nove realne vrijednosti jer nije u stanju djelovati odgovorno i dugoročno i jer spekulacijama uzrokuje nestabilni gospodarski okvir čije urušavanje dovodi do kriza. Financijski kapital time razara sam kapitalistički sustav, ali još i više razara politiku i demokraciju«.

Na to smišljeno miješanje uzroka i posljedice vratit ću se nešto kasnije, a sad pogledajmo kako, prividno nelojalno, napadaju čak i svoje saveznike u medijima. Okrivljuju, naime, »vješto upravljane medije u rukama krupnog kapitala«, koji da »šire animozitet prema pravima radnika, visokim radničkim plaćama, prema pretjeranoj javnoj potrošnji i osobito prema sindikatima«. Pritom zaboravljaju da nismo svi »kratke pameti« i da se neke stvari ipak pamte.

Dobro je s nekoliko primjera podsjetiti da su upravo čelnici NSZVO-a prednjačili u bezočnoj antiradničkoj kampanji i širenju animoziteta prema pravima radnika. I to u medijima koje sada anatemiziraju. Agresivno su zastupali neuvijene stavove tačerovsko-reganovske neokonzervativne doktrine i za to, dakako, dobivali pohvale. Povlađivali su tezama Svjetske banke, MMF-a, a dakako i domaćih lumpen-kapitalista, da radnici imaju suviše velika prava, da su ta prava tobože glavni krivac nemogućnosti otvaranja novih radnih mjesta i da bi famozna fleksibilizacija radnih prava imala biti pokretač napretka. Logika im je: smanjiti radnička prava da bi ona bila veća, jer da zbog visolih radničkih prava trpe sami radnici (? !). Na istoj su liniji s MMF-om i onda kad se radi o subvencijama za poljoprivredu, željeznicu i brodogradnju (jer da je sve to neperspektivno), a prevelika su im i izdvajanja za mirovine.

Bilo je svojedobno i opasnih izjava Vilima Ribića, jednog od vrlo glasanih čelnika NSZVO-a, da bi dužnost stranaka trebala biti i »zauzdavanje« sindikata »...ako vuku poteze koji bi razorili stabilnost zemlje (npr. zagovaranje revolucionarnih metoda u obrani radničke klase)«. Opasnost je u tome što bi takva takva izjava, jednog sindikalnog čelnika, u određenom trenutku mogla ohrabriti i nečije sasvim nedemokratske nakane u svrhu očuvanja postojećeg režima. Ukazujem na lukavo odabran termin *zemlja* umjesto država kako bi se »zamumuljio« strah za sudbinu ideološkog mo-

dela na kojem se ova država temelji. Radi se o strahu da bi proletarijat mogao ugroziti izrabljivačku državu, to jest revolucionarno je destruirati, ako se uvjeti života spuste ispod podnošljive razine.

Kako ne bi bilo zabune da se tu radi tek o nerazumijevanju uloge sindikata i načela sindikalne borbe, treba ukazati na smišljenu provokaciju istog tog čelnika protiv borbe grčkog i francuskog proletarijata: »Ne trebaju nam biti uzor grčki sindikati. Iz iskustva znam da smo mi učinkovitiji i promišljeniji, barem kad je riječ o dijelu naših sindikata. U Grčkoj se prosvjeduje zbog prosvjeda, s puno političkih i ideoloških resentimana te s dubokim povijesnim naslagama u pozadini. Tako je djelomice i u Francuskoj. Kod nas je važan cilj, a štrajk i prosvjed tome samo služe«. Mislim da je komentar nepotreban.

Ribić je i »autor« skandalozne ideje o uvođenju obaveznog volontiranja u slučaju dobivanja naknade za nezaposlenost. Za Radio Slobodna Europa je, kao član Ekonomskog vijeća Vlade Republike Hrvatske 2009. potvrdio da je upravo on inicijator takve ideje: »Bilo je govora da bi se trebala smanjiti naknada za nezaposlenost jer ljudi nisu motivirani da idu u radni odnos. Tvrdio sam da ne treba smanjiti naknade za nezaposlenost, ali da one trebaju biti povećane i približne plaći. Ljudi bi trebali imati društvenu i moralnu obavezu da nekome u ovoj zemlji pomognu. Ne može se sjediti kod kuće, primati naknada i odbijati poslove. Volonterski rad nije kazna za ljude. To je nešto čime treba unaprijediti zajednicu. Ovo je zemlja koja nema nikakve volonterske kulture. Naravno da su nezaposleni to dočekali na nož jer rade na crno.«

Godinama sindikalna rukovodstva radnicima guraju pod nos takozvano irsko »čudo«, premda je ono ubrzano kopnilo da bi na kraju ekonomski propalo, a irski se radnici našli na rubu egzistencije. Sad to isto čine sa skandinavskim »čudom«. Nastoje »preveslati naivne« preživakavanjem danas već komičnih tvrdnji o »idiličnom« skandinavskom kapitalizmu s »ljudskim likom« tobožnje socijalne osjetljivosti i prodaju floskule o »očaravajućoj« *fleksisigurnosti* u kojoj da se »lako dobiva otkaz, ali da čovjek u otkazu zadržava standard, sigurnost i dostojanstvo«. To je tipična metoda: nabraja se sve ono što neoliberalna doktrina donosi u skandinavske

zemlje i dokida tekovine tzv. socijalne države i to se onda prodaje kao socijalno osviješten skandinavski tip kapitalizma (o skandinavskom tipu socijalizma se više ne govori) koji je zapravo na izdisaju.

Rukovodstva sindikata kao mantru ponavljaju kako je politička kasta u Hrvatskoj korumpirana i nekompetentna. Ona, doduše jest korumpirana, ali je i te kako kompetentna i jako dobro zna u kojem smjeru vodi zemlju (i to od 1990. pa sve do »svijetle« nam budućnosti). Za HDZ – zna se, a što se tiče SDP-a, ta se stranka već dugo ne nadahnjuje socijaldemokratskim načelima nego neoliberalnim (premda su baš socijaldemokratska načela pacificirala radničku borbu). Međutim i sama sindikalna rukovodstva su također serviseri neoliberalne ideologije i apologeti »trećeg puta« te jako dobro znaju što i zašto rade i kamo vode hrvatske sindikate. Nema tu ni govora o nekavom neznanju, nesnalaženju ili pak naivnosti. Riječ je o svjesnom i otvorenom optiranju za kapitalističke predatore. A voli se isticati i antisocijalistička orijentacija, čak i onda kad ih o tome nitko i ne pita. Skaredna tvrdnja kako se radnici nisu spremni žrtvovati »da bi nam sutra svima bilo bolje« (a tome je tobože uzrok mentalitet nastao kao posljedica moralnog relativizma) na tragu je odbacivanja svakog kategoričkog imperativa. Jer za kojeg bi se vruga radnici trebali žrtvovati kad svako žrtvovanje (koje je na djelu već skoro dvadeset godina) zapravo pogoduje banditima koji radnike pelješe?

Jedna od bitnih odrednica svih hrvatskih sindikata je nedemokratskost. Prisjetimo se podrške odluci o zabrani okupljanja i prosvjeda na Markovom trgu. No, tu je i ono famozno skupljanje potpisa kako bi se od Vlade iznudio referendum s pitanjem: »Jeste li za zadržavanje važeće zakonske odredbe o produženoj primjeni pravnih pravila sadržanih u kolektivnim ugovorima?« Nakon što Ustavni sud nije priznao više od sedam stotina tisuća potpisa podrške referendumu, sindikalne su vrhuške, bez konzultacije sa članstvom, u studenom 2010. sklopile s Vladom sporazum da se umjesto referenduma koji su građani potpisima podržali, održi referendum o izmjeni pravila za referendum, a s Vladom se suglasili da se sporno pitanje o kojem više od sedam stotina tisuća potpisnika želi referendum biti regulirano u Zakonu o radu. To su učinili jer da su se morali pomiriti s činjenicom da je Ustavni sud »svima nama« (opet ta homogenizacija) uskratio referendum

te bi »...jedini daljnji korak je mogao biti rušenje pravnog poretka. To nije rušenje jedne vlasti, već temelja Države. To ne bismo radili čak niti da Vlada nije popustila svim našim zahtjevima, već bismo tada tražili preispitivanje vlasti«. I još jedno opravdanje: »Uzvratili smo ostvarenjem još važnijeg cilja« jer da su »...proširili ciljeve i izborili se za mogućnost bitno povoljnijih uvjeta za provođenje novih referenduma.« Tadašnji koordinator koalicije pet sindikalnih centrala (Vilim Ribić iz NSZVO-a) još je imao obraza reći da će sporazum s Vladom »...omogućiti neposrednu demokraciju koju do sada nismo mogli prakticirati. (...) Mi ćemo tako pomoći njima (to jest građanima, op. S. B.) da ostvare pravo na referendumsko odlučivanje. To im nitko osim sindikata nije uspio izboriti«. No od tog referenduma o referendum - ni traga ni glasa. Sindikalno referendumsko pitanje trebalo je glasiti: Jeste li za to da se referendum mora raspisati ako to zatraži 200.000 registriranih birača? A namjeravalo se pitati i jesu li građani za produljenje roka za prikupljanje potrebnog broja potpisa birača na 30 dana, no to pitanje je otpalo jer je proljetnim izmjenama Zakona o referendumu rok od 15 dana povećan na 30. I što se tad događa? Krešimir Sever, predsjednik Nezavisnih hrvatskih sindikata (NHS) i trenutni sindikalni koordinator pet sindikalnih centrala izjavljuje: »Dogovorili smo se da pričekamo odgovor iz Vlade i taj je rok istekao. Ovih dana poslat ćemo zajedničku reakciju«⁶⁵. Da pukneš od smijeha!

Prisjetimo se i bučno najavljenih takozvanih »10 sindikalnih zapovijedi« iz 2010. kojima su sindikati jalovo mahali Vladi pred nosom. Radilo se o skupu otrcanih fraza koje predstavljaju samo odraz egomanije nabrijanog »sindikalnog tribuna« iz NSZVO-a. Riječ je o svojevrsnom gospodarskom programu koji bi, nadaju se sindikalisti (samo nek se nadaju), promijenio pogrešne društvene i ekonomske trendove te izvukao zemlju iz krize. Vladi su dali rok da prihvati zapovijedi jer inače (da se nasmiješ) slijedi val štrajkova i prosvjeda. Rok je prošao, a od prijetnje sindikata nije ostali ni »p«. Obrazloženje je bilo da su »...u fazi detekcije svih problema i dubine tih problema«. Dakle opet »muljaža« a izgovor je, dakako, obimnost posla i namjera da se

65 Gabriela Galić, »Sindikatima ni pisma ni razglednice iz Vlade«, *Novi list*, 25. listopada 2011.

problemima priđe kvalitetno i odgovorno. Povukli su, dakle, ultimativne zahtjeve i onako »odgovorno« najavili da će »najprije organizirati okrugle stolove, odnosno potaknuti javnu raspravu o stanju u zemlji (*kao da situacija u zemlji već odavno nije poznata*), pa nakon nje zatražiti razgovore s Vladom, ali i poslodavcima«. Dakako, poznato nije spoznato zato što je poznato pa onda nikakvi okrugli stolovi i javne rasprave ne mogu pridonijeti ni milimetar da se dobro poznata situacija u zemlji promijeni. Tu se krug zatvara, a pred očima puca sva hipokrizija i pravi razlog kunktatorstva i neuspjeha hrvatskih sindikata: nezajažljivo državotvorstvo i ideološka zadojenost upravo takvom hrvatskom državom kakva ona jest, državom koja nezajažljivim kapitalističkim predatorima garantira izrabljivanje radnika, inteligencije i ostalih građana. Dugih dvadeset godina sindikati svim silama pridonose reifikaciji upravo te i takve države koja je i nastala zato da bi se stvorilo stotinjak pljačkaških »poslodavaca« na grbači ne vlasničkih slojeva.

Vratimo se sad prije spomenutom, smišljenom miješanju uzroka i posljedice, »radikalnim prorocima« i amnestiji kapitalizma. Okomili su se na »razne proroke« koji da *predlažu radikalna rješenja, a iza kojih se valjaju crne zastave i transparenti (anarhizma ili fašizma)*«. Crvene zastave socijalista i komunista su tu nekako »previdjeli«, valjda zato što misle da su ionako u ropotarnici povijesti. Inače bi i njih, skupa s anarhistima, strpali u isti koš s fašistima što je danas jako moderno i probitačno.

Kažu »da sindikati nisu sretni s kapitalizmom, ali nisu niti protiv kapitalizma i predstavničke demokracije« jer da »prvo, nitko nije izumio do sada ništa bolje i sve što se nudilo do sada bila je prava katastrofa koja je pomela milijune ljudskih života, i drugo, kapitalizam u sebi ima dokazane potencijale za razvoj ekonomskog blagostanja, što je u dugoročnoj perspektivi vidljivo na globalnoj razini«. Nisu protiv kapitalizma, ali bi ga temeljito preuredili: »Međutim, sindikati su za temeljito preuređenje kapitalizma, za jačanje neposrednog utjecaja građana u sustavu predstavničke demokracije, za sužavanje utjecaja bogatih u političkom životu... To je moguće postići u veoma visokoj mjeri o čemu svjedoče primjeri izuzetno uspješnih zemalja sjeverne Europe. To je moguće postići jačanjem svih onih potencijala koje kapitalizam i demokracija u sebi nose, a koji su oteti

narodu, građanima, radnicima pa i malim poduzetnicima. Tržište potiče pozitivno nadmetanje, ali je izopačeno okrupnjavanjem, monopolima i čestim pristranim uplitanjem države. Demokratsku vladavinu valja vratiti narodu kroz njegov neposredni utjecaj na mnoge odluke. «Tržište im je apsolut jer da potiče pozitivna nadmetanja i samo treba ukloniti izopačeno okrupnjavanje, monopole i pristrano uplitanje države pa će sve biti da ne može bolje! I to kažu sada kad Marxova filozofska misao dobiva svoju punu praktičku potvrdu. Očito debelo kasne: kapitalizam im se raspada pred nosom, a oni bi popravljali nepopravljivo. Uporno ustraju na ideološkim pozicijama privatnog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju kao uvjetu slobode, a kapital-odnosu pridaju značenje najvećeg i vječitog (*kraj povijesti!*) pokretača ljudskih mogućnosti, jer da ništa bolje do sada nije izumljeno. Nemojmo, dakle, uzalud tražiti žarišta jedne nove pobune u aktualnim sindikatima. Oni su simulakrum, faktor samokontrole i tolerancije eksploatacije.

Sindikanci kažu: »Demokracija je ring u borbi za promjenu društvenih okolnosti. U totalitarizmu su samo članovi partije mogli u taj ring ulaziti. U demokraciji pak u taj ring možemo ući i mi građani«. Ideologija im je zamutila razum pa ne vide kako ne samo da žive u totalitarizmu, nego ga i sami zdušno grade. Sumnjam da itko razuman može sebi zamisliti demokraciju kao ring. Ali sindikalni čelnici to očito mogu. U ringu, naime, demokracije nema jer onda to ne bi bio ring. U ringu vlada zakon jačeg. U tom je smislu ideološka prevara povezivanje kapitalizma i demokracije, jer kapitalizam je ring. Demokraciju je moguće ozbiljiti samo izlaskom iz tog ringa.

Pojam demokracije označava vladavinu građana i predstavlja izraz čovjekove težnje za slobodom. Budući da je suvremeni čovjek sociološki određen kao građanin, potrošač i proizvođač, možemo reći da se puna demokracija sastoji od političke, socijalne i ekonomske demokracije. Ako je bilo koja od tih komponenata potisnuta ili je nema, demokracija je krnja.

Danas je, međutim, na djelu nametanje *doxe* da bez kapitalizma nema demokracije. Historijska je činjenica da kapitalistički sistem produkcije i reprodukcije života počinje istodobno s uvođenjem građanske demokracije, no oni nisu identični, niti se mogu uzajamno povezivati i tvrditi da bez kapitalizma i tzv. *slobodnog tržišta* nema demokracije. E. Bloch u vezi

s tim kaže: »...protivurječnost između građanskog ideala i građanske zbilje, kako je ona vidljiva već u osamnaestom stoljeću i kako kulminira u devetnaestom, jest protivurječnost između herojske samoobmane, koja je bila nužna za nastajanje kapitalističkog društva, i postalosti samoga društva. To je protivurječnost između humanističkih ideala revolucionarnog građanstva i podjele rada, pustoši, mehaniziranja kapitalistički savršenog opstanka.«⁶⁶

Elementarne slobode i prava nedostatni su ako nisu dopunjeni socijalnom i ekonomskom slobodom, jer onda sva retorika u raznim deklaracijama i ustavima, za najveći dio čovječanstava nema nikakvog značenja. Napose, zazivanje takozvanog *etičkog kapitalizma* izraz je krajnjeg cinizma jer pretpostavlja mogućnost pravednog kapitalizma, što je pak *contradictio in adjecto*. Privatno vlasništvo kao kapital jest uzrok čovjekovog otuđenja i izvor svih zala ovog svijeta.

Kad Rosa Luxemburg kaže da »nema socijalizma bez demokracije, ali ni demokracije bez socijalizma«, ona ukazuje na neophodnost demokracije kakvu sa sobom donosi i ozbiljuje građanska revolucija, ali ujedno ukazuje i na njezine granice, na to da je istinska demokracija moguća tek u uvjetima realizacije socijalizma. Rosa Luxemburg, dakle, pledira za viši tip demokracije koji se neće zaustaviti samo u horizontu političkog, nego će zasjeći u dublje slojeve društva, prije svega u ekonomsku sferu, gdje se uostalom i događaju bitne stvari za oblik egzistencije pojedinca i stabilnosti društva u cjelini. Ona pledira na takav tip demokracije u kojem će čovjek biti *istinski slobodan*, što znači samo jedno – moći raspolagati svojim vlastitim životom. U sferi društveno-ekonomsko-političkog, tj. javnog života to je naprosto identično s pojmom samoupravljanja. A to samoupravljanje je u samom temelju socijalističke ideje mišljeno kao dijametralno suprotno tradicionalnom pojmu vlasti (države), iz koje proizlazi vladanje nad izvorima bogatstva naroda, viškom vrijednosti, životnim mogućnostima, kao i nad ljudima i njihovim sudbinama, pa prema tome znači uzurpiranje njihovih sloboda i prava, te represiju svih oblika, manipulaciju, teror kao i sve vrste zabrana.

66 Ernst Bloch, *Prirodno pravo i ljudsko dostojanstvo*, Izd. centar Komunist, Beograd 1977, str. 185–186.

Upravo bi samoupravljanje imalo biti faktor koji bi imao značiti slobodno i jednako sudjelovanje svih građana u političkom životu, kako bi se dokinula inače uvijek i svugdje prisutna vladajuća politička kasta čiji je jedini smisao postojanja moć vladanja (odakle onda proizlaze i druge, veoma opipljive moći), u svrhu osiguranja vrlo konkretnih partikularnih interesa.

Na kraju možemo savjetovati da NSZVO sa svoje web stranice (www.nsz.hr) ukloni fotografiju Alberta Einsteina uz koju je istaknuta informacija da je Einstein 1938. godine postao članom Američke federacije nastavnika. Einstein je tom prilikom rekao: »Smatram važnim, upravo neophodnim, udruživanje intelektualaca, kako zbog zaštite vlastitog ekonomskog statusa, tako i – općenito govoreći – radi osiguranja utjecaja u području politike«. Zašto bi bilo dobro da se ukloni njegova fotografija? Zato što tom fotografijom i informacijom, NSZVO Einsteina zloupotrebljava. Einstein bi, naime, rezolutno odbio članstvo u NSZVO jer je svjetonazorno i politički bio marksistički orijentirani socijalist⁶⁷ dok se rukovodstvo NSZVO-a diči

67 Einstein svoje opredjeljenje za socijalizam nikada nije skrivao, pa ni u vrijeme najžešćeg makartizma. Tako u svibnju 1949. godine, u prvom broju američkog ljevičarskog časopisa »Montly Review«, objavljuje kraći esej pod naslovom: »Zašto socijalizam?« (Albert Einstein, »Why Socialism?«, *Montly Review*, 1 (1/1949), str. 9–15.). Na nekoliko stranica teksta Einstein, sasvim u duhu Marxa, eksplicira svoje duboko uvjerenje kako su kapitalizam i privatno vlasništvo uzrok svih zala na svijetu i sredstvo osakaćenja ljudske individue. Einstein vrlo eksplicitno nudi izlaz kad kaže:

»Uvjeren sam da postoji samo jedan put ka eliminiranju tog teškog zla, naime kroz uspostavljanje socijalističke ekonomije, praćeno takvim obrazovnim sistemom koji bi bio usmjeren prema socijalnom cilju. U takvoj ekonomiji, sredstva za proizvodnju bila bi u društvenom vlasništvu, a koristila bi se planski. Planska ekonomija, koja prilagođava proizvodnju potrebama društva, raspodjeljivala bi rad među sve one, koji su radno sposobni i garantirala bi izdržavanje svakom muškarcu, ženi i djetetu. Obrazovanje jedinke, pored promoviranja urođenih sposobnosti, nastojalo bi u njoj razviti osjećaj odgovornosti za drugove umjesto glorificiranja moći i uspjeha u našem sadašnjem društvu. Međutim, nužno je podsjetiti da planska ekonomija još nije socijalizam. Planska ekonomija kao takva mora biti praćena potpunim oslobođenjem jedinke...« Integralni tekst Einsteinovog eseja čitaoci mogu pročitati u časopisu *Monthly Review*, Albert Einstein, »Why Socialism?«, *Monthly Review*, 61 (1/2009), <http://monthlyreview.org/2009/05/01/why-socialism/>

izjavama kako je »njihov« sindikat već od samog osnivanja antisocijalistički. Pojam antisocijalističkog sindikata je *contradictio in adjecto* jer da bi uopće bio antisocijalistički, sindikat mora biti antiradnički i antiintelektualni, što znači da bi se imao zalagati za smanjivanje radničkih prava u korist kapitala. NSZVO pak takvu politiku zdušno provodi.

Takvi kakvi jesu hrvatski sindikati ne mogu ispuniti ni osnovnu ulogu sindikalne borbe: osvajanje što povoljnijih pozicija za radničku klasu i inteligenciju unutar uvjeta danih aktualnim društveno-ekonomskim uređenjem. O potrebi za stremljenjem prema onom utopijskom, u smislu dalekog i krajnjeg cilja sindikalne borbe, da se i ne govori. A bez utopije (barem rudimentarne) nije moguće organizirati ni običan štrajk. Ako se sindikalni pokret ne rukovodi i bliskim i dalekim ciljem, onda ne može zastupati bitne interese proletarijata, nego je nužno služnik države kao polume vladajuće vlasničko-izrabljivačke klase.

2002. – 2014.

Milan Kangrga i Saša Blagus

BAUK KOMUNIZMA OPET KRUŽI – EUROPSKI DESNIČARSKI LAKRDIJAŠI NA DJELU

»Bauk kruži Evropom – bauk komunizma. Sve sile stare Evrope sjedinile su se u svetu hajku protiv tog bauka...« Početna rečenica iz »Komunističkog manifesta« aktualnija je nego ikad. Pa premda je trijumfalnim činom usvajanja rezolucije br. 1481, kojom je Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, na inicijativu desnice, osudila zločine počinjene za vrijeme vladavine »totalitarnih komunističkih režima« u zemljama centralne i istočne Evrope, stvoren dojam o konačnoj pobjedi desnice na globalnom planu, riječ je zapravo o notornom strahu.

Kakav svijet jest, opisao je već Marx inspiriran Hegelom. On je razotkrio samu bit (a ta se sastoji u postizanju profita i superprofita po svaku cijenu, a cijena može biti i propast svijeta u ozonskoj ili nekoj drugoj rupi, svejedno) produkcije i reprodukcije cjelokupnog čovjekovog života na osnovama kapitalističkog ekonomskog i društvenog sistema koji je danas postao globalan. Unatoč ponešto drugačije pojavnosti, bit je i do danas ostala ista. A da je imao pravo, evidentno govori današnji zastrašujući trend globalizacije nasilja nad čovjekom kako bi ga se »dresiralo« i tako prisililo na stav »homo homini lupus«. Zaista, svjedoci smo eskalacije globalnog širenja desnog totalitarizma uz posvemašnje pervertiranje pojmova slobode, demokracije i svakog poimanja ljudskih prava i posebno pravde. Na djelu su novi oblici pokoravanja i osvajanja svijeta bez otpora, a faktička redukcija slobode prezentira se kao dolazak nove slobode. Pri tome sve veći broj ljudi, naroda i država postaje neslobodniji, a moć korporacija nameće cijelom svijetu modele reprodukcije, načina života, vjere, kulture, politike, ekonomije i prava. Na djelu je liberalno jednoulje kao svojevrstan socio-cid: prihvaćanje globalnog kapitalizma kao jedino mogućeg načina opstan-ka čovječanstva i prihvaćanje liberalno-demokratskog sistema perverti-

ranog u socijal-darvinizam, kao konačno pronađene optimalne političke organizacije društva (tzv. »prirodni« režim društva). Bjekstvo od slobode je modus vivendi velikog dijela ljudske populacije, otpor je umrtvljen, a čovjek uspješno promijenjen nametnutim sindromom pristanka na ropstvo. Hegemonija je totalna, no pobjeda je Pirova, jer je plaćena najužasnijom cijenom: potpunom imobilizacijom svih ljudskih potencijala, ubijanjem nade i zabranom utopije. Time je negirana sama bit čovjeka kao jedinog bića mogućnosti, odnosno revolucionarnog (što znači stvaralačkog) bića prakse, dakle i čovjek kao slobodno biće. »Pobjeda« je rezultirala nevjerojatnim patnjama većine stanovništva svijeta podvrgnutog brutalnoj represiji, besprizornoj eksploataciji i beznadnoj bijedi. Svijet se našao zarobljen u horizontu vanpovijesnog događanja, u toj svojevrsnoj zoni sumraka ljudske civilizacije. Reperkusije na naše domaće prilike su evidentne.

Gledana u tom svijetlu cijela storija oko »osude« nema nikakve veze sa žrtvama bezumnih staljinističkih režima, već je u funkciji zastrašivanja i onemogućavanja bilo kakvog otpora uspostavljanju »novog porotka«. To je jasno već iz same sintagme koja se koristi. Naime, govori se o »totalitarnim komunističkim režimima« ali bez onog nužnog dodatka: takozvani, (a kod nas se, na tragu recidiva ustaštva i dezavuiranja antifazišizma govori i o komunističkim zločinima). Pritom se pojam staljinizma uopće i ne spominje. To dakako nije slučajno jer je, čini se, veoma važno zabašuriti bitnu razliku između staljinizma i komunizma.

Sad treba reći da socijalističko/komunističko društvo, kako ih misli Marx, nigdje do danas nije ostvareno (jer nije socijalizam/komunizam ono što se hoće tako zvati). Jedino je u našim uvjetima postojao rudimentaran začetak socijalizma, zahvaljujući uvođenju radničkog i društvenog samoupravljanja, što je bio revolucionaran akt bez premca u povijesti klase borbe. Kako socijalističko odnosno komunističko društvo nigdje do danas nije ostvareno, onda mu se ne mogu imputirati zločini pa je spominjanje žrtava komunizma, obični falsifikat. Ali moguće je i mora se govoriti o žrtvama staljinizma.

Većina staljinističkih režima više ne postoji. I dobro je da je tako jer su ti režimi, nazivajući se komunističkim ili socijalističkim, što nikako

nisu bili, predstavljali balast koji su zlonamjernici vješali oko vrata Marxu, Blochu, Marcuseu, Lukácsu, našim praksisovcima i, da dalje ne nabrajamo – samom Hegelu. Kod staljinističkih i srodnih režima i ideologija nije se radilo ni o kakvim deformacijama koje bi imale korijene u Marxovoj (ili čak Hege-
lovoj) filozofiji, nego je tu riječ o eklatantnoj negaciji same suštine Marxove filozofije. I upravo su ti i takvi režimi krivci što se danas antikomunističkim floskulama može manipulirati masama, a na Marxovu epohalnu misao bacati anatema kao na ideologiju koja je uzrokovala patnje miliona.

Danas tih režima više nema pa nije moguće na njih upirati prstom i plašiti radničku klasu Zapada: »Hoćete socijalizam? Pa, evo vam ga tamo, izvolite.« Situacija se izmjenila jer posljedice globalizacije kapitala počiju pritiskati i radničku klasu razvijenih država Zapada. Počeo je proces seljenja kapitala na Istok, gdje su troškovi rada daleko manji, uz posljedicu otpuštanja desetina tisuća radnika iz tvornica koje se na Zapadu zatvaraju. I zato je, možda više nego ikad prije, potrebno dezavuirati pojam komunizma. Da se Vlasi ne dosjete.

Staljinistički režimi su pali ne zato što su se ljudi pobunili protiv komunizma, nego zato što su se razočarali u tvorevine koje su im podvaljene pod komunizam. Liberalna desnica je tu bila spretna i dovoljno pokvarena za paklensku podvalu. Naime, milione ljudi su staklenim perlicama kapitalizma uvalili u još veću bijedu, poniženje i bezizlaznost. Prava je tragedija što su ljudi, pritisnuti samoskrivljenom nezrelošću, pristali na takozvanu tranziciju iz ničega u ništa, a nisu imali snage ni motiva za istinski revolucionarni akt na putu ka općeljudskoj emancipaciji.

Kvaziintelektualni establišment bezobrazno uporno, uvijek iznova, pokušava »dokazivati« kako se izvorišta totalitarizma, diktature i gulaga imaju tražiti ne samo u Marxovoj misli, nego da je u tom smislu opasan i sam Hegel. Pritom se kao svjedoci podastiru ljudi poput Kolkowskog, Poppera, Havela, Đilasa, Gotovca... Ali zaboravlja se da je taj isti Leszek Kolakowski u jednom svom kratkom napisu od prije oko 35 godina, nabrajajući što sve socijalizam nije, a pritom je istaknuo sve ono bitno za staljinizam, na svoje pitanje: »A što onda socijalizam jeste?«, odgovorio: »Socijalizam je nešto dobro«.

»Putujući cirkus« opskurnih tipova koji amoralno koriste moć svojih profesorskih titula i inih društvenih položaja, »kruži« po tribinama, okruglim stolovima, novinskim kolumnama i s trona samoproglašanih moralnih vertikala bljuje otrov. U istupima tih renegata, slugana i servisera »novog poretka« razotkriva se do same srži sva bijeda negiranja Marxove filozofije, odnosno komunizma kao humanizma u praksi, na temelju kritike koja je isključivo politikantsko-ideološka, a najviši joj je »misaoni domet« poistovjećivanje Marxove filozofije (i socijalizma, odnosno komunizma) sa staljinizmom, odnosno birokratskom politikom i praksom u nekadašnjim takozvanim socijalističkim državama. Ponekad se čak izjednačuju komunizam i naci-fašizam. Misle da je dovoljno reći: komunizam je zlo i staviti točku. Lažima nastoje dezavuirati svakog tko u Marxovoj utopijskoj misli (ne utopističkoj jer to nije isto) vidi mogućnost za izlazak čovjeka iz pretpovijesti, odnosno izlaz iz dihotomije egzistencije i esencije. Na djelu je notorno naturanje neistine i istrajanje na njoj, što pak nije ništa drugo nego htijenje neslobode. Fichte je s pravom osobe takvih namjera »počastio« rečenicom: »Svatko odabire takvu filozofiju, kakav je on čovjek.«

Komunizam, kako ga misli Marx, zasnovan je na europskoj duhovnoj, kulturnoj i demokratskoj tradiciji i počiva na svim onim pozitivnim tekovinama koje je proklamiralo građansko društvo u trenutcima svog uzleta na paroli »sloboda, jednakost, bratstvo«. Ta parola pak seže mnogo dalje od onog što je ikoje građansko ili pak »socijalističko« društvo do danas ostvarilo. Marxove filozofije ne bi ni bilo bez klasične njemačke filozofije koja je upravo izraz tog građanskog moderniteta. Tako je, naprimjer, Marxov stav iz »zloglasnog« Komunističkog manifesta koji glasi: »Slobodni razvitak svakog pojedinca uvjet je slobodnog razvitka za sve« upravo najdublje građansko-humanistički utemeljen. Danas se ne može odustati od inspiracije duhom marksizma jer je taj duh, kao nasljednik prosvjetiteljskog duha, ugrađen u same temelje našeg svijeta. A ono najvrednije u tom duhu je emancipatorsko-utopijska afirmacija na principima radikalne kritike, kao i spremnost na vlastitu samokritiku.

Komunizam nije neko stanje koje treba kao ideal uspostaviti. On je tek prvi korak u procesu općeljudske emancipacije odnosno prvi iskorak

iz postojećeg antihumanog svijeta kapitalizma kao sistema eksploatacije tuđeg rada. Taj prvi korak znači kritiku takvog sistema i borbu za bolji život za sve. Oblici te borbe se traže i nalaze u samom društvenom životu sva-ke zemlje posebno, iz njezinih historijski postojećih uvjeta. Oni ne mogu biti dogmatski propisani. A ta se borba javlja kao jedinstvo stremljenja čovjeka kako prema materijalnom blagostanju i sreći, tako i prema slobodi i ljudskom dostojanstvu. To stremljenje van horizonta bitka i jest pravi smisao čovjeka kao bića mogućnosti, odnosno slobodnog bića prakse. Po tome čovjek i jest povijesno biće. Bit Marxove misli nije apologetstvo niti jedne klase (pa niti proletherske), nego se sastoji u dokidanju bilo koje klase, bilo koje vlasti i bilo koje države (uključivši tu i takozvanu narodnu vlast i narodnu državu) kao reprezentanta svake vladajuće klase. A kao mišljenje revolucije, ona ima za cilj ni manje ni više nego moguću totalnu emancipaciju čovjeka. Marxova filozofija je jedinstvena, ako ni zbog čega drugog (ili upravo zbog toga), a ono zbog XI. teze o Feuerbachu: »Filozofi su svijet samo različito interpretirali, radi se o tome da se on izmijeni«. Dakako, tu se ne radi o bilo kakvoj izmjeni svijeta nego o revolucionarnoj izmjeni svijeta.

Nije točno da je Marxov pojam revolucije ono što može navesti na činjenje zla. Zao je bitak, a za dobro se tek moramo izboriti i to revolucijom kao najradikalnijom kritikom bitka (to jest onog što jest). Ali da bi uopće bila, ona mora transcendirati, nadrasti, prevazići... i upravo pobijediti svaku prethodnu revoluciju, jer prošlost nikako ne može biti nadahnuće revolucije. Ta privilegija pripada samo budućnosti čiji se začeci, odnosno tendencije uvijek naziru kao mogućnost već u sadašnjosti kao negacija starog, preživjelog i još-ne-ljudskog. Danas postoji duboka potreba revolucionarne promjene postojećeg svijeta. Dapače, ona je nužna ako čovjek uopće želi biti i opstati. Pritom je bit revolucije najmanje građanski rat, ulične barikade ili nasilno preuzimanje političke vlasti. Njena je bit čovjek kao samosvrha.

Što se pak tiče straha od povratka komunizma kod nas, oni »strašljivi« mogu mirno spavati jer se ne može vratiti nešto čega nikad nije ni bilo. Komunizam će tek doći, no na ovim prostorima to neće biti tako

brzo (osim ako nas europski duh natjera na nešto takvo), a bit će to i nešto sasvim drugačije nego što zlradi misle. Bojati bi se trebalo činjenice da na ove naše prostore još nije kročio ni Kant, a Hegel i pogotovo Marx će morati još dobrano pričekati. Toga se treba bojati, jer ako uskoro ne dođe barem Kant, izlaza nam nema.

Veljača 2008.

Saša Blagus
GRADANIN BLAGUS

STRAH OD EPIGONSTVA ILI...

142

O ulozi filozofije u društvu Gajo Petrović je pisao ovako: »Filozofija mora učiniti zbiljski svijet pa i njegovu politiku predmetom svoje kritike. Ali to nije dovoljno. Filozofija također mora razbiti uske granice diskusije u okviru uskoga kruga profesionalnih filozofa, ona se mora sama okrenuti i ne-filozofima, i to ne samo naučnicima, umjetnicima, političarima, već svima onima koji misle o živim problemima svog vremena.«⁶⁸

U skladu s takvim stavom čini mi se potrebnim (premda nisam filozof po profesiji), tematizirati neka mišljenja (bez pretenzije upuštanja u čisto stručna filozofska pitanja) koja su se u zadnje vrijeme pojavila u medijima po pitanju značenja i impakta praksisovskog filozofskog kruga, kako na društvena kretanja, tako i na ovdašnja filozofska kretanja u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti s posebnim naglaskom na mogućnost izlaska iz već dijagnosticiranog procesa provincijalizacije ovdašnje filozofije (ili još bolje provincijalizacije intelektualaca) što je već dugo na djelu.

Spomenuta mišljenja mahom su vezana uz promociju zbornika međunarodne konferencije⁶⁹ (27. listopada 2008. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu) kojom je 10. ožujka 2007. Odsjek za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu obilježio 80. obljetnicu rođenja filozofa Gaje Petrovića. Kao što to na ovim našim prostorima obično biva, kolumnist jednog dnevnog lista svom je prikazu spomenutog zbornika dao onaj poseban, prepoznatljivi, gotovo paradigmatički »štih«, kako bi napis bio probavljiv *doxi*, odnosno ideologiji koja je ovdje i sada prevlada-

68 Gajo Petrović, »Filozofija i politika u socijalizmu«, u: Gajo Petrović, *Filozofija i marksizam*, Naprijed, Zagreb 1976, str. 150.

69 Lino Veljak (ur.), *Gajo Petrović – čovjek i filozof*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, FF pres, Zagreb 2008.

vajuća. Budući da se praxis-filozofiji (dakle i njenim predstavnicima) kao izrazu eminentno europskog duha ne može osporiti važnost, koja je nadišla kako ove naše prostore, tako i vremenske granice, onda se mora upotrijebiti akrobacija da bi se tom »projektu« dao drugačiji *image* od onoga što ga je on stvarno imao, odnosno ima. Bez obzira čini li to spomenuti kolumnist svjesno – zbog vlastitih ideoloških pozicija ili zbog vlastite zablude (samoskrivljene), u što sada nećemo ulaziti – njegov tekst ostavlja gorak okus manipulacije. Isto tako nećemo ulaziti ni u raspravu oko opravdanosti pisanja jednog oklaštrenog prikaza lika i djela Gaje Petrovića. Kažimo tek toliko da postoje ljudi koji su pozvaniji pisati takav prikaz iz prostog razloga što su u to veličanstveno djelo uronili – stvaralački. Napose, bez dobrog poznavanja filozofijske materije nikako nije uputno upuštati se u razmatranje tako složenog pojma kao što je *mišljenje revolucije*. Ovdje ćemo, međutim, pokušati tematizirati nešto drugo.

U završnom pasusu spomenutog teksta, nakon što se praxis-filozofiji odaje priznanje (drugačije se, ipak, nije moglo) barem za ondašnji svijet i vremenski trenutak: »Tih dvadesetak godina prošlog stoljeća, od sredine šezdesetih godina pa do vremena jasnih nagovještaja slamanja realsocijalizma u Europi, hrvatska praxis-filozofija kao dominantna jezgra tadašnje cjelokupne jugoslavenske filozofije držala je u Europi i u svijetu vrlo značajno visoko mjesto koje će u budućnosti teško biti dosegnuto«, iznose se četiri tvrdnje koje zahtijevaju odgovor.

1. »Radi se o filozofiji na marksističkim izvorima i isto tako antinacionalističkoj filozofiji, pa bi se moglo reći da su se padom dotad poznatog socijalizma u Europi i raspadom Jugoslavije i marksizam i filozofija na njegovom nasljeđu našli u kratkotrajnoj krizi.
2. No, i sam Gajo Petrović je na pojedinim mjestima pisao za socijalizam u nas da je bio prešao tek pola puta a bio je, ipak, slobodniji nego u zemljama realnog socijalizma. Praxis filozofa nije bilo u javnosti, njihov časopis »Praxis« morao je 1974.

godine umuknuti iz političkih razloga kao i Korčulanska ljetna škola. Iste 1974. godine osmero profesora s beogradskog Filozofskog fakulteta izgubilo je nastavnički posao. Sarajevski filozof Božidar Jakšić bio je suđen zbog članka u »Praxisu« po članu 133. Krivičnog zakona, osuđeno je i nekoliko beogradskih studenata bliskih tom krugu. Dakle, iako su praksisovci većinom bili socijalisti po političkom opredjeljenju, bili su na udaru tadašnjih komunista na vlasti.

3. Objektivno govoreći, hrvatski filozofi i, općenito, praxis-filozofi u Jugoslaviji svojom idejom slobode i *bespoštedne kritike svega postojećeg* utirali su u socijalizmu i put prema višestranачkoj demokraciji.
4. Naravno da je društvo u kojem danas živimo daleko od idealnosti njihovih projekcija, dapače. Ali je iza nas i jedna dogma koja je prevladana i nadvladana. Pred svakim od nas je vlastiti put, koliko će on biti otvoren, slobodan, nov – o tome i svatko od nas (barem djelomično) može za sebe odlučiti a i odgovornost je sviju za zajedničke odluke.«

(1) Nije se moguće složiti s tvrdnjom »...da su se padom dotad poznatog socijalizma u Europi i raspadom Jugoslavije i marksizam i filozofija na njegovom nasljeđu našli u kratkotrajnoj krizi«. Kao prvo, ne radi se uopće o padu socijalizma/komunizma, nego je riječ o padu staljinističkih režima (nije, naime, socijalizam/komunizam ono što se hoće tako zvati). Staljinistički režimi su pali ne zato što su se ljudi pobunili protiv komunizma, nego zato što su se razočarali u tvorevine koje su im podvaljene pod komunizam. Jedino se u specifičnim jugoslavenskim uvjetima pojavio rudimentaran začetak socijalizma zahvaljujući uvođenju radničkog i društvenog samoupravljanja (što je bio revolucionaran akt bez premca u povijesti klasne borbe). Pa ipak se staljinizam uspio, čak i u uvjetima jugoslavenskog društva, implantirati barem kao određeno stanje duha.

Kao drugo, ne može se govoriti o krizi, a kad bi se i radilo o krizi, ne može biti govora o »kratkotrajnoj krizi«, jer to stanje traje već gotovo 18 godina (a moguće i više) i kraj se još uvijek ne nazire. Dakako, netko bi mogao pretpostaviti da je tok historije marginalizirao praksisovski duh, međutim prije će biti »...da praxis-filozofija nije marginalizirana tim tokom, nego naš tok još nije ni dospio na povijesni nivo što ga je ta misao *anticipirala* pa će se naše faktičko historijsko kretanje još morati dobrono potruditi da bi se iz ove plemensko-rodovske, polufeudalne, predgrađanske historijske situacije dovinulo do onoga što se praxis-filozofijom misaono iskazalo i dokučilo... Stoga bi se prije trebalo govoriti o svojevrsnoj »anakronosti« realnog stanja u odnosu na taj naš filozofski nivo, a ne obratno. Naša filozofija govori s najviših vrhunaca evropske misli i povijesti, a realnost nam je sad negdje oko građanske revolucije 1789. ili, parafrazirajući Marxa, ta filozofija pretječe realno kretanje najmanje za dvjesto godina, mjereno evropskim povijesnim vremenom. *Dakle, prava povijesna realnost koju izražava ta filozofija ima tek da dođe. Što se i ne mora dogoditi jer nigdje to nije 'osigurano' (kurziv M. K.)!*«⁷⁰ Dakle, nije se uopće radilo i ne radi se o krizi, nego »...o marginalnoj poziciji i situaciji postojećeg stanja u odnosu na ovaj naš (to jest praksisovski) filozofski nivo...«

No na djelu je i prevladavajuće stanje duha (ili još bolje anti-duha) koje od intelektualaca stvara inteligente i gura ih na put serviseri i služnika neslobode. To, dakako, ne vrijedi za istinske intelektualce, premda je diskutabilno koliko takvih uopće imamo (Kangrga je znao često reći da mi intelektualaca zapravo i nemamo). Kangrga je po tom pitanju vrlo eksplicitan: »Intelektualac je *par excellence* kritičko biće koje nužno reflektira o svim bitnim općim interesima života oko sebe i u svijetu. Zato često naglašavam da je za mene paradigma intelektualca bio i ostao francuski književnik i intelektualac Émile Zola, sa svojim čuvenim *J'accuse!* (Optužujem!), u javnoj borbi za istinu i pravdu. Samo oni filozofi koji još nikada nisu čuli za Kantov pojam »primata praktičkog uma«, te su ostali,

ili zastali, isključivo u horizontu spoznajne teorije – a danas je pomodno govoriti o »epistemologiji« (od grčkog *episteme* – znanje) – odnosno metafizike ili najnovije mudrosti »analitičke filozofije«, te ne znaju abecedu samog početka filozofije kao filozofije, nikada neće dospjeti ni do pojma intelektualca, jer to nisu i nikada neće biti. Za takve je posve primjerena Krležina ironična uzrečica: »Tak čkomi, kak da v gupcu deci svete vode ima!«, a u Hrvatskoj se to ljepše kaže – »hrvatska šutnja«. Intelektualac koji šuti nije intelektualac, nego u najboljem slučaju – inteligent (*kurziv M. K.*)⁷¹ Intelektualcem se ima smatrati samo stvaraoce na polju duha, što implicira kritičko, odnosno samokritičko mišljenje i preispitivanje svega postojećeg i isto takvo djelovanje u javnosti u korist i dobrobit pojedinca i društva. Postupa li drugačije, intelektualac prestaje misliti, pa samim time i prestaje biti intelektualac.

Na djelu, dakle, nije niti je ikad bila nekakva kriza misli na tragu Marxa, nego je na djelu postojeće stanje duha među filozofima od zanata, koji su ne samo »zaboravili« spekulativno misliti, nego su se preobrazili u puke teoretičare, a onda o filozofiji prakse, odnosno mišljenju revolucije ne može biti ni govora. O sociolozima, povjesničarima i ekonomistima, da se i ne govori. Začetnici praksisovskog promišljanja svoj su dio posla obavili, međutim, oni koji su posao trebali nastaviti odrekli su se (iz ovih ili onih razloga) principa radikalne kritike svega postojećeg i zavukli se pod perine pa u najboljem slučaju, hrču li hrču, da se sve ori.

Zbog toga je rezultat »Bibliografske šetnje s Marxom« koju je poduzeo izvjesni Pjer Bilić takav kakav već je, no taj rezultat ne može biti temelj tvrdnje »...kako se ta vrsta mišljenja, ili možda vjerovanja, nasukala te potencijalni i stvarni čitatelji idu, u svojoj znatiželji, mimo njega«. Ništa se nije »nasukalo«, nego će prije biti da su potencijalni čitatelji već godinama znalački i sustavno podvrgavani ideološkom pranju mozгова (Branko Bošnjak bi rekao dresuri mišljena) s ciljem, da im se »utuvi« kako su Marxova misao i misao na tragu Marxa *passé*. Zato danas nema, čini se,

71 Hrvoje Jurić, »Filozofski razgovor s Kangrgom, 1. dio«, <http://www.h-alter.org/vijesti/filozofski-razgovor-s-kangrgom-1-dio>. Pristup:13. 1. 2006.

nikakve dvojbe o tomu da je interes za djela praksisovaca među mlađim generacijama u izrazitom nesrazmjeru s važnošću njihova opusa. A taj bi opus imao biti jedan od misaonih putokaza.

Svojevremeno je emisija »Latinica« (HTV) pod naslovom: »Socijalizam« pokazala da je kod nas, čak i među obrazovanim ljudima (dapače, takozvanim stručnjacima na određenom polju), znanje o socijalizmu katastrofalno. Oni ili nemaju pojma o tome što bi socijalizam imao biti, ili su ideološki isprani, ili su pak vođeni pragmom (što baš i nije nekakva vrlina). Zato se ne treba čuditi vulgarizaciji kojom se socijalizam reducira na ekonomsku sferu, a švedski se tip kapitalizma imenuje švedskim tipom socijalizma. Još je gore kad se zadivljeno (otvorenih ustiju) lamentira o kineskom iskustvu »ravnopravne« koegzistencije »komunizma« i kapitalizma (»nije bitno je li mačka crna ili bijela, važno je da lovi miševe«) ili se pak tvrdi da je socijalizam u ekonomskom i demokratskom smislu inferioran i kao takav – nemoguć.

U uvodniku prvog broja časopisa »Praxis« posebno je istaknuto kakva bi imala biti uloga filozofije i filozofa:

»Filozof ne može ravnodušno promatrati sva ta zbivanja, ne zato što u teškoj situaciji treba da pomogne svatko, pa među ostalima i filozof, nego zato što su u korijenu svih tih teškoća problemi čije je rješenje nemoguće bez sudjelovanja filozofije. Ali ako suvremena filozofija želi da bitno pridonese rješavanju suvremene svjetske krize, ona se ne smije svesti na proučavanje i interpretiranje svoje vlastite historije; ona ne smije biti ni školsko građenje sveobuhvatnih sistema; još manje samo analiza metoda suvremene nauke ili opisivanje svakodnevne upotrebe riječi. Ako želi da bude misao revolucije, filozofija se mora okrenuti bitnim brigama suvremenog svijeta i čovjeka, a ako želi da dopre do biti svakodnevnice, ona se ne smije sustezati da se od nje i prividno udalji zaranjajući u dubine <metafizike>.

U skladu s ovakvim shvaćanjima, želimo časopis koji neće biti filozofski u onom smislu u kojem je filozofija samo jedno posebno područje, jedna naučna disciplina, strogo odvojena od svih ostalih i od svakodnevnih problema čovjekovog života. Želimo filozofski časopis u onom smislu u

kojem je filozofija misao revolucije: nepoštedna kritika svega postojećeg, humanistička vizija doista ljudskog svijeta i nadahnjujuća snaga revolucionarnog djelovanja.«⁷²

Za Gaju Petrovića je karakterističan stav, koji obrazlaže još davne 1978, a tekst je ponovno objavljen 1990, što jasno govori o tome da je pri tom stavu ostao doslovno cijeli svoj život. Na pitanje »zašto sam marksist (zapravo, zašto mislim na tragu Marxa)?« Gajo Petrović odgovara ovako:

»Mnogi, koji su jednom bili marksisti i komunisti, više to nisu, a drugi su postali direktno antimarksisti i antikomunisti. Neki su u međuvremenu umjesto Marxa izabrali za svoj uzor nekog drugog mislioca, a neki su se na ovaj ili onaj način jednostavno»razočarali«. Neki su se razočarali zbog naknadno otkrivenih slabosti Marxovog mišljenja, a neki zbog politike ove ili one komunističke partije ili zbog razvoja događaja u ovoj ili onoj zemlji ili u cijelom svijetu. Mnogi su se razočarali i odvratili od Marxa zbog takozvanih 'otkrića' o Staljinu na XX. kongresu KPSS. Što se tiče mene, zbog tih se 'otkrića' nisam razočarao ni u Staljinu ni u Marxu, jer sam u međuvremenu (kao i mnogi drugi) već bio otkrio bitnu razliku između Staljina i Marxa. Tako sam i nakon tih 'otkrića' ostao marksist, i to upravo zato što sam već prije toga bio postao marksist u jednom drugom, nestaljinističkom smislu«⁷³

Rezime je u Petrovićevom odgovoru na pitanje: »U kojem sam smislu, dakle, još uvijek marksist? U tom smislu što u svom vlastitom mišljenju polazim od Marxovih (...) osnovnih shvaćanja, ne smatrajući da su njegove pojedine formulacije obavezne za mene«.⁷⁴

Tu sad valja naglasiti da kod nas, a to se tiče i ostalih tzv. socijalističkih zemalja, zapravo i nije bilo baš mnogo iskrenih pobornika Marxove misli. Daleko više je bilo karijerista svih boja, koji su se »šlepali« uz

72 Gajo Petrović, »Čemu Praxis«, u: *Praxis*, Džepno izdanje 10–11 (1971) str. 11–17, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1971.

73 Gajo Petrović, »Umjesto zaključka: Zašto sam Marksist? (Misliti revoluciju)«, u: Gajo Petrović, *U potrazi za slobodom. Povijesno filozofski ogleđi*, Biblioteka Filozofska istraživanja, knjiga 33, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1990. str. 212.

74 *Ibid.*, str. 219.

vladajuću staljinističku ideologiju (upravo tako treba reći: staljinističku) i njoj primjerenu praksu, baš zato jer je to bila vladajuća ideologija. Tim »marksističkim« polutanima i nedoučenim mediokritetima nije stoga bilo teško preko noći odbaciti tu svoju službenu koprenu ili ljušturu jer nikada i nisu bili neki zbiljski pobornici Marxove misli.

Gajo Petrović, dakako, ne zna kojeg bi filozofa smatrao najvećim, ali se jasno opredjeljuje po pitanju relevantnosti za suvremenost:

»Ipak, čini mi se da nijedan od tih velikih mislilaca nije toliko relevantan za suvremenost kao Hegel. On nije samo dovršilac njemačkog idealizma, nego i filozofije kao takve. U svom filozofskom sistemu gotovo da je dostigao apsolutnu istinu za kojom je težio. Do kraja je promislio temelje povijesnog svijeta u kojem je živio (i u kojem još uvijek živimo). Previdio je i nije promislio samo jednu sitnicu: da je taj svijet doduše iscrpio svoje povijesne razvojne mogućnosti – nemogućnost vlastite negacije. O toj mogućnosti Hegel nije razmišljao, a ona se ne može ni prikazati u obliku filozofskog sistema. Ona se može misliti samo mišljenjem revolucije. Stoga je ne Hegel nego Marx, kao mislilac revolucije, mislilac našeg vremena.«⁷⁵.

(2) »...iako su praksisovci većinom bili socijalisti po političkom opredjeljenju, bili su na udaru tadašnjih komunista na vlasti.« Istini bi bliže bilo reći da su praksisovci bili socijalisti/komunisti na udaru tadašnjih staljinista na vlasti. Iz radova Gaje Petrovića i ostalih praksisovaca je evidentno da su oni miljama daleko od uobičajene dijamatsko-staljinističke podjele na nižu i višu fazu razvoja komunističkog društva, po kojoj je socijalizam prva faza komunizma koja dolazi nakon diktature proletarijata, a prije više faze komunizma (kapitalizam – diktatura proletarijata – niža faza komunizma ili socijalizam – viša faza komunizma ili pravi komunizam). Štoviše, postoje valjani filozofski razlozi zašto ne bi trebalo postavljati tu granicu između socijalizma i komunizma, pa je ispravnije govoriti o socijalizmu/komunizmu, kao – humanizmu.

Praksisovci nisu bili na udaru nikakvih komunista, nego se radilo o staljinistima, a za vrijeme nacionalističko-populističkog maspoka 1971. napadi su dolazili od strane nacional-šovinista izvan i unutar SKH. Čak je 1971. »demokratski« zabranjen jedan broj časopisa *Praxis*. Nakon kontrarevolucije 1990. praksisovci su se našli ponovno na udaru nacional-šovinista, ovaj put iz HDZ-a i sličnih stranaka. Tu treba naglasiti (što se voli prešutjeti) da je u obračunima s praksisovcima i *Praxisom* prije 90-tih značajnu ulogu odigrao i glavni osnivač časopisa *Encyclopedia moderna*, inače i dan-danas slavjen kao neupitna moralna vertikala. Časopis *Encyclopedia moderna* je čak i nastao kao oružje za obračun s *Praxisom*.⁷⁶ Razlog zbog kojeg se socijalističkom pokušava dati »popust« pred komunističkim proizlazi iz trivijalne podvale kojom se pokušava pod socijalizam podvaliti socijaldemokracija koja je suštinski proburžoaska i znači ostanak u horizontu kapitalističkog svijeta. Čak se ni ne postavlja pitanje neprikosnovenosti kapitalizma. Komunistam se pak iz niskih pobuda izjednačava sa staljinizmom.

(3) Nije jasno odakle tvrdnja da su »idejom slobode i 'bespoštedne kritike svega postojećeg« praksisovci u socijalizmu utirali i put prema višestranačkoj demokraciji«? Naime, iz cijelog opusa filozofa praksisovskog kruga poprilično je jasno da u duhu njihovog filozofiranja na tragu Marxa nikako nisu ni jednostranačka, ni višestranačka demokracija, nego je to samoupravljanje, a ono po samoj svojoj biti isključuje političke stranke, vlast i državu. Princip samoupravnosti se kao izraz čovjekove spontanosti i slobode kod njih pojavljuje kao jedini mogući izlaz iz proturječja suvremenog društva i svijeta u cjelini. To pak znači potrebu za revolucionarnim destruiranjem svih postojećih struktura i oblika života suvremenog kapitalizma i ponegdje još postojećeg staljinističkog birokratizma. Princip samoupravljanja kao permanentne revolucije implicira potrebu samoupravnog socijalizma (što je, dakako, tautologija jer socijalizam im-

76 Milan Kangrga, Šverceri vlastitih života, Kultura & Rasvjeta, Split 2002, str. 91 – 101.

plicira samoupravljanje ili nije socijalizam). Jedino bi samoupravni socijalizam mogao postati ona društveno-povijesna osnova i ljudska perspektiva na kojoj bi moglo doći do realnog razrješenja aktualnog i danas već akutnog proturječja između postojećeg svijeta manipulativne organizacije i neophodnog prostora za ljudsku spontanost na nivou ili u obliku slobodne samoorganizacije.

Na primjeru politike Gajo Petrović objašnjava: »Politika bi, po mom mišljenju, u komunizmu i humanizmu (...) morala nestati kao posebna djelatnost privilegiranog sloja suprotstavljena ostalima a determinirana primarno ekonomskim interesima određenih klasa (i samog tog sloja) i morala bi prerasti u djelatnost koja nije u rukama profesionalnih političara, u djelatnost kojom cjelokupna društvena zajednica na osnovu kritičke refleksije o svojim problemima rješava sva važna pitanja svog života.«⁷⁷

Milan Kangrga pak zajedno s Marxom o tome kaže:

»...dokle god postoji država koja se kao <prividna zajednica> izdiže nad to društvo, dakle vlast i njoj primjerena *politika posebnih interesa*, odnosno *eksploatacija* radnog stanovništva od strane vladajuće klase i slojeva pripadnih njoj, dakle dok postoji otimanje (Marx bi rekao: krađa) *viška vrijednosti i vremena kao samog života* od strane neradnika – tako dugo čovjek nije i ne može da bude ni objektivno ni subjektivno istinski slobodan. Ovo 'istinski slobodan' nije nikakav tzv. 'apstraktno-humanistički' zahtjev, nego znači samo jedno: *Moći raspolagati svojim vlastitim životom!* U sferi društveno-ekonomsko-političkog, tj. javnog života to je naprosto identično s pojmom – *samoupravljanja*. Jer ono je u principu i u samom temelju mišljeno kao *dijametralno suprotno* tradicionalnom pojmu vlasti (države), iz koje proizlazi vladanje nad izvorima bogatstva naroda, viškom vrijednosti, životnim mogućnostima, kao i nad ljudima, njihovim sudbinama, pa prema tome znači uzurpiranje njihovih sloboda i prava, represija svih oblika, manipulacija, teror i sve vrste zabrana itd.,

⁷⁷ Gajo Petrović, »Filozofija i politika u socijalizmu«, u: *Filozofija i marksizam*, Naprijed, Zagreb 1976, str. 149.

tj. *ukidanje* prije svega navedenih elementarnih ljudskih prava i sloboda (kurziv M. K).«⁷⁸

Filozofi praksisovskog kruga imaju, također, ne male simpatije za anarhizam (bolje rečeno anarhokomunizam). Dovoljno je pročitati već citiran članak Gaje Petrovića u kojem na samom kraju, između ostalog, navodi da mu se u pisanom obrazloženju isključenja iz Saveza komunista predbacuju anarhističke tendencije.

»A Lenjinovu knjigu *Država i revolucija*, koja pripada u moju najraniju lektiru Lenjina, cijenio sam upravo zbog toga što se u njoj doduše kritizira anarhizam, ali mu se ujedno priznaju zasluge i stavlja se visoko iznad oportunitizma.

Svoje simpatije prema anarhizmu morao sam danas iskazati to jasnije, što je gotovo postalo moda da se anarhizam izjednačava s terorizmom, što smatram nepravednim. Anarhizam je u prvom redu usmjeren upravo protiv terorizma države. Nepravedna je i optužba da anarhizam želi ukinuti ne samo državnu nego i svaku organizaciju društva. Osnovna ideja anarhizma nije uništenje svake društvene organizacije, nego ukidanje opresivne državne organizacije. Njeno zamjenjivanje samoorganizacijom društva, koja nije nametnuta odozgo, nego je slobodno stvorena odozdo. U toj je osnovnoj ideji anarhizam, kako ga ja vidim, identičan s marksizmom. U filozofskom zasnivanju i u konkretnoj elaboraciji te ideje, u konkretnoj punoći svog mišljenja Marx je nadmoćan anarhističkim misliocima. To je još jedan razlog zašto sam »marksist«.«⁷⁹

(4) »...iza nas (*je*) i jedna dogma koja je prevladana i nadvladana«. Koja je to dogma prevladana i nadvladana? Ako se misli da je prevladana i nadvladana misao na tragu Marxa, onda je to deplasirano jer su misao i dogma u logičkom smislu *contradictio in adjecto*. Staljinizam? Možda,

78 Milan Kangrga, *Hegel – Marx. Neki osnovni problemi marksizma*, Naprijed, Zagreb 1988, str. 150–151.

79 G. Petrović, »Umjesto zaključka: Zašto sam Marksist? (Misliiti revoluciju)«, u: Gajo Petrović, *U potrazi za slobodom. Povijesno filozofski ogledi*, str. 223.

ali i to je diskutabilno jer je staljinizam kao stanje duha itekako prisutan i sada. Ispada da nakon 1990. živimo u društvu bez dogme. Da li je to tako ili bi istini ipak više odgovarala tvrdnja da smo samo prešli u horizont jedne druge dogme: dogme o kapitalizmu kao optimalnom modusu ljudske egzistencije?

Iz uvodnika prvog broja časopisa *Praxis* sasvim je jasno da kod mislilaca praxis-filozofije o robovanju dogmi ne može biti ni govora:

»Socijalizam je jedini ljudski izlaz iz teškoća u koje se zaplelo čovječanstvo, a Marxova misao – najadekvatnija teorijska osnova i inspiracija revolucionarnog djelovanja. Jedan od osnovnih izvora neuspjeha i deformacija socijalističke teorije i prakse u toku posljednjih decenija treba tražiti baš u previdanju 'filozofske dimenzije' Marxove misli, u otvorenom ili prikrivenom negiranju njene humanističke biti. Razvoj autentičnog, humanističkog socijalizma nemoguć je bez obnove i razvoja Marxove filozofske misli, bez produbljenijeg proučavanja djela svih značajnih marksista i bez doista marksističkog, nedogmatskog i revolucionarnog pristupa otvorenim pitanjima našeg vremena.«⁸⁰ I još:

»Bez razumijevanja biti Marxove misli nema humanističkog socijalizma. Ali naš program nije da se interpretacijom Marxove misli dođe do njenog 'tačnog' razumijevanja i da se ona u tom 'čistom' obliku samo 'brani'. Nije nam stalo do konzerviranja Marxa, već do razvijanja žive revolucionarne misli inspirirane Marxom. Razvijanje takve misli zahtijeva široku i otvorenu diskusiju, u kojoj će sudjelovati i nemarksisti. Zato će naš časopis objavljivati ne samo radove marksista, već i radove onih koji se bave teorijskim problemima što nas tište. Smatramo da razumijevanju biti Marxove misli mogu prije pridonijeti njeni inteligentni kritičari, nego ograničeni i dogmatski pristalice.«⁸¹

Nakon ovog citata možda bi se bilo uputno priupitati zašto je 1990. došlo do kontrarevolucionarnog prevrata, a ne možda do revolucionarnog iskoraka prema istinskom socijalizmu na tragu Marxovog mišljenja i sumi-

80 Gajo Petrović, »Čemu Praxis«, str. 11–12.

81 Gajo Petrović, »Čemu Praxis«, str. 14.

šljenja filozofa, koji su mislili na njegovom tragu? To bi bilo pravo pitanje, a zahtijevalo bi vrlo elaboriran odgovor, koji još nitko nije pokušao osmisliti na principima radikalne kritike. Ovdje možemo dati samo naznaku odgovora: sama bit retrogradnog prevrata je u posvemašnjem odricanju od samostvaralačke, odnosno samodjelatne moći radikalne i bespoštodne kritike svega postojećeg, što je dovelo do procesa ideologiziranja već postignutog pa se socijalizam/komunizam, kao humanizam u praksi, nije mogao ni misliti, a kamoli ozbiljiti. Strah od radikalne kritike i njeno gušenje svelo je revoluciju na ideološku dogmu, a time do samodokinuća i samonegacije i prerastanja (uz pomoć vanjskih i domaćih faktora) u svoju suprotnost, to jest u kontrarevoluciju. Kao jedan od ključnih momenata takvog razvoja moguće je ponuditi neosmišljenu parolu: *Tvornice radnicima!*, koja je zapravo morala glasiti: *Sva vlast proleterima!* Upravo ta razlika jest raskršće na kojem je skrenuto s autentičnog Marxovog traga što je onda imalo poznate i još uvijek nesagledive posljedice u vidu kontrarevolucije koja je započela davno prije devedesete.

Osvrnimo se sad na pitanje koje postavlja jedan drugi autor u jednom drugom mediju. Naime, je li moguć »izlaz iz tog procesa povratka u provincijalnost u vraćanju na godine kad je Gajo Petrović zajedno s drugim istaknutim predstavnicima svoje generacije oblikovao našu filozofiju na svjetsko-povijesnoj razini mišljenja« i ako je moguć, kako je i čime moguć? Možemo se složiti da »povratka nikad nema u ničemu, pa ni u filozofiji« i »da je filozofiji po definiciji farsično svako epigonstvo, a svako ustrajavanje na jednom uspostavljenoj paradigmi nužno preobražava filozofiju u dogmatsko mišljenje (što konzekventno za sobom povlači iščezavanje filozofije u prilog novouspostavljena dogmatizma)«, ali se nije moguće složiti s tvrdnjom da »povratak u te *zvjezdane trenutke* hrvatske filozofije (koja je, dakako, tada bila integralnim dijelom jugoslavenske filozofije) nije moguć ni stoga što su mišljenje Gaje Petrovića i njegovih filozofskih suboraca predstavljali odgovor na pitanja s kojima su se tada suočavali i naša sredina i čovječanstvo u cjelini, a ta pitanja u novom kontekstu više nemaju starih uporišta, što znači da se njihova smislenost može sačuvati samo ukoliko ih se i u formulacijama i u sadržajnom pogledu transformira

u skladu s novim kontekstom i novom fenomenologijom svjetsko-povijesne zbiljnosti.«

Zašto bi ovakva tvrdnja bila neprihvatljiva? Zar ne stoji tvrdnja da su današnji problemi naše sredine i čovječanstva u cjelini drugačiji nego što su bili u zvjezdanim trenucima praxis-filozofije? Nisu li se promijenili uvjeti? Nitko ne može poreći da se uvjeti jesu promijenili. Ne postoje li onda dovoljni razlozi u prilog teze da mišljenje filozofa praksisovskog kruga danas više nije aktualno, jer u novom (današnjem) kontekstu više ne mogu dati odgovore na esencijalna pitanja čovjeka? Potvrdni odgovor na to pitanje predstavljao bi negiranje emancipatorskog duha praxis-filozofije i reduciranje njene relevantnosti na jedan specifičan historijski trenutak ovog prostora. Misao praksisovaca je, dakako, stremila i doprla mnogo dalje. Ona je postala misao samoosvješćenja socijalističke revolucije i time dobila, *par excellence*, povijesno, odnosno epohalno značenje. Danas nije moguće spekulativno misliti i pri tome odustati od inspiracije duhom marksizma (dakle i duhom njemačkog klasičnog idealizma), jer je taj duh, kao nasljednik europskog, prosvjetiteljskog duha, ugrađen u same temelje našeg svijeta. A ono najvrednije u tom duhu jest emancipatorsko-utopijska afirmacija na principima radikalne kritike, kao i spremnost na vlastitu samokritiku. Samo onda, ukoliko bi se izrečena tvrdnja odbacila, bilo bi moguće odbaciti i inspiraciju praxis-filozofijom.

Pri kraju se ipak dodaje, da je povratak moguć: »...ali ne u doslovnom smislu, dakle, ne posredstvom epigonskog oponašanja niti kroz ustrajavanje na formulacijama koje danas više ne odgovaraju bitnim sastavnicama epohalnog zbivanja. Povratak je moguć praktičkom primjenom uvida u to da je Gajo Petrović recipirao sve bitne tendencije njemu suvremene filozofije, odvajajući ono bezvrijedno i pomodno od onoga što čini intelektualni izazov i sa čime se stupa u dijalog, pri čemu se ni najsnažniji misaoni proboji nisu uzimali (Gajo Petrović to sasvim sigurno nije radio) kao dovoljan razlog za bezuvjetnu suglasnost s njihovim nositeljima niti s formulacijama koje su takvi proboji doživjeli. A ta praktička primjena uvida u metodske osnovu mišljenja Gaje Petrovića znači da se s jedne strane prati i komentira ono najintragantnije i najoriginalnije u svjet-

skoj filozofiji, a s druge strane da se ne podlegne iskušenju ponavljanja i oponašanja tzv. svjetskih standarda u filozofiji, a pogotovo ne iskušenju (kojemu su toliko skloni tzv. lijeni umovi) da se od najblistavijih dosega mišljenja učini neupitna istina ili makar neupitan obrazac filozofiranja. Na taj bi se način mogla profilirati nada da se naša filozofija neće izgubiti u bespućima provincijske marginalnosti. «

Ako je tako, onda zaista ne bi trebalo biti mjesta strahu od »epigonskog oponašanja« i »ustrajavanja na formulacijama koje danas više ne odgovaraju bitnim sastavnicama epohalnog zbivanja«. Naime, stvar je u tome što mi ipak i dan danas bivstvujemo u bitno istim »epohalnim zbivanjima«, u kakvim su živjeli i filozofi praksisovskog kruga u svom »zvjezdanom trenutku«. Kakav svijet jest, davno je već opisao je Marx inspiriran Hegelom razotkrivši samu bit produkcije i reprodukcije cjelokupnog čovjekovog života na osnovama kapitalističkog ekonomskog i društvenog sistema, koji je danas postao globalan. Unatoč ponešto drugačije pojavnosti, bit je i do danas ostala ista: kapitalizam je društvo sistematske eksploatacije u kojem su odnosi među ljudima svedeni na odnose među stvarima. Procesi globalizacije kako ih je prikazao Marx u svojoj kritici političke ekonomije započeli su već samim rođenjem buržoaskog društva i inherentni su kapital-odnosu (a taj je, dakako, posredovan privatnim vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju – materijalnim generatorom sveg zla na ovom svijetu).

Nije li zato strah od epigonstva opasan? S time zaista treba biti oprezan, jer bi brzopleto etiketiranje epigonstvom moglo dovesti do straha od stvaralačkog sumišljenja. A da se sumišljenjem itekako može misliti novo, upućuju mnoga djela filozofa praksisovskog kruga. Napose je u tom smislu instruktivna i najnovija knjiga Veselina Golubovića.⁸² Činjenica je da Marxova filozofska misao od 1990. do danas sjedi u »magarećoj klupi«, a bolje nije prošla ni praxis-filozofija zajedno s njezinim tvorcima. Sad se to, dakako, hoće zataškati, ali to ništa ne mijenja na stvari, jer su posljedi-

82 Veselin Golubović, *Filozofija kao mišljenje novog – Gajo Petrović i prebolijevanje metafizike*, Euroknjiga, Zagreb, 2006.

ce itekako vidljive. Mnoge generacije su ostale prikraćene jer nisu imale priliku upoznati ono najbolje što je na području filozofije ikad stvoreno na ovim prostorima (a o stvaraocima da se i ne govori). U najboljem slučaju se radilo o pragmatičkom klizanju prema tobože »objektivnom akademskom stavu«, prema kojem je Marksova filozofija samo jedna od mnogih filozofija, koju stoga treba tretirati i izučavati kao i sve ostale filozofije, ne dajući joj istaknutije mjesto (razlozi tome mogu biti pomodarstvo, egzistencijalni strah, oportunitizam ili pak pristanak na servisiranje poretka). Marxova je filozofija ipak više od toga (uz dužno poštovanje prema svim filozofijskim stremljenjima), ako ni zbog čega drugog onda zbog XI. teze o Feuerbachu: »Filozofi su svijet samo različito interpretirali, radi se o tome da se on izmijeni«. Dakako, tu se ne radi o bilo kakvoj izmjeni svijeta, nego o revolucionarnoj izmjeni svijeta, kao »promjeni u svemiru«.

Bojim se da kad se govori o strahu od »ustrajavanja na jednom uspostavljenoj paradigmi«, koja da »nužno preopreobražava filozofiju u dogmatsko mišljenje«, misli upravo na tu temeljnu paradigmu praxis-filozofije: revolucionarnu izmjenu svijeta. Ukoliko se radi o tome, onda se čovjek i društvo svjesno osuđuju na lutanja u domeni izvanpovijesnog događanja, a filozofija se transformira u provincijalno »čehanje perja«. Kako bi se taj »začarani« krug prekinuo nije dovoljno perpetuirano dijagnostičiranje i opisivanje otuđenog čovjeka i njemu otuđenog svijeta (mada je i sam proces dijagnosticiranja putokaz ka razotuđenju), nego je potrebno aktivno i uporno djelovati (dakle i samodjelovati) kako bi se izvršilo samoosvješćenje kao nužan uvjet povratku principima radikalne kritike a time i ozbiljavanju mogućnosti drugačijeg, to jest boljeg, svijeta nego što on već jest. Pritom se, dakako, revolucija pojavljuje kao najradikalniji vid kritike. Ne djeluju li i danas sasvim svježe, suvremeno i poticajno riječi Gaje Petrovića?

»Ideja da je pravo mišljenje ono koje ne misli revoluciju i koje se 'ne angažira' potpuno je nedomišljena, jer je pitanje šta bi to pravo mišljenje bilo. Misleći samo neko pojedinačno pitanje, pojedinačnu ljudsku sudbinu ili neki aspekt zbilje, ono ne bi dopiralo do zbilje u njenoj cjelini. Zbilja kao zbilja sadrži u sebi i mogućnost promjene, a u naše vrijeme ona uključuje

i mogućnost (a danas bismo morali, upravo u skladu s duhom vremena, na toj mogućnosti inzistirati kako bi svijet uopće opstao, *op. S. B.*), bitne, revolucionarne promjene. Ne htjeti misliti tu promjenu ne znači ne htjeti misliti samo revoluciju kao neki posebni predmet mišljenja. To znači odbiti misliti ono najbitnije zbilje. Pitanje da li će netko misliti revoluciju ili je neće misliti nije samo pitanje o odnosu prema revoluciji, nego je to također pitanje odnosa prema mišljenju. To je pitanje da li da ograničimo ili priznamo mogućnost mišljenja, da li da priznamo ili prihvatimo mogućnost razvijenog stvaralačkog mišljenja ili da mišljenje kao mišljenje osakatimo, reduciramo, ograničimo.«

Na kraju, recimo zajedno s autorom komentiranog teksta:

Bude li se zaista krenulo »u tom smjeru deprovincijalizacije naše filozofije, onda će valjano vrednovanje misaonih dosega Gaje Petrovića biti od velike koristi (čemu je objavljivanje spomenutog zbornika dalo je-dan od inicijalnih impulsa). No, ono samo po sebi nije dovoljno ukoliko nije popraćeno i utemeljenim htijenjem da se autentično (a to znači i izvorno i kritički) filozofijski misli u skladu s duhom vremena, ali protiv duha koji danas navodi na (koliko oportunističku toliko i pomodnu) prilagodbu vladajućim paradigmatama (ili samoproglášenim kriterijima moderne filozofije). Ako smo to naučili od Gaje Petrovića onda ćemo moći bar pokušati da mislimo na razini koju je on dosegnuo.«

Studeni 2008.

LAŽNA DILEMA: SLOBODA ILI SIGURNOST

160

U knjizi »Sublimni objekt ideologije«⁸³ Slavoj Žižek iznosi poznatu formulu Petera Sloterdijka⁸⁴: »U *Kritici ciničnog uma* Peter Sloterdijk iznosi tezu da je cinizam danas dominantan način djelovanja ideologije, što uzrokuje nemogućnost – ili točnije, uzaludnost – klasičnog postupka kritike ideologije. Cinički subjekt posve je svjestan distance između ideološke krinke i društvene realnosti, ali ipak ustrajava na toj krinci. Formula bi, kako predlaže Sloterdijk, bila: »oni vrlo dobro znaju što čine, ali to čine i dalje«. Cinički um nije više naivan, već predstavlja paradoks prosvjetljene lažne svijesti: čovjek vrlo dobro prepoznaje laž, sasvim je svjestan određenog partikularnog interesa skrivenog iza ideološke univerzalnosti, ali je se ipak ne odriče.«

Čini se da je i dobar dio ovdašnje inteligencije (osobito iz društvenih i političkih znanosti) inficiran ideologijom ciničnog uma. Često se prelazi rubikon elementarnog intelektualnog poštenja pa se, tobože u ime znanstvene i filozofske istine, dobrano tu istinu zaobilazi, kako bi se izmanipuliralo ionako već dezorijentirane mase.

Izmišljenom dilemom sloboda ili sigurnost, Anđelko Milardović⁸⁵ *par excellence* reducira pa čak i falsificira pojam i smisao slobode: »Danas nema sigurnosti, ali ima slobode. U starom režimu bilo je sigurnosti, ali nije bilo slobode«, čime ustvrđuje, kako je u bivšim režimima (koji su se nazivali socijalističkim) »sloboda, čini se, bila na sporednom kolosjeku

83 Slavoj Žižek, *Sublimni objekt ideologije*, Arkzin d.o.o., Zagreb 2002. str. 50.

84 Peter Sloterdijk, *Kritika ciničnog uma*, Globus, Zagreb 1992.

85 Anđelko Milardović, »Sloboda ili sigurnost?«, *Vjesnik* (22. 7. 2006).

kao egzistencijalna i temeljna vrijednost«. Ipak, uz svu odioznost prema bivšem društvenom sistemu, on mora priznati tadašnju socijalnu sigurnost u vidu sigurnih radnih mjesta, zdravstva i mirovinskog osiguranja. To ga onda prisiljava da izrekne tvrdnju: »Sada se ekonomski sustav slobode i tržišta doživljava kao egzistencijalna noćna mora nakon godina prividne sigurnosti u socijalno utopijskim i ideologijskim totalitarnim sustavima«. Međutim, Milardović ipak insistira na tvrdnji kako su zapravo »projekt socijalne utopije i njemu prateće ideologije samo stvarali privid sigurnosti«, a uzroke sve prisutnije nostalgije za takozvanim sigurnim vremenima nalazi u »idealizaciji prošlih vremena«, jer da je to u »naravi čovjeka«, a skloniji su tome »oni stariji i konzervativniji«.

Pogledajmo najprije što ćemo s tom navodno prividnom sigurnošću u bivšem, recimo socijalističkom sistemu (koji je bio takav kakav je bio, ali je u njemu bilo »nekaj ljudskog«, kako bi to rekao Kangrga). Tu je stvar vrlo jednostavna jer se radi o vrlo opipljivim činjenicama provjerljivim u praksi. Većina građana Hrvatske još se uvijek sjeća nekadašnje socijalne sigurnosti u vidu sigurnih radnih mjesta, zdravstva i mirovinskog osiguranja. Dovoljno je tadašnje stanje usporediti sa stanjem kakvo imamo danas i sa stanjem kakvo nam gospoda na vlasti pripremaju za budućnost pa da se odmah vidi jesu li te socijalne sigurnosti bile fatamorgana ili pak opipljiv realitet. Za to je dostatan i puki zdrav razum.

Sa slobodom je stvar zakučastija pa Milardović misli da na tom pitanju može uspješno prodavati maglu. Filozofski problematizirati slobodu nije moguće u nekoliko redaka pa se time ovdje nećemo ni baviti. Radije ćemo ukazati na Milardovićevu manipulaciju. Prije svega on sasvim reducira i trivijalizira smisao i pojam slobode, kako bi dokazao tezu o takozvanoj tranziciji kao prijelazu iz neslobode u slobodu, a s kojom građani sad »ne znaju što započeti«. Tvrdnjom da »danas ima slobode« Milardović pokazuje da pojam slobode ne da ne razumije, nego ga zloupotrebljava u svrhu onemogućavanja svakog pokušaja izlaska iz horizonta izvanpovijesnog događanja. Ako se tvrdi da »danas ima slobode« onda se to ima analizirati, argumentirati i eventualno izvesti. No on to ne čini, smatrajući valjda da kao medijski i stručno eksponirana ličnost to niti ne mora.

Sloboda prije svega nije nikakvo stanje u koje se možemo ovako ili pak onako dovesti i onda reći: mi smo sad slobodni. To bi bila negacija slobode. Sloboda je prije svega proces, neprekidno kretanje. Ona je praksa, a čovjek jest slobodno biće prakse. To sad nećemo posebno razlagati, ali ćemo reći da sve to nema veze s Milardovićevim shvaćanjem slobode. Tvrdnjom da su građani ove zemlje sada napokon slobodni, on pojmu slobode daje sasvim ograničeno značenje jer pod tim isključivo misli na uspostavljanje hrvatske države i na uspostavljanje, kako ga on zove, »ekonomskog sistema slobode i tržišta«, a ipak tim svojim okljaštrenim pojmom slobode barata kao »egzistencijalnom i temeljnom vrijednosti«.

No pokazuje se da upravo taj »ekonomski sistem slobode i tržišta« za nevlasnike sredstava za proizvodnju s pravom predstavlja egzistencijalnu noćnu moru. Stanje koje Milardović podmeće kao slobodu, jest sloboda moćnih i bogatih satrapa (koji su to postali najobičnijom pljačkom i otimačinom) da izrabljuju i na sve druge načine maltretiraju ekspropriране bivše vlasnike, a sad nevlasnike sredstava za proizvodnju. Nevlasnici sredstava za proizvodnju lišeni su te i takve slobode, odnosno za njih slobode – nema.

Uopće, čovjek današnjice je u svojoj biti vrlo malo slobodan, usprkos lijepim ustavnim proklamacijama. Ali slobodan nikad nije ni bio. Nije to bio ni u društvima u kojima je vlast nominalno imala radnička klasa, ali to je tema za sebe.

Nakon perioda tokom kojeg se građanska država, zbog intenzivne klasne borbe, u neku ruku pokušavala približiti Hegelovoj ideji o državi kao garantu slobode čovjeka-pojedinca, odnosno nastojanju da se država u političko-pravnom aspektu shvati kao instrument prevladavanja bitnih proturiječnosti koje na društveno-političkom planu razdiru građansko društvo u njegovu temelju, danas je u toku razgradnja takve države i svođenje cjelokupnih društvenih odnosa na princip *homo homini lupus*. Rješenje, međutim, nije ni u jačanju države. Država je, naime, historijska kategorija, nastala kao proizvod i rezultat klasnih interesa. Ona je oruđe represije vlasničke, vladajuće klase. Samim tim ona i ne može (niti je ikada mogla) biti medij razrješenja suprotnosti i proturiječnosti tih istih klasnih

interesa, pogotovo ne u današnjem trenutku građanskog društva u kojem su te proturječnosti ekstremno zaoštrene. Shodno tome o nekakvoj socijalnoj koheziji društva ne može biti ni govora. Država je izraz i realizacija faktičke neslobode, kako čovjeka kao pojedinca, tako i društva u cjelini. Ona je surogat slobode, a kao zajednica je iluzorna. Ona je posrednik između čovjeka i njegove slobode. Sam Marx je to lijepo formulirao iskazom da država može biti slobodna država, a da čovjek u njoj i od nje ne bude istinski slobodan čovjek. Upravo su tu činjenicu građani Hrvatske i te kako osjetili na svojoj koži, nakon što su u procesima restauracije kapitalizma totalno opljačkani i de facto razvlašćeni.

U postojećim klasno strukturiranim društvima, u otuđenim i poštvenim uvjetima života, blagostanje i sloboda su u bitnom raskoraku, u smislu da se čovjek možda i može osjećati sretan i zadovoljan u materijalnom smislu, ali ujedno imati i osjećaj gubitka ljudskog dostojanstva i stvarne slobode uz stalni popratni osjećaj životne praznine. A čovjeku nije primjereno da živi u takvom raskoraku. On stremlji ka blagostanju i slobodi istovremeno pa je ultimativna čovjekova potreba realizacija jedinstva, a ne suprotnosti ili čak međusobna isključenja materijalnog blagostanja i sreće s jedne strane i slobode s druge. To znači da pored želje za bogatim i sretnim životom čovjek želi biti i slobodno biće, oslobođeno ponižavanja i prisile od strane vlasti i čovjeku otuđenog bogatstva, odnosno kako kaže E. Bloch: »...nema ljudskog dostojanstva bez nestanka bijede, ali ni sreće primjerene čovjeku bez nestanka stare i nove podložnosti«⁸⁶ No, na ovom je mjestu odmah nužno istaknuti i sljedeće Blochove riječi: »Nije održivo da je čovjek od rođenja slobodan i jednak. Nema nikakvih urođenih prava, ona su sva stečena ili se još moraju u borbi steći. Uspravni hod bio je tek obdarenost za nešto što se mora izboriti; i noj ide uspravno, pa ipak zabada glavu u pijesak«⁸⁷

U našim današnjim još uvijek predgrađansko-plemanskim uvjetima života, kad za većinu stanovništva nisu zadovoljene ni najosnovnije

86 Ernst Bloch, *Prirodno pravo i ljudsko dostojanstvo*, Izdavački centar Komunist, Beograd, 1977, str. 197.

87 Ibid., str. 178.

materijalne potrebe, o postojanju nekakve slobode čovjeka pojedinca ne može biti ni govora. Te pak slobode, koja je sama bit čovjekova, ne može ni biti ako se čovjek stavlja na tržište, gdje o njegovoj sudbini i egzistenciji odlučuju svi oni mešetari, špekulanti, »fiskali«, »gazde«, »tajkuni«, birokrati, politokrati i slični, što su cijelu ljudsku povijest obilježili izrabljivanjem i maltretiranjem onih koji stvaraju.

Danas su ne samo građanska prava, poput slobode govora, publciranja, okupljanja, političkog organiziranja te participacije u političkom životu i natjecanja za stjecanje političkih položaja kroz opće pravo glasa i redovite demokratske izbore, nego i takozvana temeljna obrambena prava, kao što su pravo na život, fizički integritet i individualno oblikovanje svog života svedenog na razinu formalne farse. Sve se svodi na koncentraciju vlasti u rukama izvjesnog broja uvijek istih moćnika. Stranački pluralizam je sveden na vladavinu uvijek istih pojedinaca razvrstanih u stranke iste ili gotovo iste, slične ili pak različite političke vizije, ali uvijek unutar jednog te istog globalnog koordinatnog sustava. On je samo izraz bitke za zakonodavnu i izvršnu moć u državi koju pojedine stranke, kao reprezentanti sasvim partikularnih, profanih i prizemnih interesa sasvim konkretnih pojedinaca mogu steći pobjedom u »demokratskim« izborima za zastupnike u parlamentu. Na tim »izborima« izmanipulirani građani daju vlast u ruke naizmjenice jednim pa drugim interesentima. I tako to ide, da ne može bolje, u korist interesa raznih »drpikesa« tuđe muke. Obično se tvrdi da je empirija pokazala kako boljeg sistema nema. A da li je to baš tako? Nije li izlaz ipak u društvu bez stranaka i samoupravljanju u kojem stvaraoci sami raspolažu svojim životima? Nije li izlaz ipak u toj »zabranjenoj« opciji koja je danas izvrgnuta ruglu i podsmjehu? Ne bi li upravo samoupravljanje imalo biti faktor koji bi značio slobodno i jednako sudjelovanje svih građana u političkom životu, kako bi se dokinula inače uvijek i svugdje prisutna vladajuća politička kasta čiji je jedini smisao postojanja – moć vladanja u svrhu osiguranja vrlo konkretnih partikularnih interesa?

Elementarne slobode i prava nedostatni su ako nisu nadopunjeni socijalnom i ekonomskom slobodom, jer onda sva retorika u raznim deklaracijama i ustavima za najveći dio čovječanstava nema nikakvog zna-

čenja. Posebno je zazivanje takozvanog etičkog kapitalizma izraz krajnjeg cinizma jer pretpostavlja mogućnost pravednog kapitalizma, što je pak *contradictio in adjecto*. Privatno vlasništvo kao kapital je uzrok svih zala ovog svijeta.

Izlaz iz te pervertirane situacije može biti samo radikalan u smislu Marxova kategoričkog imperativa: preobratiti sve odnose u kojima je čovjek poniženo, ostavljeno, prezreno biće, što znači: revolucionarnim dokidanjem otuđenja i socijalnog deklasiranja uspostaviti solidarne, zajedničke životne uvjete, što je moguće samo ukidanjem kapitalističkih društvenih odnosa izrabljivanja i stvaranjem slobodne zajednice društvenih proizvođača u kojoj bi slobodan razvoj svakog pojedinca bio uvjetom slobodnog razvoja svijui. Upravo takav cilj, na tragu radikalnog Marxovog mišljenja revolucije, imao bi biti ona esencija kojoj svaka borba za ljudska prava i slobodu ima težiti. Sve drugo je lutanje u horizontu svijeta onakvog kakav već jest, to jest u horizontu još-ne-čovjekovog svijeta i još-ne-čovjekovog odnosa prema drugom čovjeku.

Srpanj 2006.

Saka Blagus
GRADANIN BLAGUS

JAVNO CIPELARENJE EDE POPOVIČA

168

Steve Biko je jednom prilikom rekao: »Najsnažnije tlačiteljevo oružje je um potlačenog«. ⁸⁸ Te je riječi Noam Chomski ⁸⁹ prokomentirao ovako: »Upravo kako je Biko rekao, ogroman uspjeh tlačitelja leži u tome što svoje predodžbe o svijetu uspijevaju pretvoriti u način gledanja na svijet. Ponekad se to radi svjesno, kao na primjer, u industriji odnosa s javnošću. A osloboditi se od tih predodžbi i načina gledanja na svijet znači napraviti veliki korak prema oslobađanju od tlačenja«.

U slučaju naših domaćih medija, nije riječ o tome da se to »ponekad radi svjesno«, nego da se to redovno radi svjesno. Ovdlašnji medijski sustav je umanjeni klon američkog, o kojem Chomski kaže: »Glavni mediji i tržišta u rukama su koncentrirane privatne moći s kojom je država povezana brojnim nitima – od odlučivanja na najvišoj državnoj razini do izravnog financiranja i sveobuhvatnog lobiranja. Golema industrija odnosa s javnošću (Public Relations Industry) usmjerena je, prema zahtjevima njezinih čelnika, na 'nadziranje javnog mišljenja' s ciljem 'upravljanja mišljenjem ljudi, jednako kao što vojska upravlja njihovim tijelima'. Ne radi se samo o usađivanju određenih uvjerenja nego i o oblikovanju stavova i ponašanja« ⁹⁰

Da su ovdlašnji mediji na istom sluganskom putu i s istim ciljem, vrlo rječito pokazuje i tekst poznatog Kolumnista u Novom Listu ⁹¹. Riječ je o gru-

88 Steve Biko, *I Write What I Like: A Selection of His Writings*, ed. Aelred Stubbs, Ravan Press, Randburg, South Africa 1996.

89 David Barsamian; Noam Chomski, *Propaganda i javno mišljenje*, V.B.Z. d.o.o. Zagreb 2002.

90 Goran Ivanović, »Intervju s N. Chomskim«, *Feral Tribune* 828 (2001.)

91 Boris Pavelić, »Žudnja za obračunom«, *Novi list* (23. 2. 2012.)

bom, sirovom i nepristojnom tekstu koji se *ad hominem* obračunava s piscem Edom Popovićem. Čini to Kolumnist onako odozgo sa pozicije umišljenog i neupitnog moralnog autoriteta očišćenog od svake ideologije (?). Koje li arogancije i nadobudnosti. Kao da smo svi volovi pa nas je baš sve moguće vući za ular. Popović se, naime, u intervjuu u *Novom listu*⁹² »drznuo« izreći misli koje se Kolumnistu zbog ideološkog sljepila ne sviđaju jer su inspirirane – Marxom. A to, dakako, treba kazniti linčom. Edo Popović, naime kaže:

»Današnji zapadni svijet počiva na potpuno idiotskom principu koji glasi: trošimo da bismo proizvodili. Drugim riječima: što više trošimo, to ćemo više proizvoditi. Meni je to suludo, to je potpuno izokretanje smisla ljudskog rada i ljudskog postojanja uopće. Prirodno bi bilo da čovjek proizvodi da bi trošio, dakle proizvodi ono što mu je potrebno i onoliko koliko mu je potrebno. U današnjem svijetu, međutim, nema mjesta za ljude koji ne žele sudjelovati u tom sumanutom trošenju i proizvodnji.« A dalje u nastavku dodaje: »Zapravo, više nisam siguran da se nenasiljem može pobijediti bankarski fašizam, kako novi svjetski poredak naziva francuski anti-fašist Stephane Hessel u svojoj nevelikoj, ali vrlo snažnoj knjizi »Pobunite se««. Rečeno argumentira činjenicom »...što su policija i vojska u rukama političara, dakle banaka i korporacija, i što se one uopće ne libe upotrijebiti ih protiv ljudi koji žele ravnomjerniju raspodjelu društvenog bogatstva, koji, dakle, žele samo da im se omogući da žive pristojno od vlastitog rada. U današnjem svijetu to je, izgleda, nemoguća želja. A kad podignete glas, zauzvrat dobijete pendrek ili metak«. A nešto dalje: »No čini mi se da se ova stvar ne može riješiti poboljšanjem postojećeg sistema, jer je on toliko loš da ga je nemoguće poboljšati. Društveni sistem u kojem danas živimo samo je suvremenija verzija feudalizma ili robovlasništva«. I još: »Radi se o tome da se ovaj sistem sa svim svojim vrijednostima u potpunosti odbaci, da do izražaja dođu suradnja, dijeljenje dobara, rodna jednakost...«

Poduhvatio se onda Kolumnist javno verbalno cipelariti jednog pisca i aktivista, a cipelarenja su, kao što je dobro poznato, uvijek near-

92 Maja Hrgović, »Edo Popović: Bankarski fašizam ne može se pobijediti nenasiljem«, *Novi list* (18. 2. 2012.)

gumentirana. Popovićeva promišljanja su za Kolumnista zloguke besmi-slice, intelektualni otpad i zazivanje krvavog pročišćenja, jer da se radi o površnim, bombastičnim tvrdnjama, nelogičnostima i kontradikcijama, neistinama i sveznalaštvu, a napose o golemoj količini resantimana (što Kolumnista posebno brine). Onda se Kolumnist još poigrao i psihijatra pa kod Popovića »pronalazio« patologiju, jer da taj resantiman Popović smatra dokazom svoje vlastite moralne nadmoćnosti. Kolumnista kao da uopće ne smeta što se u tom verbalnom nasilju srozao na nivo Hegelovog *komornog sluga*. Ne mogavši, naime, drugačije izaći na kraj s Popovićevim *idejama*, on ulazi u subjektivne podvale, klevete, insinucije i prljavštine svake vrste.

Kolumnist ne bi bio Kolumnist kad svoj osobni obračun s Edom Popovićem ne bi zlorabio za obračun s marksovskom ljevicom (a baš se na tu ljevicu Kolumnist voli okomiti). Već na samom početku koliko sladostrano, toliko i skandalozno likuje: »Nadali smo se da neće tako brzo, ali eto, jest: stala i ljevica zazivati nasilje, ni dva desetljeća nakon što se crna desnica ostavila osвете nad onom šačicom Srba što nisu pobjegli iz ličkih pustopoljina«. Još dodaje da je intervju Ede Popovića prvi ispovjedno iskren vapaj za nasiljem u ime lijevih ideala jednakosti i revolucije. I zato, lamentira Kolumnist, taj intervju treba dobro zapaziti i to s nelagodom »jer tolika silna zbrka teških riječi, nepromišljenosti, nedosljednosti i nelagode, smiješane s herostratskom samodopadnošću i maljevima kategoričkih tvrdnji, ne svjedoči ni o kakvoj analitičnosti dobre volje, nego o teškome duhu opasnoga, a olakog vremena koje, po tko zna koji put, na površinu istiskuje brza i spektakularna, a vraški opasna 'rješnja'«. Pitamo se gdje je nestala takozvana *politička korektnost* s kojom nam liberali inače probijaju uši?

Čini se da gospodinu Kolumnistu pored pristojnosti nedostaju i one osnovne osobine, koje bi svaki istraživač, pa tako i novinar, trebao imati: moć zapažanja činjenica, njihovu klasifikaciju i umnu (no nikako ne razumsku) interpretaciju. Pa kako se uopće osuđuje Popoviću spočitavati navodno prizivanje nasilja, a istovremeno »ne primijetiti« posvemašnje nasilje koje manjina bogatih oligarha upražnjava nad većinom koja za njih »rinta«? Prava eskapada ciničnog uma: gnjuša se nasilja, a sam ga prakticira.

Sad je trenutak za postavljanje bitnog pitanja, koje bi imalo cijelu tu stvar staviti u kontekst Stevea Bikoja i Noama Chomskog. Pitat ćemo, naime: ima li Kolumnistov stav i tekst kakve veze s novinarskom etikom? Novinarstvo, budući da je javna djelatnost (a uz to ide i javna odgovornost), stoji u najdubljem i najunutrašnjijem odnosu s etikom. Zadatak je etike govoriti o čovjeku i njegovom životu, odnosno kakvi bi oni trebali biti, a da bi bili primjereni vlastitoj ljudskoj biti. Zato je ona kompenzacija za istinski ljudski život, koji se realno nema i ne živi. Etika, dakle nužno izlazi sa zahtjevom da se bitno prekorači, odnosno transcendiraju postojeći način života, koji se doživljava i živi kao nedostatan ili u smislu etičke kvalifikacije kao – zao. Bitni medijator tog odnosa između etike i novinarstva jest – istina, odnosno etička istina (a istina ima slobodarski karakter). Novinaru je, dakle, zadatak traganje za istinom i borba za nju, a to je ujedno borba za slobodu i socijalnu jednakost, što pak nije ništa drugo nego borba za dostojan život svakog čovjeka. Tu se dakle radi o nedovoljnosti pukog iznošenja faktografije i imperativu da se pledira za istinit ili istinski život s drugima. Ukoliko to ne čini, onda je novinar na tragu neistine, koja se onda reflektira u vidu htijenja neslobode i zlog života. A Kolumnist to ne čini, on sudjeluje (i to svojom voljom) u ispiranju uma potlačenih i njihovoj dresuri kako bi im ogadio i izbio iz glave i samu pomisao na mogućnost da smognu hrabrost, samopouzdanje i samosvjest da iskorače iz lažnog života u horizontu »društvenog ugovora«. O tome se tu radi.

Dotičnom je gospodinu sasvim svejedno kakva je i kakva će biti daljnja sudbina radno ovisnih masa. Briga ga je eventualno samo deklarativno, apstraktno. Život u vlažnom podstanarskom stanu gdje neka obitelj jedva spaja kraj s krajem, bez ikakva izgleda i budućnosti, međutim, nije apstrakcija. Isto tako djeca željna čokolade nisu apstrakcija, a ni oni prezreni iz javnih kuhinja ili prosjaci sa zagrebačkih ulica i skupljači plastične ambalaže. On doduše konstatira, ali ne čini ništa za istinu, odnosno slobodu. Kao takav, samo je sitan »šaraf« u konstrukciji novog svjetskog poretka i serviser tlačiteljske elite pa revnosno i svjesno obavlja egzekuciju nad samom mogućnošću bitno drugačijeg, svijeta boljeg nego što jest. Boji se GULAG-a, a ne vidi GULAG svud oko sebe.

Svaka šetnja od šestinske crkve prema »Lagviću« budi u meni osjećaj dubokog negodovanja i bijesa već od samog pogleda na dvor šestinskog »grofa«. A isti me osjećaj prati i cijelim putem od »Lagvića« preko Gornjeg Prekrižja i Cmroka do tuškanačkog parka i Nazorove, gdje su se smjestili bahati »stupovi« društva. Dakako, radi se o paradigmi svih društvenih nepravdi koje su depriviranoj većini nametnute kao normalne. Pitam gospodina Kolumnista misli li da je taj moj bijes možda neopravdan i hoće li ga svesti na puku zavist jednog nesposobnjakovića, to jest mene? A možda je bila neopravdana i zavišću uzrokovana i buna Matije Gupca pa su on i pobunjeni seljaci ustvari bili samo obične nesposobne seoske ljenčine i drumski razbojnici? Misli li, napokon, Kolumnist zajedno sa svim tim takozvanim mirovnjacima da se svijet može učiniti boljim tako što će šestinskog »grofa« i ostale pripadnike »elite« zamoliti da budu pravedniji, odnosno da se na opće zadovoljstvo sviju odreknu dobara koja su nam svi-ma oteli? Eto tu je bit svega.

Već je Hegel shvatio gdje je »kvaka« pa u »Filozofiji povijesti«, govori o uzrocima Velike francuske revolucije: »Strašno tvrdi pritisak koji je tlačio narod, neprilike vlade da dvoru (političko-ekonomska oligarhija, ako je riječ o našoj zemlji, *op. S. B.*) namakne sredstva za raskoš i rasipništvo, dali su prvi povod za nezadovoljstvo. Novi je duh postao djelatan, pritisak je tjerao na istraživanje. Vidjelo se da se novac što su ga cijedili iz znoja naroda nije upotrebljavao za državne (Hegel misli: društvene, *op. M. K.*) svrhe, nego da se najluđe rasipao. Činilo se da je cijeli državni sistem nepravda«. ⁹³

U nastavku Hegel nastupa ne kao reformator, jer je svjestan da se pukim reformama iz takvog stanja ne bi moglo izaći, nego kao revolucionar, pa naglašava: »Promjena je nužno bila nasilna, jer se vlada nije prihvatila preoblikovanja. A vlada ga se nije prihvatila zato, što se sam dvor, kler, plemstvo, parlament ni zbog nužde, ni zbog postojećeg prava nisu htjeli odreći svojih privilegija«. ⁹⁴

93 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Filozofija povijesti*, Bardfin – Beograd, Romanov – Banja luka, 2006, str. 399.

94 *Ibid.*, str. 399.

Treba istaknuti da je Hegel bio izraziti protivnik nasilja tokom Velike francuske revolucije pa u *Fenomenologiji duha*,⁹⁵ u poglavlju »Apsolutna sloboda i užas«, kritički razmatra rušilačke događaje iz Francuske revolucije i buni se protiv uskog pojma slobode i revolucije, koji se iscrpljuju u rušilaštvu i ubijanju (dakle u čistoj negativnosti). Ali usprkos kritičnosti, Hegel je zauvijek ostao pobornik revolucije pa u »Filozofiji povijesti« kaže: »Otkako je Sunce na nebu i otkako planeti kruže oko njega, nije se vidjelo da se čovjek postavlja na glavu, tj. na misao i da zbilju izgrađuje prema njoj«. ⁹⁶

»Revolucija jest, međutim, i treba da bude stvaralaštvo kao proizvođenje novog i bitno boljeg, i pored svoje negativne strane: obaranja starog, borba za nove oblike života, za jedan novi smisao s onu stranu staroga i okoštalog, što koči svaki napredak u novo. Inače to ona – nije«, ⁹⁷ reći će Milan Kangrga. Revolucija ima mnogo veze s etikom baš po tome što se prerastanjem etike u revoluciju, etika ozbiljuje ⁹⁸ i prestaje biti puka kompenzacija. Zabluda je pak misliti da znanost, tehnologija, proroci ili božanstva tu imaju neku odlučujuću ulogu. »Nešto« ili »netko« tu nisu djelotvorni. U tom svjetlu je jasno da ni Isus Krist, a ni Karl Marx, ako ih se pokuša shvatiti kao proroke, nisu bili pozvani, a nisu ni mogli mijenjati čovjeka i svijet. To može samo čovjek sam (budući je biće bitnog nedostatka, a time i biće mogućnosti) u procesu prevladavanja svog bitnog nedostatka, što nije ništa drugo nego proces postajanja njega i njegova svijeta. Samo je na čovjeku da odabere hoće li zaista postati čovjek ili će nestati u ozonskoj ili nekoj drugoj rupi.

Che Guevara je (tu sad mene čeka Kolumnistov bič) već na poznatom putovanju motorom po nekim zemljama južne Amerike shvatio da nema drugog puta za oslobođenje i emancipaciju osim revolucije. I imao je pravo. To je danas možda vidljivije nego ikad. Druga je sad stvar što

95 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologija duha*, Naklada Ljevak, Zagreb 2000, str. 379–387.

96 G. W. F. Hegel, *Filozofija povijesti*, str. 399.

97 Milan Kangrga, *Izvan povijesnog događanja*, Feral Tribune, Split, 1997, str. 113.

98 Milan Kangrga, *Etika ili revolucija*, Nolit, Beograd, 1983, str. 13–14.

nijedna revolucija dosad nije bila potpuna, ali to je jedna druga tema. Od Cheove pogibije (1967.) prošle su već 44 godine, a svijet nije postao nimalo bolji. Štoviše, barbarstvo je već na djelu. Prihvaćanje liberalno-demokratskog sistema pervertiranog u socijal-darvinizam, kao konačno pronađenu optimalnu političku organizaciju društva (tzv. »prirodni« režim društva), odnosno kao jedino mogući načina opstanka čovječanstva svojevrsni je sociocid. Liberalni demokrati su uspješno promijenili čovjeka – stvoren je još davne 1964, kako kaže Marcuse, jednodimenzionalni čovjek⁹⁹

U današnjem svijetu je na dnevnom redu, prije svega, bitno pitanje izdržljivosti i opstojnosti čovjeka pod već neizdrživim pritiskom do krajnje granice institucionaliziranog, shematiziranog, automatiziranog i totalno preorganiziranog i totalno izmanipuliranog društva i načina života. Riječ je o besperspektivnosti, izgubljenosti i besmislenosti života u jednom totalno nekrofiliziranom svijetu apsolutne nesigurnosti, u kojem se gubi svaka mogućnost ljudske stvarlačke spontanosti i subjektivnosti, a čovjek se svodi na puki objekt manipulacije.

Tu se sad i sama revolucija, kao najradikalnija kritika svijeta kakav danas jest, pojavljuje ne kao nekakva ideološka patvorina, nego kao najintimniji ljudski poticaj stremljenjima za očuvanje ne samo potrebe za humanošću, nego i samog smisla života. U svom punom značenju ona je danas *conditio sine qua non* opstanka civilizacije. Danas, dakle, nije više u pitanju mogućnost i poželjnost revolucije. Postavljanje takvog pitanja bilo bi negacija same povijesnosti čovjeka, budući da je revolucija ugrađena u same temelje čovjekove biti. Ono o čemu se može i mora govoriti je sadržano u pitanju da li je došlo ili nije došlo vrijeme za revoluciju i koje bi danas bile njene najprikladnije forme.

Dakako, revolucija kao najradikalnija kritika zbilje zahtjeva primjenu sile i uvijek je destruktivna u odnosu na *ancient regime*. No primjena sile ne implicira primjenu nasilja. Sila i nasilje nisu isto. Čovjek ima pravo i dužnost upotrebiti silu kako bi spasio kako svoj tako i ljudski dignitet

99 Herbert Marcuse, Čovjek jedne dimenzije, Veselin Masleša, Sarajevo, 1968.

svojih najbližih i svojih drugova. Revolucija, međutim, mora biti emancipatorsko-oslobodilačka, jer je to jedina mogućnost da se izađe iz zone izvanpovijesnog događanja u carstvo slobode. Marxova sveobuhvatna definicija slobode kao razvoja svih sposobnosti i mogućnosti svakog pojedinca, potječe iz liberalizma. Međutim, Marx je pritom postavio pitanje: pod kojim se uvjetima mogu slobodno razvijati sve ljudske sposobnosti i mogućnosti svakog pojedinca, i odgovorio da je to jedino moguće u društvu (ili »carstvu«) slobodnom od prinuda ili nužnosti bilo koje vrste, dakle u ljudskoj zajednici. Sloboda Marxovog komunizma je sloboda liberalizma ostvarena u potpunosti i za svakog. A to je sad bitna razlika u odnosu na liberalizam u kakvom živimo.

Još se uvijek lome koplja oko pitanja kompatibilnosti, odnosno inkompatibilnosti humanizma i revolucije. Danas je posebno popularno tvrditi da je revolucija nužno nehumana, jer je destruktivna i nasilna, jede svoju djecu itd. Prije bi, međutim, bilo istinito reći, da su djeca revolucije obično pojela revoluciju koja ih je stvorila.

Gajo Petrović je pokazao lažnost alternative kompatibilnost-inkompatibilnost humanizma i revolucije. Ovdje ćemo navesti samo neke od relevantnih zaključaka.

»Dosljedan humanizam koji se ne zaustavlja na pola puta zahtijeva radikalnu negaciju postojeće nehumanosti i stvaranje kvalitativno različitog, istinski ljudskog društva. Drugim riječima on zahtijeva revoluciju. S druge strane istinska revolucija ne može se zadovoljiti malim društvenim promjenama, ona zahtijeva stvaranje doista ljudskog čovjeka i društva. Drugim riječima, ona zahtijeva radikalnu humanizaciju«¹⁰⁰.

I još: »...ne može biti pravog humanizma bez revolucionarnosti, niti istinske revolucionarnosti bez humanizma. Revolucionarni humanizam jedini je potpuni humanizam, a humanistička revolucija jedina je istinska revolucija. Drugim riječima, revolucionarni humanizam i humanistička revolucionarnost u biti su isto«.¹⁰¹

100 Gajo Petrović, »Humanizam i revolucija«, u: *Filozofija prakse*, Naprijed, Zagreb, 1986, str. 429.

101 Ibid., str. 429.

Dakle, humanizam i revolucija su neodvojivi, a revolucionarni humanizam i humanistička revolucionarnost jedina su alternativa današnjeg doba, kad agresivna i nekrofilna nehumanost prijeti da u temeljima uništi čovjeka i njegov svijet.

Na kraju: ponešto o ovcama. Okomio se Kolumnist posebno na Popovićevu dosjetku s ovcama: »Nemojte vrijeđati ovce, ovca jako dobro zna što je njezin životni interes i kako ga zaštititi. Ne znam gdje je granica izdržljivosti i poslušnosti, čini se da je ovdje ta letvica postavljena vrlo visoko. I da voda još nije došla do grla, ne znam kako drukčije objasniti ovo ponašanje hrvatskih građana. Čini mi se da je trik u bankovnim minusima koji čovjeku dopuštaju da troši više nego što ima, uz abnormalne kamate, dakako, i po cijeni gubitka kuće i svega što posjeduje. Ta mogućnost zaduživanja očito nam daje privid da je sve u redu i da još možemo ovako. A tko izgubi krov nad glavom, bože moj, sam si je kriv, bio je neoprezan, tako nekako rezoniram.«

Očito je čovjek čitao Marcusea ali i Kangrgu, samo što je kod Kangrgu ulogu ovce imala – grlica. Onda ga je zbog te grlice neki Dragun povlačio po sudu (toga bi se gospodin Kolumnist morao dobro sjećati), jer je u zaključku »Etike« napisao: »Kad sam u društvu pričao o toj svojoj grlici, dodao sam, jer je upravo o tome bila riječ, kako su i životinje pametnije od Hrvata, jer znaju svoj interes. A Hrvati ga ne znaju, pa na izborima glasuju uvijek iznova upravo i jedino za one koji su ih opljačkali i uništili im živote, pobacali na ulicu, pa su sada zajedno s Maksimom Gorkim na dnu života! A moja je grlica, ljubim je, pametna cura i zna svoj interes«¹⁰²

Od suđenja Milanu Kangrgi u Zaboku prošlo je nešto više od šest godina, a sada se, kao da je izgubio pamćenje, Kolumnist okomljuje upravo na taj Kangrgin stav. Pa neka sad kaže da nije na putu htijenja neslobode i zlog života.

Ožujak 2012.

102 Milan Kangrga, *Etika*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb, 2004. str. 495.

UTOPIJSKI ZNAČAJ
ZAHTJEVA ZA
»BESPLATNIM«
OBRAZOVANJEM

U knjizi »O dilemama suvremene povijesti«, Karel Kosik kaže: »Pristojnost je temeljni princip demokracije«. Sudeći po reakcijama takozvanih i samozvanih stupova hrvatskog društva (»dični hrvatski muži«): od političkih »dužnosnika« i njihovih PR-ova, državnih tajnika i sveučilišnih profesora, pa sve do ideološko zadržanih državotvornih novinara i inih udvornika i serviseri »Oligarhije« u vezi s blokadom Filozofskog fakulteta, demokracija je u Hrvatskoj izgubila svaki smisao. Štoviše, ona se manifestira kao najefikasniji sistem dominacije. Naime, obrušavanje na studentske zahtjeve za »besplatnim« obrazovanjem ne samo da je nepristojno, nego svojom argumentacijom prelazi u svoj krajnji stadij – bestidnost. A ta je pak bestidnost sadržana u nedostatku sluha i duha. Pišu se članci, daju izjave i intervjui, jednom riječju »umuje« se kako bi se pokazala »besmislenost« i moralna upitnost društvenog financiranja obrazovanja.

Pravnik i politolog, profesor Sveučilišta u Rijeci i Zagrebu, dr. Ivan Pađen postavlja zastrašujuće, upravo fašistoidno pitanje o moralnom i političkom opravdanju postojanja prava glasa uzdržanih u odlučivanju – putem izbora i referenduma – o tom koliko će ta »biološka aristokracija« (to jest studenti) opteretiti svoje uzdržavatelje, jer da je »takvo korištenje prava glasa nedopustiv sukob interesa«,¹⁰³ A profesor studija antropologije na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, dr. Darko Polšek traži »nečastivog na Filozofskom fakultetu«,¹⁰⁴ jer tko bi drugi osim samog

103 Ivan Pađen, »O problemima u visokom školstvu. Ima li pilota u studentskom avionu«, *Novi list*, rubrika Pogled (2. svibnja 2009.)

104 Darko Polšek, »Nečastivi na Filozofskom fakultetu«, *Jutarnji list* (6. svibnja 2009.)

»nečastivog« naveo studente na takva skaredna promišljanja triju »posve neprimjerenih pitanja« koja da »ne rješavaju stvarne probleme« (!?):

1. Je li svjetski kapitalistički sustav pravedan?
2. Jesu li i trebaju li studenti prosvjedima pokazati svoju svijest?
3. Jesu li školarine opravdane?

Dakako, spomenuti profesor kao i svaki drugi inkvizitor ima unaprijed spreman odgovor pa na pitanje: »Zašto studenti na Filozofskom postavljaju općenita pitanja poput: Možemo li promijeniti svijet i ukinuti kapitalizam?« odgovara: »Zato što im se čini da je u usporedbi sa sve pragmatičnijim i sve konkretnijim studijima i ostalim strukama – to njihova jedina komparativna prednost.« I još: »Budući da se često ne mogu nositi s pitanjem smislenosti svog studija u usporedbi s vrlo specijaliziranim strukama, studenti Filozofskog i još više njihovi nastavnici govore kako oni jedini mogu biti savjest društva. Mislim da na Filozofskom ima mnogo časnih ljudi, no tu ideju smatram opasnom i nedemokratskom. Ona pretpostavlja da postoji jedna ispravna ideja, jedan ispravan interes, jedan smisleni cilj razvoja države i društva. To je pravi pokretač studentskih prosvjeda«.

Da bi se takva tvrdnja pobila, nije potrebno biti stručnjak za ovu ili onu humanističku ili društvenu disciplinu, nego je dovoljno tu i tamo posjetiti Plenum i pratiti ono što se dešava na web stranicama Blokade. Tada bi čak i spomenutom profesoru imalo biti jasno da »nečastivog« zapravo treba potražiti u vlastitoj glavi. Pa koja bi to, za boga miloga, imala biti uloga ljudi obrazovanih na Filozofskom fakultetu, nego promišljati moguće promjene ovog dehumaniziranog, otuđenog i postvarenog još-ne-čovjekovog svijeta i povratak čovjeka k svojoj ljudskoj biti? Pa i sam Albert Einstein je još 1949. godine upozorio na nužnost promjene jer opservabilne ekonomske činjenice ukazuju da nigdje nije prevladana »predatorska faza« razvoja čovječanstva.

Dakako, svatko ima pravo izražavanja svojih misli ukoliko time ne izražava mržnju prema drugom čovjeku ili ne narušava njegov ljudski habitus. Međutim, svi su se ti manji ili veći moćnici, koji sada studentima sole pamet o neodrživosti ili čak i štetnosti »besplatnog« obrazovanja, u bivšoj državi obrazovali »besplatno«. Tada su obilno koristili socijalistička nače-

la, da bi sad (valjda osviješteni) studentske zahtjeve proglašavali moralno upitnim, a neki (poput ministra znanosti, obrazovanja i športa) i suprotnim svim hrvatskim vrednotama. Kao opravdanje za tu moralno upitnu konverziju oni obično procijede da je to bilo u »onom socijalizmu« (pri čemu čak i tu riječ izgovaraju nekako s nelagodom), a sad je ipak »nešto drugo«.

Ovakve i slične eskapade ukazuju da se u današnjem društvu (dakako i u svim dosadašnjim), ne može ispuniti utopijska anticipacija jednog moralnog zakona. Kategorički imperativ: »Djeluj tako da možeš htjeti da maksima tvoga djelovanja postane opći zakon« je neostvariv u jednom antitetičkom društvu. Njegovo ostvarenje pretpostavlja postojanje besklasnog društva, u kojem umjesto antiteze, umjesto konkurencije i umjesto razlike između gospodara i sluga vlada puna solidarnost među ljudima. »Zato je kategorički imperativ prognoza, zahtev, signal, veličanstvena moralna formulacija koja je besmisao tu gde se nalazi; on ne može biti ispunjen. Ali taj besmisao je ujedno najdublji smisao ako na njega gledamo kao na anticipaciju; on je prosto-naprosto socijalističko-komunističko načelo«¹⁰⁵.

Otkuda to bestidno sotoniziranje zahtjeva za »besplatnim« obrazovanjem? Što je tu sporno kad se zna da se studentski zahtjevi mogu ispuniti sa samo tričavih 380 milijuna kuna, čime bi sve bilo elegantno riješeno? Otkuda spremnost da se čak upotrijebi i nasilje, ukoliko studenti budu ustrajali na blokadi fakulteta i nakon odluke Rektorskog zbora, odnosno Senata Sveučilišta? Valja primijetiti da pitanje plaćanja ili neplaćanja školarina uopće nije vezano uz financijske problem ove ili bilo koje druge države, nego uz proces privatizacije svijeta. Svojedobno puzajuće ukidanje besplatnog obrazovanja i uvođenje školarina u Hrvatskoj vezano je prije svega uz ideološko-političku odluku vladajuće oligarhije da se cjelokupno društvo (prema diktatu MMF-a i Svjetske banke, dakako) ima organizirati na totalitarnim principima neoliberalne ideologije, kao konačnom rezultatu evolucije kapital-odnosa i njegova involviranja u sve pore čovjekovog života. A odluka pojedinaca da se stave u ulogu serviseru, odnosno služnika

105 Ernst Bloch, *Oproštaj od utopije*, Izdavački centar Komunist, Beograd 1986, str. 71.

takvog socijaldarvinističkog mehanizma uzrokovana je isključivo vrlo profanim razlozima vezanim uz ispunjenje vlastitih narcisoidnih i inih ambicija, od kojih su, dakako, najvažnije one vrlo konkretne prirode iz sfere osobnog materijalnog interesa, što se kao smokvinim listom pokušava prikriti napretkom. S prizivanjem »društva znanja« to nema nikakve veze. Ne radi se, dakle, ni o kakvoj zabludi u smislu nekakve spoznajne greške, nego je riječ o insuficijenciji egzistencijalno-moralnog habitusa prije svega. Kangrga bi rekao: »Tko hoće neistinu i na njoj istraje, taj nije u zabludi, nego je nemoralan, tj. upravo – 'lažac'. Jer tu je onda na djelu htijenje neslobode«

»Oligarhija« je pokazala da je prepoznala utopijski značaj zahtjeva za »besplatnim« obrazovanjem, a razotkrivena je i moralna pozicija vladajuće elite. Postali su svjesni opasnosti koja iz te utopijske dimenzije prijete sustavu vrijednosti na kojem je današnji režim zasnovan, a time i režimu samom. I zaista, događanje Blokade ima jedinstven značaj jer u sebi nosi izrazito utopijski moment i to prvi puta nakon studentskog pokreta iz 1968. godine. Zato je na djelu i notorna politikantsko-ideološka kampanja protiv studentskih zahtjeva s mogućnošću da se u određenom trenutku aktivira »gvozdena petak«.

Nije neobično što sad studente buntovnike »časte« atributom socijalističkih nostalgičara (što je, dakako, nemoguća politikantska konstrukcija, jer današnji studenti ne mogu imati nikakvih osobnih iskustava iz bivše države), odnosno nostalgičara za sigurnijim vremenima, jer je to uobičajena taktika prema svakome tko se drzne zahtijevati neko pravo, koje je u socijalizmu bilo neupitno.

Studenti eksplicitno zahtjevaju samo »besplatno« obrazovanje i ne inzistiraju na nekim drugim mogućim zahtjevima, kao što su besplatno zdravstvo, pravedno mirovinsko i socijalno osiguranje, radnička prava, revizija takozvane pretvorbe i slično, premda su ti zahtjevi na neki način implicirani. Čak je i pitanje Bolonjske deklaracije, koje je u uskoj vezi s problemom besplatnog obrazovanja, ostavljeno postrani, iako je bilo pokušaja, mada marginalnih, da se i to pitanje stavi na dnevni red. Premda se čini da ovakav reducirani zahtjev ne ide dalje od pukog ekonomizma i reformizma, on u svojoj biti ipak smjera mnogo dalje nego što su mnogi studenti i njihova okolina svjesni. Zahtjev, naime, sadrži utopijski mome-

nat: ono utopijsko »što još nije« a moglo bi biti, čega se plaši postojeći, čvrsto usidreni realitet. Smjera se na mogućnost bitne izmjene samih temelja postojećeg, otuđenog i postvarenog – svijeta laži (a kapitalizam je laž od samog početka). Biti s onu stranu ili na stanovištu onoga što (još) nije, znači biti na utopijskom stanovištu.

Problem ovog, upravo trajućeg studentskog bunta (jer pokret ili pak nešto veće to još nikako nije) i jest u tom utopijskom momentu, u dinamičkoj tendenciji koja se što svjesno, što podsvjesno zatomi, samocenzurira i koči. Na djelu je bijeg od utopije. Međutim, i sam zahtjev za besplatnim obrazovanjem je već ta dinamička tendencija, taj element socijalizma u kapitalističkoj zbilji. Tu je poučan primjer Švedske, kao paradigme tzv. socijalne države, gdje je ta dinamička tendencija socijalističkog u kapitalističkom realitetu do sada bila vrlo izražena, ali i zlorabljena kao nekakav prototip socijalizma švedskog tipa i univerzalan model socijalizma kojem treba težiti. A radi se zapravo o kapitalizmu švedskog tipa, koji je prije izuzetak, negoli pravilo. Kao »moderni« socijalizam pokušava se podmetnuti reformirani, odnosno ušminkani kapitalizam i to unatoč činjenici da je tog reformiranog, uglancanog kapitalizma (tzv. socijalne države) na svijetu sve manje, s tendencijom potpunog uklanjanja. Ni Švedska kakvu poznajemo ili smo poznavali uskoro takva neće biti.

No čak i onda kad bi se svi prije spomenuti partikularni zahtjevi eksplicirali, ni tada ne bi bilo udovoljeno univerzalnosti, jer se ono utopijsko može zasnivati samo na takozvanoj bitnoj mogućnosti, što notorna suma navedenih parcijalnih zahtjeva još nije. Naime, »bitna mogućnost nije poput mnogih mogućnosti u danom univerzumu rasuđivanja i akcije; bitna mogućnost sasvim je različitog reda. Njena relizacija uključuje prevrat postojećeg, jer mišljenje u skladu s istinom obavezuje i egzistiranje u skladu s istinom (...) Tako rušilački karakter istine nameće istini *imperativno* svojstvo. Logika se centrirala oko sudova koji su kao demonstrativne tvrdnje imperativni – predikativno »je« uključuje »*treba da*« (kurziv H. M.)«. ¹⁰⁶

106 Herbert Marcuse, Čovjek jedne dimenzije, Veselin Masleša, Sarajevo 1968, str. 130–131.

Utopijski moment aktualnog studentskog bunta je dakle otupljen jer nije dokraja domišljen. Naime, da bi to bio, najprije bi morao odgovoriti na spekulativno pitanje po čemu jest tako kako jest, a nije bitno drugačije, da bi se tek onda mogla pokazati nemogućnost, to jest neizdrživost i neodrživost jednog historijski specifičnog svijeta baziranog na socijaldarvinizmu kapital-odnosa. Dakle, to što jest tako kako jest, nije ni po ministru Primorcu, ni po Sanaderu ili rektoru, nego je po neoliberalnom kapitalizmu, odnosno po kapitalizmu uopće. A taj kapital-odnos i privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju jest uzrok sveg zla na svijetu. Kod nas se, međutim, radi o još jednom momentu: kapital-odnos je ovdje nametnut nasilnom restauracijom, to jest izvršena je klasična prvobitna akumulacija kapitala ili drugačije rečeno – pljačka. To se sad, u terminologiji liberalne demokracije, naziva tranzicijom. Većina studenata, međutim, čak nisu svjesni ni uloge Bolonjskog procesa kao »trojanskog konja«,¹⁰⁷ a kamoli razarajuće, antihumane uloge nasilno reinstaliranog kapital-odnosa. Za sve to oni još nisu spremni (a radnici su to još i manje). Godine ideološke indoktrinacije učinile su svoje: na djelu je odricanje od moći radikalne kritike pa se dalje od realiteta mnogi ne usuđuju ni misliti, a na budno sanjanje su i zaboravili. Odatle olake proklamacije tipa »mi nismo ni lijevo ni desno«, kao i odbacivanje pomisli o rušenju neke nove Bastille. Time se želi reći kako su njihovi zahtjevi van svake ideologije. Taj stav svjedoči o pozamašnjoj ideološkoj regresiji. Premda danas malotko želi da ga se smatra desničarem, mnogi se ipak ne žele odrediti ni kao ljevičari jer im je utuvljeno da su ti pojmovi danas *passé*, a svjetonazorna pripadnost da je ideološka kategorija.

Zato i prolazi taj regresivni slogan: budimo realni, zahtijevajmo moguće!, koji glorificira znanstvena novakinja na Odsjeku za germanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu: »Studentski transparent nove generaci-

107 Saša Blagus, »Why Education and Science Today?«, *Filozofija*, 28 (2010) 69–82. (Glasnik Makedonskog filozofskog društva), Theme: Phylosophy of education – Bologna Declaration: Possibilities, Challenges and consequences, Editors: Aleksandar Dimitriev and Dejan Donev. Objavljeno u hrvatskoj verziji pod naslovom: Saša Blagus, »Čemu obrazovanje i znanost danas« http://sciencehed.org/Themes/Theme/znanost_i_proizvodnja_istine. Pristup 25. listopada 2011.

je glasi: budimo realni, tražimo moguće! On signalizira dvoje: Prvo, mada aludira na šezdesetosmašku parolu, on i odmiče od nje, ukazuje na otrežnjenost i pragmatičnost jedne nove, bolonjske generacije, a drugo, on istodobno signalizira da studentski zahtjevi jesu realni jer jedino visoko obrazovanje čije troškove (za redovne studente) u potpunosti pokrivaju javna sredstva, dakle ona iz državnog proračuna, znači ozbiljno shvaćanje ideje društva znanja. Sve je drugo »rog pod svijeću.« To nas ograničava na domenu otrcanih zdravorazumsko-znanstvenih, instrumentalno-predmetnih, životno realističkih, utilitarno-uspješnih »mogućnosti«, kao danostima koje stoje nasuprot bitnoj mogućnosti: nemojte biti pretjerani i ostanite u okviru realnih mogućnosti, ne zahtijevajte nemoguće, budite realni, treba živjeti u skladu s onime što se u danom trenutku može, ostavite vi svoje utopije, život je drugačiji... Upravo je u toj »otrežnjenosti i pragmatičnosti« sadržana sva tragedija odricanja, odnosno bijega od utopije, jer je tu sadržana svjesna odluka, odnosno svjestan pristanak na neistinu, odnosno lažnu egzistenciju u svijetu bez budućnosti. Parola viđana na zidovima Filozofskog fakulteta: »Jednako obrazovanje svima, a ne samo bogatima«, eklatantan je primjer nesvjesnog odricanja od bitne mogućnosti realizacije svijeta bez gospodara.

Za razliku od samoograničavajuće parole: budimo realni, tražimo moguće!, studenti Sorbone 1968, uzvikuju: budimo realni, tražimo nemoguće!, čime je realizam nemogućeg suprotstavljen realizmu postojećeg, s naglaskom na onom nemoguće. No to nemoguće je nemoguće samo u odnosu na ono što već jest. Tu je sadržan cjelokupni eros težnje za transcendiranjem postojećeg kao takvog, koja nas ima prenijeti u dimenziju novog i nepoznatog, ali prije svega suprotnog onome što jest. Naime, »čovjek i njegov svijet mogući su međutim samo kao »pomak« (»Schub«) iz bitka, u drugome nego što on jest i nego što oni sami jesu, njegovom negacijom i ukidanjem. To znači da su mogući samo u odnosu i pomoću odnosa, budući da su i sami proizvodni odnosi. Odnos je pak moguć samo u povijesnoj igri onoga Ništa i bitka, pri čemu upravo ono Ništa omogućuje taj bitak i taj odnos i da uopće nešto jest (da se zbiva nešto). Taj pomak ukazuje na utopičnost svijeta i ljudske prirode kao procesa postajanja čovjeka čovjekom.

Ono je kao u-topos iskon ili podrijetlo povijesnosti povijesnoga. Samo po tom svom utopičnom izvoru moguće je i zbiva se ono što nazivamo poviješću. Događanje odnosa čovjeka i svijeta kao njihovo vlastito postajanje u njemu po svojoj je biti povijesno, i samo kao takvo uopće je moguće.«¹⁰⁸ A Bloch će dodati: »U svakom slučaju: ništa se u bliskom periodu ne može dogoditi bez nekog dalekog cilja, kako u subjektivnom faktoru – u kojem mora biti nečeg što zadire u fantaziju, tako da se čovjek napreže i poseduje neku moralnu osnovu koja mu to naprezanje čak pretvara u postulat – tako i u teoriji. Pri tom, daleki cilj sprečava da svaki neuspjeh u takozvanoj sadašnjosti ponovo ne izazove novu rezignaciju, da uopšte nema ničeg što vredi, da sa očajanjem i s dubokim, nepopravivim, prezrelim, već na samrti sličnim pesimizmom gleda u budućnost. Kako se onda još može sudjelovati u političkoj borbi, to oni koji se opraštaju od utopije ne znaju ni sami.«¹⁰⁹

No, znaju li studenti što zapravo hoće? Možda svi pojedini sudionici ovog bunta to i ne znaju, ali cijeli pokret (koji to još nije), ipak zna da je postojeća zbilja egzistencijalno nepodnošljiva i besmislena. Tom bi se samospoznajom uz nužnu pretpostavku masovnosti mogla otvoriti povijesna dimenzija bitne mogućnosti, čija bi realizacija uključila ono što studenti (nadajmo se većina) neće: egzistiranje i mišljenje u skladu s postojećim (ideologiju) koje je bitno neistinito, i ono što hoće: egzistiranje i mišljenje (kritičko i utopijsko) u skladu s istinom (makar toga mnogi još nisu u cijelosti svjesni). Kako bi ta istina trebala izgledati – to oni ne znaju, ali uostalom, to precizno znaju samo totalitarni umovi (Leszek Kolakowski je u jednom svom kratkom napisu od prije mnogo godina, nabrajajući što sve socijalizam nije, a pritom je istaknuo sve ono bitno za staljinizam, na svoje pitanje: »A što onda socijalizam jest?«, odgovorio: »Socijalizam je nešto dobro«).

Izlaz može biti samo radikalna u smislu Marxovog kategoričkog imperativa: »preobratiti sve odnose u kojima je čovjek poniženo, ostavljeno, prezreno biće«, što pak znači: revolucionarnim dokidanjem otuđenja i

108 Milan Kangrga, »Čovjek i svijet«, u: *Misao i zbilja*, Naprijed, Zagreb 1989, str.16–17.

109 Ernt Bloch, *Opraštaj od utopije?*, Izdavački centar Komunist, Beograd, 1986, str. 59.

socijalnog deklasiranja uspostaviti solidarne, zajedničke životne uvjete. To je pak moguće samo ukidanjem kapitalističkih društvenih odnosa izrabljivanja i stvaranjem slobodne zajednice ljudi u kojoj bi »slobodan razvoj svakog pojedinca bio uvjetom slobodnog razvoja svijua« (K. Marx, *Komunistički manifest*). Upravo takav cilj, na tragu radikalnog Marxovog mišljenja revolucije, imao bi biti ona esencija kojoj svaka borba za ljudska prava i slobodu ima težiti. Sve drugo je lutanje u horizontu svijeta onakvog kakav već jest, to jest u horizontu još-ne-čovjekovog svijeta i još-ne-čovjekovog odnosa prema drugom čovjeku (i životinjama, i šumama, i planetu, i prirodi uopće).

Danas je, nažalost, čovjek »postao biće koje se kreće i živi jedino u horizontu 'upotrebne vrijednosti', pa mu je ne samo primarno, i ne samo dostatno, nego mu je jedini smisao života da zadovolji tu 'potrebu' preživljavanja, jer je to ona 'linija manjeg otpora' koja ga 'udaljava' od potrebe koja bi imala biti primjerena njegovoj pravoj biti – slobodi! A upravo je tako – startao! Sa slobodom, jer inače ne bi mogao proizvesti ni sebe ni svoj svijet, ni svoj život!« (odlomak iz još neobjavljene knjige M. Kangrga *Spekulacija i filozofija – od Fichtea do Marxa*¹¹⁰). U tom je smislu čovjek postao metafizičko biće, biće prilagodbe, pak je za njegovo današnje stanje primjeren Khevenhiller iz Krležinih »Balada Petrice Kerempuha«. Nadajmo se da to nije zadnja riječ čovjeka i da ipak zajedno s Blochom možemo spomenuti pjesmu »...koju su pevali poraženi nemački seljaci posle bitke kod Frankenhauzena, kad je stara beda postala još veća, a nova ih snašla. Oni koji su preživeli, čije oči nisu iskopane, ni jezici iščupani, pevali su: 'Poraz svoj priznajemo preko volje. Unuci naši izborice se bolje'. To je smisao filozofije povesti, a i smisao povesti.«¹¹¹

Svibanj 2009.

110 Milan Kangrga, *Spekulacija i filozofija od Fichtea do Marxa*, JP Službeni glasnik, Beograd 2010., str. 398.

111 Ibid., str. 161.

ZNANOST I GUŠENJE OTPORA

188

Posljednjih dvadeset godina XX stoljeća Alain Badiou¹¹² opisuje pojmom druge restauracije. Prva bi bila proces kojim je obilježeno razdoblje nakon propasti Velike francuske revolucije. Radi se o specifičnom duhu kojim je razdoblje obilježeno: odbacivanje emancipatorskih ideja i povratak malo-građanskom duhu. Sama od sebe se nameće usporedba s posljednjih 20 godina XX. stoljeća, s tim da to razdoblje možemo proširiti i na aktualni trenutak. Na djelu su zazor od mišljenja, dakle odustajanje od radikalne i bespoštedne kritike svega postojećeg, zatim pacifikacija, prosječnost, kukavičluk i konzervativizmi svake vrste. Istovremeno svjedočimo zastrašujućem rastu ekonomskih i socijalnih nejednakosti. Na djelu je »tržište bez ograničenja« i »demokracija bez granica« u atmosferi svojevrstne »mudrosti mediokritetstva«. Vrijeme je trijumfa tržišne ekonomije i parlamentarizma, a historijski trenutak je okarakteriziran mirenjem sa bitkom jer da su revolucije nemoguće, odnosno štetne za razvoj društva, a povijest da je završena.

Ideologija druge restauracije interpretira globalizirani liberalno-demokratski sistem kao dio šireg, teleološki ustrojenog prirodnog poretka. To bi imalo značiti da je dominantni neegalitarni obrazac međuljudskih odnosa unaprijed optimalno utvrđen, a da svaki pokušaj njegovog narušavanja nužno izaziva katastrofalne poremećaje. Tako se omogućava da se liberalno-demokratski režimi prikazuju kao spasioци čovječanstva, a vojne intervencije humanitarnim akcijama. Suvremene »demokracije«, zaključuje Badiou, »nastoje da planeti nametnu jedan životinjski humani humanizam. Čovjek u njemu postoji samo kao dostojan sažaljenja«.

112 Alan Badiou, *Stoljeće, Antibarbarus*, Zagreb, 2009.

Međutim, današnje bi doba možda ipak trebalo nazvati epohom kontinuirane kontrarevolucije. Ona galopira apsorbirajući sva područja ljudske djelatnosti i usmjerena je protiv same biti čovjeka jer negira sam korijen istine o čovjeku – čovjekovu slobodu. Zaista, svjedoci smo posvemašnjeg procesa negacije čovjeka kao slobodnog stvaralačkog bića prakse. Otpor postoji, ali je izvrnut najvećoj opasnosti, dresuri mišljenja, jednom od oblika ljudskog otuđenja. Evo što o tome kaže Branko Bošnjak: »Ljudi ne žive bez pretpostavke. Ako to zaboravimo i počnemo govoriti kao da to tako nije, onda svoje iluzije primamo kao zbiljnost. Od mogućih pretpostavki – koje vrijede kao zbiljnost, najveća je opasnost dresura mišljenja. (...) To je ukroćeno mišljenje u kojem se gubi čovjekov individualitet. Općenito dresura se postiže na taj način, da se nešto čini što je u biti protiv prirode dotičnog bića.«¹¹³ Takva struktura mišljenja i egzistiranja jest religiozni odnos ili prema božanstvu ili prema društvu i društvenim institucijama, što znači da se vjeruje u njihovu nepogrešivost, a sigurno vodi u pokornost bez interesa za djelatnim naporom kako bi taj svijet postao bitno drugačiji (a to znači bitno bolji) nego što jest, odnosno kako bi postao čovjekov svijet. Cijeli sistem dresure je zasnovan na nepokolebljivom vjerovanju u ono što se kaže, a odnos subjekt-objekt prestaje. Istina je objava u koju treba vjerovati i treba da bude stalna opomena za svako mišljenje. Dresiranost je siguran put u pokornost, a često se manifestira u vidu prilagođavanja.

Danas je na djelu neformalna zabrana mišljenja ili još bolje, zabrana utopijskog mišljenja. Kako je uopće moguće govoriti o zabrani mišljenja i da li je nešto takvo uopće moguće? Svakako je izvjesno da niti jednom subjektivitetu nije moguće zabraniti da misli, jer ipak još uvijek nitko ne može kontrolirati što tko misli, ali sasvim je moguće taj isti subjektivitet natjerati da dresirano misli unutar horizonta općeprihvaćenog, premda nametnutog sistema dogmi. Danas je to *doxa* liberalno-demokratskog

113 *Istina i dresirano mišljenje*, Praxis 1–2, 1972.
<http://www.marxistsfr.org/srpshrva/biblioteka/bosnjak/misc/misc/istina-i-dresirano-misljenje.htm>.
Pristup: studeni, 2007.

fundamentalizma u vidu neprikosновенosti privatnog vlasništva i kapital-odnosa.

Posebno destruktivna za čovjekov svijet jest eliminacija radikalno kritičkog, dakle umnog pristupa stvarnim problemima i fenomenima te produciranje inteligenata (u najboljem slučaju) koji funkcioniraju na osnovi takozvanog »zdravog razuma«. Na djelu je nasilje nad mogućnošću samodjelatnosti: um se supstituira razumom u svrhu ostvarenja ideoloških ciljeva kapitalističkog totalitarizma. Toga nije pošteđena niti znanost. Ona se pojavljuje i kao faktor otpora, ali i kao značajan faktor gušenja otpora u vidu *scientizma* kao oblika dresure mišljenja. Znanost, posebno ona primijenjena, postaje i snažan politički faktor i nositelj moći te iskazuje iznimno snažne i moćne vlastite interese, a znanstvene institucije se sve više povezuju s dominantnim korporativnim i vladinim centrima moći (ekonomsko-vojno-politički blok). Stvara se kastinski sloj samodovoljne kvaziintelektualne elite, koja teži ka moći vladanja nad svima koji su izvan njihova samoreproducirajućeg zatvorenog kruga. Znanstvenik je istovremeno i proleter i nosioc totalitarističkih tendencija suvremenog svijeta. Svedeni na najamničku, obespravljenju i manipuliranu gomilu inteligenata lišenih samosvijesti, znanstvenici ne vide da je ono što im se plasira kao sloboda ustvari eklatantna nesloboda, koja se sad ne manifestira samo kao politička, ekonomska i socijalna, nego i kao samorazumljivo, prihvatljivo i dobrovoljno služenje interesima svjetske moći. Znanstvenici misle da su na pijedestalu, a svedeni su na najamnike. Nekritičko prihvaćanje teze o nužnosti hijerarhije meritornosti i vladavini autoriteta u znanosti, pervertira u doktrinu o nespojivosti znanosti i demokracije. Postavlja se pitanje kako uopće pokrenuti zapretene stvaralačke snage ako je čovjek-stvaralac (a stvaranje je uvijek individualni čin – čak i u timskom radu) gotovo dobrovoljno podvrgnut nekritičnoj hijerarhiji, koja pak nije hijerarhija znanja, nego najčešće hijerarhija moći? Znanstveni rad, međutim, žudi za spontanitetom (Kant: spontanitet = inteligencija) koji je inherentan ne samo procesu znanstvenog istraživanja, nego je ugrađen i u same temelje čovjeka i svijeta (samosvijest = samodjelatnost = sloboda). Kasnije, krenuvši od pojma slobode, Fichte dolazi do pojma samoodre-

đenja što pak nije ništa drugo nego princip samoupravljanja. Jedino samoupravljanje može osigurati horizont u kojem bi bilo moguće slobodno stvaralaštvo. Tu se, dakako radi o čistoj tautologiji, jer ukoliko nema slobode, nema ni stvaralaštva: neslobodno stvaralaštvo jest *contradictio in adjecto*. No čini se da znanstvenicima sloboda ne treba. Barem se u ovom trenutku tako čini.

Danas imamo na djelu »prekratko« poimanje znanosti u smislu antičko-grčkog *techne*, premda bi u tom antičko-grčkom smislu znanost prije svega imala biti *poiesis*. Međutim, tu treba istaknuti da je svako takvo »svrstavanje« znanosti bitno promašeno jer je izvan smisla modernog pojma prakse.¹¹⁴ Miroslav Radman u jednom intervjuu s pravom daje vrlo deprimirajuću sliku današnje znanosti:

»Nije kriza u manjku novca namijenjenog znanosti, već u njego-
voj distribuciji. Mentalitet ulaganja u znanosti drastično se promijenio u
proteklih 20–30 godina. Ima dovoljno novca za standardna istraživanja,
no negdje se izgubio smisao za prave inovacije. Nema volje za ulaganje
novca u rizične projekte, što je zapravo sama bit znanstvene kreacije.
Znanstveno otkriće je iznenađenje za samog znanstvenika – događa se
tamo gdje je veliki broj pokušaja i promašaja. Tehnologija nastaje krea-
tivnim iskorištavanjem – primjenom – novih nepredvidljivih otkrića. Kor-
porativna kultura ne razumije prirodu fundamentalnih istraživanja jer
vidi znanost kao investiciju na kratke pruge. No, u znanosti to nije tako:
kako ćete napisati projekt kojem je cilj iznenađenje? Nikako. Došlo je do
institucionaliziranja i normaliziranja znanosti i znanstvenika. U cijeloj po-
vijesti čovječanstva, iznimne ličnosti inicirale su i formatirale institucije i
institute, talent je dolazio do izražaja, okupljali su se ljudski i materijalni
resursi. Tako su i osnovani veliki instituti poput Instituta Max Planck u
Njemačkoj, Pasteurova u Parizu ili Rockefellerova i Salkova u SAD-u. Da-
nas je obratno, institucije formatiraju ljude, fiksiraju strukturu i kulturu
istraživačkih institucija u koju se selekcijom karijerista ugrađuju istraži-

114 Saša Blagus, »Čemu obrazovanje i znanost danas«, *Filoso-
fija*, 28 (2010), str. 69–82.

vači-tehničari, egzekutori takozvanih prioritetnih projekata. I tako dolazi do sterilizacije istraživačkog duha – do zabrane nepredviđenih inovacija koje su jedine koje bi se tako zvale. To je duboko nerazumijevanje onoga što se naziva procesom kreativnosti, inovacije i otkrića u pravom smislu. I to me najviše brine. Ima novca, ali on isključuje kreativne znanstvenike, a pravi avangardu od mainstream znanstvenika, onih koji već idu određenim utabanim putovima. Nama trebaju proboji, inovacije, iznenađenja, nešto novo. No, sustav financiranja automatski isključuje te ljude iz igre (...)»¹¹⁵ prosperiraju istraživački menadžeri koji se sada zovu znanstvenici, jer su izmislili sustav bibliometrije po kojoj su oni sami uspješni dok oni koji idu u rizik jer traže odgovor na nova pitanja lutajući za inovacijom polako nestaju jer ne mogu dobiti novac za svoj rad. Tako evoluiralo društvo manipulatora i varalica i kada njihov postotak prijeđe kritičnu točku (the tipping point) – cijelo društvo propada zbog neplodnog parazitizma.«¹¹⁶ I još:

»Znanstvenik zna neko znanje, a učenjak je učen i dalje uči istraživanjem. Učenjak je nužno intelektualac, što istraživač ne mora biti pa čak kada je uspješan, talentiran ili genijalan. Učenjaci intelektualci su vrsta koja izumire, što nije neka katastrofa za čovječanstvo, ali gubitak njihova načina razmišljanja... mogao bi ovu civilizaciju skupo koštati. Jer, tko još postavlja velika, jednostavna ali neriješena pitanja? Tko za to još ima petlje i vremena? Duh vremena diktira da treba biti ozbiljan, organiziran i komunikativan, a ne zanesenjak i sanjar. Ako ste u prvoj grupi, imate dobre izgleda da dobijete novac za svoje projekte, ali ako ste u drugoj – pa makar bili genij – neće vam biti lako.

Rezultat današnje znanstvene mode je vidan: beznačajni detalji nazivaju se »otkriće« jer će se tako dobiti i sljedeći »grant« na osnovi »papera« (sve je ovo na hrvatskom) u časopisima visokog impakt faktora. Ti su časopisi – a ne učenjaci – stvaraoci trenda (trend makers) baš

115 Lidija Černi, »Miroslav Radman: Od znanosti se očekuje izlaz iz krize«, *Vjesnik* (20. ožujka 2010.).

116 Miroslav Radman, »Menadžeri su otjerali učenjake«, *Slobodna Dalmacija* (6. lipnja 2010.).

kao u modi, a usput su komercijalno vrlo lukrativni. A kada nema dovoljno značajnih rezultata za obećanu primjenu (jer inače – no money), onda opet PR kreira maglu za prodaju onima koji i sami žive od prodaje magle pa imaju povjerenja u »svoje«, a ne u iskrenog znanstvenika koji će se ograditi s obzirom na vjerojatnost da dani rezultati postanu komercijalno vijabilni«. ¹¹⁷

Pokušajmo sad, u svijetlu do sada rečenog, problematizirati nedavno povlačenje iz saborske procedure Prijedloga izmjena i dopuna Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju kao i reakcije na takvu odluku Vlade RH. Na prvi pogled taj Vladin potez bi se mogao pričinjati kao pobjeda umnog. Zadovoljstvu, međutim, nema mjesta. Ništa se bitno nije dogodilo. Jer, tu se uopće ne radi o posljedici kritične valorizacije frankeštajnskog kalemljenja Fuchsove neuspjele tvorine na važeći Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju. Da je tome tako, jasno je iz premijerovih izjava u kojima jasno sugerira baš to, to jest da se ništa nije dogodilo i da će sve ići već ustaljenim tokovima. U ime toga, dao je *urbi et orbi* na znanje da odgovornog ministra neće smjenjivati, a sad je već znano i da će u radnoj grupi za popravak nepopravljivog ostati i sam autor Prijedloga izmjena i dopuna Saša Zelenika. O pravim razlozima povlačenja Prijedloga izmjena i dopuna zakona znanstvena i akademska zajednica *de facto* nisu upoznate, a o široj javnosti da se i ne govori. Spomenuti Prijedlog izmjena i dopuna u svakom slučaju je promašen, čak i kao nekakvo prijelazno rješenje, jer je pisan na temelju istih ideoloških postavki (»sveto trojstvo« neoliberalnog koncepta znanosti i visokog obrazovanja: privatizacija–komercijalizacija–kompeticija) kao i Fuchsova trijada zakona, koju je akademska i znanstvena javnost odlučno odbacila. Razlozi su dobro poznati i o njima je mnogo pisano, pa to nećemo ovdje ponavljati. Sad valja reći da je Sindikat Akademska solidarnost jedina adresa s koje je u javnost upućeno ne samo odbijanje skrpanog prijedloga sadašnjeg MZOS-a, već i »Deklaracija o znanosti i visokom obrazovanju« koja sadrži dobro razrađena načela na kojima bi se imao zasnivati novi Zakon o znanstvenoj dje-

latnosti i visokom obrazovanju. Ta je Deklaracija, dakako, izignorirana¹¹⁸ a »Jovanović–Zelenikin prijedlog« je upućen u saborsku procedure.

I tada, kao reakcija na povlačenje Prijedloga dolazi protestno pismo dvadesetorice znanstvenika:

»Uvažavajući činjenice:

- da se Republika Hrvatska nalazi u teškoj ekonomskoj situaciji;
- da je sustav znanosti i visokog obrazovanja nedovoljno financiran, neracionalno organiziran, neprilagođen društvenim potrebama, slabo reguliran i loše upravljan;
- da je taj sustav nedovoljno produktivan, kompetitivan, inovativan i poticajan;
- da sustav nije dovoljno odgovoran prema široj javnosti, mladim znanstvenicima i hrvatskoj budućnosti;
- da je sustav uzdrman korupcijom, nepravilnostima i neetičnim postupanjima nekih njegovih dionika koji rijetko snose posljedice, što je u očima javnosti narušilo ugled i vjerodostojnost tog sustava i svih njegovih dionika, izražavamo duboko žaljenje što je Vlada RH odlučila povući iz saborske procedure Prijedlog izmjena i dopuna Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju.

Smatramo da su osobni, grupni i institucijski interesi još jednom bili nadređeni dugoročnim interesima spomenutoga sustava i hrvatskoga društva općenito.

Još jednom je tako pokazano da će za nužne promjene u domaćem sustavu znanosti i visokog obrazovanja, kako bi se on počeo suočavati s navedenim činjenicama i pripremio za izazove u Europi i globaliziranom svijetu, biti potrebna čvrsta politička volja i odlučnost kakve u Hrvatskoj, nažalost, očito nema«.

Dobro je da je to pismo napisano jer otkriva simptomatiku društveno-političke katastrofe u kojoj je nastalo. Ono je tipičan primjer dje-

¹¹⁸ Uopće, ignoriranje je postalo moćno sredstvo gušenja otpora. Moguće je kritizirati i argumentirano i neargumentirano, čime se čuva privid demokracije, ali se onda sve to ignorira. Tako se izaziva konsternacija, osjećaj nemoći, oprez, suzdržanost u komentarima i pragmatička spremnost na prilagođavanje.

lovanja dresiranog mišljenja i zadire duboko u domenu društvene odgovornosti onih koji sebe smatraju intelektualcima. No ne samo to. Pismo nehotice zadire i u samu mogućnost opstojnosti ljudskog društva ukazujući da još uvijek nije prevladan nivo predatorstva te da, doduše, živimo u ljudskom društvu, ali u ljudskoj zajednici ne. Potpisnici pisma ili uopće nisu svjesni o čemu se tu zapravo radi (takozvana dobrohotna naivnost) ili pak (što je, ruku na srce, barem za neke potpisnike vjerojatnije) jako dobro znaju što i zašto podržavaju. Odluka pojedinaca da se stave u ulogu ser-visera socijaldarvinističkog modela društva uzrokovana je isključivo vrlo profanim razlozima.

Pismo je potpisalo samo dvadeset znanstvenika od kojih je čak sedmero na neki način vezano uz Institut Ruđer Bošković, a čak pet njih su članovi Upravnog vijeća IRB-a i to iz one kvote koju imenuje ministar znanosti, obrazovanja i sporta. Ta je činjenica simptomatična sama po sebi i uopće nije uzrokovana time što je IRB naša najveća znanstvena institucija. Činjenica da je više od trećine potpisnika vezano na neki način uz Institut Ruđer Bošković daje »štofa« za svakojake »spekulacije«, a određenim medijima i određenim novinarima omogućuje da tim pismom udaraju po premijeru i onom dijelu akademske i znanstvene zajednice koji se suprostavio Prijedlogu izmjena i dopuna Zakona (jer da su pismo potpisali »vrhunski intelektualci«). A i Vilim Ribić¹¹⁹ je došao u priliku za osobno obračunavanje s nekim ljudima koje iz ovog ili onog razloga ne trpi. Zbog toga ćemo u ovom napisu pokušati eksplicirati problem i eventualno ukazati na mogući izlaz.

Dvadesetorica polaze od određenih teza kojima daju značaj činjenica i onda na temelju tih i takvih činjenica i akta povlačenja Prijedloga izmjena i dopuna Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju iznose određene zaključke. Do teza su još nekako i mogli doći, ali zaključiti da bi puštanje Prijedloga zakona u saborsku proceduru i njegovo eventualno usvajanje išta promijenilo – to je već ipak previše. Pa kako su zaboga došli do tih zaključaka?

119 Jedan od »čelnika« Nezavisnog sindikata znanosti i visokog obrazovanja i predsjednik Matice hrvatskih sindikata.

Potpisnici točno konstatiraju da se RH nalazi u teškoj ekonomskoj situaciji i da je sustav znanosti i visokog obrazovanja nedovoljno financiran (Hrvatska za znanstvena istraživanja i inovacije izdvaja samo 0,76% BDP-a dok je prosjek u razvijenim zemljama oko tri posto), no »zaboravili« su reći zašto je to tako. Stanje u znanosti i visokom obrazovanju katastrofalno je ne zato što nisu usvojeni ovi ili oni zakoni ili što »politička elita« nije javnosti dovoljno tumačila važnost znanosti za strategiju razvoja, nego zato što je ova država katastrofalno prezadužena, što loše raspodjeljuje sredstva, što joj je cilj privatizirati svaku ljudsku djelatnost i tako se riješiti svake odgovornosti, što više gotovo ništa ne proizvodi i raspolaže s otpisanom armijom nezaposlenih u najboljim godinama. Uzroci nisu u nesposobnim, lijenim znanstvenicima ni u nekompetentnosti stručnjaka, niti u lijenosti i tobože prevelikim pravima radnika i nefleksibilnim radnim mjestima, nego u tome što je u retrogradnom prevratu, odnosno restauraciji, koja počinje 1990, zemlja sistematski pljačkana. Velika i perspektivna industrija namjerno je uništavana kako bi u procesu prvobitne akumulacije kapitala politički i ideološki podobni moćnici društveno vlasništvo pretvorili u svoje privatno. Tako je stvarana privatno-vlasnička klasa. Država se potrudila da sve bude legalno (da li je bilo?), međutim nelegitimnost je ostala. U tom je procesu uništeno i nekoliko perspektivnih znanstvenih institucija vezanih uz privredu. I svi su (uključujući i sadašnje stranke na vlasti) u tome zdušno sudjelovali jer da smo se, kako je nekom prilikom izjavio netko iz SDP-ovske nomenklature, devedesete svi opredijelili za kapitalizam. To »svi« je dakako bezobrazluk *par excellence*.

Točno je i to »da je sustav znanosti i visokog obrazovanja neracionalno organiziran, neprilagođen društvenim potrebama, slabo reguliran i loše upravljano«, premda bi tu trebalo reći što se podrazumijeva pod terminom neprilagođen. Jasno je da o tome što je to i kako to neprilagođeno postoje različita mišljenja u akademskoj i znanstvenoj zajednici. Ista je stvar i sa konstatacijom »da je taj sustav nedovoljno produktivan, kompetitivan, inovativan i poticajan«. Kako ne bismo trošili isuviše prostora na ovom ću si mjestu dozvoliti uputiti čitaoca na svoj tekst u h-alteru pod

naslovom »Sudbina jednog znanstvenog projekta«,¹²⁰ koji eksplicitno pokazuje što u MZOS-u podrazumijevaju pod produktivnošću, inovativnošću i poticajnošću. Što se pak kompetitivnosti tiče, dobro je po enti put citirati Einsteinov stav iz 1949. (valjda je i on bio ljenčina i nesposobnjaković): »Neograničena kompetitivnost vodi ka... osakaćenju društvene svijesti individuuma... To osakaćenje individuuma smatram najvećim zlom kapitalizma. Cijeli naš obrazovni sustav trpi od tog zla. Prekomjerno natjecateljski (kompetitivni) odnos je usađen u studenta, koji je odgojen da obožava gramzljivu uspješnost kao pripremu za buduću karijeru. Uvjeran sam da postoji samo jedan put ka eliminaciji tog teškog zla, naime kroz uspostavljanje socijalističke ekonomije praćene s obrazovnim sistemom koji bi bili orijentirani prema društvenim ciljevima. Obrazovanje individuuma uz promicanje njegovih osobnih urođenih sposobnosti omogućili bi u njemu razvitak osjećaja odgovornosti za njegove kolege umjesto veličanja moći i uspjeha u našem sadašnjem društvu.«¹²¹ Toliko o gromoglasnom mrmljanju »mante« o važnosti kompetitivnosti (kao da je znanost sportska utakmica) koja se u prijedlogu dopune zakona diže na nivo najveće vrline.

Sustav zaista »nije dovoljno odgovoran prema široj javnosti, mladim znanstvenicima i hrvatskoj budućnosti«, međutim, pitam se misle li dvadesetorica stvarno da je u povučenom Prijedlogu izmjena i dopuna Zakona napravljen ikakav korak prema odgovornostima koje se nabrajaju? Ako misle da je tome tako onda neka izvole podastrijeti argumente jer samo protestno pismo to nije. Sindikat Akademska solidarnost je, za razliku od njih, svoje stajalište vrlo jasno izrekao u svojoj »Deklaraciji o znanosti i visokom obrazovanju«¹²² koju su strukture izignorirale. U tom

120 Saša Blagus, »Sudbina jednog znanstvenog projekta«, <http://www.h-alter.org/search/index/Blagus>, Pristup: 11. srpnja 2012.

121 Albert Einstein, »Why Socialism?«, *Montly Review*, 1 (1/1949), str. 9–15.

122 Sindikat visokog obrazovanja i znanosti Akademska solidarnost, »Deklaracija o znanosti i visokom obrazovanju«, <http://www.universitas.hr/wp-content/uploads/2012/03/AS-Deklaracija2.pdf>, Pristup: 8. ožujka 2012.

je smislu instruktivan i dokument »Slovensko-hrvatska rezolucija protiv privatizacije javnog visokoškolskog obrazovanja«.¹²³

Potpisana dvadesetorica su, nadalje u pravu kad tvrde »da je sustav uzdrman korupcijom, nepravilnostima i neetičnim postupanjima nekih njegovih dionika koji rijetko snose posljedice, što je u očima javnosti narušilo ugled i vjerodostojnost tog sustava i svih njegovih dionika«. I što sad s tim. Potpisani su, naime, i kao pripadnici akademske i znanstvene zajednice i kao slobodni građani imali i te kako prilike (neki od njih su jako, jako dugo u sustavu) javno i samosvjesno dignuti svoj glas protiv svih kriminalno-koruptivnih i nepotističkih pojava, protiv vladavine neformalnih grupa, protiv despotskog načina upravljanja i manifestacija »neprosvjećenog apsolutizma«, protiv zloupotreba javnih resursa u znanosti u korist privatnih interesa i privatnog biznisa moćnih pojedinaca u znanosti, protiv nepravednih unapređivanja i isto tako nepravednog sprečavanja napredovanja itd. Ali nisu. Nisu digli glas ni protiv podržavanja loših projekata ni protiv onemogućavanja dobrih. Mnogo su toga potpisnici (barem oni stariji) mogli učiniti, ali nisu htjeli. Umjesto toga ili su okretali glavu uča-hureni u svoje sitne interese ili su glumili nojeve. Čak i sad filistarski peru svoju vlastitu krivnju onim otrcanim zaključcima na kraju svog protestnog pisma. A krivi su, jer nisu ništa ni pokušali učiniti. Zaista, treba ih pitati: a zašto, gospodo, niste ništa učinili?

I onda dolazi »poslastica«: sastav Nacionalnog koordinacijskog tijela za izradu Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije i Nacionalnog operativnog tijela za izradu Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije, koje je vlada RH nedavno formirala. Iz Vladine odluke je odmah jasno kako to stoji s odnosom države prema znanosti i znanstvenicima. Izgleda da posebno imaju pik na prirodne znanosti. Naime, u koordina-

123 Sindikat visokog obrazovanja i znanosti AKADEMSKA SOLIDARNOST / VISOKOŠKOLSKI SINDIKAT SLOVENIJE pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani / Skupina ANGAŽIRANI, Rezolucija protiv privatizacije javnog visokoškolskog obrazovanja

<https://docs.google.com/file/d/0B3kz912U2HeqO-VRHQ1ZIZGINV2s/edit?pli=1>

Pristup: Zagreb/Ljubljana, listopad 2012.

cijskim tijelima nema doslovce nikoga iz prirodnih znanosti. Posebno je skandalozno što nema nikog iz naše najveće znanstvene ustanove – Instituta Ruđer Bošković, a zaobiđen je i Institut za fiziku, ali zato Institut za društvena istraživanja ima čak dva predstavnika. Oba koordinacijska tijela su puna političara, vladinih ljudi te ljudi iz ekonomske struke i takozvanih gospodarstvenika. Znakovito je da će Sveučilišta imati svoje predstavnike u imenovanim tijelima, a znanstveni instituti iz prirodnih znanosti neće. To je zaslužena i baš primjerena »nagrada« prirodnicima iz grupe dvadesetorice.

Vratimo se sad na Prijedlog izmjena i dopuna Zakona, jer taj dokument odlično ilustrira koliko se političko-ekonomskoj oligarhiji uopće hoće razumjeti doseg i ulogu znanosti u društvu. Valja reći da se uopće ne radi o nekakvim strateškim interesima Republike Hrvatske (ne barata li se prečesto s takvim bombastičnim izjavama iza kojih najčešće ne stoji ništa) kako to potpisnici i MZOS, odnosno Vlada hoće reći, nego je stvar u tome da su hrvatskoj znanosti i visokom obrazovanju svjetski i europski centri formalne i neformalne političke, ekonomske i vojne moći namijenili trećerazrednu ulogu u procesu globalizacije. Na djelu je svojevrсна kolonizacija Hrvatske. Posljedica je to vazalskog položaja domaće političko-vlasničke oligarhije spram tih i takvih centara moći. To se, dakako, odnosi na sve stranke koje su imale ili imaju udjela u vlasti. Osim toga, ta je oligarhija odmah u tome našla vlastito »lovište« pa je sasvim prirodno stvoren politički konsenzus kako bi se zahtjevima iz tih centara moći bespogovorno udovoljilo. Domaća oligarhija, naime, ima aspiracije da se i sektor znanosti i visokog obrazovanja podvrgne privatnim interesima (ostale resurse, privredu i zdravstvo, naprimjer, već su ugrabili). Tako su takozvani strateški interesi Republike Hrvatske poistovječeni s interesima domaćeg i stranog privatnog kapitala. Zato država otvoreno inzistira na potpunju eliminaciji svakog javnog, odnosno državnog vlasništva te sve zdušnije provodi galopirajuću privatizaciju svih javnih resursa, a onda naravno i znanosti i visokog obrazovanja. Radi se to na velikoj skali ali i onako »kokošarski«. To je jedini i pravi sadržaj takozvanih reformi koje nam pozicija i opozicija unisono guraju pod nos.

Mediji gromoglasno arlauču o dvadesetorici potpisnika koji da su, ni manje ni više nego »vrhunski intelektualci«. One druge, koji to pismo nikad ne bi potpisali, mediji pak trpaju u konzervativce koji zaziru od bilo kakvih promjena jer da su navodno nesposobni i zabrinuti za svoje povlaštene položaje i posebne interese. Politička nomenklatura to lukavo podržava. Žalosno je kad ljudi koji sebe smatraju intelektualcima u svrhu obrane svojih ideoloških ograničenja, vlastitih parcijalnih interesa, naivnosti ili naprosto zbog kukavičluka srozavaju vlastiti um i ugled do dobrovoljne zarobljenosti okovima takozvanog zdravog razuma. Žalosno je gledati otpor umnom i odbacivanje principa radikalno kritičke pozicije koja je osnova svakog znanstvenog, filozofijskog i ako hoćete spekulativnog mišljenja. U duhu diskursa danas dominantne hegemonističke ideologije i činjenice su lažne, jer proizlaze iz lažnog svijeta u kojem bivstvujemo. Potpisnici tako ne vide da problem nije u povlačenju ili nepovlačenju Prijedloga izmjena i dopuna Zakona, nego u ideologiji pretočenoj u taj dokument. A ne vide jer su i sami zatočenici te iste ideologije. Zato oni našoj znanosti ne mogu pomoći, dapače.

Travanj 2012.

LAŽNO MESIJANSTVO ZNANOSTI

202

Davne 1954. godine izdana je fascinantna knjiga Roberta Jungka, pod naslovom *Budućnost je već počela*.¹²⁴ Knjiga je prikaz intenzivnog implementiranja suvremene znanosti i tehnologije u SAD-u, ali ujedno i anticipacija razornog djelovanja pervertirane znanosti i tehnologije na čovjeka i društvo. Autor vodi čitaoca kroz mjesta poput Alamogorda sa »svetinjom« zvanom »Trinity test site«, uvodi nas u laboratorije Los Alamosa, u Silicijsku dolinu, kroz vojne eksperimentalne avio-baze, robotske centre, upoznaje nas s gospodarima klime itd. Osobno sam bio fasciniran tom silnom tehnikom jer kao dvanaestogodišnjak još nisam mogao dokučiti kritičku notu Jungkove knjige u odnosu na destruktivan potencijal moderne znanosti i tehnologije. Sam naslov knjige svojom dvosmislenošću briljantno prezentira problem. Naslovom se, naime, na prvi pogled anticipira blistava budućnost koju bi znanost i tehnologija imale pružiti čovjeku, da bi tokom iščitavanja postajalo sve jasnije da autor zapravo anticipira nešto sasvim suprotno. Knjiga je izazvala pometnju jer je unijela element dvumljenja prema tadašnjem prevladavajućem divljenju spram tehnološkog progresa SAD. Sam autor je jednom prilikom izjavio da je zbog prekritičnog stava prema znanosti i tehnologiji imao poteškoća. Bio je prisiljen, na primjer, napustiti jedne švicarske novine za koje je pisao 15 godina, a bilo je i problema u vezi s američkom putovnicom.

Već je tada bilo jasno da je nastupila era čovjekove samoobmane da su znanost i znanje jedini garant rješenja svih njegovih problema i glavni pokretač razvoja. Danas je to hipertrofiralo. Danko Grlić će u radu »O ap-

124 Robert Jungk, *Tomorrow Is Already Here*, Simon and Schuster, New York 1954.

straktnom i realnom humanizmu« reći da se »...varamo ako npr. mislimo da neprestana glorifikacija svih prednosti koje pruža i doista može pružiti tehnika ostaje samo taktika, način, put, sredstvo, a da se istovremeno, stalnom upotrebom i preferiranjem tog sredstva, ne mijenja sama struktura našeg života i mišljenja, da nam se i sam cilj, postignut tako jedino sredstvom tehnike, ne ukazuje kao savršena mehanizacija svega, a naj sretniji i najhumaniji onaj čovjek koji, udobno smješten, potpuno irelevantan prema svemu, hladan i proračunan, neće imati ništa drugo da radi već da pritišće dugmad, i potvrdu će tzv. ljudskosti nalaziti u različitim banalnim raznodama i izživljavanjima. Već je u današnjem sredstvu tehnike, čak i u današnjim međusobnim ljudskim odnosima *homo technicus*, vidljiv i takav cilj: u tom hipermodernom svijetu budućnosti činit će se staromodnim relikvijama svi osjećaji strasti, naklonost, misli, mašta, stvaralaštvo, uopće svaka vlastitost odnosa prema svijetu. Čovjek postaje isključivo egzaktan »znanstvenik«, poklonik činjenica i strojeva koji se razumije u sve stvari objektivnog svijeta, kojeg zanima svaki šarafić stroja i funkcioniranje svakog suvremenog mehanizma, a jedina stvar koja ga uopće ne zanima jest – on sam.«¹²⁵ I još: »No odnos tehnike i čovjeka može se pretvoriti u odnos đavola i njegovog učenika. Čovjek je rekao stroju: ti si meni potreban za olakšanje mog života, za povećanje moje snage, a stroj je odgovorio čovjeku: ti meni nisi potreban, ja ću i bez tebe sve raditi, a ti možeš propasti.«¹²⁶

Nije to od jučer. Stvari, naime, već dugo ne idu dobro. Problem su filozofi već odavno detektirali i bavili se njime, ali danas takvo poimanje znanosti hipostazira pa više nego ikad stoji imperativ da se odgovori na pitanje zašto je to tako, odnosno gdje su izvori takve percepcije znanosti? Tu sad valja reći da je novovjekovni pojam znanosti »već od Descartesa i Bacona zapravo mišljen građansko-kapitalistički: kao znanstveno-tehnička dominacija nad prirodom, a onda samim tim i ljudskom prirodom, tj. čovjekom samim i njegovim društvenim, državnim i životnim uređenjem

125 Danko Grlić, »O apstraktnom i realnom humanizmu«, u: Danko Grlić, *Zašto*, Naprijed, Zagreb 1988, Nolit, Beograd 1988, str. 52–53.

126 *Ibid.*, str. 53.

uopće, naročito u modernom pojmu politike». ¹²⁷ Otad se »svijet (mundus, monde, Welt) poima kao dekartovska *res extensa*, a čovjek-subjekt isključivo kao *res cogitans*, pa time čitava ta epoha već započinje u horizontu *postvarenosti* svega što jest, dakle subjekta spoznaje i djelovanja i njemu *suprotstavljena* objekta, mišljena jedino kao »iskoristiva« stvar ili puka »sirovina«, odnosno kao sredstvo manipulacije. »Praksa« prisvajanja svog svijeta i sebe u njemu mišljena je ovdje i prakticirana kao *znanstveno-tehnička manipulacija*, kako tzv. vanjskom prirodom, tako i ljudskom prirodom (čovjekom) i njegovim socijalno-ekonomsko-političkim odnosima i životom u cjelini«, ¹²⁸ a »čovjek sam (je) postao puko sredstvo za održavanje jednog proizvodnog – radno-tehničkog – pogona koji je postao samosvrhom (pod devizom: *produktivnost radi produktivnosti* u liku čiste antiljudske apstrakcije ad infinitum)«. ¹²⁹

Inspiriran njemačkom klasičnom ideologijom Marx je razotkrio samu bit (postizanje i maksimiziranje profita po svaku cijenu) produkcije i reprodukcije cjelokupnog čovjekovog života na osnovama kapitalističkog ekonomskog i društvenog sistema, koji je danas postao globalan. Unatoč ponešto drugačijoj pojavnosti, bit kapitalizma je ostala ista. Svijet i dan-danas bivstvuje u bitno istim »epohalnim zbivanjima« u kakvim je živio i Marx, u sistematskoj eksploataciji čovjeka i svijeta u kojem su odnosi među ljudima svedeni na odnose među stvarima. Zato tko god danas želi govoriti o globaliziranom neoliberalnom fundamentalizmu, ne smije šutjeti o kapitalizmu. Naime, budući da su globalizacija kapitala i hegemonija neoliberalne doktrine prirodan rezultat evolucije kapital-odnosa, svako amnestiranje kapital-odnosa od krivnje za destruiranje svijeta bilo bi inzistiranje na laži i neslobodi.

Danas je na djelu kontrarevolucija kojoj je cilj totalna privatizacija svijeta, odnosno njegova unifikacija na principima profitne ekonomije i njoj primjerene liberalne demokracije. Stvara se novi poredak baziran na kulturi cinizma neoliberalizma kao socijaldarvinizma, na ideologiji moći

127 Kangrga, *Praksa-vrijeme-svijet*, str. 20.

128 Ibid., str. 37–38.

129 Ibid., str. 38.

kao nadmoći (dakle na nasilju) i svođenju ljudskog potencijala na puki trošak. »Fenomen brže-više i više-brže uništava život i prirodu, jer nasilno osvajanje traži pokoravanje. To je srž biomodela neoliberalizma kao socijaldarvinizma...«¹³⁰ Na djelu je konačno pronađeni optimalni (za koga?) modus egzistiranja čovječanstva u vidu redukcije cjelokupne ljudske prakse u horizontu upotrebne vrijednosti. Pojam demokracije se promašeno veže uz privatno vlasništvo kao kapital, a odnos podređenosti i nadređenosti, odnosno moći kao nadmoći ostao je osnovni princip na kojem je zasnovano odnošenje među ljudima. Robuje se imperativima slobodnog tržišta u obliku prisilne potrošnje kao samosvrhe, kao i u antropocentričnom novovjekovne metafizike utemeljenom na autodestruktivnom grabežljivom odnosu spram prirode. Koliko je sve to daleko od »zaboravljene« Hegelove sintagme o beskonačnoj vrijednosti subjektiviteta? Albert Einstein je još 1949. upozorio da opservabilne ekonomske činjenice ukazuju da nigdje nije prevladana predatorska faza razvoja čovječanstva.¹³¹

Kontrarevolucijom su zahvaćena sva područja ljudske djelatnosti. Ona je usmjerena protiv same biti čovjeka jer negira čovjekovu slobodu. Zaista, svjedoci smo posvemašnjeg procesa negacije čovjeka kao slobodnog stvaralačkog bića prakse. Čovjek je podvrgnut dresuri mišljenja,¹³² jednom od najopasnijih oblika ljudskog otuđenja. Cijeli sistem dresure je zasnovan na nepokolebljivom vjerovanju u ono što se kaže, a odnos subjekt-objekt prestaje. Istina postaje objava u koju treba vjerovati i koja treba da bude stalna opomena za svako mišljenje. Dresiranost je siguran put u pokornost, a često se manifestira u vidu prilagođavanja. Takva struktura mišljenja i egzistiranja jest religiozni odnos i sigurno vodi u pokornost bez interesa za djelatnim naporom kako bi svijet postao bitno drugačiji (a to znači bitno bolji) nego što već jest, odnosno, kako bi postao bitno čo-

130 Slavko Kulić, *Neoliberalizam kao socijaldarvinizam*, Promej, Zagreb 2004, str. 82.

131 Albert Einstein, »Why socialism?«, *Monthly Review*, 50 (1/1998), reprinted from *Monthly Review* 1949), <http://www.monthlyreview.org/598einstein.php#Volume>

132 Branko Bošnjak, »Istina i dresirano mišljenje«, *Praxis*, 2 (2/1965) str. 224–233.

vjekov svijet. Više nego ikad u povijesti, čovjek postaje rob opredmećenih međuljudskih odnosa. Na djelu je nasilna samopromjena čovjeka.

Živimo u horizontu izvanpovijesnog događanja: u atmosferi svojevrstne »mudrosti mediokritetstva«. Historijski trenutak je okarakteriziran mirenjem s bitkom, a na djelu je nasilje mediokriteta koji pod demokraciju prodaju duh predatorstva. Nije to moglo mimoći ni znanost ni sistem visokog obrazovanja, a u pitanje je doveden i sam smisao znanstvenog rada i visokoškolskog obrazovanja. »Uzvici o tehnološkoj i znanstvenoj revoluciji proizvode sve veće siromaštvo. Za koga su to znanstvene i tehnološke revolucije ako sve veći broj ljudi svjesno klizi u bijedu i siromaštvo zbog sve niže cijene rada, bez obzira koliko i kakva znanja netko ima?«¹³³ Albert Einstein je jednom rekao: »Nikakva otkrića, nikakav napredak, nikakva nauka već odavno ne vode računa o tome da li negdje postoji jedno nesretno dijete«. To danas vrijedi više nego ikada. Znanstveno-tehnološka revolucija s primjerenom svemoći više se ne može svesti ni na Hegelovo »lukavstvo uma« nego je tu riječ o najobičnijoj lukavštini kako bi se prikrio klasni problem epohe, odnosno ideološko izigravanje istinske revolucije kao općeljudske emancipacije.

Posvemašnje samozadovoljstvo (hinjeno?) udobnošću lažne egzistencije u horizontu upotrebne vrijednosti (čak i u znanosti i filozofiji), gdje su odnos podređenosti i nadređenosti, odnosno moć kao nadmoć, postali osnovnim principom odnosa među ljudima, ukazuje na problem odnosa čovjeka prema istini. Rješenje tog problema je u traženju odgovora na pitanje po čemu je laž (= nesloboda) postala privlačnija od istine (= sloboda). To je pitanje spekulativno jer je praktičko i kao takvo smjera na mogućnost iskoraka čovjeka i svijeta iz horizonta lažne egzistencije koja je doprla u same temelje čovjeka i svijeta.

Prošlo je već 50 godina od prvog izdanja knjige »Čovjek jedne dimenzije« s podnaslovom: *Rasprave o ideologiji razvijenog industrijskog društva* u kojoj je Herbert Marcuse pokušao odgovoriti na to pitanje. Neki

133 Slavko Kulić, *Neoliberalizam kao socijaldarvinizam*, Prometej, Zagreb 2004, str. 117.

su u knjizi vidjeli pesimizam jer konstatira da je u suvremenom svijetu otežano ili čak onemogućeno revolucionarno transcendiranje građanskog društva. No nije riječ o pesimizmu nego se, prije svega, radi o izvjesnoj rezignaciji zbog najezde pozitivizma u sve pore ljudskih aktivnosti. Knjiga je kritika pozitivizma i njegove razarajuće uloge u kulturi, znanosti i društvu uopće. Marcuse ne sugerira kraj ideologija, odnosno kraj povijesti već naprosto daje radikalnu kritiku tadašnje (a mogli bi reći i aktualne) društvene zbilje i time daje šanse alternativni. Marcuse postavlja dijagnozu bijegu od slobode: »Najefikasnije i najotpornije oružje protiv oslobođenja jest nametanje materijalnih i intelektualnih potreba koje perpetuiraju zastarjele forme borbe za egzistenciju. Uvijek je bio preduvjetovan intenzitet, zadovoljenje i čak karakter ljudskih potreba iznad biotičke razine. O usmjerenosti predominantnih društvenih institucija i interesa ovisi da li će mogućnost da se nešto čini ili pusti, uživa ili uništi, prisvoji ili odbaci postati *potreba*. U tom smislu su ljudske potrebe povijesne potrebe. (...) Treba razlikovati istinske od krivih potreba. 'Krive' su one koje su individuumu nametnuli posebni društveni interesi u njegovu obuzdavanju: potrebe koje perpetuiraju mukotrpan rad, agresiju, mizeriju i nepravdu.«¹³⁴

Evo kako o tome govori Kangrga: »To je upravo ono što taj i takav čovjek živi i *trpi*, a pitanje je: *hoće li on to?* Jesu li to te njegove potrebe? Ako nisu, kako to da se to ponavlja kroz cijelu njegovu historiju do dana današnjega? Ako pak nisu, odakle ta tolika *nemoć* da se to šutke i bez otpora *podnosi*? I je li to samo *rezignacija* ili prava *optužba* (ili: i jedno i drugo?)«¹³⁵ Marcuse daje odgovor primjeren našem vremenu: »Proizvodi indoktriniraju i manipuliraju; oni proizvode krivu svijest koja je imuna spram svoje krivosti. Kad ovi beneficijalni proizvodi postaju pristupačni sve većem broju ljudi u sve više slojeva, tad indokrinacija koju oni nose prestaje biti publicitet; ona postaje način života. To je dobar način života — mnogo bolji nego prije — i, kao takav, on se protivi kvalitativnoj promjeni. Tako nastaje model *jednodi-*

¹³⁴ Herbert Marcuse, *Čovjek jedne dimenzije*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1968, str. 24.

¹³⁵ Milan Kangrga, *Spekulacija i filozofija od Fihtea do Marksa*, JP Službeni glasnik, Beograd 2010, str. 395.

menzionalne misli i ponašanja u kome su odbijene, ili reducirane na određenja univerzuma postojećeg, one ideje, aspiracije i objektivne mogućnosti koje, po svom sadržaju, transcendiraju postojeći svijet rasuđivanja i akcije.«

Marcuse to dovodi u vezu s razvojem znanstvene metode, operacionalizmom u fizikalnim i biheviorizmom u društvenim znanostima,¹³⁶ dakle, s novim načinom mišljenja: filozofijom »zdravorazumskog« iskustva – pozitivizmom. Marcuse daje oštru kritiku pozitivizma i njegove razarajuće uloge u kulturi, znanosti i društvu uopće. Odbijanje principa da se iskustvene činjenice moraju dokazati pred umom onemogućilo je interpretaciju iskustvenih podataka u smislu kritike zbiljnosti – pozitivizam je postao faktor sputavanja. Pozitivizam u znanosti odbacuje vrijednosne sudove, odnosno negira svaki utjecaj ljudskog i psihologijskog iskustva u širem smislu. Time je zbiljnost odvojena od svih inherentnih ciljeva. Radi se o krajnjoj »kleveti istine«, jer nema istine koja se *bitno* ne tiče živog subjekta i koja nije subjektivna istina. Uostalom, cijela se znanost temelji na istini kao vrednosnoj premisi. Istina je i cilj i osnovni kriterij svakog znanstvenog istraživanja. Danas je, međutim, na djelu upravo potencirano rasplinavanje filozofsko-teorijsko-znanstvene svijesti u pozitivizmu, u čijoj je osnovi neprestano razlaganje i ponovno uspostavljanje postojeće empirije u nedogled, samo u različitim i tobože uvijek »novim« teorijskim interpretacijama. To pak ne znači ništa drugo nego *pristajanje* odnosno *suglašavanje* s postojećim – pozitivistička misao je svjesno pristala biti ideologijom postojećega kapitalističkog stanja pa glumata »neutralnost« spram svega što jest.

Kako kaže Herbert Marcuse: »Principi novovjekovne znanosti su bili *a priori* strukturirani tako da su mogli poslužiti kao pojmovni instrumenti svijeta samopogona, proizvodne kontrole; teorijski operacionalizam rezultira odgovarajućim praktičkim operacionalizmom. Znanstveni metod, koji je vodio sve efikasnijem gospodarenju prirodom, pružio je kako čiste ideje tako i sredstva za sve efikasnije gospodarenje čovjeka čovjekom *posredstvom* dominacije nad prirodom. (...) U naše vrijeme se dominacija perpetuira i širi ne samo putem tehnologije već i kao tehnologija; tehnologija pruža

¹³⁶ Herbert Marcuse, *Čovjek jedne dimenzije*, str. 30.

obimno legitimiranje ekspanziji političke moći koja apsorbira sve sfere kultura. U ovom svijetu, tehnologija pruža također i obimnu racionalizaciju čovjekove neslobode i demonstrira » tehničku« nemogućnost da čovjek bude autonoman, da određuje svoj vlastiti život. Jer, nesloboda se ne manifestira kao neracionalna, niti kao politička, već kao podređivanje tehničkom aparatu koji uvećava životni komfor i povisuje produktivnost rada. Tako tehnološka racionalnost ne anulira legitimnost dominacije, već je štiti, pa se instrumentalistički obzor uma otvara u racionalno totalitarno društvo.«¹³⁷

Današnja znanost plaća danak samoreifikaciji. Odrekavši se principa radikalne kritike (samokritike) svega postojećeg, znanost je postala *ancilla* ideologije kapital-odnosa – odnosa moći, nasilja i svođenja ljudskog potencijala na puki trošak. Time znanost i tehnologija i same postaju ideologijom. Dižu se na pijedestal apsoluta, odbacuju težnju za oplemenjivanjem prirode i rješavanjem onih problema koji proizlaze iz fizičke krhkosti čovjeka, a cilj im postaje ovladavanje čovjekovim umom, porobljavanje prirode, likvidacija samosvijesti čovjekova subjektiviteta i totalno podvrgavanje prirode stjecanju viška vrijednosti. U spekulativnom smislu u pitanju je i sama mogućnost samodjelatnosti, dakle, samopotvrđivanja čovjeka kao generičkog bića. Na djelu je proces negacije čovjeka kao slobodnog stvaralačkog bića prakse. Radi se o dresuri kojom se um supstituira razumom u svrhu ostvarenja ideoloških ciljeva liberalnog totalitarizma: vječne egzistencije kapital-odnosa koji se poput materijalizirane, a opet sablasno-nadnaravne sile nadvio nad čovjeka i prijeti da ga surva u bezdan barbarstva. Na djelu je scijentizam, odnosno kako bi rekao J. Habermas, vjera znanosti u samu sebe kao apsolut – uvjerenje da se znanost ne smije više shvaćati kao jedan oblik moguće spoznaje, nego spoznaju i znanost moramo poistovijetiti.¹³⁸

T. W. Adorno kaže »Pozivanje na znanost, na njezina pravila igre, na opću valjanost metoda u koje se ona razvila, postalo je kontrolnom instancijom, koja kažnjava slobodnu, nesputanu, još nedresiranu misao i od duha

137 Ibid, str. 152–153.

138 Jürgen Habermas, »Čemu još filozofija?« u: Josip Brkić (ur.), Čemu još filozofija, Centar za kulturnu djelatnost SSO, Zagreb 1978, str. 53–69.

ne trpi ništa osim metodologijski potvrđenog. Znanost, medij autonomije, izrodila se u aparat heteronomije...«¹³⁹

U današnjem svijetu je na dnevnom redu, prije svega, bitno pitanje izdržljivosti i opstojnosti čovjeka pod već neizdrživim pritiskom do krajnje granice institucionaliziranog, shematiziranog, automatiziranog i totalno preorganiziranog i izmanipuliranog društva i načina života. Riječ je o besperspektivnosti, izgubljenosti i besmislenosti života u jednom totalno nekrofiliziranom svijetu apsolutne nesigurnosti u kojem se gubi svaka mogućnost ljudske stvaralačke spontanosti i subjektivnosti, a čovjek i priroda se svode na puke objekte manipulacije. Gajo Petrović će reći: »Čovjekovi sve veći uspjesi u svaranju sredstava za »pokoravanje« prirode sve uspješnije ga pretvaraju u pomoćni instrument njegovih instrumenata. A pritisak masovne bezličnosti i naučne metode »obrađivanja« masa sve se više suprotstavljaju razvoju slobodne ljudske ličnosti.«¹⁴⁰

Proces razgrađivanja bitne čovjekove odrednice – slobode – neće se nužno zaustaviti na konzervaciji svijeta kakav je danas, nego bi imao kulminirati u dovršenju posvemašnje barbarizacije civilizacije kakvu poznajemo. Čovjek postaje biće prilagodbe, a svijet se našao zarobljen u horizontu izvanpovijesnog događanja, toj svojevrstoj zoni sumraka ljudske civilizacije.

Čovjek već dosta dugo živi u obmani da je znanost jedini garant rješenja svih njegovih problema i glavni pokretač razvoja. Zato taj odnos ima značajke ne vjerovanja nego religioznog vjerovanja. Radi se o dogmi, samo što dogma sad nije božanstvo, nego je to kapital-odnos koji se poput iskonske nadnaravne prijetnje nadvija nad čovjekom. Čovjek mu se klanja, a ujedno ga se i boji. Znanost pak u tom odnosu igra ulogu lažnog mesije jer prevladavajuća paradigma znanstveno-tehnološkog odnošenja prema prirodi, kojom se priroda svodi na puki objekt eksploatacije, uzrokuje destrukciju života. Imperativ je, dakle, izgradnja nove paradigme zna-

139 Theodor W. Adorno, »Čemu još filozofija«, u: Josip Brkić (ur.), Čemu još filozofija, Centar za kulturnu djelatnost SSO, Zagreb 1978, str. 9–25.

140 Gajo Petrović, »Čemu Praxis«, *Praxis*, Džepno izdanje, 10–11 (1971.), str. 12

nja koja bi bila utemeljena na holističkim uvidima, integrativnom mišljenju i poštovanju života.

Mogućnost razvoja nove paradigme znanja danas se pokušava pronaći u okrilju *integrativne bioetike* koja nudi tematski i metodološki potencijal ujedinjavanja mnogih, naoko različitih i nespojivih područja mišljenja. Također se smatra da integrativna bioetika otvara mogućnost aktivizma, što bi bilo od velike važnosti u pronalaženju konkretnih rješenja za probleme uništenja života.

Ali postoji »kvaka«. Uobičajeno je lamentirati da je tako kako jest jer je premalo morala (a političari da ga i nemaju), da su, dakle, svi političari pokvareni, politika da je prljava, a da je na djelu i lijenost radnika, sklonost trošenju (osobnom i javnom) preko mogućnosti i težnja ka lakom životu bez rada. No ono što naprosto jest (bitak) je zlo koje se ima dokinuti, a dobro tek treba da bude, odnosno treba da bude djelatno izborneno i to našim vlastitim snagama. Tu puko moraliziranje ne pomaže. Međutim, puko znanje o tome da zlo upravo jest (bitak) – a dobro nikako nije, nedovoljno je za izmjenu sad već nepodnošljivog stanja. Nedostaje odgovor na pitanje po čemu je tako kako jest, a nije možda bitno drugačije? Ukoliko takvo pitanje ne postavimo, ostajemo vječni zarobljenici unutar horizonta bitka koji je zao. Tek postavljanjem tog pitanja dolazimo na trag mogućnosti da se pokaže nemogućnost, dakle, neizdržljivost i neodrživost jednog historijski specifičnog svijeta baziranog na socijaldarvinizmu kapital-odnosa. Dakako, to jest kako jest, nije po raznim tajkunima i njihovim serviserima, ni samo po neoliberalnom kapitalizmu, nego po kapitalizmu uopće. A taj kapital-odnos posredovan privatnim vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju jest uzrok sveg zla na svijetu. Dakle, tako kako jest nije rezultat nekakvog kaosa ili prirodnog procesa van čovjekove moći, nego je tako kako jest rezultat kapital-odnosa, to jest ljudskim odnosima posredovanim privatnim vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju. Kapital pak funkcionira po svojoj logici koje se mora držati jer inače i ne bi bio kapital. A država postoji da bi sredstvima represije (gvozdena peta) štitila kapital, odnosno interese vlasnika kapitala.

Problem, dakle, nije u više ili manje nemoralnim ili moralnim kapitalistima, nego u samim fundamentima na kojima je kapital-odnos bazi-

ran, to jest na principu privatnog interesa koji se ostvaruje uvijek i jedino nasiljem. Tu moralne kategorije ne igraju nikakvu ulogu pa se po njima i ne može suditi u sustavu u kojem se sve svodi na princip koliko novca – toliko prava. O pravdi se, dakako ne može ni govoriti. Zato i jest tako kako već jest. I tako će biti sve dok izrabljivani (u najširem smislu) kapitalizam i državu ne odbace u ropotarnicu povijesti. Kapitalizam se, naime, ne može popravljati – nužno ga je dokinuti.

Prihvaćanjem paradigme *društvenog dogovora*, kojim je kapital-odnos postavljen na pijedestal jedino mogućeg pokretača napretka, prihvaćena je i »falš« logika potrage za podmetnutom fantazmom o poštenom, narodnom kapitalizmu (»Kmet ne zna zakaj tak baš mora biti, da su kmeti gladni, a tabornjiki siti« – Krleža, *Kevenhiller*). Svi ti tragači za svetim gralom, pod imenom pravednog, odnosno humanog kapitalizma, ne uzimaju u obzir da se tu radi samo i jedino o prihvaćanju životarenja u horizontu bitka u kojem je kapital-odnos reificiran i stavljen na pijedestal apsolutne istine. Humani kapitalizam je »drveno željezo«.

Današnje društvo (dakako, i sva dosadašnja) ne može ispuniti utopijsku anticipaciju jednog moralnog zakona. Kategorički imperativ: djeluj tako da možeš htjeti da maksima tvoga djelovanja postane opći zakon – je, kako kaže Bloch, »neostvariv u jednom antitetičkom društvu«. Njegovo ostvarenje pretpostavlja postojanje besklasnog društva u kojem umjesto konkurencije i umjesto razlike između gospodara i sluga vlada puna solidarnost među ljudima.¹⁴¹ Zato je Revolucija 1789. polučila samo jedno – *citoyen* je nestao, a iz njega je proizašao *bourgeois* jer je zbog ekonomskih prilika na dnevni red došla buržoazija. Velika parola: *sloboda, jednakost, bratstvo*, koja stremi mnogo višoj sferi nego što je 1789. moglo biti ne samo realizirano, nego i zamišljeno, ni do današnjeg dana nije nikada i nigdje realizirana. Upravo ta parola stremi ka ozbiljenju već spomenutog kategoričkog imperativa, međutim, kategorički imperativ je »prognoza, zahtev, signal, veličanstvena moralna formulacija koja je besmisao tu gde

141 Ernst Bloch, *Oproštaj od utopije*, Izdavački centar Komunist, Beograd 1986, str. 70.

se nalazi; on ne može biti ispunjen. Ali taj besmisao je ujedno najdublji smisao ako na njega gledamo kao na anticipaciju; on je prosto-naprosto socijalističko-komunističko načelo«.142

Tu sad valja podsjetiti da je moralno-etička pozicija moguća ne u sferi *bitka*, nego u dimenziji *trebanja*, a sama bit moralno-etičkog fenomena je sadržana u dihotomiji između bitka i *trebanja*. Moral, dakako, može biti i jest katalizator borbe za smisao života, ali moramo biti svjesni granica mogućnosti da pomoću moraliteta postignemo ljudski dostojan život. Naime, pored moralnoga oblika odnošenja, postoje i religijski, socijalni, politički, ekonomski, kulturni i općeduhovni oblici života. Stav moralno-etičke svijesti najčešće je kompenzacija za ono ljudsko čega nema i dio je kretanja unutar horizonta bitka uz zanemarivanje pitanja same biti, mogućnosti i pravog smisla života. To se najčešće svodi na moralizam. Kako kaže Milan Kangrga: »Na stanovištu moralizma (...) sama bit čovjeka određena je (...) kao *moralna bit* (= moralnost), i to je ona opća – zapravo nereflektirana i stoga neupitnom postala, upravo samorazumljiva – pretpostavka, s koje moralizam polazi apelirajući na čovjeka – pošto ga je prethodno neopazice već idealno pretvorio u moralno biće! A on to nije, jer bi to tek trebao postati«.143 Krucijalni problem očuvanja života čovjeka na Zemlji ne može se riješiti moralnim apelom na bilo koga, a ponajmanje na svjetsku ekonomsko-političko-vojnu oligarhiju. Izlaz je u revoluciji. Ona je u suvremenom svijetu postala upravo *conditio sine qua non* opstanka čovjeka i svijeta i najintimniji ljudski poticaj svjesnom otporu protiv nepodnošljivog pritiska destruirajuće mašinerije jednog do krajnjih granica institucionaliziranog, shematiziranog i racionaliziranog svijeta, društva i načina života u kojemu je organizacija postala sama sebi svrhom. U takvom se svijetu i u horizontu tehnike i znanosti postavlja pitanje održivosti ljudskog spontaniteta (inteligencija + sloboda + mašta) kao povijesno oblikovane autentičnosti ljudskoga u njegovoj samodjelatnosti kao i pravog medijuma stvaralaštva i revolucije same. Revolucija je pak u

142 Ibid, str. 71.

143 Milan Kangrga, »Moralizam«, u: Milan Kangrga, *Etika. Osnovni problemi i pravci*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2004, str. 91.

vezi s etikom utoliko što se prerastanjem etike u revoluciju etika ozbiljuje i prestaje biti puka kompenzacija (što etika uvijek je) za ono čega nema. Inače bismo ostali zarobljeni u horizontu dihotomije bitka i trebanja, odnosno egzistencije i esencije. Revolucija i općeljudska emancipacija su jedno te isto.

Zabluda je misliti da znanost i tehnologija tu imaju neku odlučujuću ulogu, budući da su tu na djelu oni, uvijek isti principi kapitalističkog sistema. Štoviše, u svom metastazirano-osamostaljenom vidu, odvojeni od čovjekovih bitnih ljudskih pitanja, oni se nadvijaju nad čovjekovom egzistencijom poput zastrašujućeg nadnaravnog fatuma. Znanstveno-tehnološka revolucija je pak notorno ideološko izigravanje istinske revolucije kao općeljudske emancipacije, to jest prikrivanje klasnog problema epohe. Izlaz, dakle, može, biti samo radikalniji u smislu Marxova kategoričkog imperativa: preobratiti sve odnose u kojima je čovjek poniženo, ostavljeno, prezreno biće, što pak znači: revolucionarnim dokidanjem otuđenja i socijalnog deklasiranja uspostaviti solidarne, zajedničke životne uvjete. To je pak moguće samo ukidanjem kapitalističkih društvenih odnosa izrabljivanja i stvaranjem slobodne zajednice društvenih proizvođača u kojoj bi »slobodan razvoj svakog pojedinca bio uvjetom slobodnog razvoja sviju«. ¹⁴⁴ Možemo birati jedino između socijalizma i barbarstva. Sve drugo je lutanje u horizontu svijeta onakvog kakav već jest, to jest u horizontu još-ne-čovjekovog svijeta i još-ne-čovjekovog odnosa prema drugom čovjeku.

Revolucija nije jednokratni čin prevrata, nego stvaralački praktički čin, proizvođenje novog i bitno boljeg, borba za jedan novi smisao s onu stranu staroga i okoštalog, najviši oblik prakse. Ona nije samo promjena u čovjeku, nego kako kaže Gajo Petrović, »ona je promjena u »svemiru«, stvaranje jednog bitno drukčijeg »modusa« bivstvovanja, slobodnog, stvaralačkog bivstvovanja, koje je različito od svakog ne-ljudskog, protu-ljudskog i još-ne-posve-ljudskog bivstvovanja«. ¹⁴⁵ Napokon, revolucija jest – istina sama.

144 Karl Marx, Friedrich Engels, *Manifest komunističke partije*, IKP prva književna komuna, Mostar 1977, str. 21.

145 Gajo Petrović, »Filozofijski pojam revolucije«, u: Gajo Petrović, *Mišljenje revolucije*, Naprijed-Nolit, Zagreb-Beograd 1986, str. 76.

Nije se moguće složiti sa nekim mišljenjima da Marx i njegovi filozofski sljedbenici problemu čovjeka i odnosa čovjeka i prirode prilaze antropocentrično. Takve zamjerke nemaju valjane temelje jer je zapravo cijela filozofija od samih početaka do danas antropocentrična. A kakva bi i mogla biti kad je predmet filozofije oduvijek bio čovjek i svijet? Čak i prilično površno poznavanje Marxa i sljedbenika ukazuje na to da su itekako bili svjesni pogubnosti kapital-odnosom nametnutog porobljavanja prirode, bila ona živa (dakle biljke, životinje i čovjek sam) ili neživa.

Gajo Petrović je posve jasan kad kaže: »Kad insistiram da se priroda ne može identificirati sa od čovjeka proizvedenom ili modificiranom prirodom, to nipošto ne treba shvatiti kao tvrdnju o nekoj od čovjeka potpuno nezavisnoj prirodi koja jest to što jest bez obzira na to da li čovjeka ima ili nema. Ma koliko čovjek bio sićušna mrvica u kozmosu, u bezdanom prostranstvu vječnosti, on je beskrajno mnogo po kvalitetima kojima obogaćuje bivstvovanje. Čovjek kao »prirodno« biće koje transcendirira prirodnost unosi bitnu promjenu u sve bivstvujuće, pa i priroda po njemu i prema njemu postaje nešto sasvim drugo nego što bi bez njega bila. Kao što čovjek samo u odnosu prema prirodi može biti ono što jest, tako i priroda samo u odnosu prema čovjeku i zajedno s njim može biti ono što jest. (...) Insistirajući na bitnoj povezanosti prirode i čovjeka, treba insistirati i na njihovoj kvalitativnoj razlici. Niti se čovjek može reducirati na prirodne materije i zakonitosti što u njemu djeluju, niti se priroda može svesti na prirodu koju je čovjek preobrazio ili stvorio. A ukoliko priroda nije čovjekovo djelo, u njoj nema povijesti. Povijesnost je negacija prirodnosti.«¹⁴⁶ I još: »Teza da je čovjek više-nego-prirodno biće ne znači da u čovjeku nema ničega što ne bi bilo potčinjeno zakonima mehanike, fizike, kemije i drugim prirodnim zakonima. Ali čovjek je čovjek samo zahvaljujući onim svojim svojstvima kojima transcendirira prirodnost. On je čovjek samo u onoj mjeri u kojoj je slobodno i kreativno biće prakse, u kojoj je biće povijesti.«¹⁴⁷

146 Gajo Petrović, »Filozofija i revolucija«, u: Gajo Petrović, *Filozofija prakse*, Naprijed-Nolit, Zagreb-Beograd 1986, str. 291-292.

147 *Ibid.*, str. 293.

U knjizi *Praksa–vrijeme–svijet* Milan Kangrga upravo maestralno pokazuje ono što je bitno za predmet ovog našeg simpozija, »razliku između starog (i novovjekovnog) pojma prakse i modernog, u ovom slučaju upravo Hegelova i Marxova pojma prakse, čiji su »konstitutivni momenti« starogrčki *praxis–poiesis–tehne–theoria*, a ono što je tu »moderno« upravo je pojam vremena kao produktivno-stvaralačkog prisvajanja svijeta i vlastita života u njemu kao svojemu, tj. kao otvorena horizonta mogućnosti, slobode i duha. Ta dimenzija nema nikakve veze s tehničkim prisvajanjem svoga života i njemu primjerenim produciranjem i reproduciranjem. Ono »tehničko« u njemu samo je specifikum najnovije epohe čovječanstva, koja je najdublje usidrena u kapitalističkom (i u tom smislu »tehničkom«) karakteru proizvodnje i reprodukcije same srži tog i takvog oblika života i duha samoga.

Marx (i ne samo Marx, nego već i Hegel, a zapravo i čitava klasična filozofija) iz temelja ide na destrukciju tog novonastalog oblika života, koji se najdublje doživljava i misli kao bitno izvrnut i otuđen (upravo primjerenom iskazano: kao postvaren).¹⁴⁸

Marx je itekako bio svjestan opasnosti od destruktivne moći kao nadmoći moderne znanosti i tehnologije. I sam je pokušao anticipirati istinsku ljudsku zajednicu koja bi bila rješenje razotuđenja čovjeka i svijeta (uključujući i prirodu). Otušenje čovjeka od njegove ljudske biti za Marxa nije jedan od oblika otušenja, nego sama bit otušenja. U toj bitnoj biti sadržano je kod Marxa otušenje čovjeka od prirode. Čovjek je, naime, dio prirode, neposredno prirodno biće. Ali čovjek nije samo prirodno biće, nego je on ljudsko prirodno biće, a njegova »priroda« je negacija prirode u onom smislu u kojem druga bića imaju prirodu. Po svojoj prirodi čovjek je slobodno, stvaralačko biće prakse, a najviši oblik prakse je revolucija.

U »Ekonomsko–filozofskim rukopisima« u odjeljku »Privatno vlasništvo i komunizam« Marx je pisao: »Komunizam kao pozitivno ukidanje privatnog vlasništva kao čovjekova otušenja, te stoga, kao zbiljsko prisvajanje čovjekove suštine od čovjeka i za čovjeka jest stoga potpun,

148 Hrvoje Jurić, »Filozofski razgovor s Kangrgom«, Halter, 13. 1. 2006, <http://www.h-alter.org/vijesti/kultura/filozofski-razgovor-s-kangrgom-1-dio>

svjestan i unutar cjelokupnog bogatstva dosadašnjeg razvitka nastali povratak čovjeka sebi kao društvenog tj. čovječnog čovjeka. Taj je komunizam kao dovršeni naturalizam = humanizam, a kao dovršeni humanizam = naturalizam, on je istinsko razrješenje sukoba između čovjeka i prirode te čovjeka i čovjeka, istinsko razrješenje spora između egzistencije i biti, između opredmećivanja i samopotvrđivanja, između slobode i nužnosti, između individuuma i roda. On je riješena zagonetka povijesti i zna da je on to rješenje.«¹⁴⁹ I još: »Ljudska suština prirode postoji tek za društvenog čovjeka, jer tek ovdje ona postoji za njega kao veza s čovjekom, kao njegovo postojanje za dugoga i kao postojanje drugoga za njega, te kao životni elemenat ljudske zbiljnosti, tek ovdje ona postoji kao osnova njegova vlastitog ljudskog postojanja. Njegovo prirodno postojanje tek mu je ovdje postalo njegovim ljudskim postojanjem, a priroda je za njega postala čovjekom. Dakle, društvo je dovršeno suštinsko jedinstvo čovjeka s prirodom, istinsko uskrsnuće prirode, provedeni naturalizam čovjeka i provedeni humanizam prirode.«¹⁵⁰ Kod Gaje Petrovića nalazimo izuzetno lijepu analizu tih Marxovih stavova u kojoj pokazuje da »Marksova komunistička parola nije naturaliziranje čovjeka – humaniziranje prirode, nego prije humaniziranje čovjeka – naturaliziranje prirode. Ili možda: humanističko naturaliziranje – naturalističko humaniziranje čovjeka u njegovu odnosu prema prirodi i prema samom sebi.«¹⁵¹

Ernst Bloch se u svojim djelima vraćao toj Marxovoj ideji i pokušavao je zasnovati i domisliti. U epskom prikazu nastajanja čovjeka čovjekom »Princip nada« je cijeli 37. odlomak četvrtog dijela posvećen tehničkim utopijama (Volja i priroda, tehničke utopije), usmjerio na problem humaniziranja prirode, a svoju posljednju knjigu *Experimentum mundi* završava s tom istom »najsmljelijom Marxovom perspektivom i svim nje-

149 Karl Marx, Friedrich Engels, *Rani radovi*, Naprijed, Zagreb 1989, str. 275.

150 Ibid, str. 277.

151 Gajo Petrović, »Naturaliziranje čovjeka – humaniziranje prirode«, u: Gajo Petrović, *Mišljenje revolucije. Od »ontologije« do »filozofije politike«*, Naprijed–Nolit, Zagreb–Beograd 1986, str. 54.

zinim implikacijama koja zahtjeva *naturaliziranje čovjeka, humaniziranje prirode*.«¹⁵² Bloch smatra da se oslobođenje ne može dogoditi samo unutar socijalnog prostora, nego da je neodvojivo od humaniziranja prirode. Komentare Marxovih teza o Fojerbachu zato je i zaključio riječima: »Podruštvljeno čovječanstvo u savezu s prirodom koja mu je posredovana pregradnjom svijeta je zavičaj.«¹⁵³ Polazeći od Marxove teze o jedinstvu naturalizma i humanizma, Bloch želi rehabilitirati i pojam prirode, kako bi ga oslobodio iz horizonta građanske filozofije i vulgarnog materijalizma.

Po Blochovom mišljenju Marxove teze ne impliciraju ideju čovjeka-tehničara kao pukog lukavca ili izrabljivača prirode nego »...na mjestu tehničara kao pukog nadmudrivača ili izrabljivača konkretno stoji subjekt društveno posredovan sa samim sobom, koji se sve većma posreduje s problemom subjekta prirode.«¹⁵⁴ Bloch, dakle, odbacuje Hegelovo lukavstvo uma kao izigravanje i nadmudrivanje prirode tehnikom. Dolazi na ideju danas još uvijek nedostupne takozvane neeuclidске tehnike koja bi transcendirala današnji mehanicizam. Zalaže se za suradnju s prirodom a ne njeno izrabljivanje i iskorištavanje. To je cilj jer »konačno manifestirana priroda leži, ništa manje negoli konačno manifestirana povijest, u horizontu budućnosti, i samo k tom horizontu hrle kategorije posredovanja konkretne tehnike što se zacijelo mogu očekivati u budućnosti.«¹⁵⁵ Bloch postavlja mogućnost jedne tehnike alijanse, to jest tehnike posredovane koproduktivnišću prirode: »Priroda nije nešto minulo, nego je još uopće neraščišćeno gradilište, još uopće ne adekvatno postojeći građevni material, za još uopće neadekvatno postojeću ljudsku kuću.«¹⁵⁶

Zanimljiv je i značajan Blochov interes za takozvane *tehnike volje*: »Tehnika volje i konkretna alijansa s ognjištem prirodnih pojava i njihovih zakona, pa elektron ljudskog subjekta i posredovana suproduktivnost

152 Ernst Bloch, *Experimentum mundi*, Nolit, Beograd 1980, str. 270.

153 Ernst Bloch, *Princip nada*, Naprijed, Zagreb 1981, str. 335.

154 Ibid, str. 789.

155 Ibid, str. 809.

156 Ibid, str. 809.

jednog mogućeg subjekta prirode: oboje zajedno sprečava da se u deorganiziranju nastavi građansko postvarivanje. Oboje zajedno preporučuje konkretnu utopiju tehnike, onu što se priključuje konkretnoj utopiji društva i s njom je povezana.«¹⁵⁷ Bloch se posebno referira na prastare yorganske vještine »za prosvjećenog Europljanina nedostojnih rasprave«,¹⁵⁸ zasnovane na principu »najekstremnije utopije volje – zahvaćanje volje u svijet bez vanjske mašinerije: utopijom materijalne intervencije pukom odlukom«. ¹⁵⁹ Pa nastavlja »...začuđuje vanjska tehničnost, to jest skretanje samokontrole prema kontroli nad stvarima, s kojim ovako koncentrirana volja nastupa u skladu sa svojom pretenzijom. Njoj se svaka prepreka što je postavlja i određuje fizika, štoviše, svaka prirodna sila, pričinjava umanjenom do nečega nemoćnog, nesamostalnog i iščekavajućeg.¹⁶⁰ (...) To može djelovati poput neke pomoćne konstrukcije, ne bi li psihičkoj energiji pribavilo makar samo prostor, smjelost za prostor djelovanja; i što je paradoksalno, učenje yoge, nadasve učenje Patanjali, hoće u provedbi i samo izvući iz svojeg preziranja materije materijalnu snagu«. ¹⁶¹ Bloch dalje kaže: »Zahvaćanje volje u svijet bez vanjske mašinerije (...) ne pretpostavlja, međutim, neku međutvar, a sve je takvo pogotovu nespojivo sa svijetom

157 Ibid, str. 789.

158 Ibid, str. 792.

159 Ibid, str. 792.

160 Ibid, str. 792.

161 Ibid, str. 794. Bloch se referira na *Yogu*, jednu od osam škola indijske filozofije. Ovdje treba spomenuti i školu *Sāṃkhya* jer su *Yoga* i *Sāṃkhya* dvije strane istog filozofskog sistema. Dok je *Sāṃkhya* teorijska, *Yoga* je praktička. Učenje *Sāṃkhya* sadržano je u Kapilinom spisu *Sāṃkhya kārīkā*, a učenje *Yoge* je dano u spisu *Pātañjali Yoga Sūtrāṇi* koje spominje Bloch. U kontekstu Blochovog osvrtu, osobito je važan treći dio sutri (*Vibhūti Pāda*) u kojem se objašnjava *samyama*, to jest sjedinjenje koncentracije (*dhāraṇā*), meditacije (*dhyaṇa*) i kontemplacije (*samādhi*). Radi se o prezentaciji psiho-tehnika za postizanje moći kontrole interakcije svijesti i materije. Inače, kompletan program Patanjalijevih sutri izražen je u prvom dijelu sutri (*Samādhi Pāda*) sa samo četiri riječi: *yogaś citta-vṛtti-nirodhaḥ*, to jest: yoga je suspenzija (*nirodhaḥ*) fluktuacija (*vṛtti*) uma (*citta*). Bitno je naglasiti da se tu radi o voljnoj suspenziji različitih fluktuacija uma (mišljenja, osjeta, memorije, reagiranja) koje su uzrok percepcije svijeta kako ga mi doživljavamo.

mehanizma ili sa čisto mehanički pojmljenim svijetom. Pa ipak je tu riječ o postavljanju tehničko-utopijskog problema legitimne vrste, postavljanju problema koje se, unutar jedne ne više mehanicistički kusaste materije, ne ustručava prijaviti volju i imaginaciju kao prirodne faktore. To je uvijek oživljavalo nadu kako je u čovjeku poluga s pomoću koje se svijet može tehnički podignuti u svoje ležište.«¹⁶² I još: »Kako je u ljudskoj materiji uspravna potencija što ni sama ne poznaje svoju snagu, koja se doduše pojavljuje u tisućama nesređenih iskustava, ali ni u jednoj primjerenoj teoriji. Tu se krije budućnost, legitimni problem budućnosti, zaista postoji golemo spremište snage što počiva na vrhuncu naše svijesti; posredstvom njega putuju ljudi za svoj račun, drugačiji nego što je račun postaloga.«¹⁶³

Tu se radi ni o čemu drugom nego o interakciji svijesti i materije o kojoj su otvoreno govorili ili govore velikani kvantne fizike E. Wigner, W. Pauli, E. Schrödinger, N. Bohr, D. Bohm, H. P. Stapp, R. Penrose, da spomenemo samo najpoznatije.

Kao znanstveniku otvorenog uma čini mi se da je ovdje Bloch stigao »puni pogodak« ukazavši na ono što bi holistički uvidi i integrativno mišljenje imali biti. Na tom putu svakako treba izbjeći zamke religiozno-dogmatsko-utopističkog zastranjivanja ma sa koje strane dolazilo. Ali za takav zadatak zapadnjačkom znanstvenom establišmentu danas nedostaje spekulativni duh (dakle i mašta) i to je glavna kočnica. U tom smislu valjalo bi, između ostalog, nastojati na ponovnom uključivanju spekulativne metode u znanost, ali sad ne u vidu nekavog ponovnog spajanja filozofije i posebnih znanosti. Znanosti nije potrebna znanost o znanosti, nego spekulativna metoda u kojoj bi na ravnopravnoj osnovi »suradivali« kvantitativni i kvalitativni momenti. Konvergencija zapadnjačke i budiističko-hinduističke filozofije tu svakako može pomoći. Pitanje je samo jesmo li za to sposobni i spremni?

162 Ibid, str. 803.

163 Ibid, str. 803.

BILJEŠKA O AUTORU

222

Saša Blagus
GRADANINBLAGUS

Saša Blagus je rođen 1948. u Zagrebu. Na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomira 1973. fiziku i zapošljava se na Institutu "Ruđer Bošković" kao asistent postdiplomand. Magistrira 1981., a stupanj doktora prirodnih znanosti stječe 1994. Znanstveno zvanje i radno mjesto znanstvenog suradnik stječe 1999. Viši znanstveni suradnik u Zavodu za eksperimentalnu fiziku Instituta "Ruđer Bošković" je od 2004. i na tom radnom mjestu ostaje do umirovljenja 2014. Znanstveni interes mu je eksperimentalna nuklearna fizika (nuklearne reakcije inducirane brzim neutronima i niskoenergijski nabijenim česticama, radijacijska dozimetrija i analitičke metode pomoću brzih neutrona), zatim alcelatorska fizika te eksperimentalna istraživanja specijalne teorije relativnosti. Autor je četrdesetak znanstvenih radova objavljenih u stranim i domaćim časopisima kao i niza znanstvenih radova u zbornicima skupova s međunarodnom recenzijom.

Pored znanstvenog rada u struci, Blagus se bavi filozofijom i društveno-politički je angažiran. Objavljuje niz članaka na portalima *H-alter*, *ZamirZine* i *Slobodni filozofski* te u *Hrvatskoj ljevici* i *Novom listu*. Aktivno sudjeluje na simpozijima Hrvatskog filozofskog društva. Svjetonazorski, Blagus je sljedbenik Marxove filozofske misli i u svojim tekstovima s radikalno kritičke pozicije tematizira široku lepezu društvenih problema, od prava čovjeka, klasne borbe, politike i svakodnevnog života do problematike znanosti i visokog obrazovanja. Posebno diže glas protiv povijesnog revizionizma, rehabilitacije ustaštva i marginalizacije antifašizma, narodno-oslobodilačke borbe jugoslavenskih naroda i socijalističke revolucije. Aktivno sudjeluje u studentskim blokadama nastave na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2009, sudjeluje u radu Plenuma Filozofskog

fakulteta i drži predavanja u okviru alternativnog obrazovnog programa. 2010. godine aktivno sudjeluje u radu inicijative Akademska solidarnost, a 2011. u osnivanju sindikata Akademska solidarnost. Član je Antifašističke lige Republike Hrvatske. Bio je dugogodišnji član Saveza komunista Hrvatske/Jugoslavije, član Socijalističke radničke partije Hrvatske i član Savjeta SRP-a. Trenutačno nije član nijedne političke stranke.

Saša Blagus
GRADANIN BLAGUS

POGOVOR: GRAĐANIN BLAGUS I NJEHOVO PRAVO

Prvo treba reći da knjiga kritičkih tekstova o društvenim pitanjima koja je pred vama, po mnogo čemu iskače iz uobičajene klasifikacije političko-esejističkog žanra i ne stvara unaprijed oko sebe splin 'vrućih tema' i žurnalističkog spektakla. Ovu knjigu nije pisalo neko 'prevejano pero' iz novinarskog ceha, specijalizirano za otkrivanje nezgodnih činjenica o političarima u raskoraku ili prljavog veša hrvatske stvarnosti, što bi na domaćem nebu medijskih šljokica bilo više nego poželjno. Tekstove među ovim koricama napisao je fizičar s Instituta Ruđer Bošković, Saša Blagus i oni su objavljeni, opet ne u glamuroznim glasilima 'između seksa, skandala i sporta', nego na rubnim portalima alternativne i lijeve provenijencije. Radi se o tekstovima koji se suprotstavljaju nacionalizmu i civilizacijskoj uskogrudnosti, koji kritiziraju svako odustajanje od progresivnih političkih ideala i koji u modernom kapitalizmu ne vide ništa dobro. Za hrvatsku tihu većinu takva pozicija javnog nastupa u prvom redu je začudna i sumnjiva, jer se po kriterijima društvene srednje struje zna *tko piše* a *tko tek čita*, odnosno lijevi aktivizam je nešto od čega su uvaženi državljani koji drže do sebe uvijek okretali glavu. Baš o takvoj većini, njenim zabludama, ogorčenjima i mržnjama, riječ je između ostaloga u ovoj knjizi. U očima ljudi te 'većine za nedjeljnim ručkom' Saša Blagus je anonimni amater problematičnih stavova i usamljeni fantast na kojega ne treba trošiti metke. Ta autsajderska pozicija knjige zapravo je njezina velika vrijednost jer se preko napora jednog znanstvenika iz oblasti fizike indirektno pokazuje da nema mnogo onih koji *kao građani* imaju volje javno govoriti o problemima koji tište ovu zemlju i ispravljati krivu Drinu društvenih nepravdi. Sociološki, većina građana Hrvatske u svoje slobodno vrijeme ili krade bogu dane po kafićima u banalnim ćeretanjima

ili sjedi pred televizorima i mrmlija mrzovoljno sebi nešto u bradu. S druge strane, ova knjiga indirektno se tiče onih koji su uvjereni da znaju kako stvari stoje između neba i zemlje, što su to krv i tlo, tko su naši prijatelji a tko nacionalni neprijatelji te da stoga i nema potrebe preispitivati vječne istine... Nasuprot tome, već na prvim stranicama ove knjige uočavamo da *građanin Blagus* nije nekakav razbarušeni medijski revolveraš s viškom adrenalina, nego samozatajni ali energični znanstvenik i humanist koji ima snažnu potrebu nešto reći o svom vremenu, ljudima i prilikama. Vrijednost ove knjige je u tome što kroz nju govori osoba zainteresirana za stvarnost a ne tek pisac po zadatku.

AMARCORD

Sigurno pamтите onaj slavni film Federica Fellinija u kojem se veliki redatelj sjeća svoga djetinjstva i mladosti koju je proveo u tipičnom malom gradiću negdje u Italiji, gdje su i nervozni otac, i seoske djevojčure, i lokalni fašisti bili opisani s miroljubivom dozom nostalgije, crnog humora i pomirljivosti. Za razliku od ovog razblaženo mediteranskog gledanja na stvari, knjiga *građanin Blagus* ima daleko teži zadatak da rudarski mučno prekopava po prošlosti i sadašnjosti, jer u tim tragičnim povijesnim sudarima u ovom kutu Evrope, mnoge kosti još uvijek nisu pokopane, dok mnogo ljudi danas živi nesretno i gladno. U jednom od tekstova ('Zatiranje sjećanja') Blagus nabraja spomenike, nazive ulica i grobove antifašista koji su brutalnim akcijama početkom devedesetih zatrti ili porušeni i na taj način ne upire prstom samo na one s 'desne obale' nego zapravo govori o jednom od temeljnih ljudskih grijehova a to je okretanje leđa vlastitog savjesti. Ovo pitanje otvara čitav buket moralnih problema ali svi oni mogu se svesti na britku ocjenu da, naprimjer, podmetanje bombi pod stotine spomenika partizanima u Drugom svjetskom ratu, kao uostalom i svako drugo devastiranje koje se događalo u Hrvatskoj početkom devedesetih, praktično znači trajno neprijateljstvo ljudi prema samima sebi. To znači neprestano gajenje mrzovolje prema bivšem životu, vlastitom narodu i narodima u prošlosti, kao što znači i konstantnu sumnjičavost prema su-

građanima, susjedima i rođacima te prema svima 'drugima' kao potencijalnim izdajnicima. U takvoj mentalnoj amputaciji to na kraju znači da ima malo šanse da se ljudi s dvije svjetonazorske obale ikad sretnu i pokušaju, nakon nasilja, ratova i krvi, krenuti zajedno naprijed – barem u polemiku i razgovor. Nezaliječene rane o kojima autor piše, govore ustvari o zatvorenosti ljudi jednih za druge i svih zajedno za neku normalnu budućnost. Balkanska kletva glasi *ćeraćemo se do istrage vaše i naše* ili poopćeno rečeno, Blagusovi tekstovi u ovoj knjizi zapravo govore o svim našim tražičnim podjelama koje i dalje traju.

USAMLJENI SU HRABRI

Snaga ove knjige je i u odvažnosti osobnog stava autora, jer lijevi svjetonazor Saše Blagusa ne samo da odudara od prosječnog stava većine, nego je takav stav u Hrvatskoj danas u dobroj mjeri izložen javnoj poruzi, otvorenom animozitetu i mržnji, više nego ikad. U zemlji u kojoj su mnogi njeni stanovnici u posljednjih 30 godina politički presvukli kapute i po nekoliko puta, klizeći sve više prema desnici, građanin Blagus odvažno zastupa lijevi i antifašistički stav ('Antifašizam u Hrvatskoj kao opće smetalo'), kolikogod da to košta. Dio u kojem autor govori o političkoj dvoličnosti u Hrvatskoj ('Historijski revizionizam lažne ljevice') naročito je važan zato jer upire prstom u kronično (još od Turaka) rasprostranjenu domaću mikrijiju i neiskrenost koje u novije vrijeme rodoljublje brka s šovinizmom i Narodnooslobodilačku borbu s ratom u 90-ima, dok zločine na našoj strani uopće ne želi vidjeti. Ili da se poslužimo riječima argentinske redateljice Renate Carole Gatice, koja živi u Zagrebu: »Dok god se ne ostvari mogućnost da ljudi u Hrvatskoj iskreno pogledaju sebe u ogledalo i kažu sami sebi tko su oni, tko su njihova braća i što je njihov jezik, do tada će mrtvi biti oni koji se neprestano vraćaju«.

Znanstveniku od formata Saši Blagusu javna izloženost u današnjoj društvenoj areni punoj kosih pogleda i škriguta zubā zaista nije potrebna, tim prije što je on u godinama u kojima drugi ljudi šeću unučice ili odlaze u prirodu, ali baš zbog toga je ova rovovska bitka s hrvatskom

stvarnošću tim vrjednija. U tom gledanju preko nišana, Blagus ne opršta niti tzv. 'našima' pa se bez pardona upušta u polemiku s profesorom Žarkom Puhovskim ili književnicom Vedranom Rudan smatrajući njihove stavove, što god to značilo, nedovoljno uvjerljivima ili neprimjerenima. U tekstovima koji su raspršeni po niskobudžetnim portalima i sakupljeni u ovoj knjizi, Blagus jednako raskrinkava ljutu desnicu kao i malokrvnu socijaldemokraciju, intelektualne kameleone kao i ustašoidne malograđane, praveći nužno pejzaž 'ružne zemlje' koji se svima mora staviti pod nos, prija li to nekome ili ne.

'AMERIKA I ENGLJESKA BIT ĆE ZEMLJA PROLETERSKA'

Teme 'sudbinskog' balkanskog nacionalizma Blagus u ovoj knjizi povezuje s još dva pitanja ekonomske provenijencije ('Lažno mesijanstvo znanosti') koja su s etno nacionalističkom mržnjom povezana gotovo pupčanom vrpcom. Prvo pitanje je naglo bogaćenje i grabež koje se kao epidemija razvilo na razvalinama bivše socijalističke države. Drugo pitanje, da se izrazimo klasičnim marksističkim rječnikom, jest eksploatacija čovjeka po čovjeku, što je kao rezultat nabreklog neoliberalnog kapitalizma, ali opet na naš način, postalo naročito izraženo u posljednjih desetak godina. Novo vrijeme Blagus naziva 'predatorskom fazom u razvoju čovječanstva', ali ono što je u toj analizi važno jest da su sveti ideali domoljublja kojega smo se nagledali 90-ih vrlo često bili maska za beskrupulozno bogaćenje, kupovinu tvornica budzašto i osvajanje stanova i privatne imovine. Ono zbog čega bi baš konzervativni patrioti trebali biti posebno zabrinuti govori im slijeva građanin Blagus: »Cilj nacionalne homogenizacije Hrvata bio je, dakle, ponešto prizemniji negoli sam raskid s Jugoslavijom: izvesti u povijesti nezapamćenu pljačku narodne imovine (na razini veleizdaje) i pretočiti je u džepove 'hrvatina-domoljuba' predodređenih da postanu oligarsi, ali tako da to narod ne primijeti. Da bi se stvorili domaći kapitalisti trebalo je političkom voljom i prisilom državnih, paradržavnih i razbojničkih struktura ekspropriirati, opljačkati, orobiti, pokrasti proletarijat... To je onda nazvano tranzicijom, pretvorbom, restrukturiranjem privrede...« U ljudskom

smislu važna je činjenica da se Saša Blagus u ovoj knjizi predstavlja kao plebejski tribun staroga kova, spreman na revoluciju za prava slabijih i potlačenih, za razliku od gomile onih kojima se danas naprosto fućka za bilo što. Knjiga Saše Blagusa zove na dijalog: u civiliziranijim vremenima osoba drugačije političke orijentacije stupila bi u raspravu s ovim autorom i tako bi možda nastala i neka nova knjiga, kao potencijalna podloga za neku buduću i širu atmosferu u kojoj će narasti nova društvena savjest i konstruktivna rješenja za izlazak iz gliba. Mržnja primitivnog tipa koja će se na društvenim mrežama rasplamsati kada ova knjiga ugleda svjetlo dana, samo će govoriti o tome da je blato u kojem zajedno polako tonu sinovi i partizana i ustaša toliko duboko da spremnost na solidarno izvlačenje iz njega još nažalost nije na vidiku. Hrvatska danas, u već poodmaklom 21. stoljeću trebala je i mogla izgledati puno bolje nego što izgleda, ne kao nespretna država pred bankrotom i kao musavo društvo podijeljeno ideološkim razmiricama. Saša Blagus nije nikakav seoski prorok i on ne govori nešto što nitko ne uspijeva dokučiti, nego ono što svi znaju ali se s time ne žele ili ne usuđuju suočiti. Bez obzira bavi li se etničkom mržnjom, nedosljednošću (lijevih) političkih stranaka, brutalnim kapitalizmom, Crkvom, Karlom Marxom ili zatiranjem prošlosti, Saša Blagus – koji ne mora nužno uvijek biti u pravu – govori ono što se mora reći. I to je njegovo pravo.

Bojan Munjin

SADRŽAJ

PREGOVOR // 6

ZATIRANJE SJEĆANJA // 12

ANTIFAŠIZAM U HRVATSKOJ KAO OPĆE SMETALO // 28

MORALNO BEŠČAŠĆE CRKVE U HRVATA:
 HULJENJE KRISTA // 90

NAMETANJE ANTIKOMUNISTIČKOG MENTALITETA // 106

REAKCIONARNOST HRVATSKIH SINDIKATA // 120

BAUK KOMUNIZMA OPET KRUŽI – E
 UROPSKI DESNIČARSKI LAKRDIJAŠI NA DJELU // 134

STRAH OD EPIGONSTVA ILI... // 142

LAŽNA DILEMA: SLOBODA ILI SIGURNOST // 160

JAVNO CIPELARENJE EDE POPOVIČA // 168

UTOPIJSKI ZNAČAJ ZAHTJEVA ZA
 »BESPLATNIM« OBRAZOVANJEM // 178

ZNANOST I GUŠENJE OTPORA // 188

LAŽNO MESIJANSTVO ZNANOSTI // 202

BILJEŠKA O AUTORU // 222

POGOVOR:
 GRAĐANIN BLAGUS I NJEGOVO PRAVO // 226

—

—

—